

GÖÇ, EĞİTİM, KADIN İŞGÜCÜ

V. SOSYAL BİLİMLER ÖĞRENCİ KONGRESİ

Tam Metin Kitabı

EDİTÖR

Dr. Pelin YANTUR

Dr. Yasemin KONUKCU

8 Mayıs 2023 Yüz Yüze 12:30 – 17:30

9 - 10 Mayıs 2023 Online 10:00 – 18:00

**V. SOSYAL
BİLİMLER
ÖĞRENCİ
KONGRESİ**

Tam Metin Kitabı

EDİTÖR

Dr. Pelin YANTUR

Dr. Yasemin KONUKCU

YAYIN TARİHİ: 02.06.2023

ISBN: 978-605-74387-9-9

V. SOSYAL BİLİMLER ÖĞRENCİ KONGRESİ

KONGRE BAŞKANI

Doç. Dr. Hüdayi SAYIN

KONGRE DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Dr. Öğr. Üyesi Pelin YANTUR

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Yayınları
HAZİRAN-2023

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Yayınları
www.yeniyuzyil.edu.tr Tel: 444 5001

ISBN: 978-625-99824-3-4

"Bu eser, kongre sonrasında yazarlar tarafından iletilen tam metin bildirimleri içermektedir. Metinlerin içeriğinden tamamen yazarlar sorumludur. Alıntı yapma, kaynak gösterme şartıyla mümkündür. Bu kitabın her türlü yayın hakkı İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Yayınları'na aittir."

"This book is comprised of the full-text papers submitted by authors following the congress. Authors bear full responsibility for the content of the texts. Quotation is permissible under the condition of proper citation. All publishing rights of this book belong to Istanbul Yeni Yüzyıl University Publications."

Onursal Başkan

Prof. Dr. İ. Yaşar HACISALİHOĞLU (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Rektörü)

Kongre Başkanı

Doç. Dr. Hüdayi SAYIN (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi)

Düzenleme Kurulu

Dr. Öğr. Üyesi Pelin YANTUR (Düzenleme Kurulu Başkanı İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin KONUKCU (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Cumhuriyet EKEN (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi)

Arş. Gör. Zeynep ÖZDEMİR (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi)

Rabia DAĞDAŞ

Aybike VURAL

Rümeysa ELİAĞIR

DANIŞMA VE BİLİM KURULU				
Sıra No	Ünvanı	Adı Soyadı	Kurum/Kuruluş	Etkinlikteki Görevi
1	Doç. Dr.	Hüdayi Sayın	İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi	Bilim Kurulu Başkanı
2	Dr. Öğr. Üyesi	Pelin Yantur	İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi	Bilim Kurulu Başkan Yardımcısı
3	Dr. Öğr. Üyesi	Cumhur Eken	İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi	Bilim Kurulu Başkan Yardımcısı
4	Dr. Öğr. Üyesi	Yasemin Konukçu	İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi	Bilim Kurulu Başkan Yardımcısı
5	Prof. Dr.	Sevgi Kalkan	İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi	Bilim Kurulu Başkan Yardımcısı
6	Prof. Dr.	Ersin Erkan	Bingöl Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
7	Prof. Dr.	Günseli Sönmez İşçi	İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
8	Prof. Dr.	Mithat Arman Karasu	Harran Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
9	Prof. Dr.	Sait Yılmaz	İstanbul Esenyurt Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
10	Prof. Dr.	Ali Poyraz Gürson	Okan Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
11	Prof. Dr.	Hikmet Kırık	İstanbul Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
12	Doç. Dr.	Esra Banu Sipahi	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
13	Doç. Dr.	Dikran Migirdiç Zenginkuzucu	İstanbul Esenyurt Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
14	Doç. Dr.	Hayriye Şengün	Bayburt Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
15	Doç. Dr.	Murat Yaman	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
16	Prof. Dr.	Talha Köse	İbni Haldun Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
17	Prof. Dr.	Müberra Yüksel	Kadir Has Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
18	Dr. Öğr. Üyesi	Ahmet Özcan	İstanbul Gedik Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
19	Dr. Öğr. Üyesi	İsmail Dursunoğlu	Bayburt Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
20	Doç. Dr.	Naci Yılmaz	Doğuş Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
21	Dr. Öğr. Üyesi	Sonat Bayram	Trakya Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
22	Doç. Dr.	Murat Cihangir	Batman Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
23	Öğr. Gör.	Ardahan Yamandağ	İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
24	Dr. Öğr. Üyesi	Mehmet Özyürek	Yalova Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi
25	Prof. Dr.	Alaeddin Yalçınkaya	Marmara Üniversitesi	Bilim Kurulu Üyesi

V. SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

8-9-10 MAYIS 2023

İSTANBUL

KONGRE PROGRAMI

Microsoft Teams Ekip Kodu: jauaf4m

1. GÜN – 8 MAYIS YÜZYÜZE 2023 PAZARTESİ

11:30 – 12:15	<u>Açılış Konuşmaları</u> Prof. Dr. İ. Yaşar HACISALİHOĞLU Prof. Dr. Sevgi KALKAN
12:15 – 12:30	Ara
12:30 – 13:45	<u>I. Oturum</u> <u>Oturum Başkanı:</u> Recep CEYLAN Rabia Handan DAĞDAŞ Aybike VURAL Ertuğrul AKPUNAR
13:45 – 14:00	Ara
14:00 – 15:15	<u>II. Oturum</u> <u>Oturum Başkanı:</u> Mehmet Ozan AKBAY Gökçe Rabia BOSTANCI Ceren Nur ALTINKILIÇ Şura ÇAPIN
15:15 – 15:30	Ara
15:30 – 16:15	<u>III. Oturum</u> <u>Oturum Başkanı:</u> Büşranur BAYRAK Rümeysa ELİAĞIR Serra Nur KUTLU Mehtap Yekbun ÇETİN
16:15 – 16:30	Ara
16:30 – 17:15	<u>IV. Oturum</u> <u>Oturum Başkanı:</u> Süleyman Furkan ARSLAN Mert DEMİREZEN Buse YORULMAZ Buse ŞENEL
17:15 – 17:30	Kapanış

2. GÜN – 9 MAYIS ONLINE 2023 SALI

10:30-12:00	<u>I. Oturum</u> <u>Oturum Başkanı:</u> Ferit BURGU Açelya ÇALIŞIR Murat KORKMAZ Umut MARAL Batuhan DİLME
12:00-12:15	Ara
12:15 – 13:30	<u>II. Oturum</u> <u>Oturum Başkanı:</u> Rumeysa İLDENİZ Nurşah TÜRKÖĞLU Hicran MÜEZZİNOĞLU Mehmet AY
13:30 – 13:45	Ara
13:45 – 15:00	<u>III. Oturum</u> <u>Oturum Başkanı:</u> Burcu KILIÇ Ayşenur Merve KOŞAR Mert Cihan İLİKHAN Derya ŞEN
15:00 – 15:15	Ara
15:15 – 16:30	<u>IV. Oturum</u> <u>Oturum Başkanı:</u> Melike ÜNAL Ferihan KIBRISLI Elif Su PABAN Muhammet Emre SÖYLEMEZ
16:30 – 16:45	Ara
16:45 – 18:00	<u>V. Oturum</u> <u>Oturum Başkanı:</u> Turgut ÇELİKTAŞ Ali GÖKTAŞ Özkan KESKİN Berra NAR Cansu YETKİN
18:00-18:15	Kapanış

3. GÜN – 10 MAYIS ONLINE 2023 ÇARŞAMBA

11:00– 12:30	I. Oturum Oturum Başkanı: Doğan KARATAY Rüveyda SARAL Muhammet Şafak DİNÇER Tuğçe BEKDEMİR Zehra ŞAHİN
12:30 – 12:45	Ara
12:45 – 14:15	II. Oturum Oturum Başkanı: Emir Alp TURGUT Kâmil Canbaz İrem ÖZDEMİR Eray GEDİK Kardelen ÇİMEN
14:15 – 14:30	Ara
14:30 – 16:00	III. Oturum Oturum Başkanı: Ece YAVUZKAYA İlayda ÇIRPAN Şeyma OSMA Kadir AYDIN Taha Yasin YAMAN
16:00 – 16:15	Ara
16:15 – 17:30	IV. Oturum Oturum Başkanı: Ebru KÖKSAL Müge DEMİREL Muhammed Talha BAYINDIR Batuhan İŞLER Berke KARAKÜÇÜK
17:30 – 17:45	Kapanış

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
RUSYA’NIN UKRAYNA MÜDAHALESİ SONRASINDA ULUSLARARASI ENERJİ GÜVENLİĞİ VE TÜRKİYE	12
<i>Kamil CANBAZ</i>	
TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN KADININ ÇALIŞMA YAŞAMINA ETKİSİ: GAZİOSMANPAŞA ÖRNEĞİ	26
<i>Mehtap Yekbun ÇETİN</i>	
TÜRKİYE’DE GÖÇMENLER VE EĞİTİM POLİTİKASI: 2010 SONRASI EĞİTİM BİR – SEN ÖRNEĞİ	41
<i>Rabia Handan DAĞDAŞ</i>	
ULUSLARARASI GÖÇ ENTEGRASYON VE EĞİTİM: TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ GÖÇMEN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM SÜREÇLERİ İSTANBUL AVRUPA YAKASI ÖRNEĞİ	55
<i>Derya ŞEN</i>	
TERÖRİZM OLGUSUYLA ULUSLARARASI KURULUŞLARIN MÜCADELE POLİTİKALARI: AB, BM, NATO	88
<i>Şura ÇAPİN</i>	
KADINLARIN İŞ HAYATINDA KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR : TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ PERSPEKTİFİNDE KADIN GİRİŞİMCİLER	105
<i>Zehra ŞAHİN</i>	
GÖÇMEN ÖĞRENCİLERİN TOPLUMA ENTEGRASYONUNDA MEDYATİK ETKİ: BİR ALAN ÇALIŞMASI	123
<i>Aybike VURAL</i>	
GÖÇMEN ÇOCUKLARIN EĞİTİME DÂHİLİ VE UYUMU HAKKINDA SİVİL TOPLUMUN ROLÜ, ALGISI VE ETKİSİ ÜZERİNE	136
<i>Cansu YETGİNDAĞ</i>	
YENİ JEOPOLİTİK GÜÇ ALANI: ARKTİK BÖLGESİ	151
<i>Ceren Nur ALTUNKILIÇ</i>	
DOĞU AKDENİZ’DEKİ HİDROKARBON KAYNAKLARININ BÖLGE GÜVENLİĞİNE VE İŞBİRLİKLERİNE ETKİSİ	167
<i>Eray GEDİK</i>	
RUSYA-UKRAYNA KRİZİ BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ VE TÜRKİYE’NİN ROLÜ	180
<i>Gökçe Rabia BOSTANCI</i>	
TÜRKİYE’DE OTOMOTİV SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU	192
<i>İlayda ÇIRPAN</i>	

ÖNSÖZ

V. Sosyal Bilimler Gençlik Kongresi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, 8-10 Mayıs 2023 tarihleri arasında, geleneksel olarak düzenlediği, Sosyal Bilimler Gençlik Kongresi'nin beşincisini gerçekleştirecektir.

Birincisini Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkışının 100. Yılında gerçekleştirdiğimiz Kongremiz Cumhuriyetimizin 100. Yılında beş yaşına girmiş bulunuyor. 19 Mayıs'a atfen başlattığımız Gençlik Kongresi, Yunus Emre'nin vefatının 700. Yılı ile devam etti. Üçüncü Kongremiz çok genç yaşta kaybettiğimiz Hocamız Dr. Öğr. Üyesi Kazım Uğur Kızılaslan anısına düzenlendi. Üçüncü ve dördüncü Kongremiz küresel pandemi ortamında gerçekleşti. Beşinci ise Cumhuriyetin Yüzüncü Yılına erişip, artık bir geleneksel bir form kazandı.

Öğrenim süreci içinde yer alan gençlerin katılabileceği Kongremiz, onların sosyal bilim alanında araştırmalarının ürünlerini paylaştıkları ve tartışmaya açtıkları bir zemini hazırlamaktadır. Kongre bu yönü ile gençlerin sosyal bilimlere tema olan sorunları nasıl tanımladıkları, açıkladıkları ve gelecek öngörülerini ortaya koymaktadır. Gençler, sosyal bilim merceğinde geleceği nasıl inşa edeceklerini Kongre içerisinde değerlendirecek ve kamuoyu ile paylaşacaklardır.

Doç. Dr. Hüseyi SAYIN

RUSYA’NIN UKRAYNA MÜDAHALESİ SONRASINDA ULUSLARARASI ENERJİ GÜVENLİĞİ VE TÜRKİYE

Kamil CANBAZ¹

Giriş

Başta petrol ve doğal gaz olmak üzere hayati unsur taşıyan enerji kaynaklarına sahip olmak, bu kaynakların güzergâhlarını denetim altında tutmanın ne denli önemli olduğunu Amerikalı diplomat ve politikacı Henry Kissinger’ in “Petrolü denetlerseniz devletleri, gıdayı denetlerseniz, halkları denetlersiniz” sözüyle anlaşılabilir (Walzer, 1983, s.1). Bu mantıkla uluslararası enerji güvenliğinde devletlerin alacağı rol ve izleyecekleri politikalar da oldukça önemlidir. Bu kapsamda belirli çerçevede uluslararası enerji güvenliğini anlamak da önemlidir. Yeryüzünde eşit bir dağılım göstermeyen ve sınırlı coğrafyalarda bulunan birincil enerji kaynaklarıyla elde edilen enerjiye erişim, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini etkilediği gibi aynı zamanda hayati bir önem haline gelmiştir. Özellikle de yenilenemez enerji kaynakları statüsünde bulunan ve günümüzün vazgeçilmez bir parçası haline gelen, rezerv ve kaynak bakımından hızla tükenen fosil olan yakıtların değeri devletlerin politik ilişkilerine doğrudan veya direkt etki etmekte ve önemli bir diplomasi alanı oluşturmaktadır. Buna da Enerji Diplomasisi demek yanlış olmayacaktır (Özçelik, 2019, s.10). Enerji kaynaklarının dünya üzerindeki dağılımının, enerji arz güvenliği bakımından uluslararası ilişkileri etkileyen ve uluslararası aktörlerin sadece enerji diplomasisi anlamında değil devletlerin birbirleriyle olan ilişkisinde mihenk taşı haline gelmiştir. Devletlerin enerji diplomasisi alanında birbirleriyle ilişki içinde oldukları konu ise enerji güvenliğidir.

Rusya'nın Ukrayna müdahalesi sonrasında uluslararası enerji güvenliği ve Türkiye konusu, son yıllarda birçok araştırmacı tarafından ele alınsa da bu konu özelinde yapılan araştırmalar, olayın güncel olmasından dolayı yeterli akademik çalışma ortaya konulmamıştır. Sınırlı sayıda yapılan araştırmalarda, Rusya'nın Ukrayna'daki müdahalesinin, enerji güvenliği konusunda uluslararası toplumun dikkatini çektiğini ve bölgedeki enerji kaynaklarına olan bağımlılığı artırdığını vurgulamaktadır. Bazı

¹ İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrencisi

araştırmalar, Rusya'nın Ukrayna'daki askeri varlığı ile birlikte, Rusya'nın Avrupa'ya doğalgaz ihracatını kontrol ettiğini ve bu nedenle enerji arz güvenliğinin tehlikeye girdiğini belirtmektedir.

Türkiye, Rusya'dan doğalgaz ithalatı yapmakta ve enerji arzının güvenliği konusunda Rusya'ya bağımlı durumdadır.

Bu bilgiler doğrultunda çalışmada nitel ve nicel araştırma metodu kullanılarak, devletlerin yaşamsal çıkarları açısından hayati bir unsur haline evrilen enerji kaynakları ile tarihsel süreçleri de ortaya koyarak Rusya'nın Ukrayna müdahalesi sonrası başta ABD, AB, OPEC ve Türkiye olmak üzere uluslararası enerji politikalarını incelemek, ve bu politikalar sonucunda değişen uluslararası enerji güvenliğini kapsamlı bir şekilde analiz etmek, bu analiz sonucunda kriz sonrası muhtemel enerji güvenliği problemlerini ve incelenen ülkelerin bu problemler karşısında ortaya koyacağı politikaları saptamaktır.

Rusya'nın 2020'deki Ukrayna müdahalesi, uluslararası enerji güvenliği konusunda ABD, AB, Rusya, OPEC ve Türkiye arasındaki iş birliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Ek olarak Türkiye'nin bu olumsuz senaryoyu kendi lehine çevirecek adımlar atması beklenebilir.

Araştırmada Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi sonrası ortaya çıkan krizde enerji piyasalarında ve güvenliğindeki sorunlar incelenecektir. Bölge içi ve dışı aktörlerin karşılaştırmalı swot analiziyle, güçlü ve zayıf yönleri ortaya koyulacak olup gelecekte aktörlerin izleyeceği politikalarına öneriler ortaya koyulacaktır. Konuya ilişkin literatür taramasında ABD Enerji Bilgi Yönetimi kurumunun 2020 sonrası raporları, OPEC 2020 sonrası raporları ve ülkelerin enerji alanında yayımladıkları çeşitli bildirimler kullanılmıştır.

1. Günümüz: Ukrayna – Rusya Krizi

1.1. Enerji Güvenliğinde Rusya ve Ukrayna'nın nemi

Enerji güvenliği, bir ülkenin enerji kaynaklarının kullanımı, üretimi ve dağıtımı ile ilgili güvenliği ve istikrarlar bütünüdür. Bu konu, birçok ülke için stratejik bir öneme sahiptir ve ülkeler, enerji kaynaklarına erişimlerini korumak için çeşitli politikalar ve stratejiler geliştirmek zorundadır aksi halde enerjisiz bir ülke kendi üretimi dâhil, o ülkede

yaşayan insanların gündelik hayatındaki davranışlarına kadar sekteye uğratacağı bilinmektedir.

Rusya ve Ukrayna, enerji güvenliği açısından dünya çapında önemli bir rol oynarlar. Rusya, dünyanın en büyük doğal gaz ve petrol üreticilerinden biridir ve bu kaynakların büyük bir bölümünü Avrupa'ya ihraç etmektedir. Ukrayna ise, doğal gaz ve petrolün Avrupa'ya sevk edilmesinde stratejik bir enerji transferi ülkesidir. Ancak, Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkiler tarihsel olarak gergindir bununla birlikte son yıllarda özellikle günümüzde bu gerginlik daha da artmış sonucunda Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesine dönüşmüştür. Bu gerginliğin enerji üretiminde ve enerjinin transferinde stratejik önemi olan iki devlet arasında olması, enerji güvenliği açısından da şüphesiz birçok sorun yaratmaktadır. Örneğin, Rusya'nın doğal gaz ihracatının büyük bir kısmı Ukrayna'dan geçmektedir ve bu nedenle Ukrayna'nın doğal gaz sevkiyatına müdahale etmesi, Avrupa'nın enerji kaynaklarına erişimini sınırlandırabilmektedir (Balcı, 2008, s.27).

Şekil 1. Rusya'dan Avrupa Birliği Ülkelerine Ulaşan Doğal Gaz Hatları

Kaynak: EU Energy 2020.

Rusya, farklı coğrafyalardan geçen boru hatları (Kuzey Akım 1, Yamal – Europe, Brotherhood, Soyuz, Trans Balkan, Mavi Akım) aracılığıyla Avrupa Birliği ülkelerine doğal gazın önemli bir kısmını ihraç etmektedir. Avrupa'nın doğal gaz ihtiyacının yaklaşık yüzde 40'ı Rusya tarafından karşılanmaktadır (Horton and Palumbo, 2022).

Rusya, dünya petrol üretiminin üçüncü, doğal gaz üretiminin ikinci sırasında yer almakta ve çelik, nikel, alüminyum gibi hammadde üretimlerinin önde gelen ihracatçıları konumundadır. Ayrıca dünyanın en büyük buğday ihracatçısıdır. Ukrayna devletine bakıldığında tahıl üretimi konusunda bir üreticidir. Ancak Rusya'nın Ukrayna'yı işgal

etmesi, dünya finans piyasalarını olumsuz etkilemiş, petrol, doğal gaz, metaller ve gıda emtia fiyatlarında keskin bir artışa neden olmuştur. Brent petrol fiyatları 2014'ten bu yana ilk kez varil başına 100 ABD dolarını aşmış ve Avrupa'nın TTF gaz fiyatları rekor kırmıştır (BBC, 2018, Erişim Tarihi: 17.02.2023).

Rusya ve Ukrayna arasındaki gerilim, doğal gaz fiyatlarını da etkilemektedir. Rusya, doğal gaz fiyatlarını politik araç olarak kullanabilir ve Ukrayna gibi ülkelere doğal gaz fiyatlarını artırarak baskı yapabilir. Bu durum, enerji kaynaklarına erişimi olan ülkeler için ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

2. Kriz ve Sonrası İçin Enerji Politikaları

2.1. Kriz ve Sonrası İçin ABD Enerji Politikaları

ABD, petrol üretiminde dünya lideri konumundadır. 2020 yılında günlük ortalama 11,3 milyon varil petrol üretimi gerçekleştirmiştir. Ayrıca, doğal gaz üretiminde de dünya lideridir ve 2020 yılında üretimin yaklaşık %23'ünü gerçekleştirmiştir. Bu yüksek üretim kapasitesi, ABD'nin enerji ihracatını artırmıştır (IEA Energy 2020, Erişim Tarihi: 19.02.2023). ABD, Rusya'nın Avrupa'nın enerji tedarikindeki önemli rolüne karşı çıkarak, kriz sonrası enerji politikalarını yeniden düzenlemiştir. Bu politikalar, ABD'nin enerji üretimini artırmasını ve Avrupa'nın enerji güvenliğini sağlamak için alternatif tedarik kaynakları hedeflemektedir.

ABD, Rusya'nın Ukrayna işgalinden sonra enerji güvenliği politikalarında önemli değişiklikler ve başlıca odak alanları belirlemiştir. Günümüz ABD enerji güvenliği politikalarının ana unsurları ise şunlardır;

Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi: ABD enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye büyük önem vermektedir. Bu çerçevede, fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltarak yenilenebilir enerji kaynaklarına ve nükleer enerjiye daha fazla yatırım yapmaktadır. Özellikle Kaya gazı ve fizyon enerjisi çalışmalarına büyük önem verilmektedir.

Enerji altyapısının güçlendirilmesi: ABD, enerji altyapısını modernize etmek ve siber güvenliği artırmak için önemli miktarda kaynak ayırmaktadır. Bu, enerji sistemlerinin herhangi bir dış müdahaleye karşı daha dayanıklı olmasını sağlamaktadır.

Uluslararası enerji iş birliği: ABD, enerji güvenliği için uluslararası iş birliğini artırmakta ve müttefik ülkelerle enerji kaynaklarının paylaşımı ve dağıtımını konusunda çalışmaktadır. Bu, özellikle Avrupa ülkeleriyle enerji altyapı projelerine ve doğal gaz tedarik çeşitliliğine katkı sağlamaktadır. Bu noktada bir diğer hedef ise Rusya ve Ortadoğu ülkelerine başka bir ifadeyle enerji kaynaklarına bağımlılığı azaltmak amacıyla alternatif kaynakların iş birliği içerisinde bulunup dünyaya ihracını sağlamaktır.

Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji teşvikleri: ABD hükümeti, enerji verimliliğini artırmaya yönelik politikalar ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik etmektedir. Bu, enerji ihtiyacının karşılanması ve enerji bağımlılığının azaltılmasına katkı sağlamaktadır.

Araştırma ve geliştirme: ABD, enerji teknolojilerinde liderliğini korumak için enerji araştırma ve geliştirme projelerine büyük yatırımlar yapmaktadır. Bu, enerji verimliliği, enerji depolama ve enerji üretimi alanlarında önemli ilerlemeler sağlamaktadır.

Stratejik petrol rezervlerinin korunması ve yönetimi: ABD, stratejik petrol rezervlerini yönetmek ve korumak için politikalarını ve mevzuatını güncellemektedir. Bu, enerji güvenliği açısından önemli bir tampon görevi görmekte ve petrol piyasalarındaki ani dalgalanmalara karşı koruma sağlamaktadır.

2.2. Kriz Sonrası AB Enerji Politikaları

Hâlihazırda AB enerji güvenliği durumu karmaşıktır ve çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. AB'nin enerji güvenliği durumunu inceleyecek olursak, 2018 yılı verilerine göre üye ülkelerin yapmış olduğu ithalat oldukça fazladır. Verilere göre sırasıyla %58,4 petrol ve türevleri, %31,2 doğal gaz, %10,4 fosil yakıtlar ithalatıdır.

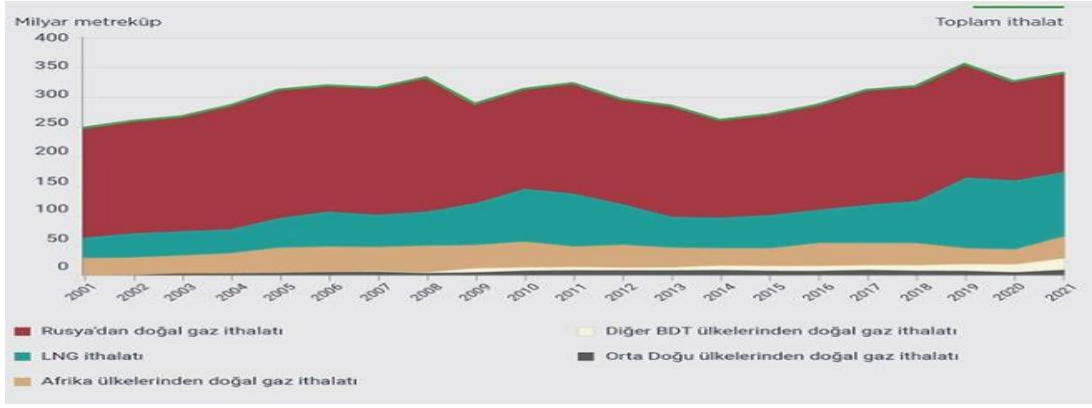
AB ülkeleri 2018 yılı verilerine göre 324.6 Mtoe oranında doğal gaz ithalatı haliyle tüketimi gerçekleştirmiştir. Bu tüketim içindeki ithal edilen doğal gaz toplamı ise

270.2 Mtoe'dir (EU Commission EU Energy In Figures Statistical Book 2020, s.41). Bu tüketim oransal olarak incelendiğinde %85 oranında ithal edilen doğal gazın tüketildiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle AB doğal gaz enerjisi konusunda %85 dışa bağımlı bir oluşumdur.

AB enerji güvenliği açısından Rusya, önemli bir enerji kaynağı ve tedarikçisidir. AB, doğal gaz ithalatının yaklaşık %44 oranında Rusya'dan yapmaktadır ve Rusya, AB'nin doğal gaz tedarikinde en büyük ikinci kaynağıdır. Ancak, AB'nin Rusya ile olan enerji ilişkileri, AB'nin enerji arz güvenliği açısından bir dizi zorluk ve riskler de içermektedir.

Öncelikle, Rusya'nın AB'ye doğal gaz tedariki, AB'nin doğal gaz kaynaklarına çeşitlendirme ihtiyacını göstermektedir. AB, doğal gaz tedarikinde çeşitlendirme politikaları uygulamaktadır ve alternatif enerji kaynaklarından tedarik için çalışmalar yürütmektedir (EU Commission, 2020, s.64).

Şekil 2. AB Doğal Gaz İthalatı Dağılımı

Kaynak: BP, 2020.

AB, enerji verimliliğini artırmak için de çeşitli politikalar uygulamaktadır. Özellikle, binaların enerji verimliliğinin artırılması, enerji tasarruflu aydınlatma sistemleri ve yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı ulaşım sistemleri gibi çeşitli adımlar atılmaktadır.

Sürdürülebilir enerji kaynaklarına geçiş yapmak da AB'nin öncelikleri arasındadır. AB, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmak, karbon emisyonlarını azaltmak ve çevre koruma konularına odaklanmak için çeşitli politikalar uygulamaktadır. Bu, Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir.

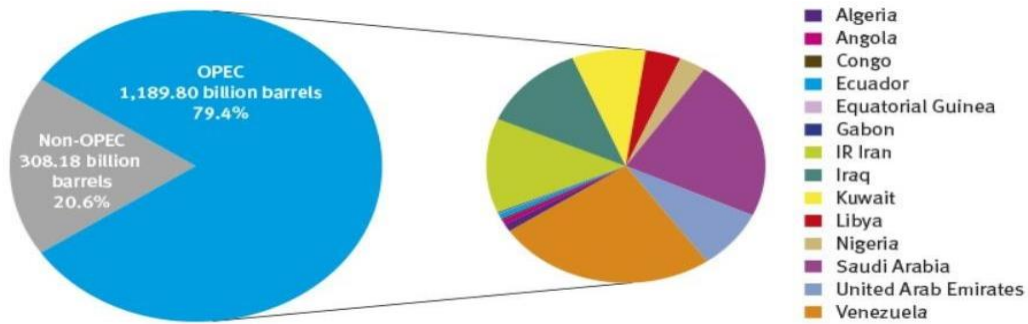
2.3. Kriz Sonrası OPEC Enerji Politikaları

OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü), dünya genelinde petrol ihracatının büyük bir kısmını gerçekleştiren 13 ülkenin bir araya gelerek oluşturduğu bir örgüttür.

Bu ülkeler, Suudi Arabistan, İran, Irak, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Venezuela, Cezayir, Angola, Kongo, Libya, Nijerya, Ekvator Ginesi ve Gabon'dur.

OPEC, dünya petrol piyasasındaki payı nedeniyle eleştirilerin de hedefi olmuştur. Bazı eleştirilenler, OPEC'in petrol fiyatlarını manipüle ettiğini iddia etmektedir. Ancak, örgütün üye ülkeleri, OPEC'in petrol piyasalarındaki arz-talep dengesini korumak için çalıştığını ve petrol fiyatlarının adil ve istikrarlı olmasını sağlamaya çalıştığını savunmaktadır.

Şekil 3. OPEC Dünya Enerji Görünümü

Kaynak: Data From Opec Bulletin, 2021.

OPEC'in enerji politikaları, özellikle petrol fiyatlarına etki eden üretim kısıtlamaları ve arz-talep dengesini koruma amacıyla alınan tedbirlerden oluşmaktadır. Son yıllarda, OPEC'in önde gelen üyeleri olan Suudi Arabistan ve Rusya arasındaki rekabet nedeniyle üretim kısıtlamaları konusunda anlaşmazlıklar yaşanmıştır.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden sonra, OPEC üyesi ülkeler arasında üretim kısıtlamalarının artırılması yönünde bir eğilim oluşmuştur. Bu, petrol fiyatlarını yükseltmek ve üye ülkelerin ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla yapılan bir hamle olmuştur (BloombergHT, 2022, Erişim Tarihi: 21.03.2023).

OPEC'in Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden sonra atmış olduğu adımlar, petrol fiyatları ve üretim kısıtlamaları ile ilgilidir. OPEC, işgal sonrasında petrol fiyatlarındaki düşüşü önlemek için üretim kısıtlamalarını arttırmayı ve üye ülkelerin arz-talep dengesini korumak için iş birliğini sürdürmeyi planladığını açıklamıştır (Reuters, 2022, Erişim Tarihi: 21.03.2023).

OPEC ve OPEC dışı üreticiler arasında varılan anlaşma kapsamında, 2021 yılında petrol üretiminde kesintilere devam edilmesi kararı alınmıştır. Bu karar, petrol fiyatlarını desteklemek ve küresel petrol piyasalarındaki arz-talep dengesini korumak için alınmıştır. Ayrıca, OPEC, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından tüm üye ülkeler arasında diyalog ve iş birliğini arttırmaya yönelik adımlar atacağını da belirtmiştir (Reuters, 2022, Erişim tarihi: 21.03.2023).

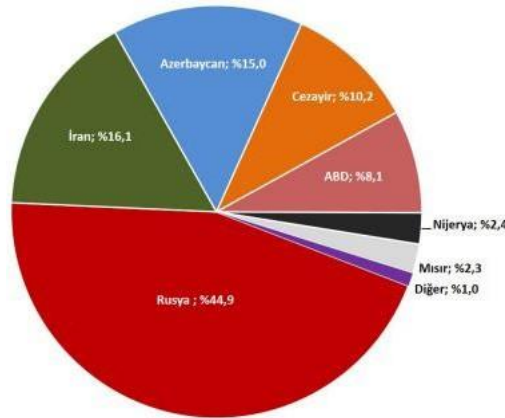
Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrasında, OPEC'in aldığı bir diğer önemli adım da ABD ve Avrupa Birliği'nin Rusya'ya uyguladığı yaptırımlara destek vermek olmuştur. OPEC, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin uluslararası toplum tarafından kınanması ve yaptırımlarla cezalandırılması gerektiği konusunda görüş birliğine varmıştır (Dünya Enerji, 2022, Erişim Tarihi: 21.03.2023).

2.4. Kriz Sonrası Türkiye Enerji Politikaları

Türkiye, enerji kaynaklarına bağımlı bir ülke olmakla birlikte enerji ithalatı büyük ölçüde artmaktadır. Türkiye'nin enerji ithalatının oransal olarak yaklaşık %90'ı doğal gaz ve petrolden oluşmaktadır. Türkiye'nin en büyük doğal gaz tedarikçileri Rusya,

İran ve Azerbaycan'dır. Türkiye ayrıca petrolünün önemli bir kısmını da Rusya, Irak, İran ve Suudi Arabistan'dan ithal etmektedir (Şekil 4'e bakınız).

Şekil 4. 2021 Yılı Türkiye'nin İthal Ettiği Doğal Gazın Kaynak Ükelere Göre Dağılımı

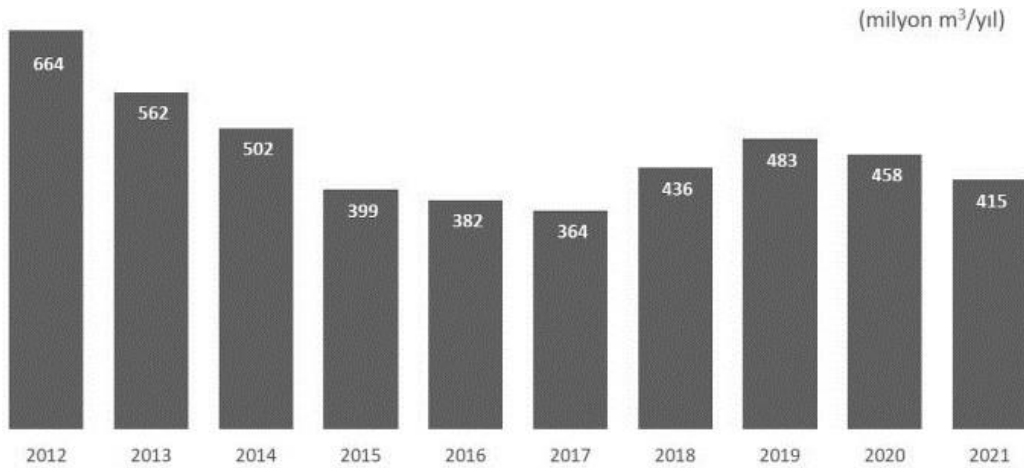

Kaynak: EPDK.

2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna krizi, Türkiye'nin enerji politikalarını etkilemiştir. Türkiye, Rusya ile olan enerji bağımlılığını azaltmak için farklı stratejiler

geliştirmiştir. Bunlardan ilki, Türkiye'nin doğalgaz kaynaklarını çeşitlendirmesi ve yerli üretimini arttırmasıdır. Türkiye, Karadeniz'deki doğalgaz keşfiyle önemli bir adım atmıştır. Tuna-1 kuyusundan elde edilen doğalgazın ülkeye sağlanması planlanmaktadır. Ayrıca, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan doğalgaz kaynakları da geliştirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye, Karadeniz ve Akdeniz'de doğalgaz ve petrol arama sondajları gerçekleştirmek için çeşitli gemiler kullanmaktadır. Bunlar arasında Fatih, Yavuz, Kanuni, Barbaros Hayrettin Paşa, Oruç Reis ve MTA Explorer gibi gemiler yer almaktadır. Fatih ve Yavuz gemileri, Karadeniz'de yer alan Tuna-1 ve Sakarya gaz sahalarında sondaj çalışmaları gerçekleştirmektedir. Kanuni gemisi de Karadeniz'de doğalgaz arama çalışmalarına katılmak üzere 2021 yılında filoya katılmıştır. Barbaros Hayrettin Paşa gemisi ise Akdeniz'de doğalgaz arama çalışmaları gerçekleştirmektedir. Oruç Reis gemisi de Türkiye'nin Akdeniz'de yürüttüğü sismik araştırma faaliyetlerinde kullanılmaktadır. MTA Explorer ise Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) tarafından işletilen bir arama gemisidir. Gemi, Karadeniz ve Akdeniz'de petrol ve doğalgaz arama çalışmaları gerçekleştirmek için kullanılmaktadır (İletişim Başkanlığı, 2021, Erişim Tarihi: 28.04.2023). Bir diğer husus ise Türkiye'nin enerji ithalatını çeşitlendirmesi ve alternatif tedarikçilere yönelmesidir. Bu kapsamda, Türkiye, İran ve Irak gibi ülkelerle enerji iş birliği yapmaya çalışmaktadır. Ayrıca, Azerbaycan ve Katar gibi ülkelerden de doğalgaz tedariki sağlanmaktadır (Yılankırkan ve Doğan, 2020).

Şekil 5. 2012-2021 Türkiye Doğal Gaz Üretimi

Kaynak: MAPEG

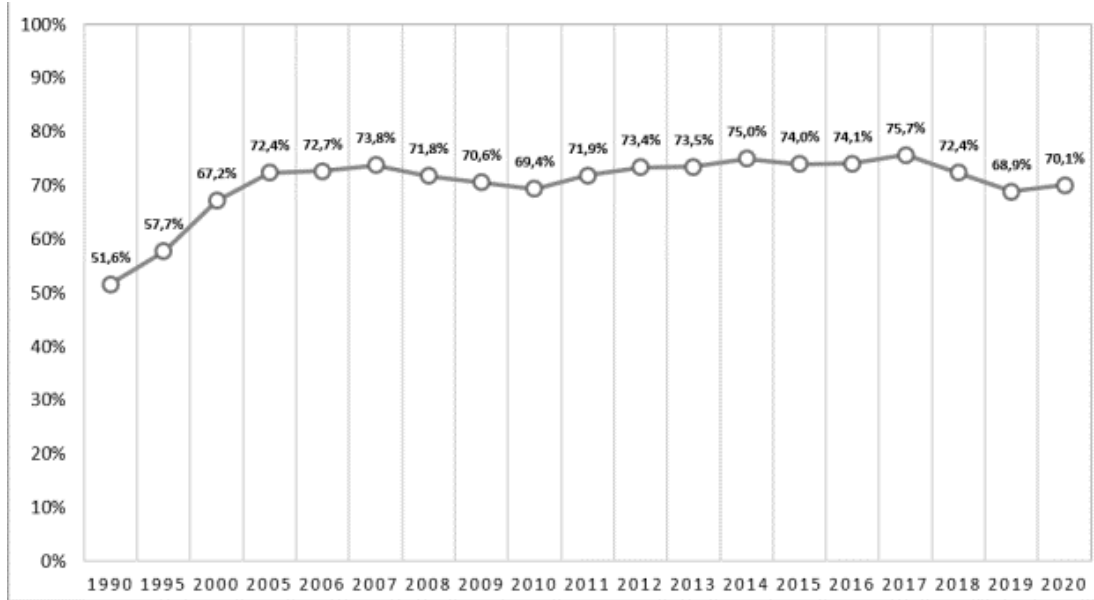
Türkiye'nin enerji verimliliğini arttırması ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye, güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi ve

hidroelektrik gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmaktadır. Özellikle güneş enerjisi alanında Türkiye, önemli bir potansiyele sahiptir ve bu alanda yatırımlar hızla artmaktadır (Yılankırkan ve Doğan, 2020).

Türkiye enerji depolama sistemlerine yatırım yaparak enerji arz güvenliğini arttırmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye, hidroelektrik santralleri ve yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji depolama sistemleriyle entegrasyonunu sağlayacak çalışmalar yürütmektedir. Buna ek olarak Türkiye enerji sektöründe dijitalleşme ve teknoloji kullanımını arttırmak istemektedir. Bu doğrultuda, Türkiye, akıllı şebekeler, veri analizi ve yapay zekâ gibi teknolojilerin enerji sektöründe kullanımını yaygınlaştırmaktadır. Bu sayede, enerji verimliliği ve sürdürülebilirlik alanında önemli adımlar atılmaktadır (İletişim Başkanlığı, 2021, Erişim Tarihi: 28.04.2023).

Son olarak, Türkiye, enerji dış politikasını da geliştirmektedir. Bu kapsamda, Türkiye, BOTAŞ gibi enerji şirketleri aracılığıyla, farklı ülkelerle enerji iş birliği anlaşmaları imzalamaktadır. Ayrıca, Türkiye, "Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP)" ve "Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP)" gibi önemli projelere ev sahipliği yapmaktadır.

Şekil 6. 1990-2020 Yılları Türkiye Enerji Talebinin Dışa Bağımlılık Oranı

Kaynak: EİGM, 2020.

Tüm bu stratejiler sayesinde, Türkiye hem enerji bağımlılığını azaltmak hem de enerji arz güvenliğini arttırmaktadır. Hem yerli üretim hem de alternatif tedarikçilerle enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi sayesinde Türkiye, enerji arzı konusunda daha bağımsız bir konuma gelmektedir. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımlar sayesinde de Türkiye, sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanımını arttırarak çevre dostu bir enerji politikası izlemektedir.

Sonuç

Uluslararası enerji güvenliği, son yıllarda dünya genelinde giderek artan bir öneme sahip olmuştur. Bu bağlamda, Rusya'nın Ukrayna müdahalesi sonrasında, enerji güvenliği konusunda ciddi endişeler ortaya çıkmıştır. Rusya, Ukrayna'dan geçen boru hatları üzerinden Avrupa'ya doğal gaz ihracatı yapmaktadır. Bu nedenle, Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi, Avrupa'nın enerji güvenliği açısından büyük bir risk oluşturmuştur. ABD ve AB, Rusya'nın Ukrayna müdahalesine karşı sert bir tutum almış ve Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımlar uygulamışlardır. Bununla birlikte, bu yaptırımların etkisi sınırlı kalmış ve Rusya, enerji ihracatı konusunda hala önemli bir güce sahip olarak, uluslararası enerji güvenliğinde önemli bir aktör olarak yerini almaya devam etmektedir.

Etkileyen ve etkilenen, uluslararası enerji sektörünün üretimi ve tüketiminde baş aktörlerin başında geliyor olması, bu konuda kriz ya da krizler çıkacağına habercisidir. Rusya bu süreçte OPEC ile birlikte üretim kısıtlamasına giderek AB ve bu krizde yanında taraf olmayan bütün enerji ihracatı yaptığı ülkelere mesaj vermek istemiştir.

Türkiye, enerji taşıyıcısı ve tüketicisi olarak stratejik bir konuma sahiptir ve Rusya ile olan enerji ilişkileri önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye, enerji bağımlılığını azaltmak için alternatif kaynaklara yatırım yaparken, Rusya ile olan enerji bağımlılığı da devam ediyor olması, bu krizin çözümü için her iki tarafla da diyalog halinde kalmasında önemli bir neden olmuştur. Bu sayede enerji dışında, uluslararası alanda yaşanan bir başka kriz tahıl krizinde kritik bir görev üstlenerek uluslararası arenada prestijine fayda sağlamıştır. Uluslararası enerji güvenliği, Rusya'nın Ukrayna müdahalesinin etkileriyle ciddi bir şekilde sarsılmıştır. Bu nedenle, enerji üreticisi ve tüketicisi ülkelerin bir araya

gelerek alacakları önlemler ve öneriler oldukça önemli olarak görülmeli ve dikkate alınmalıdır.

Enerji üreticisi ve tüketicisi ülkeler arasındaki bağımlılık ilişkileri, enerji güvenliğini tehdit eden bir faktördür. Bu nedenle, alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, enerji arz güvenliği için önemli bir adımdır. Ülkeler, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yaparak enerji arzı ve talebi arasındaki dengesizlikleri azaltabilir ve özellikle bağımlılık hallerini en aza indirgeyebilirler.

Enerji üreticisi ve tüketicisi ülkeler arasındaki iş birliği, uluslararası enerji güvenliği için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, ülkeler arasındaki diyalog ve iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Enerji politikalarının koordinasyonu, enerji güvenliği açısından önemli bir adımdır. Enerji üreticisi ülkeler, tüketicilere düzenli enerji sağlayarak, tüketiciler de üreticilerin enerji ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olarak, birbirlerine bağımlılıklarını, karşılıklı bir faydaya dönüştürebilirler.

Uluslararası enerji güvenliği için önemli olan, uluslararası hukuk ve normlara uygun hareket etmektir. Ülkeler, uluslararası hukuka saygı göstererek, enerji politikalarını ve uluslararası enerji anlaşmalarını uygun şekilde yürütmelidirler. Bu, ülkeler arasındaki güveni artırarak, enerji güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olabilir. Enerji üreticisi ve tüketicisi ülkeler, uluslararası hukuk ve normlar doğrultusunda hareket ederek, enerji kaynaklarının kullanımı ve paylaşımı konusunda anlaşmalar yapabilirler.

Enerji güvenliği, toplumların günlük yaşamının önemli bir parçasıdır. Bu nedenle, enerji güvenliği konusunda toplumda farkındalık yaratmak ve bilinçlendirme çalışmaları yapmak, enerji kaynaklarının etkili ve verimli kullanımı için önemli bir adımdır. Enerji kaynaklarının tüketimi ve kullanımı konusunda toplumun eğitilmesi, enerji tasarrufu ve verimliliği açısından büyük bir potansiyele sahiptir.

Türkiye özelinde ise bulunduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu uyguladığı politikalara bağlı olarak avantajına ya da dezavantajına olabilir. Özellikle Rusya ve AB ilişkilerinin gergin olduğu günümüz ortamında kendisine fayda getiren stratejiler izleyen bir ülke olmalıdır. Bunun nasıl yapılacağı konusuna örnek olarak, Türk Devletleri

Teşkilatı bünyesine katılan Azerbaycan gibi devletlerle enerji anlaşmaları yapmalı ve bu anlaşmalar sonucu AB ülkelerine gaz teminini sağlamak verilebilir.

Kaynakça

- Akbaş, F., ve Ürün, E. (2016). Enerji güvenliği: Bölgesel enerji merkezi Türkiye. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, ICEBSS Özel Sayısı, 103-113.
- Akbulut, H. (2021). Enerji diplomasisi. Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Ankara.
- Akova, İ. (2003). Dünya enerji sorunu ve yenilenebilir enerji kaynaklarının. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi, 11, 47-73.
- Arı, T. (2013). Uluslararası ilişkiler teorileri, çatışma, hegemonya, iş birliği (8. Baskı). Bursa: MKM Yayıncılık.
- Aslan, S. (2020). Güvenlik kavramları. In Şahin, G., & Oğultürk, M. C. (Eds.), Stratejik Düşünce ve Güvenlik (pp. 109-140). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Balcı, A. (2018). Realizm. In Kardeş, Ş., & Balcı, A. (Eds.), Uluslararası ilişkilere giriş (8. Baskı, pp. 119-146). İstanbul: Küre Yayınları.
- Belet, N. (2016). Avrupa Enerji Birliği (AEB) ve Türkiye'nin bölgesel enerji hub'ı olabilirliği: fırsat ve zorluklar. In Sarı, S., Gencer, A. H., & Sözen, İ. (Eds.), International conference on eurasian economies 2016 (pp. 189-199). Kaposvár: Eurasian Economists Association.
- Boyd, R. W., & Makaryan, S. (2017). Energy security and climate change: An international relations perspective. Routledge.
- BP. (2020). BP Statistical Review of World Energy 2020. Retrieved from <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>. Erişim Tarihi: 02.01.2023
- BP. (2021). BP Statistical Review of World Energy 2021. Retrieved from <https://www.bp.com/content/dam/bp/businesssites/en/global/corporate/pdfs/sustainability/group-reports/bp-sustainability-report-2021.pdf>. Erişim Tarihi: 01.01.2023
- Çermikli, A. H., ve Öztürkler, H. (2021). Dünya enerji tüketimi: 1980–2020 döneminde enerji tüketimindeki değişim. Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 21(74), 3- 14.
- Erdal, L., ve Karakaya, E. (2012). Enerji arz güvenliğini etkileyen ekonomik, siyasi ve coğrafi faktörler. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31(1), 111.
- Eriş, A. (2003). Enerji politikaları ile yerli, yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları. Ankara: TMMOB Türkiye VI. Enerji Sempozyumu Bildiriler Kitabı.
- EU Commission. (2020). EU Energy In Figures Statistical Book 2020. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gençtürk, T. (2012). World energy assessment, overview 2004 update dünya enerji değerlendirmesi, 2004 Güncellemesinin Özeti. BM Kalkınma Programı, BM

Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi, Dünya Enerji Konseyi, New York. Erişim tarihi: 17.02.2023

Göral, E. (2011). Avrupa enerji güvenliği ve Türkiye. Avrupa Araştırmaları Dergisi, 19(2), 117-135.

Horton, A. ve Palumbo, G. (2022). Energy crisis in the EU: the impact of the Russia-Ukraine conflict. Europolitika Journal, 15(4).

IEA (International Energy Agency) (2019). Natural Gas Monthly Statistics. IEA, Paris. www.iea.org/statistics/monthly/gas. Erişim tarihi: 11.03.2023

IEA. (2020). Global energy review 2020. International Energy Agency. Retrieved from <https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2020> on Erişim tarihi:05.02.2023.

IEA. (2021). Energy security. International Energy Agency. Retrieved from <https://www.iea.org/topics/energy-security> on 07.03.2023.

Kamacı, F. (2021). Güvenlik politikalarının geleneksel iki yüzü: realizm ve idealizm. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(2), 85-95.

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN KADININ ÇALIŞMA YAŞAMINA ETKİSİ: GAZİOSMANPAŞA ÖRNEĞİ

Mehtap Yekbun ÇETİN²

Giriş

Toplumsal cinsiyette kadın ve erkeğe sosyal açıdan roller, sorumluluklar ve davranışlar verilmekte ve bundan dolayı bireyler hayatın her alanında farklı etkilenmektedirler. Toplumsal cinsiyet rolleri, aslında egemenliği elinde bulunduran erkekler tarafından oluşturulmaktadır. Bu roller toplum içerisinde kadın ve erkek eşitsizliğine neden olmaktadır. Kadın ve erkek eşitsizliğinin belirgin olarak görüldüğü toplumlarda gelişmişlik düzeyi kadının toplumdaki statüsüyle doğru orantılıdır. Toplumun benimsediği katı cinsiyet rolleri kadına ve erkeğe farklı sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklar erkeğin sosyal hayatta daha aktif bir rol almasını sağlarken, kadının ise özel alanı dışına çıkmasını engellemektedir (Pekel, 2019, s.30). Kadınlar birçok bakımdan erkeklere kıyasla ikinci planda kalmaktadır. Kadının değersizleştirilmesine sebebiyet veren bu durum toplumda kadınların ve kız çocuklarının sosyal hayata atılımını, özgürlüklerini ve eğitime ulaşmalarını kısıtlamaktadır. Toplum tarafından desteklenmeyen kadın güçsüz duruma düşmektedir. Sadece özel hayatında yani ev ve ailesi yaşamı içerisinde hapsedilmektedir. Kadınların çalışma hayatında öne çıkması sanayi devrimine dayanmaktadır. Birçok devrin şartlarına ve niteliklerine göre değişen başka statü ve biçimde çalışan kadın bu dönemde ücretli çalışan olarak işgücü piyasasına dahil olmuştur. Çalışma hayatında ve gündelik yaşam alanlarında kadına yönelik dışlanma, ayrımcılık gibi davranışların ortaya çıkması önemli bir konu arz etmektedir (Yılmaz, 2018, s.1).

Bu çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyet rollerinin açıklanması, kadının iş, aile ve sosyal hayatında kadın olarak beklentilerinin neler olduğunu saptamaktır. Bu sebepler doğrultusunda Gaziosmanpaşa bölgesinde çalışan bireylerle düzenlenecek olan anket çalışmasının sonucuna göre kadının karşılaştığı sorunlara ve durumlara çözüm önerilerinde bulunmaktadır. Kadınların çalışma hayatında yaşadığı zorlukları anlamak ve

² İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrencisi.

daha iyi değerlendirmek ancak bireylerle mümkün olabilir. Daha önce Gaziosmanpaşa bölgesinde anket çalışması yapılmadığı görülmektedir. Bu sebeple Gaziosmanpaşa da çalışan bireylerin aile yapısı, durumu ve toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl ortaya çıktığı açısından önem arz etmektedir.

Toplumsal cinsiyet, statüyü önemli bir kavram olarak merkezileştirmiştir. Düşük statüye sahip olan kadın iş hayatına atılamamakta, atılsa dahi egemenliğe sahip erkek rakiplerinin gerisinde kalmaktadır. Kadınlar çalışma hayatına girerken çalışma hayatında engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Yaşanılan bu engeller kadının toplumsal ve geleneksel rollere uygun beklentilerle çalışma hayatının uyuşmamasıdır (Gelegen, 2001, s.30). Toplumsal cinsiyet rolleri ve çalışma yaşamında kadının etkisi isimli tez üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümünde; çalışmanın asıl sorunu olarak belirtilen cinsiyet kavramı açıklanmaktadır. Cinsiyette farkındalık, kalıp yargılar, önyargılar ve ayrımcılığın nelere sebebiyet verdiği vurgulanıp açıklanmaktadır. Toplumsal düzenin tüm kademelerinde erkek egemenliğinin hüküm sürmesi olarak bilinen ataerkil kavramı geniş bir perspektifte açıklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri açıklanırken çocuklara nasıl empoze edildiği, aile, mahalle baskısı ve oyuncuların bu rolleri nasıl tetiklediği anlatılmaktadır. Bu bağlamda cinsiyet rollerinin getirdiği kadın ve erkek davranışları örneklendirilmektedir.

Çalışmanın son bölümünde; iş hayatında az bir yere sahip olan kadınların çalışma hayatlarında yaşadıkları sorunlar dile getirilmekte ve çözüm önerileri aranmaktadır. Bu çözüm önerileri arasında; kadının iş, aile ve sosyal hayattaki yeri açıklanmaktadır. Türkiye örneği üzerinden günümüzde kadının statüsü incelenip, anlatılmaktadır. Türkiye’de aktif olarak çalışma yaşamında bulunan kadının durumu incelenip, istihdamın azlığı veya çokluğu kadının eğitim seviyesi üzerinden ele alınmaktadır.

İnceleme ve araştırmaların sonucunda konuyla ilgili çok fazla makaleye yer verildiği ancak konu ile ilgili makaleye rastlanmadığı görülmektedir. Bu bağlamda konu ile ilgili anket soruları hazırlanacak ve çalışan bireylerle anket çalışması yapıлып değerlendirilecektir. Bu değerlendirme sonucu ortaya çıkan verilerle çalışan kadınların yaşadığı sorunlara ilişkin çözüm önerilerinde bulunulacaktır.

1. Toplumsal Cinsiyet ve Kavramlar

1.1. Toplumsal Cinsiyet

Erkek ve kadın toplumda birer varlıktır. Cinsiyet, erkek ve kadın arasında biyolojik farklılığın bir sonucudur. Toplumsal cinsiyet, biyolojik açıdan kadın veya erkek olarak dünyaya gelen bireylerin toplum tarafından sınırlandırdığı rolleri ifade etmektedir (Akkaş, 2020, s.58). Biyolojik olarak farklı olan erkek ve kadın, toplumun kendine göre belirlediği rollerle tekrar biçimlenebilir. Bu sebeple, erkeğin ve kadının olduğu her yerde toplumsal cinsiyette bu gibi rol düzenlemelerinde yer alacağı söylenebilir (Okay, 2021, s.13).

Cinsiyet, erkek veya kadın yapan belli fiziksel ve biyolojik özelliklerdir. Toplumsal cinsiyet ise, bireyler yetiştirilirken kültürel anlamda, sosyalleşme süreci ile birlikte toplumun cinsiyetlerine bağlı olarak beklediği kalıp yargıların ve rollerin getirisi olarak kadın ve erkek olmayı öğrenerek yetiştirilmesidir. Böylece ilerleyen zaman da erkek ve kız çocukları türlü oyuncakları, etkinlikleri, kişilik özelliklerini hatta mesleklerini kendileri için uygun olup olmadığını ayırt etmeyi öğrenerek deneyimleyebilmesidir (Pehlivan, 2017, s.499). Bireyin yaşadığı toplum içerisindeki statüsünü anlatabilmek için kullanılan ve biyolojik tanımından çok daha farklı bir anlam taşıyan cinsiyet, beraberinde psikolojik bir anlam da taşımaktadır. Cinsiyetin tanımı yapılırken biyolojik anlamda kadın ve erkek olarak ikiye ayrılrsa dahi, toplumsal cinsiyette bu tanım farklılık göstermektedir.

Toplumda yaşam şeklini belirlemek amacıyla toplumsal cinsiyet kavramı kullanılır. Biyolojik cinsiyet dışında, erkeğin ve kadının kültürel ve sosyal anlamda tanımlanması, bazı durumları birbirinden ayırt etmesi, bunlara verilen toplumsal rolleri anlamaya yönelik bir kavramdır. Kısa bir tabirle toplumsal cinsiyet; kadınların ve erkeklerin yaşadıkları çevre içerisinde nasıl davranmaları gerektiğini anlatan terimi nitelendirir. Toplum tarafından kabul görmüş davranışlar kadın ve erkeğe farklı şekilde dayatılmaktadır. Bireyin kendisiyle bağdaştırılmış olan cinsiyet kimliğine göre hareket etmesi ve davranışlarını o kimliğe göre sergileyip, kontrol etmesi gerekmektedir (Gülseven, 2017, s.187).

1.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini

Cinsiyet erkek ve kadının biyolojik özelliklerini belirlemektedir. Bu yünden cinsiyet doğuştan gelen bir durumdur. Bu perspektifte toplum kadın ve erkeği doğduğu andan itibaren biyolojik cinsiyetine bağı olarak bir takım yargı ve değerlerle donatmaya başlamaktadır. Oluşan bu değer ve yargılar toplum tarafından benimsenmekte ve kural olarak geri dönmektedir. Böylece bireyin biyolojik cinsiyeti topluma göre şekillenmekte ve toplumsal cinsiyet oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet, toplumun kadın ve erkeğe verdiği sorumluluk, görev ve rollerin yanında toplumun kadın ve erkek için beklentileri ve ne algıladığı ile ilgili bir kavramdır (Seçgin ve Tural, 2011, s.2447).

Biyolojik açıdan dünyaya gelen erkek ve kadın doğdukları kültürün davranış ve tutumlarına göre şekillenmektedirler. Kültür cinsiyet rollerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bireyler çocukluk yıllarından bu yana cinsiyeti davranış ve kavramlarla birlikte kültürle bağdaştırılmıştır. Bu tutumla olayları değerlendirmiş, kadın ve erkek arasındaki farkı algılamaya yönelmişlerdir Kadın ve erkeğin içinde bulunduğu toplumun kültürü; bireylerin nasıl yaşaması gerektiğini belirlemektedir (Çelikkaleli ve Avcı, 2016, s.104). Doğdukları andan itibaren toplum tarafından erkeğe ve kadına bazı rol ve kalıplar dayatılmaktadır. Erkeğe ve kadına dayatılmış olan bu roller, toplum tarafından kabul olmuş doğrular olarak görülmektedir. Bu doğrular, toplumsal cinsiyette erkek ve kadına toplum tarafından bireye yüklenen hareketlere ve tavırlara bağı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, erkeğin ve kadının olduğu her yerde toplumsal cinsiyette bu gibi rol düzenlemelerinde yer alacağı söylenebilir. Günümüzde toplumsal cinsiyet, erkeğin ve kadının cinsiyet farklılığının toplum bakış açısı içerisinde davranışların kodlanmasıdır (Gülseven, 2017, s.184). Sırf cinsiyet nedeniyle toplum tarafından insanlara yüklenen roller, sorumluluklar ve görevler, toplumda kadına olan beklentiler ile ilgili bir kavramdır. Bu beklentiler her alanda ve gündelik yaşamda görülmektedir. Toplum tarafından yüklenen geleneksel cinsiyet rolleri Geçmişten günümüze kadar sürekliliğini korumuştur. Bireyler bu rolleri bilinçli ya da farkında olmadan, türlü toplumsal yapılarla desteklemektedir. Toplumsal cinsiyeti oluşturulurken, birey olarak kadın ikinci plana atılmış, erkekler üstün konuma geçmiştir. Böylelikle toplum tarafından oluşturulan, hem özel hem kamusal alanda ataerkil bir toplumda var olan 'kadınlık' kavramı ortaya çıkmıştır (Vargel ve Pehlivan, 2017, s.497).

1.2.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Etkileyen Aile Faktörü

Kişilerin toplumda nasıl davranacağını, hangi mesleklere yöneleceğini tetikleyen asıl etken cinsiyet rolleridir. Kişiler buldukları duruma ve sahip oldukları cinsiyete göre şekillenirler. Aile ile başlayan toplumsallaşma süreci kadın ve erkeğin yer aldığı toplum içerisinde nasıl hareket edeceğini belirlemektedir (Yılmaz, 2018, s.18).

Ailenin içinde yaşam sürdürdüğü toplumun kültürü kişilerin edineceği rollerin belirlenmesinde önemlidir. Bireyler nasıl hareket edeceklerini, nasıl davranacaklarını ve hangi görevleri üstleneceklerini aile ile öğrenmeye başlarlar. Toplumun beklentileri ve ailenin eğitim durumu bireylerin toplumsal cinsiyet kimliğinin oluşumunda önemli yere sahiptir. Bu bağlamda kadınlar ev işlerini rol model olarak alırken erkekler daha çok iş, yönetici gibi rolleri aile rollerinden daha baskın olarak rol model alabilirler (Yılmaz, 2019, s.11). Aileler çocukları için ilk cinsiyet davranış örneklerini oluşturmaktadırlar. Ailede çocuklara karşı tavırlar cinsiyet algısının oluşum sürecinde çok önemlidir. Çocukların ilgi alanlarını farklı nesnelere yönlendirmek ve ilgi duymalarını sağlamak, çocukların toplumsallaşma sürecinde önemli bir değişime işaret etmektedir. Örnek verecek olursak erkek ve kız çocuklarının farklı oyuncaklara, renklere itilmesi önemli bir örnektir. Aynı zamanda çocuklara yönelik kullanılan farklı hitaplar ve söylemler kız ve erkek çocuklarının kendi öz benliklerini bulmasında büyük bir etkidir. Ailenin cinsiyet rollerinin oluşmasında büyük etki vardır (Akkaş, 2019, s.106).

2. Kadınların Çalışma Yaşamı

Dünya üzerinde kadının iş hayatına atılmasının karşısında birçok engel ve sorun bulunmaktadır. Bu engeller arasında geleneksel rollerin önemi büyüktür. Ev işleri ve çocuk bakımı kadına ait görüldüğü için toplumda kadın sosyalleşememekte ve iş hayatına kolay şekilde atılamamaktadır.

Türkiye örneği alındığında kadın işgücü erkeğe kıyasla daha azdır. İstihdama katılım seviyeleri bakımından erkeklerin arkasında kalan kadın iş hayatında olumsuzluklarla karşılaşmaktadır. Oranları bakımından kadının istihdama eklenmesi kırsal ve kent arasında farklılık göstermektedir. Fiziksel güce dayanan üretimde, kırsal alandaki kadın erkeğe oranla daha az çalışma hayatındadır. Kırsal alandan kente yapılan göçlerde ise, erkek egemenliğinin getirdiği özgüven ve girişkenlik erkeklerde daha fazla

olduğundan kadınlar kentlerde de istihdam edilememektedir. Erkeklere oranla daha az ücretle istihdam edilen kadınların %50'lik oranını ilkokul bitiren kadınlar oluşturmaktadır. En fazla kadın istihdamının olduğu alan ise tarım sektörüdür. Hizmet ve sanayi sektöründe ise kadının istihdamı oldukça düşüktür. Erkek egemenliği mevcut olan toplumda şaşırtıcı bir şekilde, kadın istihdamının yoğunluğu kamudur. Karar verici ya da yönetici konumunda bulunan kadın oranının düşük olduğu kamu alanındaki meslekler; sağlık, eğitim-öğretim ve avukatlık hizmetleri olarak bilinmektedir (Pekel, 2019, s.35).

Tarım sektöründe; %88'lik bir oranda olan kadın, istihdam aile işçisi konumunda bulunmaktadır. Hizmetler sektörü, kadın istihdamının yoğun olduğu diğer bir sektördür. Yıllar içerisinde kadın çalışan oranı artan bu sektör, bazı işleri kadın işi olarak tanımlamaktadır. Sanayi sektöründe ise oranın azlığı kadın işgücünün ucuz emek olarak kabul edilmesidir. Tekstil, gıda ve hazır giyim alanında çalışan kadın yeterli teknolojiyle buluşamadığı için fazla emek sarf etmekte bundan dolayı da emeğinin karşılığını alamayınca sektörden uzaklaşmaktadır. Bu sektörlerin dışında yaygınlaşan bir diğer çalışma biçimi ise ev eksenli ya da marjinal çalışma biçimleridir.

2.1. Çalışma Hayatında Kadının Karşılaştığı Sorunlar

Kadınların çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlar, hukuki boyutundan ziyade ekonomik ve sosyal boyutunun ön planda olduğu görülmektedir (Erkek ve Karagöz, 2019, s.15). Kadının çalışma yaşamında karşılaştığı birçok engelin dışında kadın işgücünün potansiyel çalışması için de birçok neden bulunmaktadır. Kadın işgücünün çalışma nedenlerinden biri de aile içinden tek bir kişinin sağladığı gelirin yetmemesi bununla birlikte geçinmede sıkıntıların ortaya çıkması, gelenekçi yapı yüzünden ortaya çıkan değişiklikler, yükselmeye başlayan eğitim düzeyiyle beraber ortaya çıkan çalışma isteği ve işgücü piyasasından yararlanma gibi nedenler gösterilebilmektedir (Şahin ve Aksoy, 2005, s.284). Kadının çalışma yaşamında sorunlarla karşı karşıya kalmasının en önemli sebeplerinden biri ise; çalışma yaşamında karşılaştığı sorunlar ve aile içerisindeki sorunlar gelmektedir. Ev işlerine yetişememek, çocukların okul ve bakım problemleri, kadınların çalışmasına yönelik ortaya çıkan geleneksel yapı, kadınların iş yerlerinde karşılaştıkları 'kadınsın' algısı, statü ve meslek algısı nedeniyle iş bulmama, düşük ücretle çalıştırma, duygusal, cinsel taciz ve mobing uygulama gibi birçok sorunla karşı karşıya kalınmaktadır (Yağcıoğlu, 2018 s.89). Kadına biçilen roller nedeniyle işe alımlarında

sorunlar yaşadığı görülmektedir. Bu sorunlar; fırsat eşitliğine sahip olmamak gibi kadının evdeki sorumluluklarından dolayı iş yaşantısındaki sorumlulukları aksatacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. İşe alım sürecinde başlayan sorunlar kadının evdeki sorumluluklarının fazla olması yalnızca kadının yapmak zorunda olduğu düşüncesinden doğmaktadır. Kadının doğurganlık sebebiyle işe alımda ya da işte yükselmede yaşadığı sorunlarda görülmektedir. Gebe kadınların bir iş gücü kaybı olarak görüldüğü bilinmektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında doğurganlık sebebiyle kadına tanınan haklar iş vereni korkutmakta ve iş kaybı olarak görmektedir. Kadının tarım ve hizmet sektöründe daha aktif olduğu bilinmektedir. Bu sektör alanında kadınların yaşadığı diğer sorun ise kayıt dışı istihdamdır. Sigortasız çalıştırma, maaşı elden verme gibi sorunlarda mevcuttur. Buna eşlik eden diğer faktör ise cinsiyete bağlı meslek ayrımcılığıdır. Gerek toplumda gerekse çalışma hayatında birçok meslek “kadın işi” veya “erkek işi” olarak ayrılmaktadır. Bu durum kadınların önünde büyük bir engeldir. Kadınların çalışma hayatında yaşadığı diğer zorluk ise mobbing, cinsel tacizdir. Kadınların maruz kaldığı bu sorunlar iş arkadaşlıklarını, başarılarını ve motivasyonlarını etkilemektedir. Kadınlar ne kadar potansiyelini yükseltirse kendini aktif bir şekilde işe verirse versin kadınların görevde yükselmedikleri gözlenmektedir. Yükselme aşamasında veya terfi aşamasında erkeklerin daha çok tercih edildiği görülmektedir. Kısaca, toplumun kadınlara ön yargılı yaklaşması ve kadın olduklarından dolayı birçok sorunla baş etmek zorunda bırakıldığı görülmektedir.

2.1.1. Ücretlendirmede Eşitsizlik

Kadınların çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlardan en önemlisi ücretlendirmede eşitsizliğin olmasıdır. İşverenin çalışanlarına ücret verirken erkek ve kadın ayırmaksızın eşit çalışma saatlerine uygun eşit ücret ödemesi gerekmektedir. Türkiye'nin yanında olduğu ve uluslararası çalışma örgütü vasıtasıyla yayınlanan sözleşmede olan “eşit işe eşit ücret” kanununa göre, ayrımcılığa dair aynı verim ve nitelikte çalışan kadın ve erkeğe farklı ödenek verilmesi yasaklanmıştır. Bu sebeple çalışan bir kadına cinsiyeti yüzünden erkek çalışından daha az verilmesi veya bir erkeğe erkek olduğu için daha çok ücret verilmesi doğru değildir. Fakat çalışma yaşamında bu birçok sebepten ötürü kadın ve erkek arasında ücret farklılığı bulunmaktadır. Bu durumda ücret eşitsizliği söz konusudur (İçin, 2012, s.38). Erkek ve kadının karşı karşıya kaldığı

ücret eşitsizliğinin en önemli faktörlerinden biri de ataerkil toplumun baskınlığı nedeniyle erkek ve kadının toplumda farklı bir biçimde konumlandırılmasıdır. Toplum erkeği evin reisi olarak adlandırmakta, erkek evi geçindiren kişi olarak tanımlanmaktadır. Evin gereksinimlerinin giderilmesinde erkeğin kazancının esas olarak alınması, kadının sağladığı kazancın ek bir kazanç olarak yansıtılması fikri yaygınlaşmıştır. Toplumunda kabul ettiği bu fikir işverenleri de etkilemekte, işverenler erkeklerin ücretlerini kadınlara göre daha fazla vermektedir. Kadınların çocuk, ev, annelik sebebiyle yarı zamanlı işleri seçmesi, yetenek ve fiziki güç gerektiren işlerde daha az çalışması kadınların daha az ücretli ve kadın işi olarak adlandırılan mesleklere yönelmesine sebep olmaktadır (İçin, 2012, s.39).

2.1.2. Eğitim ve Mesleki Eğitimde Eşitsizlik

Eğitim, kişilerin sosyalleşme süreciyle beraber gün içerisinde beceri ve bilgilerinin artmasını ve yaşamı boyunca düşüncesine anlam kazandıran en temel faktörlerdendir. Kadınların eğitim aldıktan sonra çalışma hayatına katılmaları erkeklere kıyasla daha farklıdır. Kadın eğitim sürecinde, aile ve iş hayatını uzlaştırma imkanını da belirlemektedir. Eğitim mertebesi yüksek olan kadınların aile ve iş yaşamı dengesini, eğitim mertebesi az olan kadınlara göre daha rahat konumdadırlar. Bunun ilk sebebi, eğitim mertebesi yüksek olan kadınların ücretlerinin daha fazla olmasıdır. Böylece kendilerinin yapacağı ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları dışardan sağlayabilmektedirler. İkinci sebep ise, çalıştıkları sektörlerde çalışma kanunu çerçevesinde, emzirme hakkı, doğum izni hakkı, analık izin hakkı gibi hakların korunmasıdır.

Eğitim seviyesi az olan kadınlar ise, gayri resmi sektörlerde çalışmakta, yetersiz şartlarda çalışmaya maruz kalmaktadırlar (Umutlu ve Öztürk, 2020, s.299). Eğitim sisteminde eşitsizlik, kişilerin cinsiyeti sebebiyle eğitim imkanlarından faydalanmaması olarak ortaya çıkmıştır. Sosyalleşme süreci geleneksel olarak bakıldığında erkeklerin eğitim alıp iş sahibi olmaları, evin idamesini üstlenmeleri sosyal bir değer olarak ele alınmışken kadınların ise ev işleri, aile bakımı gibi işleri üstlenmesi ele alınmıştır. Bu durum da erkeklerin daha iyi bir eğitim almasını doğurmuştur (Demirbilek, 2007, s.21).

Günümüz çalışma yaşamına bakıldığı zaman eğitimde yasal olarak bir ayrımcılık söz konusu değildir. Ancak uygulamaya geçildiği zaman eksikliklerin devam ettiğini söylemek mümkündür. Eğitim olanaklarından yararlanmada cinsiyet değişiklikleri daha çok kırsal alanlarda görülmektedir. Ekonomik olarak durumu iyi olan ailelerde eğitim için cinsiyet ayrımı bulunmazken, toplumda ekonomik nedenlerden meydana gelen farklılık ile birlikte maddi imkânların kötüleşmesi cinsiyet eşitsizliğinde önemli etkidir (İçin, 2012, s.40).

3. Toplumsal Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir Anket Çalışması “Gaziosmanpaşa Örneği”

Geçmişte kadının kutsallığı ‘ana’ olarak tabir edilirken günümüzde bu değerini korumakta güçlük çekmektedir. Ataerkilliği içinde barındıran bir toplum olan Türkiye’de kadın, haklar açısından eşit olarak görülse, toplumda sosyal yaşantısında eşit konumda olmamaktadır. Toplum, cinsiyet rollerini katı bir biçimde benimsediği için kadının davranışlarını kontrol etme eğiliminde bulunmaktadır. Toplumun insanlar üzerine biçtiği cinsiyet rollerine karşı çıkan kadınlar, ayıplanmakta ve kötü muameleye maruz kalmaktadır (Pekel, 2019, s.34). Kadının durumu evrensel olarak bakıldığı zaman düşük olduğu gözlenmekte, kadının erkeğe kıyasla daha düşük maaş aldığı görülmektedir. İktisadi kapsamda kadının kazancı genel olarak erkeğin kazancına ek bir gelir olarak bakılmakta kadının ev yaşamında yaptıkları ise üretken emek olarak gösterilmektedir (Ereş, 2006, s.43). Kadınların birçok konuda önemli yol alabilmesi için eğitim bir başlangıç olarak kabul edilebilir. Kadının toplumdaki durumu ve istihdam imkanları üzerinde en etkili unsur eğitimidir (Özgen ve Ufuk, 2000, s.1075). Erkek ve kadın arasında eşitliğin sağlanabilmesi için kadının eğitilmesi gerektiğiyle ilgili bir artan bilinçlenme, aynı zamanda yazmaz/okumaz kadın eğitim çalışmalarına yönelik artış olmasına karşın günümüz Türkiye’inde kadın için eğitim yeterli değildir. Günümüz Türkiye’inde, kadının durumu, hak ve hürriyetler açısından erkeklerle eşittir. Fakat erkek egemenliğinin etkisinde olan toplum, kadın üzerinde birçok durumda baskı kurmaktadır.

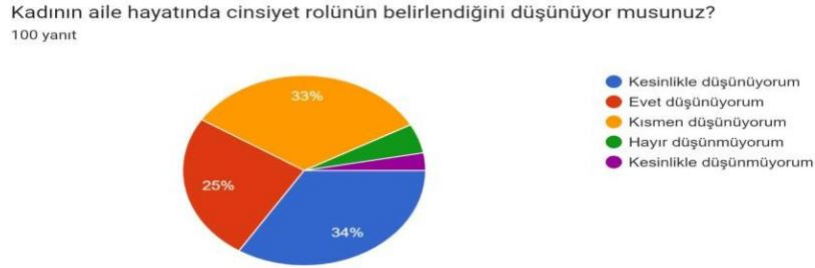
Bu araştırmada, toplumsal cinsiyet bağlamında kadının çalışma yaşamında karşılatıkları sorunlar ve bunun kadınların çalışma yaşamındaki etkisi sonucunda çalışan erkek ve kadınların fikirlerini yansıtan verilerin toplanması ve analizi araştırmanın temel konusu olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Gaziosmanpaşa ilçesinde çalışan erkek ve

kadınların toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadının çalışma yaşamındaki etkisi ve oluşan sorunları idrak etme düzeylerinin belirlenmesi, konuya ilişkin bakış açısının ortaya çıkması çalışılmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin kadının çalışma yaşamına etkisine ilişkin algılarını değerlendirmek için yapılan araştırmanın örneklemini Gaziosmanpaşa’da çalışan 24 yaş üzeri kadın ve erkekler oluşturmaktadır.

3.1. Araştırma Bulguları

Bu çalışma kapsamında kadınların yaşadıkları sorunsalları ortaya çıkarmak adına görüşmede ortaya konan sorular ve alınan cevaplar aşağıda grafikler üzerinde gösterilmektedir.

Şekil 1. Aile Yaşamında Rollerin Belirlenmesi ile İlgili Dağılımı

“Kadının aile hayatında cinsiyet rolünün belirlendiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %34’ü kesinlikle düşünüyorum, %25’ i evet düşünüyorum, %33’ü kısmen düşünüyorum, %5’i hayır düşünmüyorum, %3’ü ise kesinlikle düşünmüyorum yanıtını tercih etmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre Gaziosmanpaşa ilçesinde çalışan bireylerde kadınların aile yaşamında cinsiyet rollünün belirlendiği belirtmiştir. Geleneksel olarak toplumun bireylere atadığı belirli davranışlar, beklentiler ve hareketler bu rolleri belirlemektedir (Şekil 1).

Şekil 2. Kadının Toplumda Belli Kalıp Yargılarla Büyütülmesi ile İlgili Dağılımı

Aile içinde kadının toplumsal cinsiyet bağlamında belli kalıp ve yargılarla büyütüldüğünü düşünüyor musunuz?
100 yanıt

“Ailenin içinde kadının toplumsal cinsiyet bağlamında belli kalıp ve yargılarla büyütüldüğünü düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltildiğinde dağılımına bakıldığı zaman %35’i kesinlikle düşünüyorum, %32’isi evet düşünüyorum, %27’si kısmen düşünüyorum, %2’si hayır düşünmüyorum, %4’ü ise kesinlikle düşünmüyorum yanıtını tercih etmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre %67’si kadınların belli kalıp ve yargılarla büyütüldüğünü düşünmektedir. Bu kalıplar ve yargılar, genellikle kültürel, dinî ve sosyal normlardan kaynaklanır ve kadının aile içindeki rollerinin belirlenmesinde etkili olabilir (Şekil 2).

Şekil 3. Kadın ve Erkeklerin Sorumluluklarına Dair Dağılımı

Günlük yaşantıda kadın ve erkeklerin sorumluluklarını nasıl değerlendirirsiniz?
100 yanıt

“Günlük yaşantıda kadın ve erkeklerin sorumluluklarını nasıl değerlendirirsiniz?” Gaziosmanpaşa ilçesindeki çalışanların kadın ve erkeklerin sorumluluklarına dair dağılımına bakıldığı zaman %26’sı tüm sorumluluk kadına yüklenmiştir, %5’i tüm sorumluluk erkeğe yüklenmiştir, %34’ü sorumluluk hem erkeğe hem kadına eşit yüklenmiştir, %35’i ise sorumluluk hem kadına hem erkeğe eşit yüklenmemiş yanıtını tercih etmişlerdir. Gaziosmanpaşa ilçesinde erkek ve kadınların sorumluluklarının eşit olmadığı yapılan anketlerle desteklenmektedir. Kadınlar ev işleri, çocuk bakımı ve diğer ailevi sorumlulukların büyük bir kısmını üstlenirken, bir yandan da iş hayatında ve toplumsal yaşamda aktif rol almak zorunda kalırlar. Bu durum, sorumluluklarını arttırmakta ve zaman yönetimini zorlaştırmaktadır.

Şekil 4. Kadının Kariyer Gelişimi ile ilgili Dağılımı

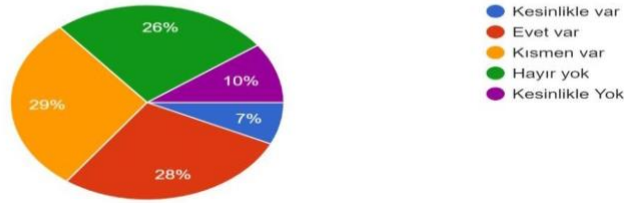
Çalışma hayatında kadının kariyer gelişiminde herhangi bir engel olduğunu düşünüyor musunuz?
100 yanıt

“Çalışma hayatında kadının kariyer gelişiminde herhangi bir engel olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna cevap verenlerin dağılıma bakıldığı zaman %10’u kesinlikle düşünüyorum, %29’u evet düşünüyorum, %20’si kısmen düşünüyorum, %21’i hayır düşünmüyorum, %20’si ise kesinlikle düşünmüyorum yanıtını tercih etmişlerdir. Bu engeller arasında cinsiyet ayrımcılığı, çalışma koşulları, iş-yaşam dengesi, eğitim fırsatları, aile sorumlulukları, toplumsal ve kültürel normlar, ve yasal engeller yer almaktadır.

Şekil 5. Kadın ve Erkek Arasındaki Ücret Farklılığı ile İlgili Dağılım

Aynı işte çalışan kadın ve erkek arasında ücret farklılıkları var mıdır?
100 yanıt

“Aynı işte çalışan kadın ve erkek arasında ücret farklılıkları var mıdır?” sorusuna cevap verenlerin dağılımına bakıldığı zaman %7’si kesinlikle var, %28’i evet var, %29’u kısmen var, %26’sı hayır yok, %10’u ise kesinlikle yok yanıtını tercih etmişlerdir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında araştırmaya katılanlara göre aynı işte çalışan kadın ve erkek arasında ücret farklılığının eşit dağıldığını görmek mümkündür.

Şekil 6. İş Hayatında Kadının Uğradığı Ayrımcılık ile İlgili Dağılımı

İş hayatında kadının yaşadığı toplumsal cinsiyet farklılığından dolayı ayrımcılığa uğradığını düşünüyor musunuz?
100 yanıt

“İş hayatında kadının yaşadığı toplumsal cinsiyet farklılığından dolayı ayrımcılığa uğradığını düşünüyor musunuz?” sorusuna cevap verenlerin dağılımına bakıldığı zaman %26’sı kesinlikle düşünüyorum, %44’ü evet düşünüyorum, %18’i kısmen düşünüyorum, %8’i hayır düşünmüyorum, %4’ü ise kesinlikle düşünmüyorum yanıtını tercih etmişlerdir. Elde edilen verilere göre anketlere katılanlar cinsiyetlerinden dolayı ayrımcılığa uğradıklarını düşünmektedirler. İş başvuru yapılırken ilanlarda

görülen sadece erkek çalışanların başvurusunun istenmesi, ücretlerde erkekler yararına farkın olması, kadınların hamilelikleri ile birlikte bahane üretilmesiyle işten çıkarılması, kadın çalışanların çocuk izni istemeleri sebebiyle işten çıkarılması, kamu kuruluşlarında işe alınmada kadınlar için sınır koyulması gibi örnekler kadının çalışma hayatında yaşadığı ayrımcılığa örnek sayılabilmektedir.

Şekil 7. Kadın ve Erkek Arasında Ayrımcılık Yapılarak Terfi Verilmesi ile İlgili Dağılımı

Çalışma hayatında aynı statüde çalışan erkek ve kadınlar arasında ayrımcılık yaparak sadece erkeğe ya da ayrımcılık yaparak sadece kadına terfi verilmesini doğru buluyor musunuz?
100 yanıt

“Çalışma hayatında aynı statüde çalışan erkek ve kadınlar arasında ayrımcılık yaparak sadece erkeğe ya da ayrımcılık yaparak sadece kadına terfi verilmesini doğru buluyor musunuz?” sorusuna cevap verenlerin dağılımına bakıldığında zaman %2’si evet buluyorum, %3’ü evet kısmen doğru buluyorum, %48’i bu algı yanlıştır, %47’si ise hayır bulmuyorum, yanıtını tercih etmiştir.

Sonuç

Bireylere sorgulamayı öğreten en önemli etken de sosyalizasyon sürecidir. Çocuklar içine doğdukları toplumda cinsiyetlerine göre nasıl davranmaları, giyinmeleri, düşünceleri gerektiğini öğrenirken toplumsal cinsiyet rolleri de aile ile birlikte ortaya çıkmaya başlamaktadır. Türü ve ölçütü farklı olan cinsiyet ayrımcılığı ülke içerisinde birçok alanda kadınların karşısına çıkmaktadır. Çalışma yaşamında; işe alınma sürecinden ve yaptığı iş içerisinde terfi etme durumunda erkek iş arkadaşları tarafından ayrımcılığa uğramaktadır. Gelişimine devam eden toplumlarda iş hayatından ziyade, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı; uğranılan şiddet ve temel alan kabul edilen eğitim haklarını kullanamama konularında belirginleşmektedir. Kadınların yüksek mevkilerde ve daha vasıflı işlerde çalışması eğitim seviyesini yükseltmesiyle gerçekleşmektedir. Kadın istihdamının artmasında en önemli tedbir, yeterli seviyede olmayan eğitim düzeyinin çözümüdür. Kadınlara geleneksel meslekler dışında gelişmekte yer alan

mesleklerde de yer verilmediğinden dolayı kadınlar işgücü pazarının dışında kalmaktadır. Kadın istihdamının artırılmasında önemli özelliklerden biri, yetersiz eğitim seviyesinin artırılmasıdır. Kadınların iş gücünde yer alabilmesi için kalıplaşmış geleneksel mesleklerin doluna çıkılmalıdır. Bu bağlamda eğitim programları bunun önüne geçmeli ve geliştirmekte olan meslek guruplarının ön planda olduğu mesleklere yer vermelidir (Karabulut, 2007, s.22). Kadının çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunları en aza indirmek için gerekli düzenlemelerin yapılması gereklidir. Bu kapsamda,

- Çalışma yerlerinde çocuklar için kreşlerin sayısının artırılmasına yönelik çalışmalar devam edilmelidir.
- İş yerlerinin çalışma ihtiyaçlarına göre kadınlara özgü kısa vadeli meslek edindirme programları ve kadının aktif rol alacağı mesleklere geliştirilmesi sağlanmalıdır.
- Kadının toplumdaki statüsü artırılmalı, oluşan önyargıların kaldırılması için nitelikli değişikliklere gidilmelidir.
- Aile içindeki sorumluluklarının hepsinin kadına yüklenmesi önlenmeli erkekler ile birlikte ortak olarak paylaşılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı. *Ekev Akademi Dergisi*, 97-118.
- Çelikkaleli, Ö., ve Avcı, R. (2016). Üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerine göre bağlanma biçimlerinin incelenmesi. *Journal of Computer and Education Research*, 103-12
- Demirbilek, S. (2017). Cinsiyet ayrımcılığının sosyolojik açıdan incelenmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44(511).
- Ereş, F. (2006). Türkiye’de kadının statüsü ve yansımaları. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19.
- Gülseven, S. (2017). Türk aile hukukunda toplumsal cinsiyet rolleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 132, 183-230.
- Okay, Y. (2021). Toplumsal cinsiyet yaklaşımının kadınların emek piyasasına katılımına etkisi. *Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 12-33.
- Pehlivan, P. V., (2017). Toplumsal cinsiyet bağlamında kurumsal yaklaşımlar: Bir literatür taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 497-521.
- Pekel, E. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri ve çalışma hayatındaki konumu. *Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Tekirdağ.*

Seçgin, F., ve Tural, A. (2011). Sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *Education Sciences*, 2446-2458.

Yılmaz, S. (2018). Toplumsal cinsiyet rollerinin günlük hayattaki yansımaları; Çorum/Alaca örneği. *İmgele*, 2(2), 59-79.

TÜRKİYE’DE GÖÇMENLER VE EĞİTİM POLİTİKASI: 2010 SONRASI EĞİTİM BİR – SEN ÖRNEĞİ

Rabia Handan DAĞDAŞ³

Giriş

Göç kavramı; bireylerin hayatlarını idame ettikleri mekândan bir başka bir mekânda hayatlarını idame ettirmek için hareket hali içerisinde olmaları ile oluşmaktadır. Bu hareket hali buldukları konuma ve sosyolojik yapıya göre farklılık göstermektedir. Son yıllarda bireyler kendi başlarına değil de kitleler halinde göç etmektedir. Bu kitle aile gibi küçük bir parçayı kapsayabilmekle beraber; etnik açıdan benzerlik gösteren, aynı dine mensup veya aynı dili kullanan kitleleri de kapsayabilmektedir. Genel adıyla “Göç”, yer değişikliğinin sebeplerine göre farklı isimler alarak, hakların ayrışmasına olanak vermektedir. Bu farklılaşmaya örnek olarak; sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma, yabancı ve vatansız, geçici koruma statüsüne sahip kimseler verilebilir. Türkiye hem jeopolitik ve hem de jeostratejik konumu nedeniyle çok sayıda göç almaktadır.

“Türkiye’de Göçmenler ve Eğitim Politikası; 2010 Sonrası Eğitim Bir Sen Örneği” başlıklı bu çalışmanın temel konusu Türkiye’nin diğer ülkelere nazaran ağırlıklı olarak ülke içerisine kabul ettiği göçmenlerin Türk eğitim sistemi ile hangi ölçüde entegre olduklarını saptamaktır. Türkiye’ye yıkım ve tahribat kaynaklı olarak buldukları yerden göç etmek durumunda kalan birey veyahut kitlelerin sayısı oldukça çoğalmıştır ve “eğitim” kavramı kilit rol üstlenmektedir. Göç alan bir ülke zamanla göç aldığı ülkelerin kültürleri ile doğrudan karşılaşmakta ve bu durumdan etkilenmektedir. Göçmen bireyler ise göç ettikleri ülkenin sosyal, ekonomik, toplumsal ve ahlaki davranışları ile karşılaşmakta; bir kriz durumun içiresine sürüklenmemek veya kriz durumu yaratmamak adına kendi kişisel değerlerinden ödün vermeden uyum sağlamayı tercih etmektedir. Göçmen birey ve yerli birey arasındaki etkileşim dil ve eğitimde uyum süreci sağlandıktan sonra daha başarılı bir şekilde gerçekleşmektedir. Göçmen birey bulunduğu ülkede eğitimine devam ederken edindiği deneyimler bireyin uyum sürecine katkı

³ İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslar arası İlişkiler Bölümü Öğrencisi.

sağlamaktadır. Yapılan akademik alan çalışması esasında, Türk öğrenci ve göçmen öğrencinin birbirlerine karşı anlayış esası çerçevesinde uyum süreci sırasında karşılaşılan eğitimsel zorluklara yer verilmiştir.

1. Göç Kavramları

Göç olgusu ile ilgili birçok farklı açıklamalar mevcuttur. Bu açıklamaların temel oluşumları ise göç kavramını oluşturan birey ya da kitlelerin çıkış noktalarıdır. Göç tanımının farklılaşmasına sebep olan çıkış noktaları günümüz uluslararası sistemi içerisinde farklılıklar göstermektedir. Göç tanımlamaları yapılırken tam mutlak bir doğruluktan ya da mutlak bir yanlıştan söz etmek mümkün değildir. Göç kavramına getirilen tanımlamalar kendi içerisinde tutarlı doğru ve var olan bir duruma göre getirildikleri esas alındığında mantıklı açıklamalar olarak kabul edilir.

Geçmişten günümüze yaşamın bir parçası olarak nitelendirilebilen göç olgusu; geçmişte tarihin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı gibi günümüz dünyasında da tarihin yazılmasında önemli bir role sahiptir. Göç olgusu; ister güvenli bir yaşam arayışı olsun ister maddi koşulların iyileştirilmesi adına daha da derine inmek gerekirse özgür bir yaşam arayışı için yer değişimleri olarak tanımlanabilir (Keskinkılıç, 2008). Birey veya kitlelerin göç etmelerindeki çıkış noktaları göç kavramında sınıflandırmalara gidilmesine sebebiyet vermektedir. Göç eden her bir birey ya da her kitle grupları kendilerine ait statü ve haklara sahip olmaktadır.

Sığınmacı: Birey ya da kitlelerin buldukları ülke şartları içerisinde zulüm veya ciddi zarar görmesi sonucu ülkesini terk ederek başka ülkeye korunma talebinde bulunmasıdır.

Mülteci: Birey ya da kitlelerin menşei ülkelerinde baskıya veya zulme uğrayacaklarından korkarak bir başka ülkenin korumasından faydalanmak amacıyla yer değiştirmesidir. “Mülteci” ve “Sığınmacı” arasındaki en temel fark bu ihtimal durumudur.

Şarh Mülteci: Birey ya da kitlelerin ana vatanlarındaki bulunan durumlar nedeniyle kendi ülkelerine korku sebebiyle dönmek istemeleri durumunda şartlı mülteci statüsü verilebilir. Avrupa ülkeleri dışında yaşanan durumlar sonucunda bu terim üretilmiştir.

İkincil Koruma: “Mülteci” ya da “Şartlı Mülteci” statüsüne sahip olmayan ancak birey ya da kitlelerin ana vatanları dönmeleri durumunda ölüm cezası veya işkenceye uğrayacakları varsayıldığı durumlarda ülkesinin korumasından faydalanamayan birey veya kitleye verilen statüdür.

Yabancı ve Vatansız: Vatansız kişi; vatandaşlığın getirdiği hak ve yükümlülüklerden, ikamet olanaklarından ve ülkeye dönüş hakkından men edilen kişiler olarak tanımlanmaktadır. Yabancı kişi ise; herhangi bir devletin uyruğundan olmayan kişi olarak tanımlanmaktadır.

Geçici Koruma Statüsü: Kitlelerin buldukları kendi ülkeleri içerisinde şiddet veya çatışma ortamlarından kaçıp gelen kişilere birey statüsü verilmeden toplu bir şekilde verilen statüdür (IOM, 2009, s.33). Günümüz şartlarında Türkiye’ye sığınan Suriyeli kişiler geçici koruma statüsüne sahip kişiler olarak nitelendirilmektedir.

2. Göç Sorunu ve Türkiye

Türkiye bulunduğu jeopolitik konumu nedeniyle göç almaya oldukça müsait bir ülke konumundadır. Geçtiğimiz yakın yıllar içerisinde Türkiye’ye yıkım ve savaş nedeniyle birçok birey ya da kitleler göç etmektedir.

Türkiye uluslararası sitem içerisinde en fazla göç kabul eden ülkedir. Bu durumla beraber göç eden birey ya da kitlelerin ekonomik yararlarıyla beraber ekonomik yükümlülükleri de beraberinde getirmektedir. Göç eden birey ya da kitlelerin Türkiye içerisindeki uyum süreçleri de bir o kadar önemlidir. Göç eden kimseler kendi kültürlerini de beraberlerinin de getirdikleri asimile edilmeden her iki tarafın var oluşları göz önünde tutularak hareket edilmelidir.

Türkiye’nin göç alan bir ülke olması uluslararası arenada daha fazla söz hakkına sahip olmasına katkı sunmaktadır. Türkiye kendi vatandaşlarının çıkarlarını korurken aynı zamanda ülkesine göç eden vatandaşların çıkarlarını da korumakta ve uluslararası arenada temsilini gerçekleştirmekte, saygınlık kazanmaktadır.

2.1. Türkiye’de Göç Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti bulunduğu coğrafi konum nedeniyle hem çok fazla göç olan bir ülke hem de göç akışını diğer ülkelere sağlayan transit bir ülkedir. Türkiye’nin bulunduğu bölgenin istikrarsız bir yapıya sahip olması ve bu durumdan yararlanmak isteyen devletlerin varlığı ile bölgesel istikrarsızlığın devam etmesine katkı sağlayanlar nedeniyle Türkiye de sürekli göçler yaşanmaktadır. Türkiye hem kontrollü göçler için hem de düzensiz göçler için politikalar geliştirmek durumunda kalmıştır. Geliştirdiği politikalar açısından Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler nezdinde görüşmeler yürütülmüştür.

2.1.1. Türkiye’de Düzensiz Göç

Türkiye kontrollü göçten ziyade düzensiz göçün yaşandığı bir ülkedir (Bodur Ün ve Paydak, 2017). Buldukları ülkedeki iç karışıklıklar, yaşam şartlarının zorluğu veya diğer ülkelerin baskı ve müdahalelerinden kaynaklı olarak ülkelerini terk etmek zorunda kalan birey veya toplulukların coğrafi konum yakınlığı nedeniyle yasa dışı yollarla geldikleri Türkiye’de yine yasa dışı yollarla Türkiye’de yaşamlarını devam ettirmektedirler. Bu durum Türkiye için hem yasal yükümlülükler hem de ekonomik zorluklar getirmektedir.

Bulduğu istikrarsız yapıdan uzaklaşmak isteyen birey veya topluluklar Türkiye’yi hem hedef ülke olarak hem de transit ülke olarak kullanıp Avrupa Birliği ülkelerine geçmeyi amaçlamaktadırlar (Bostan ve Kuş Demiray, 2019). Bahsedilen transit göç kavramı düzensiz göç türlerinden bir olmakla beraber birey ve topluluklar ülkeye göçmen kaçakçıları tarafından ülkeye getirilmekte ve ülkeden çıkartılmaktadır (İçduygu, 2015).

2.1.1.1. Düzensiz Göç ile Mücadele

1980 yıllarından sonra hem göç veren hem de göç alan bir ülke konumuna gelen Türkiye Cumhuriyeti karşı karşıya kaldığı düzensiz göçlere yönelik stratejiler geliştirmiştir. Bu bağlamda 15 Temmuz 2018 tarihinde yayımlanan bir kararname ile “Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi” kurulmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı).

Sınır güvenliğinin arttırılması ve düzensiz göç ile ülkeye giriş yapan birey veya toplulukların insani haklarının gözetilmesi başlıca stratejilerdendir. Düzensiz göç ile mücadele sırasında devlet içerisindeki resmi kurumların ile sivil toplum kuruluşlarının işbirliklerine önem verilmesi, geri gönderilme sistemi ve yeniden uyumlarının sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Göç eden birey ve toplulukların karşılaştıkları zorluklar arasında çalışma konusu olan eğitim sadece Türkiye açısından değil Türkiye üzerinden Avrupa Birliği ülkelerinin de ilgilenmesi gereken ana çalışma konusu olmalıdır.

Geri Kabul Anlaşması: Uluslararası arenada düzensiz göç ile mücadele edebilmek adına birden çok işbirlikleri geliştirilmiştir. Bu işbirliklerinin en etkili yöntemlerinden biri de geri kabul anlaşmalarıdır. Bu bağlamda geri kabul anlaşmaları her ülkenin düzensiz göçlere karşı tedbir almasını sağlayarak, bireyin haklarını korumayı hedeflemektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı). Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği arasında imzalanan geri kabul anlaşması uluslararası bir anlaşma olup, ülkeden çıkarılmanın son evresi olarak kabul edilmektedir (Göçmen, 2014). Geri kabul anlaşması ile ülkeler arasında hukuksal bir statüye getirilmiş olup verdikleri kararların uluslararası sistem içerisinde bağlayıcılığını ve değerlendirmeye açıklığını da göstermektedir.

Gönüllü Geri Dönüş: Bulunduğu coğrafi konum nedeniyle göç bağlamında hem hedef ülke hem de transit ülke durumuna gelen Türkiye, düzensiz göçün önüne geçme adına geliştirdiği stratejilerden biri de gönüllü geri dönüşün sağlanmasıdır. Bu bağlamda “Ulusal Destekli Gönüllü Geri Dönüş Mekanizması” geliştirilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı). Ulusal Destekli Gönüllü Geri Dönüş Mekanizması içeriğinde: hakkında sınır dışı edilme kararı bulunanlar, yasal olarak Türkiye’de bulunma hakkı olmayanlar, ikamet izni bulunmayanlar, uluslararası koruma statüsüne sahip olanlar veya bu hakka tabii tutulmayan yabancı uyruklu vatandaşların başvurusuna açık olduğu görülmektedir.

2.2. Türkiye’de Göç ve Eğitim

Küreselleşen dünyanın ayrılmaz bir gerçeği olan göç olgusu her geçen gün varlığını daha çok hissettirmektedir. Çalışmanın temelini oluşturan eğitim kavramı

insanın temel haklarından biri olarak kabul edilme ve erişim olanağı arttırılmalıdır. Göçmen bireylerin çoğunluğu genç nüfus yani eğitime açık olan nüfus oluşturmaktadır. Her yaştan var olan bireylere eğitim olanağı sağlanması dinamik bir eğitim uygulamasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Göçmen bireylerin eğitim ihtiyaçlarının sağlıklı bir şekilde karşılanması entegrasyon sürecini hızlandıracaktır.

Türkiye özellikle 2010 sonrasında ciddi rakamlarda dışarıdan göç almıştır. Suriye bölgesinde yaşanan savaşlar nedeniyle Türkiye'ye gelmek durumunda kalan bireyler, Türkiye'de hayatlarını idame ettirmişlerdir. Bu bağlamda bakıldığında süreç içerisinde kültürel farklılıklar, dil problemi ve sosyal sınıflandırma gibi problemlerle karşılaşmışlardır. Türkiye'de yetişen göçmen nesil doğrudan eğitim sistemine dâhil edilmektedir. Yeni nesli doğrudan eğitim yolu ile entegrasyon sürecine dahil etmek toplumsal açıdan da entegrasyonu tetikleyecek ve sürece katkı sağlayacaktır.

2.2.1. Uyum Süreci

Eğitim sürecinde yer alan bireylerin uyum süreci büyük önem taşımaktadır. Hem göçmen öğrenci hem de Türk öğrenci arasında köprünün inşa edilmesi gerekmektedir. İlişkinin sağlanması açısından öğretmenlere büyük rol düşmekle beraber karşılaştıkları sorunların tespitinin sistematik açıdan yapılması bu sorunların önüne daha kolay geçilmesini sağlayacaktır. Göçmen çocukların kişilik gelişimlerinin sağlıklı tamamlanması, bilgi aktarımının çift yönlü gerçekleşmesi ve becerilerinin arttırılması ülkeye uyum süreçleri açısından oldukça önemlidir (Gencer, 2017).

2.2.2. Sosyal Sınıflandırma

Karma bir etnik yapıya sahip olan Türkiye Cumhuriyeti içerisinde sosyal sınıflandırmaların olduğunu söylemek çokta yanlış olmayacaktır. Türkiye'deki göçmenler üzerinden sosyal sınıflandırma konusunu eğitim açısından ele aldığımızda özellikle okullarda yaşanan bu sosyal gruplaşma göze çarpmaktadır. Türk öğrencilerin oluşturduğu grup ve göçmen öğrencilerin oluşturduğu grupların etkileşimin arttırmak entegrasyon sürecine katkı sağlayacaktır. Sosyal sınıflandırmanın ortadan kalması durumunda ise hem Türk öğrenciler hem de göçmen öğrenciler farklılıkları ile etkileşim haline girerek farklı entegre olmuş sosyal yapılanma oluşturacaklardır. Bu entegrasyonun

öncelikli olarak okullarda sağlanması zaman içerisinde gelişen nesil ile birlikte topluma da yansıtacaktır.

2.2.3. Dil Problemi

İletişimin başlıca etkenlerinden biri olan dil araçlarının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi göçmenlerin karşılaştığı dil probleminin de önüne geçmiş olacaktır. Hem göçmen öğrencilerin dil problemi hem de eğitim aldıkları okulda var olan Türk öğrenciler ve Türk eğitimcilerin karşılaştığı dil problemi okul ve aile arasında geliştirilmesi gereken işbirliğini kısıtlamaktadır. Eğitim sürecine katılımı sağlayan dil: öğrencinin başarısını ve diğer öğrenciler ile geliştirdiği etkileşim ile uyum sürecine doğrudan katkı sağlamaktadır (Gee & Bernstein, 2015). Göçmen öğrencilerin yaşadığı bu dil problemi uyum sürecine doğrudan etki etmekle beraber aslında uyum sürecinin de bir anahtarıdır. Dil probleminin ortadan kalması göçmen öğrencinin Türk eğitim sistemine adaptasyonunu arttıracak ve toplum içerisinde karşılaşılan birçok dil kaynaklı yanlış anlaşılmanın da önüne geçecektir.

2.2.4. Kültürel Farklılıklar

Kültürel farklılıklar eğitim açısından ele alındığında ise, Türk öğrenci ve göçmen öğrenci arasında olan iletişimi dolaylı yoldan etkilemektedir. Türk öğrenci ve göçmen öğrenci arasında kültürlerin tanıtımın sağlanması öğretmenler aracılığıyla gerçekleşeceği için, iletişim doğru kurulması bu bağlamda oldukça önemlidir. Kültürel farklılıkların her kesimden benimsenmesi entegrasyon sürecine katkı sağlayacak ve toplumun istikrar oranını arttıracaktır.

2.2.5. Ekonomik Faktörler

Göç alımının çok yaşandığı bir ülke olan Türkiye Cumhuriyeti'nde, hayatlarını idame ettirmek amacıyla göçmenler doğrudan Türk ekonomisine katılmaktadır. İnşaat sektörü, madencilik sektörü, tekstil sektörü, sanayi ve ağır sanayi sektörü gibi birçok sektörde göçmenlerin iş gücüne katılımlarından söz etmek mümkündür.

3. Eğitim Politikasında Eğitim Bir – Sen Örneği

Eğitimciler Birliği Sendikası, kısa adı ile Eğitim Bir – Sen, tüzüğüne göre: dil, din, ırk, mezhep ve cinsiyet gözetmeksizin temel insan haklarına erişim kolaylaştırılması gerektiğini ve yarıca bu bağlamda toplumun barış, adalet, uyum içerisinde yaşaması için

yapılacak çalışmalara öncelik verilmesinin gerekliliğini ve bireyin temel ihtiyacı kabul edilen eğitimin erişimine olanağının iyileştirilmesini savunmaktadır (Eğitimciler Birliği Sendikası Tüzüğü, 2019).

Bu çalışma bağlamında Başakşehir bölgesinde gerçekleştirilen anket çalışmasına katılım sağlayan öğretmenlerin Memur Sendikaları Konfederasyonu ile birlikte faaliyetlerini yürüten Eğitimciler Birliği Sendikası'na üyelikleri bulunmaktadır.

3.1. Eğitimciler Birliği Sendikası

Memur Sendikaları Konfederasyonu'na bağlı Eğitimciler Birliği Sendikası (Eğitim Bir – Sen) 14 Şubat 1992 yılında Mehmet Akif İnan ve arkadaşları tarafından kurulmuştur (Memur – Sen Konfederasyonu Eğitimciler Birliği Sendikası). Genel bağlamda eğitim sektöründe çalışan ve Eğitim Bir - Sen sendikasına üye öğretmenlerin hak ve menfaatlerini korumayı amaçlayan Eğitimciler Birliği Sendikası aynı zamanda eğitimde eşitliğin ve ulaşılabilir olması gerektiğini de savunmaktadır.

Toplumunu oluşturan kültürel yapılara da sahip çıkılmasını gözeten Eğitimciler Birliği Sendikası toplumsal entegrasyonu da ilkeleri arasında teşvik etmektedir. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesini savunan Eğitimciler Birliği Sendikası öğrencinin ve öğretmenin dil, din, ırk, mezhep ve siyasal eğilimini ayırıştırıcı bir unsur olmaması gerektiğini dile getirmekte ve prensip olarak benimsemektedir. Ayrıca toplumun tamamın kabullenilmesi gerektiğini her hangi bir ayrımcılığa hiçbir kesimin uğramaması gerektiğini de vurgulamaktadır.

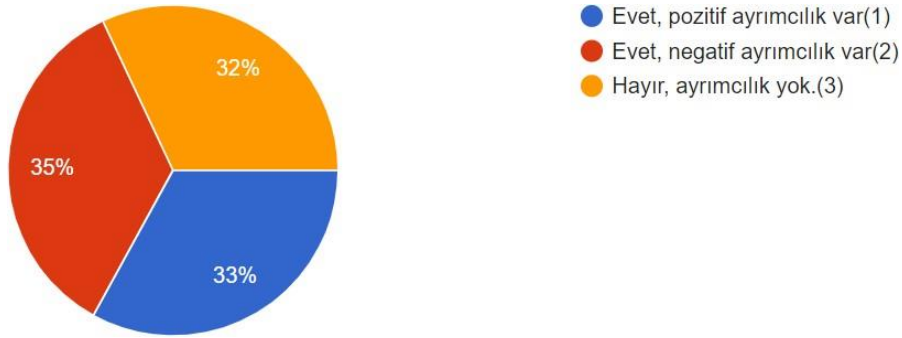
22 Aralık 2022 tarihinde gerçekleştirilen “Eğitim ve Göç” sempozyumunda düzensiz göçün sebebinin sömürgeci politikaların varlığıdır şeklinde vurgu yapılmaktadır. Demografik hareketliliğin tetiklendiğini ileri süren sempozyumda emperyalist güçlerin düzensiz göçlerin ana sebebi olarak gösterilmiştir. 2017 yılında yayımlanan “Türkiye’de Suriyeli Çocukların Eğitimi: Güçlükler ve Öneriler Raporu” geliştirilen eğitim ve göç politikalarına ışık tutmuştur.

3.2. Anket Verilerin Yorumlanması ve Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde Memur Sendikaları Konfederasyonu'na bağlı Eğitimciler Birliği Sendikası üyeliği bulunan ve Başakşehir bölgesinde görev yapan İlkokul, Ortaokul ve Lise öğretmenler ile birlikte bir anket çalışması yürütülmüştür.

Anket verilerinin incelenmesi ve kanaat getirilen bulgular şu şekil aktarılabilir;

Şekil 1. Türkiye’de göçmenlerin herhangi bir ayrımcılığa uğradığını düşünüyor musunuz?

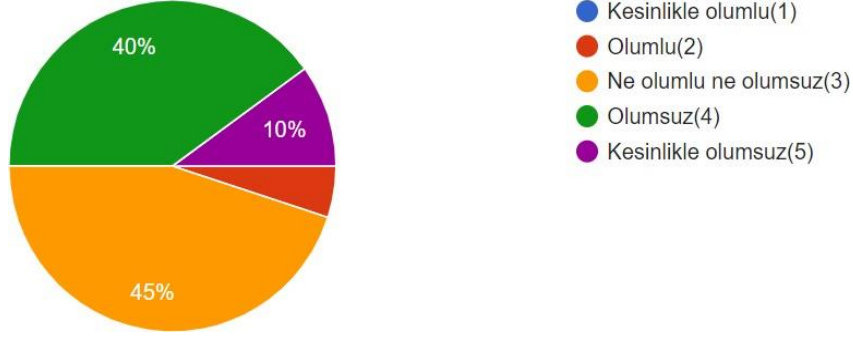
Şekil 1’e göre: “Türkiye’de göçmenlerin herhangi bir ayrımcılığa uğradığını düşünüyor musunuz?” sorusuna yönelik verilen cevaplarda;

- %35 Evet, negatif ayrımcılık var,
- %33 Evet, pozitif ayrımcılık var,
- %32 Hayır, ayrımcılık yok

Anket verilerindeki oransal yakınlık dikkat çekmektedir. Katılımcıların küçük bir oranla fazlası negatif ayrımcılık yapıldığını düşünürken, diğer bir kısmı ise pozitif ayrımcılık yapıldığını düşünmektedir. Bununla beraber ayrımcılık yoktur yanıtını veren katılımcıların oranı diğer oranlara oldukça yakındır.

Bu bağlamda bakıldığında katılımcıların verdiği cevapların Türkiye’nin genel algısını yansıttığını söylemek çokta yanlış olmayacaktır. Türkiye genelinde evet pozitif ayrımcılık vardır olgusunu savunanlar, evet negatif ayrımcılık vardır olgusunu savunanlar ve hayır ayrımcılık yoktur olgusunu savunanlar birbirlerine oldukça denk ölçüde medyada yerini almaktadır.

Şekil 2. Sosyal medyada göçmenlerin temsil edilme şeklini nasıl değerlendirirsiniz?

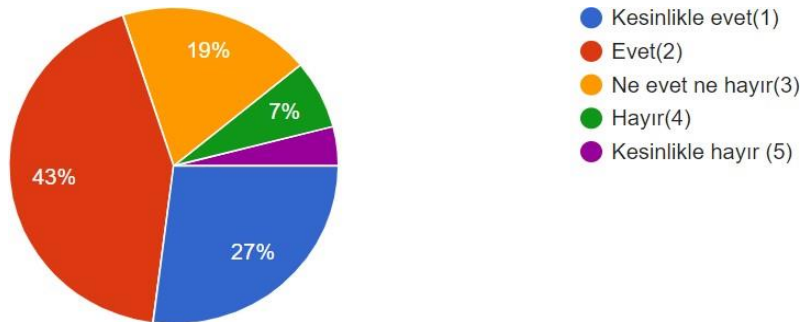
Şekil 2'ye göre: “Sosyal medyada göçmenlerin temsil edilme şeklini nasıl değerlendirirsiniz?” sorusuna yönelik verilen cevaplarda;

- %45 Ne olumlu ne olumsuz,
- %40 Olumsuz,
- %10 Kesinlikle olumsuz,
- %5 Olumlu

Katılımcılar sosyal medyada göçmenlerin temsilini olumsuz bulmaktadır. Yanıtlarda bulunun “kesinlikle olumlu” seçeneğini kullanan katılımcı bulunmamaktadır. Anket verilerine dayanarak sosyal medyada göçmenlerin olumsuz temsil edilme şekli birey açısından değerlendirmeleri etkilemektedir. Sosyal medya üzerinden olumsuz öğeler şeklinde karşısına çıkan göçmenlerden kaynaklı olarak katılımcıların tutumlarında değişiklik gözlemlenebilmekte ve olumsuz bir tavır içinde bulunabilmektedirler.

Bu bağlamda bakıldığında sosyal medya platformu üzerinde göçmenlerin temsilin iyileştirilmesi Türk toplumunda olumlu bir tutum sergilenmesine katkıda bulunacak ve toplumsal entegrasyonun hızlanmasının önünü açacaktır.

Şekil 3. Yerli öğrenci ile göçmen öğrenci arasında akademik yeterlilik açısından fark gözlemlediniz mi?

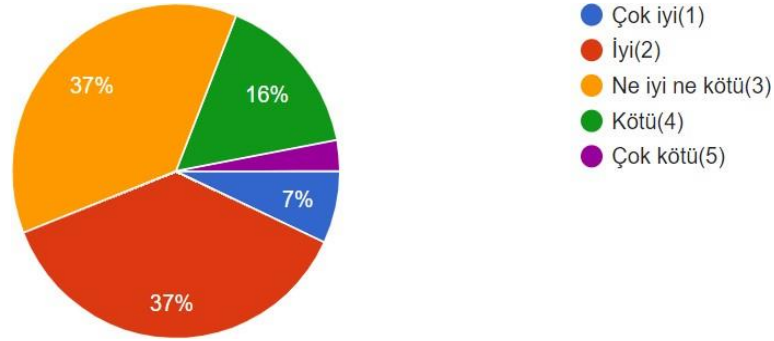
Şekil 3'e göre: "Yerli öğrenci ile göçmen öğrenci arasında akademik yeterlilik açısından fark gözlemlediniz mi?" sorusuna yönelik verilen cevaplarda;

- %43 Evet,
- %27 Kesinlikle evet,
- %19 Ne evet ne hayır,
- %7 Hayır,
- %4 Kesinlikle hayır

Katılımcıların çoğunluğunun eğitim alanında göçmen öğrenciler ve Türk öğrenciler arasında farklar gözlemlemiştir.

Eğitime vurgu yapılan bu çalışmada katılımcıların yanıtları esas alındığında gözlemlenen farkların eğitim üzerinden entegrasyonu ne ölçüde etkilediği saptanmıştır. Bu bağlamda ise eğitim üzerinden farklılaşmanın anlatılması ve eğitim içeriklerinde uyum sürecine atıfta bulunulması entegrasyon açısından oldukça önemli olacaktır.

Şekil 4. Türk öğrenciler ile göçmen öğrencilerin iletişimini nasıl değerlendirirsiniz?

Şekil 4'e göre: "Türk öğrenciler ile göçmen öğrencilerin iletişimini nasıl değerlendirirsiniz?" sorusuna yönelik verilen cevaplarda;

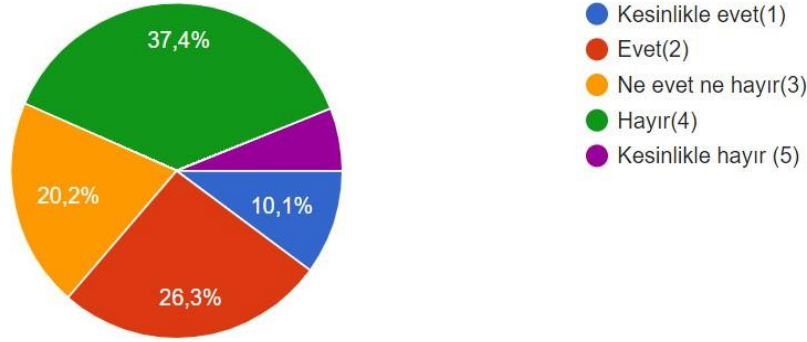
- %37 İyi,
- %37 Ne iyi ne kötü,
- %16 Kötü,
- %7 Çok iyi,
- %3 Çok kötü

Katılımcıların çoğunluğu göçmen öğrenciler ve Türk öğrenciler arasındaki iletişimi olumlu değerlendirmiştir. Aynı sınıf içerisinde bulunan öğrencilerin yaşları göz

önüne alındığında uyum yaşama konusunda çokta problem yaşamadıkları ve birlikte yaşamayı öğrendikleri saptanmıştır. Katılımcıların olumsuz olarak yaptığı değerlendirmenin dayanağı göçmen öğrencilerin farklı sınavlara girmelerinden kaynaklanan Türk öğrencilerin verdiği tepkililerdir.

Katılımcıların verdiği olumsuz cevaplar doğrultusunda kültür çatışmasına girdikleri saptanarak hem Türk öğrencinin hem de göçmen öğrencinin akran zorbalığına uğradığı tespit edilmiştir.

Şekil 5. Göçmen öğrencilerinizin sınıfın bütünüyle entegre olduğunuzu düşünüyor musunuz?

Şekil 5'e göre: "Göçmen öğrencilerinizin sınıfın bütünüyle entegre olduğunuzu düşünüyor musunuz?" sorusuna yönelik verilen cevaplarda;

- %37,4 Hayır,
- %26,3 Evet,
- %20,2 Ne evet ne hayır,
- %10,1 Keskinlik evet,
- %6 Kesinlikle hayır

Katılımcılar hem göçmen öğrenci hem de Türk öğrenci arasında bir kriz durumu belirtmeseler de sınıf olarak entegre olamadıklarını belirtmektedir bunun başlıca sebeplerinden biri olarak da dil probleminden kaynaklı birbirlerini anlayamadıklarını dayanak olarak göstermektedirler.

Okullarda entegrasyonun sağlanması ile topluma yansıtılmasının gerçekleştirilmesi için özellikle kültürel farklılıkların hem Türk öğrenciler tarafından hem

de göçmen öğrenciler tarafından anlaşılması gerekmekte ve ayrıca dil probleminin iletişimin önüne geçmesine engellemek adına programlar geliştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç

Uluslararası sitemin genişlemesi ve küreselleşmenin etkisi ile birlikte göç eden birey ve toplulukların sayıları da doğru orantılı bir şekilde artmaktadır. Küreselleşen dünya sistemi içerisinde göçten etkilenmeyen bir ülkenin varlığından söz etmek pek mümkün değildir (Bodur Ün ve Paydak, 2017). Türkiye'nin bulunduğu jeostratejik konum nedeniyle daimi göç güzergâhlarından biri olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti ayrıca hem göç alan hem de göç veren bir ülke durumundadır.

Entegrasyon sürecinde toplumun algısını yöneten sosyal medyanın yerinde ve etkili kullanımı entegrasyon sürecine artı kazandıracaktır. Aynı kurum ve okul içinde bulunan Türk öğrenciler ve göçmen öğrencilerin sosyal medya içerisinde yer alan olumlu veya olumsuz içerikleri görmeleri birbirlerine karşı takındıkları tutumları ve davranışlarını etkilemektedir. Sosyal medya üzerinden yayılan yalan haberlerin önüne geçilmesi ve ırkçılık gibi bir kavram üzerinden gerçekleştirilen olumsuz propagandaların önlenmesi için politikalar geliştirilmelidir.

Yapılan anket uygulamasının verilerinde Eğitim Bir – Sen Sendikası'na üye olan öğretmenlerin tespit ettiği konulardan biri de öğrencilerin entegrasyon konusunda yaşadıkları zorluğun temel nedeninin birbirlerini anlayamamasından kaynaklandığıdır. Türk öğrenci ve göçmen öğrenci arasındaki dil probleminin çözülmesi ile birlikte birbirleri ile olan iletişimin olumlu ve sağlıklı ilerleyeceği öngörülebilmektedir. Bu bağlamda göçmen öğrencilere yönelik verilen dil eğitiminin saatlerinin artırılması Türkçe öğrenimini olumlu yönde etkileyecektir.

Akademik yeterlilik açısından Türk ve göçmen ayrımı yapmadan öğrenci esasında bireyin hangi alanda kendini geliştirmesi gerektiği saptanarak etütler veya teşvikler yoluyla öğrencinin sahip olduğu eksikliklerin kapatılmasına yönelik uygulamalar izlenmelidir. Türk ve göçmen öğrencilerin ileride topluma yön verecek bireyler olduğu esas kabul edildiğinde etkileşimlerinin doğru şekilde sağlanmalıdır.

Sonuç olarak bakıldığında, eğitim entegrasyon sürecinin en temel başlangıç noktasıdır ve öğrenci üzerinden ailenin tamamını etkileyecektir. Dolaylı yoldan etkileşime geçilerek entegrasyon süreci bir ileri noktaya taşınacaktır. Eğitim politikalarında benimseyici ve kapsayıcı bir tutum izlemek ilerleyen yıllarda entegrasyon sürecine olumlu etkileri ile kendisini gösterecektir.

Kaynakça

- Bodur Ün, M., ve Paydak, A. (2017). Küreselleşen dünyada düzensiz göç ve türkiye: adana ili yabancılar misafirhanesi çalışması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 187-204.
- Bostan H., ve Kuş Demiray, D. (2019). Türkiye’de düzensiz göçle mücadelede yeni bir yaklaşım: Sınır güvenlik duvarı. *Türk İdare Dergisi*, 488, 125-170.
- EBS Eğitim Bir – Sen, (2019). Eğitimciler birliği sendikası tüzüğü. Erişim Adresi: <https://www.ebs.org.tr/tuzugumuz>, Erişim Tarihi: 25.04.2023.
- Gee, S., & Bernstein, R. (2015). When I picture my future, I see nothing: Barriers to education for Syrian refugee children in Turkey. New York: Human Rights Watch.
- Gencer, T. E. (2017). Göç ve eğitim ilişkisi üzerine bir değerlendirme: Suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma sürecinde karşılaştıkları güçlükler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10(54).
- Göçmen, İ. (2014). Türkiye ile avrupa birliği arasındaki geri kabul anlaşmasının hukuki yönden analizi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(2), 21-86.
- IOM. (2009). Göç terimleri sözlüğü. Cenevre: IOM.
- İçduygu, A. (2015). Türkiye’ye yönelen düzensiz göç dalgaları içinde transit göç. M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Der.), Türkiye’nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21.yüzyıla Türkiye’ye göçler içinde (ss. 279-294). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keskinkılıç, Ö. M. (2008). Türkiye’de kentleşme ve organize suç ilişkisi. Erişim Tarihi: 05.01.2023.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Türkiye’nin düzensiz göçle mücadelesi. Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>, Erişim Tarihi: 24.04.2023.

ULUSLARARASI GÖÇ ENTEGRASYON VE EĞİTİM: TÜRKİYE'DEKİ SURIYELİ GÖÇMEN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM SÜREÇLERİ İSTANBUL AVRUPA YAKASI ÖRNEĞİ

Derya ŞEN⁴

Giriş

Siyasal ve sosyal alanda modern dünyanın en dinamik konularının başında göç olgusu gelmektedir. İnsanların çeşitli nedenlerle bireysel ya da kitlesel olarak, gönüllü ya da zorunlu olarak göç etmeleriyle toplumsal yapılanmalar, ulus devletler, reel politik yaklaşımlar önemli değişmelere uğramakta ve modern dünyanın çehresini de yeniden biçimlendirmektedir. Bölgesel savaşlar, afetler, refah arayışı, siyasal ve sosyal gerekçelerle devam eden bu devinim süreci, yeni oluşan panoramanın, eskisine benzememek üzere değişmesini koştullamaktadır. Bu sürecin, 2010'lu yıllarda Türkiye açısından en belirgin yanını Arabistan yarımadası ve Kuzey Afrika'da Arap Baharı adı verilen süreçle başlayan, akabinde de Suriye iç savaşı ve sonrasında oluşan yeni toplumsal dinamikler oluşturmaktadır. 2010 ile 2023 yılları arasında toplamda 3 milyon 500 binin üzerinde Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye'de en çok konuşulan sosyal konuların başında bu olgu gelmektedir. Suriyeli göçmenler açısından bakıldığında ise bu değişimin, ciddi bir yıkım sürecinin içerisinde gerçekleştiği unutulmamalıdır.

Kuşkusuz bu travmadan en fazla etkilenen gruplar, dezavantajlı olarak tanımlanan gruplardır. Dezavantajlı grupların başında yer alan okul çağındaki göçmen çocukların durumu da bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Suriyeli göçmenlerin azımsanamayacak bir kısmını oluşturan okul çağındaki çocukların, Türkiye'deki eğitim sürecine nasıl entegre olacakları, tek seferde ve basitçe cevaplanabilecek bir soru değildir.

Büyük bir iç savaşın ardından ciddi travmalar ve belirsizliklerle Türkiye'ye gelen, dahası ayrımcılık ve dışlanma tehlikesiyle karşı karşıya olan Suriyeli çocukların, eğitim sürecine bütünlüklü olarak entegre edilebilmeleri, bütün toplumu yakından ilgilendirmektedir. Geride kalan on yılı aşkın sürede ilk belirsizliklerin ardından bir dizi

⁴ İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrencisi

eğitim politikası hayata geerilmiş ve Suriyeli ocukların belirli bir kesimi okullastırılabilmiştir. Ancak bu sürecin tamamlandığını söylemek henüz mümkün değildir.

1. Kavramsal ereve

Çalışmamızın ilk bölümünde göç ve entegrasyon konuları bağlamında çeşitli kavramların tanımlanmasına çalışılacaktır. Kavramsal ereve oluşturulduktan sonra ise Türkiye özgölünde oldukça da güncel bir konu olan Suriyeli göçmen öğrencilerin eğitim süreçleri irdelenmeye çalışılacaktır.

1.1. Göç ve Göç eşitleri

Göç kavramı, insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte önem kazanmasında ulus devletlerin ortaya çıkması belirleyici olmuştur denilebilir. Henüz insanlar yerleşik hayata geçmeden önce sürdürülen göçebe yaşamda doğa koşullarıyla olan mücadele, yerleşik hayata geçildikten sonra niteliksel bir değişime uğramış ancak savaşlar, kuraklık, doğal afetler ve buna benzer nedenlerle insanlar göç etmeye devam etmişlerdir.

1.1.1. Göç Olgusu

Ulus devletlerle birlikte devlet sınırlarının çok daha fazla önem kazanması, vatandaşlık kavramının da ana hatlarını değişirmiştir. Bu bağlamda çeşitli nedenlerle ölkeler arasında yer değişirme olanağı da önemli değişikliklere uğramıştır. Örneğin ulaşım teknolojisinde gözlenen gelişmeler, ölkeler arası geçişleri kolaylaştırırken diğer yandan ölkelerin yetkili kurumları tarafından çeşitli nedenlerle bu geçişlere kısıtlamalar ve hatta yasaklar getirilmeye başlanmıştır. Tüm yasaklar ve engelleme- kısıtlama girişimlerine rağmen göç ve benzer kavramlar üzerinden oluşan somut durum, dünya üzerinde milyonlarca insanı doğrudan ya da dolaylı bir biçimde etkilemektedir. Castles ve Miller (2008, s.29), göç konusunu sadece basit bir refah arayışı, gittiği topluma hemen dâhil olarak asimilasyona uğrama şeklinde değerlendirmenin oldukça eksik ve yanlış olacağını belirtmektedirler.

Günümüzde göçün nedenlerine baktığımızda bazı temel saiklerin, antik dönemlerden bu yana çok fazla değişmediğini de görebiliriz. Bu nedenler, göçün niteliğini ve ona bakışı da etkileyen önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.2. Göç Çeşitleri

Bağlı olduğu kavrama istinaden göç çeşitleri farklı başlıklar altında değerlendirilebilmektedir. Bu çeşitlerin aynı başlık altında ikili ayrımlar biçiminde aktarılması, her birinin birbirinden bağımsız değerlendirilmesi gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin iç ve dış göç ayrımında yer alan iki farklı göç biçimi, ortak olarak kalıcı ya da geçici olabilmektedir.

1.1.2.1. İç ve Dış Göç

Adından anlaşılacağı üzere iç göç, ülke sınırları içinde gerçekleştirilen göç çeşidiyken diğer adı uluslararası göç olan dış göç, ülkeler arasında yaşanmaktadır. Özellikle ulus devletlerin oluşumundan ve 2. Dünya Savaşından sonra ülke sınırları konusunda yaşanan gelişmeler, dış göçleri daha da zor hale getirmiştir.

Göçle ilgili tartışmalı birçok kavramın, esasta uluslararası göçle ilgili olduğu ve yasal mevzuatların da genelde uluslararası göçe ilişkin düzenlendiği söylenebilir.

1.1.2.2. Zorunlu ve Gönüllü Göç

Göçle ilgili kavramlar başlığında da değinildiği üzere göçmen kelimesi, iradi bir karara dayanmaktadır. Yani kişinin kendi isteğiyle gerçekleştirdiği göçler gönüllü göçtür ve bu göçü gerçekleştirenlere göçmen adı verilmektedir.

Öte yandan çeşitli nedenlerle göç etmeye mecbur kalma eylemi, zorunlu göç olarak adlandırılmaktadır. Tokol (2013, s.91), gönüllü göçlerin genelde ekonomik ya da aileye bağlı nedenlerle, zorunlu göçlerin ise savaş, doğal afet ya da politik gerekçelerle gerçekleştiğini aktarmaktadır.

1.1.2.3. Kalıcı ve Geçici Göç

Kalıcı göçler, insanların yaşadığı yerleri nihai olarak terk etmesiyle gerçekleşmektedir. Koçak ve Terzi (2012, s.170-171) kalıcı göçlerin geri dönmeme saikiyle yapıldığını ve zaman aralığının geçici göçlere nazaran daha uzun olduğunu belirtmektedirler.

Geçici göçler, literatürde mevsimlik göç olarak da tanımlanmakta ve çalışma, tatil gibi çeşitli nedenlerle insanların yaşadıkları yerlere geri dönmesiyle sonuçlanan yer değiştirme eylemleridir (Koçak ve Terzi, 2012, s.170).

1.1.2.4. Yasal ve Yasadışı Göç

Bir kişinin göç etmeye karar vermesi, gerçekleştirdiği ya da gerçekleştireceği göçün yasal olduğu anlamına gelmez. Göç eyleminin yasal olabilmesi için başka bazı şartların da gerçekleşmesi gerekmektedir. Ülkelerin göç mevzuatlarına ya da çeşitli uluslararası anlaşmalara uygun olarak yapılan göçler yasal göç olarak adlandırılmaktadır (Eker, 2008, s.14-15). Diğer ismi literatürde düzensiz göç olan yasadışı göç, yukarıda belirttiğimiz sınırların dışında kalan, ülke mevzuatlarına ve bu alanda yapılmış uluslararası veya ikili anlaşmalara uymayan göçlerdir (Eker, 2008, s.26-27). Uluslararası göç alanında doğal olarak en fazla tartışmanın yaşandığı ve belirsizliklerin olduğu alan da yasadışı göç kapsamında kalmaktadır.

1.2. Göç Kuramları

Göç, sosyoloji disiplinin en önemli konu başlıklarından birisidir. Bu nedenle sosyolojinin alt bir disiplini olarak göç sosyolojisi başlığı altında çok sayıda araştırmaya da konu olmuştur. Farklı çalışmalarda bu yaklaşımlar birbirinden bağımsız olarak aktarılmaktadır. Abadan-Unat (2002, s.4-21) bu yaklaşımları, Ravenstein'in erken tarihli çalışmalarıyla başlatsa da modern kuramları neoklasik ekonomik makro ve mikro yaklaşım, yeni ekonomik yaklaşımlar, ikiye bölünmüş emek piyasası yaklaşımı, dünya sistemleri yaklaşımı, ilişkiler ağı yaklaşımı, kurumsal yaklaşım, kümülatif nedensellik yaklaşımı ve göç sistemleri yaklaşımı şeklinde sıralamaktadır.

Çağlayan (2006, s.68-84) ise göçe ilişkin kuramları Ravenstein'in göç kanunları, itme-çekme kuramı, Petersen'in beş göç tipi, kesişen fırsatlar kuramı, merkez-çevre kuramı, göç sistemleri kuramı ve ilişkiler ağı kuramı olarak sıralamaktadır.

Başka bazı çalışmalarda da burada her iki farklı kaynaktan bahsedilen kuramlara değinilmiştir (Güzel ve Gencer, 2021, s.41-74).

1.2.1. Ravenstein Yaklaşımı

Göç olgusuna ilişkin araştırmalarda belirli bir yaklaşımın izleri 19.yy'nin sonlarına dayanmaktadır. Ravenstein, Royal Statistical Society'de farklı tarihlerde sunduğu tebliğlerle göç olgusunu tartışmaya başlamıştır (Abadan ve Unat, 2002, s.4).

Ravenstein'e göre göçler esasta mesafe ve fırsat odaklı olarak gerçekleşmektedir (Kaygalak, 2009, s.13). Özetle, Ravenstein, göç eden bireylerin esasta daha iyi fırsatları kolladıklarını ve uzak mesafelerden ziyade kısa mesafedeki yerlere göç etmeyi tercih ettiklerini iddia etmiştir.

Çalışmasını yaptığı dönem itibariyle yaygın şehirleşme gerçeğiyle karşılaşan Ravenstein, nüfus verileri üzerinden de yola çıkarak yedi göç kanunu ortaya atmıştır (Çağlayan, 2006, s.69).

İlk göç kanunu olarak ortaya atılan mesafe ile kasıt, uzak yerlerden ziyade yakın yerlerin tercih edildiği vurgusunu taşımaktadır. Bu kısa mesafeli göçlerin, belirli göç dalgaları biçiminde esasta endüstrileşmiş yerlere doğru yöneldiği söylenmektedir (Çağlayan, 2006, s.69).

İkinci göç kanunu göç ve basamakları olarak adlandırılmıştır. Burada göç olgusunun dalgaları, basamaklar biçiminde tasvir edilmiştir. Büyük kentlerin yakınlarındaki yerleşim yerlerinden insanlar büyük kentlere geldikçe bu çevre yerler ıssızlaşmaktadır. Ancak daha uzak yerlerden göç edenler de bu ıssız yerlere gelmektedirler. Böylece basamaklı bir biçimde her ıssızlaşan yerleşim yeri, daha uzaktaki bölgeden göç alarak nihai biçimde büyük kente doğru uzanan bir basamak oluşturmaktadır (Ela-Özcan, 2017, s.189).

Üçüncü olarak yayılma ve emme aşaması gelmektedir. Burada iddia edilen tez, göçün amaçsız olmadığı olgusuna dayanmaktadır. Yani göç edenler açısından göç, yeni olanaklar ve daha fazla fırsat gibi nedenlere dayanarak yayılmakta, büyük şehirler tarafından ise ihtiyaç duyulan işgücü olarak emilmektedir (Çağlayan, 2006, s.70).

Dördüncü kanun olan göç zincirleri ile göç alan yerleşim yerlerinin aynı zamanda göçler de oluşturdukları söylenmektedir (Çağlayan, 2006, s.70). Böylece göç olgusu oldukça dinamik bir biçimde tasvir edilmiş olmaktadır.

Beşinci kanun, kısa mesafeli göçlerin aksine uzun mesafeli göçlerde doğrudan büyük ticari ya da sanayiden oluşan merkezlerin tercih edildiği tezine dayanmaktadır (Ela-Özcan, 2017, s.189).

Son iki kanunda Ravenstein demografik olgulardan yola çıkarak kıyaslama yapmıştır. Altıncı kanunda göç tercihinin kırsal bölgelerde daha yaygın olduğunu, yedinci kanunda ise yakın yerlere göç eğiliminde kadınların daha baskın, uzak yerlere göçte ise erkeklerin öne çıktığını iddia etmiştir (Ela-Özcan, 2017, s.189).

1.2.2. İtme-Çekme Yaklaşımı

20. yy'nin ortalarında Lee, Ravenstein'in çalışmasına da dayanan yeni bir göç yaklaşımı ortaya atmıştır. 1966 tarihli çalışmasında, göç konusunda karar veren insanların olumlu ve olumsuz olguları değerlendirdiğini söyleyen Lee, olumlu olguları çekme, olumsuz olanları ise itme kavramlarıyla tanımlamıştır (Kaygalak, 2009, s.14).

Bu yaklaşıma göre itme ve çekme unsurları gidilen ya da terkedilen yerde olabilirler. Ayrıca kuramda, bu unsurların arasında yer almayan yansız unsurların da bulunabileceği ve bir bütün hepsinin, toplamda karmaşık bir yapıya sahip olduğu iddia edilmektedir (Çağlayan, 2006, s.73).

1.2.3. Petersen'in Yaklaşımı

Petersen tarafından geliştirilen beş göç tipi yaklaşımı⁵ temelde itme-çekme kuramından faydalanmaktadır. Göç olgusuna daha fazlasıyla ekonomik temelli bakan Petersen, bazı dönemlerde itme başlığı altında değerlendirilen bir olgunun başka bir dönemde çekme başlığı altında değerlendirilebileceğini de savunmuştur (Çağlayan, 2006, s.75).

1.2.3.1. İlkel Göçler

İlkel göçler, esas olarak doğa tarafından insanların zorunda bırakıldığı göçlerdir. Bu yönüyle ilkel göçlerin itme başlığı altında değerlendirildiğini söyleyebiliriz (Kaygalak, 2009, s.11).

⁵ Kaygalak (2009, s. 11) Petersen'in yaklaşımlarını dört başlıkta aktarsa da beş göç tipi aktarımı daha detaylı olduğu için burada beş göç tipi yaklaşımı olarak bahsedilmiştir.

1.2.3.2. Zoraki Göçler

Petersen, potansiyel göçmenlerin durumuna bağlı olarak bu başlığı açıklamaktadır. Göç etme potansiyeli taşıyan kişi veya grupların göç kararı üzerinde söz haklarının olmaması durumu, zoraki göç olarak tanımlanmaktadır (Çağlayan, 2006, s.75-76).

Uslu-Ak (2021, s.1754), zoraki göçlerde doğa koşulları yerine beşeri, toplumsal olayların belirleyici olduğunu vurgulamaktadır.

1.2.3.3. Yönlendirilmiş Göçler

Zoraki göç gibi yönlendirilmiş göçlerde de doğa koşulları yerine beşeri unsurların öne çıktığı belirtilmektedir. Yönlendirilmiş göçlerde tıpkı zoraki göçler gibi bir durum olmakla beraber bu sefer göç olgusuyla karşı karşıya kalan kişi veya grupların inisiyatif kullanabilmesi mümkün olmaktadır (Çağlayan, 2006, s.75-76).

1.2.3.4. Serbest Göç

Adından da belli olduğu gibi bu göç tipinde zorlayıcı herhangi bir unsur yoktur. Kişi veya grupların tamamen kendi kararlarıyla hareket ettiği ve genelde de çoğul olmaktan ziyade bireysel ölçekte gerçekleşen göçlerdir (Çağlayan, 2006, s.76).

1.2.3.5. Kitlesele Göç

Petersen'e göre kitlesele göç teknolojiadaki ilerlemenin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Çağlayan, 2006, s.76). Olanak ve fırsatların hızla artması, yer değiştirme eyleminin kolaylaşması, kitlesele göçlerin yaşanmasını da daha mümkün kılmaktadır.

1.2.4. Neoklasik Makro Kuram

Modern teorilerin erken zamanlı denilebilecek çalışmaları 20.yy'nin orta dönemlerinden başlayarak, 1950-1980 arasındaki bir zaman dilimine yayılmıştır. Esasta ekonomik bir temele dayanan Neoklasik Makro kuram, emek arz ve talebi arasındaki ilişkinin, göçlerin önemli unsuru olduğunu savunmaktadır (Abadan-Unat, 2002, s.6).

Lewis tarafından geliştirilen sınırsız emek arzıyla kalkınma yaklaşımı, Makro Kuramların en bilindik olanlarından birisidir. Tarım sektöründe marjinal verimliliği sıfır ya da sıfıra yakın işgücünün, sanayiye aktarılmasıyla, ekonomik kayıp olmaksızın

gelişme yaşanacağı tezine dayalı sınırsız emek arzı yaklaşımı, kırsal kesimden yaşanan göçleri bu kapsamda açıklamaktadır (Kaya, 2004, s.118).

Kuram, işgücü arz ve talebi arasındaki dengesizliği dengeleyen bir göç akımına da atıfta bulunmaktadır. Teoriye göre, emek talebinin görece yüksek olduğu ve bu nedenle ücretlerin yüksek olduğu merkezler, emek arzının yüksek ve ücretlerin düşük olduğu yerlerden işgücü çekerek, dünya genelinde ücretlerin birbirine yaklaşmasını sağlamaktadır (Abadan-Unat, 2002, s.6).

1.2.5. Neoklasik Mikro Kuram

Makro kurama eşanlı olarak geliştirilen mikro kuram, bireylerin göç kararlarına odaklanmaktadır. Teoriye göre göç etme niyeti taşıyan bireyler, kendilerine uygun bir maliyet ve kâr analizi yapacaklardır. Daha yüksek gelir elde etme olanağı ve fırsatlar ile göç sonucu katlanılacak tüm maliyetler karşılaştırıldığında, bireyler çıkan sonuca göre göç kararını vereceklerdir (Abadan-Unat, 2002, s.7).

1.2.6. Kuramsal Kuram

Kuramsal kuram, gelişmiş ülkelerdeki olanaklara eşgüdümlü olarak ortaya çıkan yasal engeller ve sınırlamalarla göçmenler arasındaki çelişkiye odaklanmaktadır. Bu çelişki sonucu iki ayrı kurumsallaşma oluşmaktadır. İlk olarak göçmenlerin yasadışı biçimde ülkeye sokulmasından kazanç sağlayan gruplar türerken diğer yandan bunların yarattığı tahribata karşı göçmen haklarını savunan insan hakları kuruluşları pratikleri yaygınlaşmaya başlar (Abadan-Unat, 2002, s.20).

1.2.7. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Stouffer'in geliştirdiği kuramın temeli, göç edilecek yerdeki fırsatlara ve göç edilen yerin mesafesine dayanmaktadır (Uslu ve Ak, 2021, s.1754). Teorideki mesafe ve fırsatlar denklemi, Ravenstein tarafından geliştirilen göç kanunlarına benzemektedir.

Çağlayan (2006, s.77), mesafe konusunun bu kuramda daha öne çıktığını aktarmaktadır. Yani bir göç merkezinin çekici unsurlarının göç kararındaki etkisini belirleyen unsurun mesafe olduğu vurgusu, kuramda net olarak belirtilmektedir. Mesafeye yapılan vurgu ise, göç esnasında karşılaşılabilecek zorlukların değerlendirilmesiyle ilgili olmaktadır.

1.2.8. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

Piore tarafından geliştirilen bu kuram, gelişmiş ülkelerin devamlı olarak emek talep etmesinin, göçlerin ana nedeni olduğunu savunmaktadır. Kuram esasta göçlerin nedenini, göç veren ülkelerdeki itme gerekçeleriyle değil, göç alan ülkelerdeki bazı nedenlerle açıklamaktadır. Bunlardan ilki, göç alan gelişmiş ülkenin yapısal enflasyon sorunudur. Yapısal enflasyon nedeniyle ücretleri düşük tutmak isteyen gelişmiş ülke işverenleri, yerel işçilerin ücretlerindeki, sendikalar gibi katılıklar nedeniyle, dışarıdan işgücüne ihtiyaç duyarlar. İkinci neden, çalışmayı bir statü yükselişi olarak görme dürtüsüdür. Buna göre yerel işçiler çalışarak statülerini arttırdıkça alt statülerde işgücü ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Bu işgücü de dışarıdan sağlanacaktır. Üçüncü neden, emek arzının adeta sınırsız olması durumundan kaynaklanmaktadır. Dördüncü neden ise uluslararası göç akımlarının sürekliliğiyle açıklanmaktadır (Abadan-Unat, 2002, s.12-13).

1.2.9. Dünya Sistemleri Kuramı

Çeşitli kaynaklarda (Çağlayan, 2006, s.78-84) Merkez-Çevre ve Göç Sistemleri Kuramı başlıkları altında da değerlendirilen Dünya Sistemleri Kuramı, dünya ekonomik sisteminin eşitsizliği yargısına dayanmaktadır. Alan yazınında Dünya Sistemleri Kuramı ile Merkez-Çevre kuramı bazen aynı başlık altında birbirinin devamı olarak bazen de birbirinden farklı teoriler olarak gösterilmektedir. Çalışmada kolaylık olması açısından aynı temel yargılara sahip bu bakış açılarını, farklarını belirterek tek başlık altında aktarmaya çalışacağız.

Wallerstein, Amin, Sassen gibi isimler tarafından geliştirilen ve kökeni 1970'lere dayanan bu göç kuramı, kapitalist dünya ekonomisinin yarattığı sistemin bir sonucu olarak gösterilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki ekonomik yapılanma, üretim açısından çevre niteliği taşıyan ülkelerdeki işgücünü göçmen niteliğine sokmaktadır. Bu durum özellikle kentsel mekânların yoğun bir biçimde göç almasına neden olmaktadır (Abadan ve Unat, 2002, s.15-16).

Castles ve Miller (2008, s.35-36), Göç Sistemleri Teorisi olarak belirttikleri teorinin birden fazla disiplini esas alarak, çok yönlü bir yaklaşım belirttiğini vurgulamaktadırlar. Bu teori de dünya üzerinde eşitsiz ve sömürücü bir yapı olduğunu

kabul etmekte, ancak göç sürecinin ekonomik, politik, kültürel ve benzeri çok yönlü unsurlara dayandığını savunmaktadır.

1.2.10. İlişkiler Ağı Kuramı

Kuram, göçün nedeninden ziyade göçü yaşanmış bir olgu olarak ele alarak sonuçlarıyla beraber değerlendirmeye odaklanmaktadır. İlişkiler Ağı Kuramı, göçmenlerin gittikleri yerlerde kurdukları ya da kurmayı bekledikleri ağ sistemlerine dikkat çekmektedir. Bu ağlar, göç alan ve veren ülkeler arasında olabileceği gibi göçmenlerin gittikleri yerlerde önceden sağladıkları ya da muhtemelen kurabilecekleri ilişkilerdir. Keza benzer bir soydan gelme, köken birlikteliği, dostluk ilişkileri, dini bağlantılar gibi olgular, göçmenlerin gittikleri yerlerde daha hızlı ve az sorunla barınma ve iş gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine olanak tanıyacaktır. Öte yandan bu ağların yokluğu, göçmen açısından maddi ve sosyal maliyetlerin ciddi biçimde artmasını beraberinde getirecektir (Abadan ve Unat, 2002, s.18).

Göçmen ağlarının göçü kolaylaştıran bir olgu olduğu, göç edilen yerlerde cemaat tipi birlikteliklerin oluşturulabileceği ve önemli ekonomik avantajlar sağladığı, hatta bu pratikler sonucu genelde bir göç yolunun oluştuğu vurgusu, teorinin öne çıkan başlıklarıdır (Castles & Miller, 2008, s.38).

1.2.11. Kümülatif Nedensellik

Kümülatif Nedensellik Kuramına göre, göç eylemi toplumsal yapıyı, birikimli bir şekilde etkilemektedir. Bu birikimli etkilenme sonucu örneğin bazı işler zamanla göçmen işi olarak tanımlanmaya başlamakta ve toplumsal yapıda kültürel değişiklikler yaşanmaktadır (Abadan ve Unat, 2002, s.21-22).

2. Uluslararası Göç Entegrasyon ve Eğitim: Türkiye'deki Suriyeli Göçmen Öğrencilerin Eğitim Süreçleri ve İstanbul Avrupa Yakası Örneği Üzerine Bir Uygulama

2.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Yakın tarihin en büyük hareketlenmelerinden birisi olan ve adına Arap Baharı denilen sürecin sonucunda Suriye'de patlak veren iç savaş, büyük bir trajedinin yaşanmasına neden olmuştur. Bu savaşın sonucunda azımsanmayacak bir Suriyeli

nüfus kendi yurtlarını terk etmek zorunda kalmış, gittikleri ülkelerde de belirsizlikler ve yoksulluk, yoksunluk dışında dışlanma, nefret söylemlerine maruz kalmışlardır.

Kuşkusuz iç savaş gibi önemli bir toplumsal olaya bağlı olarak, zoraki bir şekilde ülkelerinden ayrılan Suriyeliler açısından ilk etapta can güvenliği kaygısının öne çıkması kaçınılmazdır. Bu denli kitlesel göç hareketlerinin doğası gereği ciddi uyum sorunlarını da beraberinde getireceği açıktır.

2011 yılından bu yana devam eden iç savaş sonucunda Suriye'den en fazla göç alan ülke konumunda olan Türkiye'de de bu sürecin bilinmezliği, belki de en fazla öne çıkan yön olmuştur. Halihazırda göç sürecinin ilk yıllarında Suriyeli göçmenlere geçici bir statü verilerek sürecin yürütülmeye çalışılması, aslında göç olgusunun sonuçlarının da geçici görüldüğünü göstermektedir. Ancak çalışma içerisinde de belirtildiği üzere Suriyeli göçmenlerin ikameti tahmin edilen sürenin üzerinde gerçekleşmiştir.

Bu sürecin en dezavantajlı gruplarının başında Suriyeli çocukların geldiği açıktır. 14 yaş altı Suriyeli çocukların, geçici koruma altındaki tüm nüfusa oranı yüzde 40'ın üzerindedir. Suriyeli çocukların yüzde 30'dan fazlası da eğitim çağındadır. Göçmen öğrencilerin Türkiye'deki eğitim sürecine entegrasyonu, bu nedenle oldukça önemlidir. Çalışmada Suriyeli geçici koruma kapsamındaki öğrencilerin eğitim sürecine entegrasyonları incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin en fazla ikamet ettiği il olan İstanbul'un Avrupa Yakasında çalışan öğretmenlerle anket yapılarak çeşitli sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamındaki temel amaçlar şöyle özetlenebilir:

- Öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerin varlığına ve Suriye'den gelen göçmenlere yaklaşımları nasıldır?
- Öğretmenlerin gözünden Suriyeli öğrencilerin eğitime entegrasyon süreci nasıldır?
- Geçici koruma kapsamındaki öğrencilerle diğer öğrenciler arasındaki iletişim nasıldır?

2.2. Araştırmanın Önemi

Önceki başlıkta da belirtildiği üzere geçici koruma kapsamında Türkiye'ye gelen Suriyelilerin yarısına yakını eğitim süreci kapsamındadır. Suriyeli çocukların eğitim sürecine katılabilmesi, bireysel olarak çocuklar ve aileleri kadar tüm toplumu yakından ilgilendiren önemli bir konudur. Bireysel olarak çocukların önemli bir travmanın ardından doğru bir biçimde sosyalleşebilmeleri, temel eğitim süreçlerinden mahrum kalmamaları olgularına ek olarak toplumsal suç konusu çekincelerinin bertaraf edilmesi ve sosyal faydanın maksimum hale getirilebilmesi için Suriyeli çocukların eğitime katılması gerekmektedir.

Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli çocukların geride kalan on yılı aşkın sürede farklı yaklaşımlarla eğitim sürecine entegrasyonu sağlanmaya çalışılmaktadır. İlk etapta GEM'lerle başlayan entegrasyon sürecinin günümüzde devlet okullarında karma sınıflara doğru evrildiğini düşündüğümüzde, bu çabanın daha da fazla artırılması gerektiği söylenebilir. Suriyeli çocukların dışlanmaya, nefret söylemlerine ve ayrımcılığa maruz kalma tehlikelerine ek olarak okullarına, öğretmenlerine ve yaşlılarına uyum sorunları yaşayabilme ihtimallerinin en aza indirilmesi gerekmektedir.

2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma kapsamında üç esas sınırlılıkla karşılaşmıştır.

- Çalışmanın zaman kısıtı bulunmaktadır. Lisans tamamlama tezi olarak yapılan çalışmanın belirli bir sürede tamamlanması gerekliliği, süre açısından araştırmanın sınırını belirlemektedir.
- Oldukça geniş bir bölgede yer alan Suriyeli göçmenler ve Suriyeli öğrencilere ilişkin bir araştırmada, anlamlı düzeyde veriye ulaşılabilmesi için mekan sınırlandırılmıştır. Süre kısıtına uyacak biçimde mekan kısıtlanarak İstanbul Avrupa yakası, çalışma bölgesi olarak belirlenmiştir.
- Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilere ilişkin yaklaşımlar, konunun politik bir yanı da olması nedeniyle hassas bir yerde durmaktadır. Çalışma kapsamında ulaşılmak istenen birçok öğretmenin bu konuda görüş bildirmekten kaçındığı gözlemlenmiştir. İsim, soy isim ve telefon numarası gibi hassas kişisel bilgilerin toplanmadığı güvencesiyle bu sorun aşılına çalışılmıştır.

2.4. Araştırmanın Varsayımları

Geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların eğitim sürecine entegrasyonunda zorluklar yaşanmaktadır. Göçmen öğrenciler özellikle dil sorunu nedeniyle eğitim sürecinde daha dezavantajlı durumdadırlar. Geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilere dönük spesifik uygulamalar eksik kalmakta, bu durum uyum sorununun aşılmasını engellemektedir.

2.5. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın tamamlanmasında uygulanan model, çalışma örnekleme seçilimi, veri toplama yöntemi ve araçların seçilmesinde zaman ve maliyet analize uygun bir yöntem seçilmiştir.

2.6. Araştırma Modeli

Çalışmada örneklem seçilirken evrenin büyüklüğü nedeniyle basit rassal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırma yöntemlerinde rassal örneklem seçiminin en sık kullanılan ve en maliyetsiz yöntem olduğu bilinmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.130). Veri toplamada ise anket yöntemi kullanılmıştır. 30 sorudan oluşan anket formu ile elde edilen verilerin analizinde ise aşağıdaki şekilde gösterilen SPSS 27 paket programı kullanılmıştır.

Şekil 2.1. SPSS 27 ile Yapılan Veri Analizinin Ekran Görüntüsü

The screenshot displays the SPSS 27 Data Editor interface. The menu bar includes File, Edit, View, Data, Transform, Analyze, Graphs, Utilities, Extensions, Window, and Help. The toolbar contains various icons for file operations, editing, and analysis. The main window shows a grid of data with 32 columns and 33 rows. The columns are labeled with variable names in Turkish, such as 'Türk_eko', 'İstihdam', 'Sosyal_m', 'Secimier', 'Vatanasi', 'Gocmen', 'Goc_poli', 'STK_etisi', 'Goc_poli', 'Gocmen', 'Haberler', 'Gocmen', 'Gocmen', 'Medya_o', 'Medyanin', 'Ogrenile', 'Yeni_ogr', 'Gocmen', 'Ogrenile', 'Sinfia_en', 'Anadila', and 'Spezifik'. The data values are numerical, ranging from 0.00 to 5.00. The status bar at the bottom indicates 'Data View' and 'Variable View'.

2.7. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmada inceleme konusu evrenin büyüklüğü nedeniyle bütün istatistik birimlere ulaşmak mümkün değildir. Sosyal bilimlerde böylesi geniş çalışma evrenleri söz konusu olduğunda örneklem oluşturmak zaman ve maliyet açısından oldukça önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.129).

Çalışmada örneklem olarak İstanbul Avrupa yakasında görev yapan ve Türkiye Kamu-Sen'e bağlı Türk Eğitim-Sen üyesi 100 (yüz) öğretmen seçilmiştir.

2.8. Veri Toplama Yöntemi

Araştırma kapsamında oluşturulan anket formu iki farklı biçimde gerçekleştirilmiştir. Ulaşılabilen koşullarda anketler yüz yüze yapılmaya çalışılmış, ulaşılamayan koşullarda ise internet üzerinden oluşturulan formlar kullanılmıştır.

2.9. Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamında iki ayrı çalışma yapılmıştır. İlk olarak literatür taraması yapılarak alan yazını incelenmiş, “entegrasyon”, “göç”, “göçmen” ve “eğitim ve entegrasyon” kavramları üzerinden araştırma yapılmıştır.

Araştırmanın diğer yönünü oluşturan anket çalışmasında ise 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 ve 14. sorularla katılımcıların göçmenlere bakış açısı değerlendirilmeye çalışılmıştır. 15, 16, 17, 18 ve 19.sorularla ise göçmenlere ilişkin politikaların katılımcılar nezdindeki etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. 20 ve 21. sorularda katılımcıların göçmen meslektaşları varsa buna ilişkin yargıları öğrenilmek istenmiş, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29 ve 30.sorularda ise geçici koruma kapsamındaki Suriyeli öğrencilere ilişkin sorular sorulmuştur.

2.10. Bulgular ve Değerlendirme

Tablo 2.1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kadın	42	42
Erkek	58	58
Toplam	100	100

İstanbul Avrupa yakasında Türk Eğitim-Sen üyesi olan ve ankete katılan öğretmenlerin cinsiyet dağılımı yukarıdaki grafikte verilmiştir. Sorulara cevap vermeyi kabul eden katılımcıların 42'si kadın, 58'i ise erkek öğretmendir.

Tablo 2.2. Suriyelilerle İletişim Kurdunuz mu?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kurdum	95	95
Kurmadım	5	5
Toplam	100	100

Tablo 2.2'de, katılımcı öğretmenlerin göçmen Suriyelilerle iletişim kurup kurmadıkları sorulmuştur. Tablodan da görüleceği üzere katılımcıların yüzde 95'i en az bir kere Suriyelilerle iletişim kurmuştur. Suriyeli mültecilerin sayısal yoğunluğu, toplumun bütününde olduğu gibi öğretmenlerde de en az bir kere iletişimi beraberinde getirmiştir.

Tablo 2.3. İletişim Sonrası Algınız Değişti mi?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle değişti	0	0
Evet değişti	0	0
Kısmen değişti	8	8,4
Hayır değişmedi	55	57,9
Kesinlikle değişmedi	32	33,7
Toplam	100	100

Katılımcı öğretmenlerden Suriyeli mültecilerle iletişim kurmuş olanların, bu iletişim sonrasında algılarının değişip değişmediğine ilişkin sorulan soruya verdikleri cevaplar Tablo 2.3'te gösterilmiştir. Katılımcıların yaklaşık yüzde 58'i algılarının değişmediğini, yüzde 33,7'si ise kesinlikle değişmediğini belirtmiştir. Ankete katılanların sadece yüzde 8,4'lük kısmı, algılarında kısmen bir değişiklik olduğunu kabul etmişlerdir.

Tablo 2.4. Kişisel Olarak Göçmenlerle İlişkinizi Nasıl Tanımlarsınız?

Cevap	Sayı	Yüzde
Çok iyi	0	0
İyi	0	0
Orta	33	33
Kötü	30	30
Çok kötü	4	4
Bilinmiyor	33	33
Toplam	100	100

Tablo 2.4'te katılımcıların göçmenlerle ilişkilerini nasıl tanımladıkları gösterilmiştir. Katılımcıların yüzde 30'u iletişimlerini kötü, yüzde 4'ü ise çok kötü tanımlarken yüzde 33'ü ilişki seviyesini orta olarak göstermiştir.

Tablo 2.5. Sığınmacı, Mülteci, Göçmen, Geçici Koruma Statüsü Arasındaki Farkı Biliyor musunuz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Evet	6	6
Kısmen	30	30
Hayır	64	64
Toplam	100	100

Tablo 2.5'te katılımcıların sığınmacı, mülteci, göçmen, geçici koruma gibi kavramlar arasındaki farkları bilip bilmedikleri gösterilmiştir. Ankete katılanların yüzde 6'sı farkları bildiklerini, yüzde 64'ü ise bilmediklerini belirtirken yüzde 30'u kısmen bildiklerini söylemişlerdir.

Tablo 2.6. Göçmenlerin Geri Gönderilmeleri ile İlgili Politikaları Nasıl Değerlendirirsiniz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle destekliyorum	4	4
Destekliyorum	56	56
Fikrim yok	36	36
Desteklemiyorum	4	4
Kesinlikle desteklemiyorum	0	0
Toplam	100	100

Tablo 2.6’da katılımcıların, Suriyeli mültecilerin geri gönderilmesine ilişkin yaklaşımları aktarılmıştır. Geri gönderme politikasını 4 katılımcı kesinlikle desteklerken 56 katılımcı desteklemiş, 4 katılımcı desteklemediğini belirtirken 36 katılımcı çekimser kalmıştır.

Tablodan da görüleceği üzere, katılımcıların çoğunluğu göçmenlerin geri gönderilmesini desteklediğini belirtmiştir. Yine azımsanmayacak bir sayı ise kararsız kaldığını söylemiştir.

Tablo 2.7. 2010 Sonrası Süreçte Göçmenlerin Ülkemize Gelmesini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Ülkelerinde artık sorunlar çözüldü, geri dönebilirler	42	42
Ülkemize ekonomik yükleri fazla, geri dönmeliler	26	26
Ülkemizde haksız rekabet yaratıyor ve toplumsal istikrarı bozuyorlar, geri gönderilmeliler	27	27
Ülkemizde siyasal istikrarı olumsuz etkiliyorlar, geri gönderilmeliler	1	1
Ülkelerindeki belirsizliğin geçmesi beklenebilir, kalmalılar	2	2
Ülkemiz entegre olmuş durumdadır, kalmalılar	2	2
Ülkemizde ekonomiye katkıda bulunuyorlar, kalmalılar	0	0
Toplam	100	100

Tablo 2.7’de Suriyeli mültecilerin bugünkü durumlarına ilişkin katılımcıların yaklaşımı aktarılmıştır. Katılımcıların 42’si Suriye’deki sorunların çözüldüğünü düşündüğü için, 27’si Türkiye’ye ekonomik yük oluşturdukları için, 1’i ise siyasal istikrarı olumsuz etkiledikleri için mültecilerin geri dönebileceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların 2’si belirsizlik sürdüğü için kalmaya devam etmeleri gerektiğini, 2’si ise entegre oldukları için kalmaları gerektiğini belirtmişlerdir.

Tablo 2.6 ile Tablo 2.7 birlikte değerlendirildiğinde, her iki veride de Suriyelilerin geri dönmesi konusunda katılımcılarda bir çoğunluk görüşü olduğu ancak geri gönderilmeleri şeklindeki gayri iradi politikayla iradi geri dönme kararları arasında bir ayrıma da gittikleri anlaşılmaktadır. Suriyelilerin iradi olarak geri dönmelerini isteyen katılımcı sayısı 96’ya kadar çıkmaktadır.

Tablo 2.8. 2010 Sonrası Göçmenlerin Entegrasyon Düzeyini Nasıl Değerlendirirsiniz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Çok iyi	2	2
İyi	7	7
Orta	50	50
Kötü	38	38
Çok kötü	3	3
Toplam	100	100

Tablo 2.8’de göçmenlerin entegrasyon düzeyini katılımcıların nasıl değerlendirdiği görülmektedir. Anket katılımcıların 2’si entegrasyon düzeyini çok iyi, 7’si iyi görürken katılımcıların yarısı bu soruya orta cevabını vermiştir. 38 kötü ve 3 çok kötü cevabı verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere katılımcıların geneli entegrasyon düzeyini yeterli bulmamaktadır.

Tablo 2.9. Türkiye’de Göçmenlerin Herhangi Bir Ayrımcılığa Uğradığını Düşünüyor musunuz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Evet, pozitif ayrımcılık var	56	56
Evet, negatif ayrımcılık var	3	3
Hayır, ayrımcılık yok	41	41
Toplam	100	100

Tablo 2.9’da katılımcılara, göçmenlerin ayrımcılığa uğrayıp uğramadığı sorularak elde edilen veriler aktarılmıştır. Katılımcılardan 3’ü negatif ayrımcılığın, 56’sı ise pozitif ayrımcılığın olduğunu belirtmiştir. 41 kişi ise ayrımcılık olmadığını söylemiştir.

Tablo 2.10. Göçmenlere Yapılan Ekonomik Destekleri Nasıl Değerlendirirsiniz? Olumlu ise Yeterli mi?

Cevap	Sayı	Yüzde
Olumlu/Yeterli	4	4
Olumlu/Yetersiz	1	1
Olumsuz/Yeterli	36	36
Desteklemiyorum	59	59
Toplam	100	100

Anket katılımcılarının, Suriyeli göçmenlere yapılan ekonomik desteklere ilişkin görüşleri Tablo 2.10’da gösterilmektedir. 5 katılımcı destekleri olumlu bulduğu, olumlu bulanların 4’ünün bunu yeterli gördüğü, 1’inin ise yetersiz gördüğü; öte yandan 36 kişinin olumsuz gördüğü, 59 katılımcının ise ekonomik yardımları desteklemediği görülmektedir. Tablodan da görüleceği üzere katılımcıların çoğunluğu, Suriyelilere yapılan ekonomik destekleri olumsuz görmekte ya da desteklememektedir.

Tablo 2.11. Göçmenlerin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Olmasını Nasıl Değerlendiriyorsunuz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle olumlu	1	1
Olumlu	9	9
Ne olumlu ne olumsuz	41	41
Olumsuz	46	46
Kesinlikle olumsuz	3	3
Toplam	100	100

Tablo 2.11’de geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye ekonomisine katkılarının olup olmadığına ilişkin katılımcıların görüşleri aktarılmıştır. Katılımcılardan 1’i ülke ekonomisine göçmenlerin kesinlikle olumlu katkısı olduğunu söylerken 9’u ise olumlu katkı şikkını işaretlemiştir. 41 katılımcı ne olumlu ne de olumsuz bir katkılarının olmadığını düşünmüş, 46 kişi olumsuz, 3 kişi ise kesinlikle olumsuz şikkını işaretlemiştir.

Tablo 2.12. Göçmenlerin İç Piyasalarda İstihdam Olanaklarında Dezavantajlı Olduğunu Düşünüyor musunuz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle düşünüyorum	3	3
Evet düşünüyorum	4	4
Kısmen düşünüyorum	11	11
Hayır düşünmüyorum	59	59
Kesinlikle düşünmüyorum	23	23
Toplam	100	100

Tablo 4.12’de katılımcıların, Suriyeli göçmenlerin istihdam konusunda dezavantajlı olup olmadıklarına ilişkin görüşleri gösterilmiştir. 3 katılımcı Suriyelilerin dezavantajlı olduğunu kesinlikle düşündüğünü, 4’ü düşündüğünü, 11’i ise kısmen düşündüğünü belirtmiştir. 59 katılımcı dezavantajlı olduklarını düşünmediklerini, 23’ü

ise kesinlikle düşünmediklerini belirtmiştir. Görüleceği üzere katılımcıların çoğunluğu, Suriyelileri dezavantajlı olduğunu düşünmemektedirler.

Tablo 2.13. Sosyal Medyada Göçmenlerin Temsil Edilme Şeklini Nasıl Değerlendirirsiniz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle olumlu	0	0
Olumlu	0	0
Ne olumlu ne olumsuz	15	15
Olumsuz	55	55
Kesinlikle olumsuz	30	30
Toplam	100	100

Tablo 2.13'te anket katılımcılarının, Suriyeli göçmenlerin sosyal medyada temsil edilme şekillerine nasıl baktıkları gösterilmektedir. Katılımcıların yüzde 15'i olumlu ya da olumsuz bir değerlendirmelerinin olmadığını, yüzde 55'i olumsuz değerlendirdiğini, yüzde 30'u ise kesinlikle olumsuz değerlendirdiğini belirtmiştir. Görüleceği üzere, katılımcıların büyük çoğunluğu Suriyelilerin sosyal medyada temsil edilme şeklini olumsuz bulmaktadır.

Tablo 2.14. Ülkemizde Seçimlerde Göçmenlerle İlgili Söylemlerin Siyasal Sonuçlara Bir Etkisi Olacağını Düşünüyor musunuz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle evet	88	88
Evet	12	12
Ne evet ne hayır	0	0
Hayır	0	0
Kesinlikle hayır	0	0
Toplam	100	100

Tablo 2.14'te katılımcıların, Suriyeli göçmenlere ilişkin söylemlerin, seçimlerde siyasal bir etkisinin olup olmayacağına ilişkin görüşleri gösterilmiştir. Katılımcıların 88'i soruya kesinlikle evet, 12'si ise evet cevabını vermiştir. Suriyelilere ilişkin söylemlerin etkisi olmayacağı yönünde görüş bildiren katılımcı olmamıştır. Aynı şekilde katılımcılardan hiçbirisi soruya ne evet ne hayır cevabını vermemiştir. Katılımcılar, Suriyelilere ilişkin her söylemin seçimlerde etkisini olacağını düşünmektedirler.

Tablo 2.15. Göçmenlere Vatandaşlık Verilmesine Yönelik Düzenlemeleri Nasıl Değerlendiriyorsunuz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle olumlu	0	0
Olumlu	0	0
Ne olumlu ne olumsuz	0	0
Olumsuz	10	10
Kesinlikle olumsuz	90	90
Toplam	100	100

Tablo 2.15'te Suriyeli göçmenlere vatandaşlık verilmesine ilişkin katılımcıların görüşleri gösterilmiştir. Katılımcıların 10'u soruya olumsuz, 90'ı ise kesinlikle olumsuz cevabını vermişlerdir. Soruya olumlu ve ne olumlu ne olumsuz şeklinde cevap veren katılımcı olmamıştır. Tablodan da görüleceği üzere anket katılımcılarının tamamı, göçmenlere vatandaşlık verilmesi konusuna olumlu bakmamaktadır.

Tablo 2.16. Göçmenlerin Suç Oranlarını Arttırdığı Konusunda Yerleşen Toplumsal Kabul Sizce Gerçeği Yansıtır mı?

Cevap	Sayı	Yüzde
Evet yansıtır	22	22
Evet kısmen yansıtır	40	40
Bu algı yanlıştır	6	6
Bu algı abartılıdır	28	28
Hayır yansıtmaz	4	4
Toplam	100	100

Katılımcıların, göçmenlerin suç oranlarını arttırdığı konusundaki algıya bakış açıları Tablo 2.16'da gösterilmiştir. Katılımcıların yüzde 22'si, bu algının doğru olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Yüzde 40'ı ise bu algının kısmen doğru olduğunu söylemiştir. Yüzde 6 katılımcı bu algının yanlış olduğunu, yüzde 28 ise abartılı olduğunu söylerken yüzde 4 bu algının gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir. Katılımcıların çoğunluğu kısmen de olsa göçmenlerin suç oranlarını arttırdığı yönündeki algının doğru olduğunu düşünmektedir.

Tablo 2.17. Göç Politikaları İçin Çözüm Önerileriniz Aşağıdakilerden Hangileri Olurdu?

Cevap	Sayı	Yüzde
Göç Bakanlığı	29	29
Sınır dışı edilmesi	58	58
Sadece eğitim düzeyi yüksek kişilerin kabul edilmesi	41	41
Toplam	100	100

Tablo 2.17’de katılımcıların, göç politikalarına ilişkin çözüm önerilerinin neler olduğu gösterilmiştir. Katılımcıların 58’i sınır dışı edilmeleri gerektiğini belirtmiş, 41’i sadece eğitim düzeyi yüksek olanların kabul edilmesi gerektiğini belirtmiş, 29 kişi ise göç bakanlığı kurulması yönünde görüş bildirmiştir.

Tablo 2.18. Daha Önce Hiç Göçmenlerle İlgili Sivil Toplum Kuruluşlarında Bir Etkinliğe Katıldınız mı?

Cevap	Sayı	Yüzde
Evet	1	1
Hayır	99	99
Toplam	100	100

Tablo 2.18’de katılımcıların daha önce göçmenlerle ilgili gerçekleştirilen herhangi bir Sivil Toplum Kuruluşu (STK) etkinliğine katılıp katılmadığı sorularak alınan cevaplar gösterilmiştir. Katılımcıların 99’u bu soruya hayır cevabını verirken sadece 1 katılımcı evet cevabını vermiştir.

Tablo 2.19. Uygulamadaki Göç Politikalarını Kapsamlı ve Tutarlı Buluyor musunuz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle evet	0	0
Evet	1	1
Ne evet ne hayır	61	61
Hayır	28	28
Kesinlikle hayır	10	10
Toplam	100	100

Tablo 2.19’da mevcut uygulanan göç politikalarına ilişkin anket katılımcılarının görüşleri gösterilmiştir. Katılımcılardan 1’i bu soruya evet cevabını vermiş, 61’i ise ne evet ne hayır cevabını vermiştir. 28 katılımcı hayır şıkkını, 10 katılımcı ise kesinlikle

hayır şikkını işaretlemiştir. Katılımcıların çoğunluğu uygulanan göç politikalarını kapsamlı ve tutarlı bulmadığını belirtmiştir.

Tablo 2.20. Göçmenlerin Kriminalize Edilerek Damgalanmasını Nasıl Değerlendiriyorsunuz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Böyle bir şey yoktur, göçmenler ve suç arasında ilişki mevcuttur	23	23
Böyle bir değerlendirme kısmen doğrudur	36	36
Böyle bir değerlendirme dikkate alınmalıdır	34	34
Göçmenlerin kriminalize edilmesi yanlıştır	7	7
Toplam	100	100

Tablo 2.20’de, katılımcıların, göçmenlerin kriminalize edilerek damgalanması iddiası hakkındaki fikirleri sorulmuştur. Katılımcıların 23’ü göçmenlerle suç arasında bir ilişki olduğunu, 36’sı bu değerlendirmenin kısmen doğru olduğunu, 34’ü ise bu şekildeki bir değerlendirmenin dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. 7 katılımcı ise göçmenlerin kriminalize edilmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir.

Tablo 2.21. Medyada göçmenler hakkında yapılan haberler sizi nasıl etkiliyor?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle olumlu	0	0
Olumlu	0	0
Ne olumlu ne olumsuz	13	13
Olumsuz	54	54
Kesinlikle olumsuz	33	33
Toplam	100	100

Tablo 2.21’de medyada göçmenler hakkında yapılan haberlerin anket katılımcısı öğretmenler üzerindeki etkisi gösterilmiştir. Katılımcıların 54’ü haberlerden olumsuz, 33’ü ise kesinlikle olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. 13 katılımcı ise ne olumlu ne de olumsuz bir etkinin olmadığını söylemiştir. Hiçbir katılımcı kesinlikle olumlu ya da olumlu şikkını işaretlememiştir.

Tablo 2.22. Çalıştığınız Yerde Göçmen Meslektaşınız Var mı?

Cevap	Sayı	Yüzde
Evet	15	15
Hayır	85	85
Toplam	100	100

Katılımcıların göçmen meslektaşlarının olup olmadığı sorusuna verilen cevaplar Tablo 2.22’de gösterilmiştir. Ankete katılım sağlayan öğretmenlerin 15’inin çalıştığı yerde göçmen meslektaşının olduğu, 85’inin ise çalıştığı yerde göçmen meslektaşının olmadığı görülmektedir.

Tablo 2.23. Bir göçmen ile meslektaş olmak sizi nasıl etkiliyor?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle olumlu	0	0
Olumlu	0	0
Ne olumlu ne olumsuz	96	96
Olumsuz	4	4
Kesinlikle olumsuz	0	0
Toplam	100	100

Tablo 2.23’te bir göçmenle meslektaş olma durumunun katılımcıları nasıl etkilediği sorulmuştur. Katılımcıların önemli bir bölümü, 96’sı ne olumlu ne olumsuz şikkını işaretlerden 4’ü ise olumsuz etkileneceğini belirtmiştir.

Tablo 2.24. Medyada Göçmenler ile İlgili Yayınlanan Haberlerin Öğrencileriniz Üzerinde Etkisini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Olumlu	0	0
Olumsuz	14	14
Ne olumlu ne olumsuz	86	86
Toplam	100	100

Tablo 2.24’te medyada göçmenlerle ilgili yayınlanan haberlerin öğrencilere nasıl bir etkisi olduğu sorulmuştur. Anket katılımcılarının yüzde 14’ü olumsuz, yüzde 86’sı ise ne olumlu ne olumsuz şikkını işaretlemiştir. Haberlerin olumlu etkisi olduğunu düşünen katılımcı olmamıştır.

Tablo 2.25. Medyanın Öğrencinin Davranışları Üzerinde Olumlu veya Olumsuz Etkileri Var mı?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle var	24	24
Evet var	38	38
Kısmen var	38	38
Hayır yok	0	0
Kesinlikle yok	0	0
Toplam	100	100

Medyanın öğrenci davranışları üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etkisinin olup olmadığı sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar Tablo 4.25'te verilmiştir. Medyanın etkisi olmadığını ya da kesinlikle olmadığını düşünen katılımcı yokken medyanın etkisi kesinlikle var diyenler 24 kişi, evet var diyenler 38 kişi, kısmen var diyenler ise 38 kişi olmuştur.

Tablo 2.26. Öğrenciler Üzerinde Göçmen Algısını Etkileyen En Önemli Unsurlar Sizce Nelerdir?

Cevap	Sayı	Yüzde
Siyasal parti propagandası	34	34
Lider	3	3
Medya	26	26
Kişisel deneyim	28	28
Sivil Toplum Kuruluşları	4	4
Diğer	5	5
Toplam	100	100

Tablo 2.26'da öğrencilerin göçmenlere ilişkin algısını etkileyen en önemli etkenin ne olduğu sorulmuştur. Katılımcıların 34'ü siyasi parti propagandasını işaretlerken 3'ü lider, 26'sı medya, 28'i kişisel deneyim, 4'ü STK'lar, 5'i ise diğer şikkını işaretlemiştir.

Tablo 2.27. Yerli Öğrenci ile Göçmen Öğrenci Arasında Akademik Yeterlilik Açısından Fark Gözlemlediniz mi?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle evet	0	0
Evet	6	6
Ne evet ne hayır	0	0
Hayır	62	62
Kesinlikle hayır	32	32
Toplam	100	100

Tablo 2.27’de akademik yeterlilik açısından yerli öğrencilerle göçmen öğrenciler arasında bir fark olup olmadığı sorusuna verilen cevaplar gösterilmektedir. 6 katılımcı akademik yeterlilik açısından bir fark olduğunu, 62 katılımcı olmadığını, 32 katılımcı ise hiç olmadığını belirtmiştir.

Tablo 2.28. Göçmen Öğrencilerin Akademik Yetkinlikte Üstün Oldukları Branşlar Var mı?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle evet	0	0
Evet	0	0
Ne evet ne hayır	0	0
Hayır	65	65
Kesinlikle hayır	35	35
Toplam	100	100

Tablo 2.28’de göçmen öğrencilerin akademik yetkinlik açısından üstün oldukları branş olup olmadığına ilişkin soruya verilen cevaplar gösterilmektedir. Katılımcıların yüzde 65’i bu soruya hayır, yüzde 35’i ise kesinlikle hayır cevabını vermiştir. Anket katılımcılarının tamamı, göçmenlerin akademik bir üstünlüğü olmadığını belirtmişlerdir.

Tablo 2.29. Türk Öğrenciler ile Göçmen Öğrencilerin İletişimini Nasıl Değerlendirirsiniz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Çok iyi	6	6
İyi	29	29
Orta	46	46
Kötü	19	19
Çok kötü	0	0
Toplam	100	100

Türk öğrencilerle göçmen öğrencilerin iletişiminin nasıl olduğu sorusuna verilen cevaplar Tablo 2.29’da gösterilmiştir. Katılımcıların 6’sı soruya çok iyi, 29’u ise iyi cevabını vermiştir. 46 katılımcı soruya orta, 19’u ise kötü cevabını vermiştir.

Tablo 2.30. Göçmen Öğrencilerinizin Sınıfın Bütünüyle Entegre Olduğunu Düşünüyor musunuz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle evet	0	0
Evet	22	22
Ne evet ne hayır	16	16
Hayır	62	62
Kesinlikle hayır	0	0
Toplam	100	100

Tablo 2.30’da göçmen öğrencilerin sınıfın bütünüyle entegre olup olmadıkları sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar gösterilmiştir. 22 katılımcı soruya evet, 16’sı ne evet ne hayır, 62’si ise hayır cevabını vermiştir. Katılımcı öğretmenlerin çoğu göçmen öğrencilerin sınıfla entegrasyonunun yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Tablo 2.31. Göçmen Öğrencilerin Anadillerinde Eğitim Görmelerini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?

Cevap	Sayı	Yüzde
Kesinlikle olumlu	0	0
Olumlu	5	5
Ne olumlu ne olumsuz	42	42
Olumsuz	48	48
Kesinlikle olumsuz	5	5
Toplam	100	100

Tablo 2.31’de katılımcı öğretmenlerin, göçmen öğrencilerin anadillerinde eğitim görmelerini nasıl değerlendirdikleri gösterilmektedir. 5 kişi soruya olumlu, 42 kişi ne olumlu ne olumsuz, 48 kişi olumsuz, 5 kişi ise kesinlikle olumsuz cevabını vermiştir.

Tablo 2.32. Görev Yaptığınız Okulda Göçmenlerle İlgili Spesifik Uygulamalar Var mı?

Cevap	Sayı	Yüzde
Evet	50	50
Hayır	50	50
Toplam	100	100

Tablo 2.32’de katılımcı öğretmenlere, okullarında göçmenlere ilişkin spesifik bir uygulama olup olmadığı sorulmuş, katılımcı öğretmenlerin 50’si soruya evet, 50’si ise

hayır cevabını vermiştir. Soruya evet cevabını veren öğretmenlerin tamamı spesifik uygulama olarak uyum sınıfı ve cevabını vermiştir.

Tablo 2.33. Katılımcıların Kişisel İlişkileri ile Göçmenlerin Geri Gönderilmelerine Dönük Bakış Açılarları Arasındaki Korelasyon

		Geri gönderilmelerini destekler misin?
Kişisel ilişkiniz nasıl?	Pearson Korelasyon Katsayısı	0,358**
	Sig.	0,00
	Sıklık	100

** Correlation is significant at the 0,01 level (2-tailed)

Tablo 2.33'te anket katılımcılarının göçmenlerle kurdukları ilişki ile (Soru 2) göçmenlerin geri gönderilmelerine dönük bakış açıları (Soru 4) arasındaki korelasyon aktarılmıştır. Tabloda Sig. ile gösterilen anlamlılık düzeyi $0,00 < 0,05$ olduğu için anlamlıdır. Pearson katsayısı ise 0,358 olarak pozitif ve anlamlı şekilde ölçülmüştür. Buna göre katılımcıların kişisel ilişkileri kötüleştikçe göçmenlerin geri gönderilmelerine daha fazla sıcak baktıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 2.34. Göçmenler Hakkındaki Haberlerden Etkilenme ile Göçmenlerin Suç Oranlarını Arttırıp Arttırmadığı Düşüncesi Arasındaki Korelasyon

		Göçmenlerin suç oranlarını arttırdığı düşüncesi
Göçmenler hakkında yapılan haberlerden etkilenme	Pearson Korelasyon Katsayısı	-0,422**
	Sig.	0,00
	Sıklık	100

** Correlation is significant at the 0,01 level (2-tailed)

Tablo 2.34'te gözlenen Sig. değeri $0,00 < 0,05$ olduğu için anlamlıdır. Göçmenler hakkında yapılan haberlerden etkilenme düzeyi (Soru 19) sorusu ile göçmenlerin suç oranlarını arttırdığı şeklindeki inancın doğru olup olmadığı sorusu (Soru 14) arasındaki korelasyon, Pearson Korelasyon katsayısı ile -0,422 olarak negatif ve anlamlı olarak ölçülmüştür. Katılımcılar, göçmenlerin hakkında medyada yapılan haberlerden olumsuz etkilendikçe göçmenlerin suç oranlarını arttırdığı şeklindeki yargıyı doğru bulmaktadırlar.

Tablo 2.35. Türkiye Ekonomisine Etkilerine İlişkin Düşünce ile Vatandaşlık Verilmesine İlişkin Düşünce Arasında Korelasyon

		Göçmenlere vatandaşlık verilmesine olan bakış açısı
Göçmenlerin Türkiye Ekonomisine Olan Etkisi Düşüncesi	Pearson Korelasyon Katsayısı	0,367**
	Sig.	0,00
	Sıklık	100

** Correlation is significant at the 0,01 level (2-tailed)

Tablo 2.35’te gözlenen Sig. değeri $0,00 < 0,05$ olarak anlamlıdır. Göçmenlerin Türkiye ekonomisine olan etkilerine ilişkin bakış açısı (Soru 9) ile göçmenlere vatandaşlık verilmesine ilişkin katılımcı görüşleri (Soru 13) arasında Pearson Korelasyon katsayısı pozitif ve anlamlı olarak 0,367 olarak ölçülmüştür. Buna göre katılımcılar, göçmenlerin Türkiye ekonomisine katkılarının olmadığını düşündükçe göçmenlere vatandaşlık verilmesi konusunda da negatif bir tutum almaktadırlar.

Sonuç

Suriye iç savaşı sonrasında yoğun bir göç alan Türkiye’de, Suriyeli çocukların eğitime entegrasyonu, İstanbul Avrupa yakası mekânsal sınırlandırması kapsamında Türk Eğitim-Sen üyesi öğretmenlerle yapılan anket çalışması ile değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anket çalışması 58 erkek, 42 kadın öğretmenle yapılmıştır. Anket çalışması dışında yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış görüşme gibi yöntemler uygulanmamıştır. Çalışma kapsamında erkek öğretmenlerin daha fazla ankete katılım sağlayacakları yönündeki beklenti gerçekleşmiş olsa da kadın öğretmenlerin de ortalamaya yakın bir oranda çalışmaya dahil olduğu gözlemlenmiştir.

Anket sonuçlara bakıldığında örneklem olarak belirlenen katılımcıların genelde göçmenlerle en az bir kere iletişim kurduğu, ancak yerleşik değer yargılarının bu iletişimlerden etkilenmediği gözlemlenmiştir. Yine katılımcıların genelinin, Suriyelilerin gönüllü olarak geri dönmesi konusunda çoğunluk görüşüne sahip oldukları görülmüştür.

Eğitim ve entegrasyon konusunda ise katılımcıların genelde entegrasyon sürecinin yetersiz olduğunu aktardığı gözlemlenmiştir. Toplumun genelinde entegrasyonun yetersiz olduğu düşüncesi ile Suriyeli öğrencilerin eğitime entegrasyonunun yetersiz

olduğu düşüncesi paralellik göstermiştir. Katılımcıların, Suriyelilerin anadilde eğitim görmelerine yaklaşık yarı yarıya karşı olmaları, diğer kısmın ise bu konuda tarafsız olması da dikkat çekicidir.

Katılımcıların çoğunluğu suç ve göçmen kimliği arasında bağlantı olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Yine katılımcıların azımsanmayacak bir kısmı medya ve göçmen konusunda olumsuz bir yaklaşıma sahiptir.

Sonuç olarak geride kalan 10 yılı aşkın sürede Suriyeli mültecilerin entegrasyonu konusunda önemli adımlar atılmış olsa da henüz tam anlamıyla bir entegrasyondan bahsetmek mümkün değildir. Benzer ve daha kritik durum, özelde

Suriyeli öğrenciler için de geçerlidir. Çalışma içerisinde belirtildiği üzere bilinmezlik, şiddet, ayrımcılık, dışlanma ve kapsamlı psikolojik sorunlarla karşı karşıya olan Suriyeli öğrencilerin, anadillerinin dışında bir dilde eğitim görürken akademik anlamda da sorunlar yaşamaları kaçınılmaz olmaktadır.

Çalışma kapsamında önerileri şu şekilde belirtebiliriz:

- a) Suriyeli çocukların yüksek oranda okullaşması sağlanmalıdır. Kayıtlanan nüfusun genelinde hâlâ okula devam etmeyen çocukların oransal olarak fazla olmasına karşın, okullaşma oranını arttıracak politikalar geliştirilmelidir.
- b) Okula devam konusunda yaşanan sıkıntının en önemli nedeni olan maddi sorunlara dönük çeşitli destek programları hayata geçirilmelidir.
- c) Uyum sınıfları için belirlenen sayısal kısıtlamalar, bu alanda ihtiyaç duyan öğrencilere bireysel eğitimcilerin yetersiz kalmasına karşın, uyum sınıfları uygulamasının sınırları tekrar gözden geçirilmelidir.
- d) Özellikle dil sorunu yaşayan çocukların, sonraki sınıflarda, sınıf ortalamasının hayli geride kaldığı gözlemlenmektedir. Türkçe dil eğitimine daha fazla süre ayrılarak, dezavantajlı olan çocukların geride kalması engellenmelidir.
- e) Ayrımcılık tehlikesine karşı toplumun tamamına dönük çeşitli çalışmaların yaygınlaştırılması gerekmektedir.

- f) Sadece akademik değil, sosyal ve psikolojik destek de sağlanarak öğrencilerin entegrasyon düzeyi artırılmalı ve süreç daha sağlıklı işletilmelidir.
- g) Yerli ve göçmen öğrenciler arasında ırk vb. nedenlerle dışlanma, aşağılanma, fiziksel saldırganlık gibi istenmeyen olaylara karşı öğrenciler sürekli eğitilmeli, yerli öğrencilerin empati düzeyi arttırılmalıdır.

Kaynakça

- 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014). Resmi Gazete. Mart 31, 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15.htm> adresinden alındı
- 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). Resmi Gazete. Mart 25, 2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> adresinden alındı
- Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (1951). Mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin sözleşme. Mart 20, 2023 tarihinde İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı Web Sitesi: <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/Multecilerin-Hukuki-Durumuna-Iliskin-Sozlesme.pdf> adresinden alındı
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Coşkun, İ., Ökten, C. E., Dama, N., Barkçin, M., Zahed, S., Fouda, M., ... Özserp, H. (2017). Engelleri aşmak: Türkiye'de suriyeli çocukları okullaştırmak. Mart 22, 2023 tarihinde Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Web Sitesi: <https://setav.org/assets/uploads/2017/11/Engelleri-A%C5%9Fmak-T%C3%BCrkiye%E2%80%99de-Suriyeli-%C3%87ocuklar%C4%B1-Okulla%C5%9Ft%C4%B1rmak.pdf> adresinden alındı
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(17), s. 67-91.
- Çevik, H. (2022). Toplumsal ilişkiler ve göç politikaları bağlamında sosyo-kültürel entegrasyon: ankaralı'daki suriyeli mülteciler örneği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eker, K. (2008). Türkiye'de yasadışı göç sorunu. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Ela-Özcan, E. D. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. İş ve Hayat, 2(4), 183-215.

- Göç İdaresi Başkanlığı. (2014). Türkiye ve göç. Mart 30, 2023 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı Web Sitesi: <https://www.goc.gov.tr/turkiye-ve-goc5644> adresinden alındı
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2023a). Geçici koruma. Mart 30, 2023 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı Web Sitesi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2023b). Genel bilgi. Mart 30, 2023 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı: <https://www.goc.gov.tr/genel-bilgi45> adresinden alındı
- Gökmen, H. (2020). Suriyeli göçmen öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyon sorunu: Bursa Yıldırım ilçesi örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler, H. (2020). Göç ve entegrasyon: Türkiye'de uyum ama nasıl? Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 11(1), s. 245-268.
- Güzel, B., ve Gencer, T. E. (2021). Göç göçmenlerle çalışma ve sosyal hizmet. Ankara: Nobel Yayınevi.
- IOM. (2013). Göç terimleri sözlüğü. (R. Perruchoud, & J. Redpath-Cross, Dü) Uluslararası Göç Örgütü.
- İYEP. (2020). İYEP hakkında. Mart 11, 2023 tarihinde İYEP Web Sitesi: <http://iyep.meb.gov.tr/iyep/detay/IYEP-Hakkında/3> adresinden alındı
- Kaya, A. E. (2004). Kalkınmada nüfus, istihdam sorunları ve insan sermayesi. A. E. Kaya, E. Han, ve E. Kutlu (Dü.), İktisadi kalkınma ve büyüme içinde (ss. 105-133). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kaygalak, S. (2009). Kentin mültecileri: Neoliberalizm koşullarında zorunlu göç ve kentleşme. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kirişçi, K., ve Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye yönelen kitlesel mülteci akınları. M. M. Erdoğan, & A. Kaya, Türkiye'nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla türkiye'ye göçler içinde (1. b., s. 295-314). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Koçak, Y., ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(3), s. 163-184.
- Kurt, E. B. (2022). Türkiye'de eğitim gören suriyeli öğrencilerin entegrasyon bağlamında analizi: Konya örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2014). Yabancılar yönelik eğitim-öğretim hizmetleri. Mart 11, 2023 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı Web Sitesi: <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf> adresinden alındı
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2021). İnternet bülteni. Mart 30, 2023 tarihinde Hayat Boyu Öğrenme Web Sitesi: https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_03/18104635_Mart_internet_bulteni_.pdf adresinden alındı

- Milli Eğitim Bakanlığı. (t.y.). Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. Mart 11, 2023 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı Web Sitesi: <https://hbogm.meb.gov.tr/> adresinden alındı
- Moralı, G. (2018). Suriyeli mülteci çocuklara türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde karşılaşılan sorunlar. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 8(15), s. 1428-1449.
- Öztürk, M., Tepetaş-Cengiz, G. Ş., Köksal, H., & İrez, S. (2017). Sınıfında yabancı uyruklu öğrenci bulunan öğretmenler için el kitabı. Mart 11, 2023 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı Web Sitesi: https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_10/04145100_sinifinda_yabanci_ogrenci_bulunan_ogretmenler_icin_el_kitabi.pdf adresinden alındı
- Parlak, B., ve Şahin, A. U. (2015). Türkiye iltica ve göç mevzuatının coğrafi kısıtlama uygulaması yönünden analizi. TESAM Akademi Dergisi, 2(2), s. 65-79.
- PIKTES. (t.y.). Hakkımızda. Mart 11, 2023 tarihinde PIKTES Web Sitesi: <https://piktes.gov.tr/cms/Home/Hakkimizda> adresinden alındı
- Püsküllüoğlu, A. (2004). Türkçe sözlük. Ankara: Angora Yayınları.
- Şahin, H. (2020). Göç olgusu, mülteci çocukların eğitimi ve suriyeli mülteci çocukların türk eğitim sistemine entegrasyonu süreci. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 9(1), s. 377-394.
- Şimşek, H., ve Kula, S. S. (2018). Türkiye'nin göçmen politikasında ihmal edilen boyut: Eğitsel uyum programı. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), s. 5-21.
- Taştan, C., ve Çelik, Z. (2017). Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve öneriler. Mart 12, 2023 tarihinde Eğitim Bir Sen Web Sitesi: https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/Suriye_Rapor_TURKCE_pdf.pdf adresinden alındı
- Tokol, A. (2013). Özel olarak korunması gereken gruplar-II. A. Tokol, Y. Alper, Ç. Özdemir, A. İ. Oral, & Y. Şişman (Dü), Sosyal politika-II içinde (ss. 80-109). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Güncel türkçe sözlük. 02 24, 2023 tarihinde Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Uslu-Ak, B. (2021). Göç kavramı ve kuramları. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, 8(72), 1749-1758.
- Yapıcı, S. (2019). Suriyeli öğretmen ve veli görüşlerine göre geçici eğitim merkezlerinin değerlendirilmesi: Nitel bir araştırma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi ile İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Ortak Eğitim Yönetimi ve Denetimi.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (9. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TERÖRİZM OLGUSUYLA ULUSLARARASI KURULUŞLARIN MÜCADELE POLİTİKALARI: AB, BM, NATO

Şura ÇAPIN

Giriş

Araştırmada e-ticaretin, tüketiciler ve şirketler üzerine etkilerini aynı zamanda potansiyelini araştırdım. Türkiye'deki tüketicilerin e-ticaret platformlardaki satın alma işlemlerine ağırlık olarak tercih ettikleri platformları ve bu platformların pazar paylarının oranını araştırılmıştır. Pazardaki rakiplerin artmasıyla rekabetin gücü de gittikçe büyümeye devam ediyordur. Türkiye'de 2019 ve sonrası yıllarda daha fazla ivme kazansa da dünya ile karşılaştırdığımızda dünyada ilk defa kurulan e-ticaret sitesinden birkaç sene sonra Türkiye'de ilk e-ticaret sitesini ortaya sunmuştur. Dünya ile karşılaştırma yapıldığında sadece birkaç yıllık fark ortaya konulmaktadır. Ama Türkiye'nin sahip olduğu e-ticaret sitelerinin dışında dünya geneline baktığımızda daha fazla öne çıkması gerektiğini söyleyebiliriz. Gelişen teknoloji ile birlikte e-ticaret araçlarında farklılaştırma göstermektedir. Türkiye'nin bu teknolojilere uyum sağlaması altyapı çalışmaları gibi zaman almaktadır. Günümüzde Türkiye ekonomisine büyük katkılar sağlayan e-ticaret sektörü Türkiye'de yapılan değişimler, dünya üzerinde bulunan ülkelerde ki değişimlere oranla daha yavaş gerçekleşmektedir. Bu nedenle ekonomiye olan etkisi de dünya da bulunan ülkelerin ekonomilerine etkisinden daha düşük oranda gerçekleşmektedir

Terörle mücadelede, mücadele engellerinden en önemlileri haline gelen; terörizm kavramının uluslararası aktörler arasında mutabık tanımının olmayışı, terörle mücadele politikalarının önünde de aşılması güç bir engel haline gelmiştir. Bir sorunun çözümünü belirlemek için sorunun karşılığının doğru tanımlanması çözüm sürecinin önemli aşamasıdır. Dolayısıyla uluslararası terörizmle mücadele çözümlerini geliştirmeye çalışmak, bu tehdidi tek başına önlemede veya kaldırmada yeterli olmamaktadır. Terör gruplarının eylemleri ve şiddet saldırılarının sınır ötesi haline gelmesi, uluslararası hukuk ihlaline dönüşmesi, terör gruplarını cesaretlendirirken, uluslararası toplumda, uluslararası hukuka karşı güvensizliğe neden olmuştur. Bu problemlerle baş etmeye çalışılırken, farklı teorilerin ortaya çıkmasına, terörizmin küreselleşmesine, askeri gücün zeminini oluşturan

ekonominin vurulmasına ve batı dünyasında İslam dünyasına karşı nefretin gelişmesine sebep olan 11 Eylül 2001 saldırıları, terörizmle mücadelede hızlı çözüm arayışlarına, engellemek amacıyla uluslararası kuruluşların mücadele politikalarını ortaya çıkarmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü, terörle mücadelenin etkili yapılmasının önündeki engellerden biri olan terörizm olgusunun doğru karşılığını incelemek ve anlatmakla başlamaktadır. Uluslararası hukukta terörizm kavramı daha farklı boyutlarıyla değerlendirilmiş ve bu değerlendirilmenin çalışmanın bir parçasına katmak çalışma için faydalı olacaktır. Bu başlıkların yanında neden ortak bir tanım oluşturma çabasının önemli olduğu anlatılacaktır. Bunların yanında gelişen terörizmin dönüşümünün zeminini oluşturan olaylara yer verilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde, uluslararası terörizm kavramının ne olduğunu anlatmaya çalışılacaktır. Bu kavram uluslararası hukuk bağlamında değerlendirilerek, uluslararası terörizm kavramının tanımı güçlendirilmeye çalışılacaktır. Sonraki başlık terörizmin dönüşümü oluşturacaktır. Bu başlıkların yanında uluslararası kuruluşların terörle mücadelesinde meydana gelen sözleşmeler, belgeler vb. güttükleri politikalar incelenecektir. Tüm bu başlık ve içerikler bağlamında sonuçlar değerlendirilerek etkili öneriler sunmaya çalışılacaktır.

1. Terör ve Terörizm Kavramı

Ortaya çıkış ve kendini gösterdiği ilk zamanlar itibarıyla terörizm kavramının günümüzde dahi, tüm çizgileri belli olan geniş çerçevede yapılmış ve tüm uluslararası sistem tarafından kabul edilip benimsenmiş bir tanımı bulunmamaktadır Terör ve terörizm kavramlarına karşılık yapılan tanımlamalar benzerlikler ya da farklılıklar gösterebilmektedir.

Ancak hangi tanım olursa olsun bu kavram duyulunca kişilere “saldırı”, “tehdit” ve “şiddet” unsurlarını çağrıştırmaktadır. Bunun yanı sıra kendince siyasi bir hedef de taşımaktadır.

1.1. Terörizm Olgusu

Terörizmin tanımının tüm uluslararası sistem tarafından kabul edilebilir ortak bir tanımı olmasa da en azından bir şiddet içeren bir olgu oluşu, terör gruplarının farklı zaman ve mekânlarda gerçekleştirmiş olduğu saldırgan ve yıkıcı hareketleri nedeniyle tüm

sistem tarafından kabul edilmektedir. Terörizm olgusunun değişken doğası nedeniyle doğrudan hedefe düzenlemiş olduğu silahlı ya da silahsız eylemleri, şiddet içeren/şiddet içermeyen olarak eğilimleri ayırıt edilebilir. Terörizm olgusu farklı güdülenme çeşitliliğine göre bölümlendirilip ayrılabilir. Bu nedenle terörizm olgusu kimi aktör veya kuruluşa göre ideoloji olarak belirlenirken bir diğer aktör veya kuruluş için saldırgan yıldırıcı politikalar izleyen grup olarak belirlenmiştir. Terörizm olgusunun tanımı tam karşılığını bulmamasıyla beraber, farklı sınıflandırmalara, çeşitliliğe, unsurlara ve profillere tabii tutulmuştur. Bu bölümde ilgili olgunun tanımlamaları tartışılacaktır.

1.1.2. Terörizm Kavramı

Terörizm kavramını siyasi anlamda ilk defa Fransız Devrimi sırasında ilk harekete geçen siyasi grup olan bilinen Montagnardlar'ın kurduğu korku rejiminde kullanıldığı bilinmektedir. Terörizm tartışmalı bir kavramdır. Birçok ulusal ve bölgesel tanım olmakla birlikte, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylanan herhangi bir evrensel yasal tanımı bulunmamaktadır. Terörizm olgusunun ilk tanımı ve akademik fikir birliğine var terörizm olgusunun tanımlaması, özellikle terörün tanımlamaları üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Siyaset Bilimci Alex Peter Schmid'in bir baskısında yayımlanmıştır. Bu baskıda; terörizmin yarı gizli olan kişiler, devlet aktörleri veya grup tarafından kendilerine has, suç teşkil eden veya siyasi nedenlere bağlı olarak kullanılan, tekrar edilen şiddet eylemlerinin endişeye yol açan yönteminden bahseder. Burada bulunan suikastın tersine şiddetin doğrudan hedeflerinin hedef olmadığı vurgulanmaktadır. Asıl hedefler şiddetin direkt insan kurbanları genellikle bir hedef nüfusundan rastgele seçilmektedir ve mesaj üreticileri olarak işlev görür.

Yıllar boyu bu alanda somut verilere dayanarak araştırma yapan yazarlar ve bilirkişilerin çalışmalarına bakıldığında ve diğer kaynakların, sözlüklerin karşılığında bakıldığında terörizm kavramına geniş çerçeveden bakıldığında güç-şiddet-siyasi üçlüsünü görmekteyiz. Bu bağlamda terörizm kavramını bu çalışmada; gücü araç olarak kullanarak şiddet yöntemiyle korku yaratmaya çalışan, halka ve siyasi rejime karşı yapılan saldırı olarak tanımlayabiliriz.

Aynı zamanda yıkıcı ve saldırgan hareketleriyle hedefleri yıldırıma çalışın terörizm, savaş kavramı ile de bağdaştırılmaktadır. Politik bir amaca hizmet etmekte olan savaş gibi terör de bazı yönleriyle bu amacı kullandığını ortaya sunmuştur. Her iki kavramda da belli amaçlara bağlı kalarak hedef ve hedeflenen gruplar arasında geçen silahlı saldırıları görmek mümkündür. Buradaki en önemli fark savaş bazı durumlarda yasal olarak yürütülürken terör gruplarının yasa dışı saldırılarıdır

Tablo 1. Terörizm Tanımında En Çok Tekrarlanan Unsurlar

UNSUR	SIKLIK (%)
Şiddet, güç	83,75
Korku	51
Tehdit	47
Psikolojik etkiler	41,5
Hedef ile kurban arasında ilişkisizlik	37,5
Amaçlı, planlanmış eylemler	32
Savaş metodu	30,5

Kaynak: (Bruce, 2012, s. 20).

1.1.3. Terörizmin Tarihsel Gelişimi

Latince’ de “korku” ve “dehşet” anlamına gelen bu kavram ilk M.Ö. Yunan filozof ve bilge olan Aristo tarafından, Yunan tiyatrosunda, izleyicilerin korku hallerini göstermek için kullanılmıştır. Geçmiş tarihte ise kaydedilmiş ilk terör olaylarını, M.S.6-135 yılları arasında siyasi gelişmeler üzerinde büyük etkileri olan, aristokrasi karşıtı Zealotlar gerçekleştirmiştir (Çakmak, 2008). Filistin’in Roma yönetimi altında olduğu dönemlerde Yahudilerin en radikal bölümünü oluşturan bu grup, suikast hareketlerini de içeren karşı koyma veya karşı gelme hareketleri ve eylemleriyle Roma İmparatorluğu’na karşı direnmişlerdir. Siyasi terör olaylarına tarihteki ilk olaylara örneklerden bir diğeri ise, dini kökenli Ortadoğu’da kendini gösteren Haşhaşiler’dir. 1090-1275 yılları arasında kurulup eylemlerini sürdüren bu grubun kurucusu ve ilk önemli lideri Hasan Bin Sabbah’tır. Hasan Bin Sabbah’ın kurucusu olduğu Haşhaşiler Örgütü, Selçuklu Devleti’ne vur-kaç tekniği ile saldırıda bulunup, Selçuklu Devleti’ne karşı mücadele vermiştir. Bu nedenle terörizmin olgusunun tarihçileri Haşhaşiler’i, Haşhaşilerden 1000 sene önce yine Ortadoğu bölgesinde dini ve siyasi örgüt olarak ortaya çıkan Sicariler’den sonra terör tarihindeki ikinci terör örgütü olarak kabul ederler (Demirel, 2007, s.23).

Terörizm tarihine eklenecek bir başka terör hareketi de; 7.-17. Yüzyılları arasında ortaya çıkan, Hindistan bölgesinde 600 yıl boyunca varlığını sürdüren Thuggee Tarikatıdır. Thuggee'lar öldürecekleri kişilerin herhangi bir ayırım gözetmeksizin seçiyorlardı, kurbanlarının boynuna ipekten bir ip bağlayarak boğuyorlardı (Selvi, 2011).

Fransız Devrimi gerçekleşinceye kadar, İslam-din terörizmin kullanılması için temel kabuk sağlamıştır. Fransız Devrimine kadar genellikle din ile bağdaştırılan terörizm, Fransız Devrimi sonrası dönemde terörizm siyaset ile buluşmuştur. Buradan yola çıkarak, terör kavramının politik eyleme everilmesinin ise Fransız Devrimi sırasında ortaya çıktığı ve radikal devrimciler olarak adlandırılan gruplar tarafından siyasi muhaliflere karşı baskıcı tutum sergileyerek tutumlarını dayatmaya çalıştığı söylenebilir.

20. yüzyıla geldiğimizde terörizm, sadece yerel boyutta kalmamış, eylemlerini uluslararası düzeye çıkararak güvenliği, siyasi rejimi hatta uluslararası siyasi hareketleri etkileyerek küresel bir rol almıştır. Bu yüzyılda meydana gelen I. Dünya Savaşını da tetikleyen bireysel uluslararası terörizm olayı vurgusunu belirtmek gerekmektedir. Bu bağlamda I. Dünya Savaşının başlangıcını tetikleyen Sırp ajanın, Arşidük Ferdinand'ı öldürmesi terörizmin tarihinde en önemli sonuç doğuran olayı olarak yer almıştır. II. Dünya Savaşı'na gelinen dönemde terörizmin etkisi artmaya başlamıştır. Terör anlamını II. Dünya savaşı ve Soğuk Savaş dönemleri arasında tekrar kazanmaya başlamıştır çünkü terör daha önceki devrimci ideolojisine tekrar yoğunlaşmıştır.

1940-1950 yılları arasında Ortadoğu, Asya ve Afrika bölgelerinde terörizm milliyetçi ve anti-emperyalist örgütlerce araç olarak kullanılmış ve uygulanan şiddeti tanımlama aracı olarak kullanmıştır. Kenya, Kıbrıs, Cezayir gibi kısmi bağımsızlığını sonradan kazanan ülkeler hürriyetlerini biraz da olsa terörizm ve şiddet aracını kullanan örgütler tarafından elde etmiştir.

1960'lara gelindiğine terörist grupların uluslararası terörist eylemlerinde bulunması uluslararası toplumda ve dünya gündeminde terörizmin basamak-basamak yükselişi başlamıştır. Bu yükseliş terörizm olgusuna ideolojik isteklendirme kazandıracaktır. Dolayısıyla terörizmin dönüm noktası 1960'lı yıllar olarak gösterilebilir. Bağımsız bir Filistin kurmayı hedefleyen Filistin Kuruluş Örgütü (PLO) günümüzde

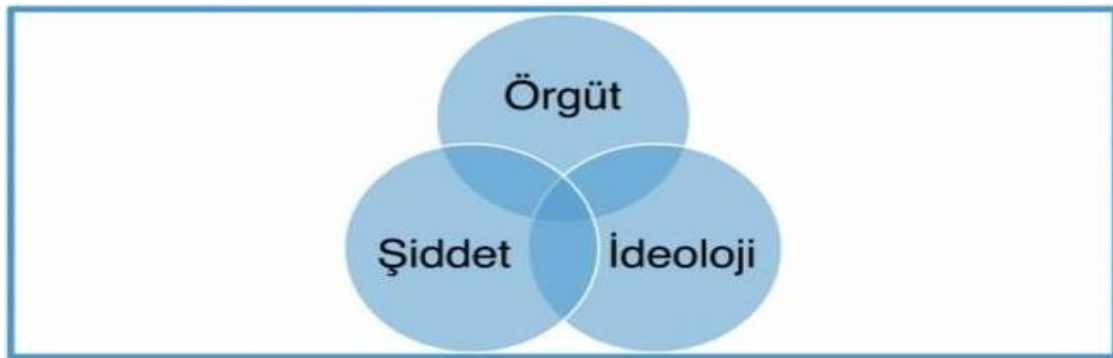
terörizm döneminin başlangıcını sembolik olarak belirlediği düşünülen kaçırma ve diğer terör eylemlerinden Filistinli grup sorumlu tutulmaktadır (Gürel, 2008).

Doksanlı yıllar itibariyle yaşanan olaylar terörizmin niteliğini, çeşitliliğini ve farklılığını değiştirmiştir. Etnik unsur, siyasal veya politik hedefler ve din terörizmin ideolojik boyutları arasında yer almaya başlamıştır. Günümüzde dünyada her aktör tarafından kabul edilmese de yüzlerce terör örgütü vardır. Terörizmin niteliğinin değişiminde etkisi olan aktif terör grupları; El-Kaide, IŞİD, Hamas, El-Nusra, Hizbullah. Güncel zamanda oluşan örnekler bağlamında El- Kaide ve IŞİD'in uluslararası boyutta gerçekleştirdiği saldırılar sonucu terörizm, uluslararası boyut alarak küreselleşmiştir. Günümüzde terör örgütleri çeşitli ve etkili yöntemlere başvurarak siyasi hedeflerine ulaşmayı hedeflemişlerdir.

1.2. Terörizmin Unsurları

Terörün oluşmasında belli başlı nedenlerin yanı sıra, tarihi etkenler, diktatörlük ve baskıları, bağımsız ulus oluşturma çabaları, dışlanma ve mağduriyet gibi pek çok neden ortaya çıkabilir. Bu kavramın ortaya çıkışında veya ilerleyişinde belli başlı pek çok unsur karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu olgunun hareketlerini oluştururken dayandığı temelleri anlamak için terör örgütlerinin başlıca unsurları incelenmelidir. Çünkü bu unsurlar terör örgütlerinin hareket noktasını önemli ölçüde oluşturmaktadır. Pek çok farklı değişkenlerle, pek çok sınıflandırma ve unsurlar olsa da, bu bölümde kullanılıp değerlendirilecek olan unsurlar belirlenmiştir; ideoloji unsuru, örgütlenme unsuru ve şiddet/eylem unsuru incelenecektir.

Tablo 2. Terörizmin Unsurları

Kaynak: (Polis Akademisi)

1.2.1. İdeoloji Unsuru

Terör örgütünün kurulması ve hedeflerine giden yolun belirlenmesi için kurdukları grubun belli ideoloji unsurunun olması gerekmektedir çünkü bu unsur kurulmak istenen ya da kurulan örgütün hareket noktasını oluşturmaktadır. Bu çerçevede incelendiğinde, ideoloji unsurunun terör örgütlerinin neredeyse rehberi olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Genelde terörizm siyasi amaçlarını gerçekleştirme amaçlı başvurulan bir olgudur. Ancak bazı terör grupları, kendi ideolojilerini benimsediklerinden dolayı diğer gruplardan ayrılırlar. İdeoloji belirledikleri faaliyetlerin sınırlarını oluşturmaktadır. Burada anlaşılması gereken önemli nokta, terörizmin bir ideoloji olmadığıdır. Terörizm yıldırıcı şiddet eylemlerini barındıran çok özel bir stratejidir. Bu strateji, çeşitli yapıları içinde bulunduran terörizm tarafından meşrulaştırılmaktadır.

1.2.2. Örgüt Unsuru

Örgüt kavramı dar çerçevede, ortak bir amacı ya da eylemleri gerçekleştirmek hedefiyle bir araya gelmiş kişilerin veya grupların oluşturduğu bir bütünlük olarak anlaşılmaktadır. Geniş çerçevede bir amacı olan grupların alt bölümlerin tümüdür. Her örgütün kültürü çeşitli özellikleri yansıtır. Örgüt semboliktir, kabul görmüş ve bütünleştiricidir. Üst yönetimin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok alt sistemden oluşan bu bütünlükte bu alt sistemler birbirleriyle sürekli bir etkileşim halindedir. Örgüt unsuru ile ideoloji unsuru birbirlerine bağlanan halkalardır.

Terörizmde, örgüt üyelerine ideolojilerini benimsemek mahiyetinde üyelerine bir tür kimlik verir. Bu kimlik üyelerin ortak değerlere kendi bireysel çıkarlarından fazla bağlılığını sağlar. Örgüt sisteminin sürekliliğini sağlar. Burada örgüt, örgüt liderinin söyleyeceği ve gerçekleştirmek istediği eylemler hakkında uyumlu standartları saptar. Böylece örgüt, mensuplarını birbirlerine bağlamayı destekleyen unsurdur.

1.2.3. Şiddet/Eylem Unsuru

Terörizm, sosyal ya da siyasi olarak kabul edilmeyecek biçimde şiddeti ihtiva eder. Terör örgütlerinin şiddeti kullanım derecesi farklılık gösterse de her örgüt şiddete eğilim göstermektedir (Ergil, 1980). İlk bölümlerde terörizmin tanımları açıklanmaya

çalışırken, tanımlar birbirlerinden farklı olsa da hemen hemen her tanımında “şiddet” unsurunu görmekteyiz. Örgütler ideolojilerini kamuoyuna ve dünyaya duyurmak, inançla bağlı oldukları amaçları gerçekleştirmek arzusunda olan terör örgütleri, "silahlı mücadele" adı olarak nitelendirilen şiddet eylemleriyle kendini göstermekte, şiddet arttıkça toplumda oluşan korku ya da tehdit de artmaktadır (Şen, 2015, s.31). Bu bağlamda, terör örgütlerinin, gerçekleştirmeye çalıştıkları şiddet faaliyetleri topluma korku vererek, güvenlik tehdidi oluşturarak, toplumun devlete olan güvenlerini sarsmayı amaçlamaktadır (Gençtürk, 2012, s.7). Sonuç olarak; terörizmin önemli unsurları arasında başlıca unsur, şiddet unsuru olarak görülmektedir.

1.3. Ortak Tanımın Gerekliliği

Terörizm, ideolojiler çerçevesinde varlığını sürdüren tüm ulusların istikrarına ve güvenliğine kasteden güçlenerek büyüyen, önemi göz ardı edilemeyecek boyutta bir uluslar ötesi tehdittir. Var oluşu her kadar tehlike barındırsa da terörle mücadelenin çözülmeyişinin altında çeşitli sebepler yatmaktadır. Bu sebeplerin en çok öne çıkanı ise, terörizm olgusunun ortak bir tanımının olmayışdır. Terörizmle mücadelenin sorunu ve çözülmeyişi burada yatmaktadır. Mücadele yöntemlerini, politikalarını incelediğimizde aslında meselenin, olgunun tanımlanamamasından değil uzlaşa sağlanamamasından olduğunu söylemek yanlış olmaz. Pek çok sayıda yapılan görüş ve tanımlara rağmen konunun çok yönlülüğü ve siyasi bir boyut taşıyor oluşu, mutabık kılınamayan bir alanı doğurmuştur.

Ortak tanımın günümüzde dahi halen oluşturulmamış oluşu, terör örgütlerinin mevcut düzene saldırılarının, topluma ve uluslararası sisteme karşı eylemlerinin, yıkıcı şiddet faaliyetlerinin ve işledikleri insanlık suçlarının yanlarına kar kalmasına sebep olmaktadır. Terörizm kavramının tanımlanamamasının doğurduğu tehlikeler bellidir, mücadele etme yönünün ilerleyen bir gelişme olması için, tüm tanımları kapsayan ya da pratik tanımların geliştirilmesi mücadele etme yolunda önemli bir gelişim arz edecektir.

2. Uluslararası Terörizm

Ulusal sınırların dışına çıkan terörizm, esasen ulusal sınırların dışına çıkışıyla politik bir ivme kazanır. Uluslararası terörizm olgusu özellikle 11 Eylül Saldırıları sonrası dönemlerde uluslararası sistemde sıkça kullanılmaya başlamıştır.

Uluslararası terörizm en basit ve anlaşılır haliyle; uluslararası sonuçlara neden olan terörist gruplar tarafından gerçekleştirilen terör eylemleri olarak tanımlanabilir (Topal, 2004, s. 69). Birden fazla ülkenin topraklarını veya vatandaşlarını hedef alarak belirgin uluslararası sonuçlar doğurması halinde söz konusu olan uluslararası terörizm; ulusal bir sisteme, ülke dışından yöneltilen bir şiddet veya şiddet yüklü tehdit eylemidir (Ergil, 2014, s.3). Bu durumda terörizm, artık ulusal sınırların ilerisine taşınmış ve uluslararası sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Bu duruma göre terörist eylemler, ulusal sınırların dışına taşındığında veya yabancı bir devletin vatandaşlarına ya da tesislerine yöneltildiğinde uluslararası bir karakter kazanmakta ve uluslararası terörizm söz konusu olmaktadır.

Uluslararası terörizmin; sadece bir ulusu değil birden çok ulusu hedef haline getirmiş olması, çoğu zaman eylemi planlama öncesinden eylemin gerçekleştiği ana kadar uzanan sürecin birden fazla devletin topraklarını kapsamaması hem saldırı eylemlerini gerçekleştiren terör grubunun hem de eylem kurbanlarının farklı devletlerden olması ile terörün yeni bir boyutu olduğu söylenebilir (Baki, 2009, s.25).

2.1. Uluslararası Hukukta Terörizm

Uluslararası terörizm, ulusal sistemi, sistemin dışarıdan idare eden şiddeti araç olarak kullanan bir tehdittir. Bu tehdit ulusal sınırların dışını da kapsar. Bu nedenle uluslararası ilişkileri de doğrudan etkiler. Dolayısıyla uluslararası terörizmin, uluslararası sistem tarafından benimsenen uluslararası diplomasi, müzakere ve hukuki kurallarını saymayan eylemlerin bütünü olarak görülebilir. Bu eylemler ulusal sınırları aştığından dolayı uluslararası hukuk kurallarının savunma çözümlerinin konusu haline gelmiştir.

Uluslararası iş birliklerinin bir köprüsü olan uluslararası hukuk, terörizmle mücadele için oldukça gereklidir. 20. yy. itibariyle yaşanan bazı terör olayları, uluslararası düzeyde eylem gerçekleştiren örgütlerin uluslararası hukuk kişisi sayılabilmemesine olanak sağlamıştır. Bu eylemlerin sonucunda artık uluslararası örgütlerin de hukuk kişisi olduğunu çoğunluğun kabul ettiği söylenebilir (Uzun, 2017, s.3).

Terörizm ve terör gruplarıyla mücadeleyi gerçekleştirmek amacıyla yapılan bazı anlaşmalar yapılmıştır. Bu anlaşmaların tedbir ve mücadele politikalarını hedeflese de yazılı olarak tüm sistem tarafından kabul edilmiş terör tanımı bulunmamaktadır.

Terörizmle mücadelenin hukuki ve siyasi tarafları vardır. Terörizm kavramının üzerinde ortak tanımlama olmaması hukuki tarafının mücadelesini zayıflatmaktadır. Terörizmin ortak tanımının netleşmemesi, terör eylemlerinin faillerinin tanımı kapsamadıklarını savunarak cezasız kalma olasılıkları devam edecektir.

3. Terörizmin Dönüşümü

Soğuk Savaş döneminin son bulmasıyla gözle görülür bir dönüşüm içerisine giren ve sınırlar ötesi bir boyut alan terörizmin çıkışı çok eski dönemlere dayansa da uluslararası sisteme taşınması sorunu 20. yüzyılın ikinci yarısına rastlamıştır. Uzun bir tarihe sahip olan ve Soğuk Savaş dönemi sonrasında uğramış olduğu değişimle, yeni olan eylemlerini ulusal sınırları aşarak gerçekleştirmeye başlayarak tüm dünyayı etkileyebilme ve tehdit edebilme gücüne erişerek güçlenmiştir (Yalçiner, 2006, s.3).

1990'lı yıllar itibariyle terör eylemlerinin uygulama biçimleri ve boyutlarındaki değişimi dikkat çekmektedir. İçerisinde yüzlerce, binlerce insanın bulunduğu yerleri hedef alan eylemleri, yıkıcılığı çok yüksek silahların kullanıldığı ve etnik ya da dini nedenlerle katliamların meydana geldiği bir yapıya bürünmüştür

Uluslararası güvenlik açısından büyük bir tehdit haline gelen uluslararası terörizm, 11 Eylül Saldırılarından sonra 21. Yüzyıla damgasını vuran ve son derece karmaşıklık içeren neden sonuç ilişkilerinden dolayı engellenmesi güç bir sorun olacağını da sisteme göstermiştir. 11 Eylül Saldırılarını gerçekleştiren bir grup terör örgütü, ulusal sınırları aşmış, hegemonik devletlerin en sağlam güvenliklerini aşabileceklerini göstererek göz dağı vermiştir. Bu olayların ardından terörizm olgusu kullanmış olduğu motifleri ve hedeflerini değiştirerek dönüşüme girmiştir.

1990'lı yılların sonrasında değişen bir diğer unsur da terör gruplarının yöneldiği hedeflerdir. 20. Yüzyılın ikinci yarısından önce terör gruplarının hedefleri çoğunlukla devlet adamlarıydı bu 20. Yüzyılın terörizminin karakterini yansıtıyordu. Ancak bu karakter son dönemde özellikle 11 Eylül Saldırılarından sonra değişti. Uluslararası terörizmde hedeflerde kişilerin yerini sembol hedefleri aldı.

3.1. 11 Eylül Saldırıları ve 11 Eylül Saldırıları Sonrası Terörizm

11 Eylül Saldırısı El-Kaide isimli radikal İslamcı örgüt tarafından, 11 Eylül 2001 tarihinin sabah saatlerinde ABD'ye karşı düzenlenmiş olduğu, dört koordineli bir terör saldırısıdır. Bu saldırı ölen kişi sayısı bakımından insanlık tarihinin en ölümcül saldırısı olarak yer almıştır. Bu saldırı dönüm noktası olmuş ve terörizme karşı savaş başlatmıştır.

9 Kasım 1989 yılında Berlin Duvarının yıkılmasıyla başlayan ve 25 Aralık 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla devam eden süreç, 11 Eylül Saldırıları ile sonuçlanmıştır. Bu nedenle 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları, modern tarihte yeni bir zaman açmıştır (Akıner, 2012, s.3). Açılan yeni zaman terörle mücadele de yeni bir dönemin başlanmasına sebep oldu. Bunların yanında terörizmin Batı'yı hedef aldığını savunan görüşler ortaya çıktı. 11 Eylül Saldırılarının sonrasında "terörist" imajı da değişti.

Kısacası 11 Eylül Saldırıları sonrası değişen terörizmin yapısı geleneksel terörizmin özelliklerini atıp küresel terörizm kılıfına girmiştir. Bu küresel terörizmde terör grupları hedeflerine daha az zor yollardan ulaşabilmekte ve terörizme başvuran bireyleri heyecanlandıran haberler ve düşünceler 11 Eylül öncesi döneme göre daha geniş kitlelere daha hızlı yayılmaktadır.

4. Uluslararası Kuruluşların Terörizmle Mücadele Politikaları

4.1. Birleşmiş Milletler ve Terörizm

BM'de terörle mücadeleye ilişkin ilk olarak, 1963 tarihinde "Uçak İçinde İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemler" ile ilgili bir sözleşme imzalanmıştır. 1969'da yürürlüğe giren bu sözleşme; uçuş güvenliğini tehdit eden veya etkileyen faaliyetlere uygulanacaktır. Anlaşmayı imzalayan ülkelerin, suçluyu tespit etmesi ve uçağın güvenliğinden sorumlu kişiye bildirim yapması gerekmektedir (Tekel, s.1356). 1970 yılında hazırlanmış olan "Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi" sözleşmesindeyse bir sivil uçağın yasa dışı yollarla ele geçirilmesi şeklinde saldırı tanımı yapılmıştır (Doğan, 2020, s.67). 1971 yılında hazırlanmış olan "Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşmeler" sözleşmesindeyse uçakta bulunan sivillere karşı işlenen eylemlerde, uçağa zarar verecek silahların ya da paylayıcıların geçirilmesine ve sivil havacılığının güvenliğini tehdit eden her türlü eylemlerin tanımlanmalarına yer verilmiştir. Bu sözleşmeyle beraber bu hususta işlenen saldırıları suç

beyan etmeleri yükümlülüğü devletlere getirilmiştir. Bu sözleşmelerin yanında, BM, uluslararası terörizmin ancak ülkeler arasında iş birliği yaparak çözümlenebilecek bir sorun olduğunu vurgulamış ve yasal olarak terörizmle mücadelede bu sözleşmelerle ve diğer sözleşmelerle beraber yasal bir zemin oluşturmuştur. Bu anlaşmalar; 1973 yılında “Diplomatlara Karşı İşlenen Suçlar”, 1979 yılında “Rehin Alma”, 1979 yılında “Nükleer Malzemenin Muhafazası”, 1988 yılında “Deniz Yollarında Güvenliği Tehdit Eden Eylemler”, 1988 yılında “Uluslararası Havaalanlarına Saldırı”, 1991 yılında “Plastik Patlayıcıların Tanımlanabilir Biçimde İşaretlenmesi” ve 1997 yılında “Terörist Bombalama Eylemleri” konularını kapsamaktadır (Dedeoğlu, 2003, s.442). Zemini oluşturan bu anlaşmaların ardından terörle mücadele girişimlerinden biri de 1999 yılında kabul edilen “Terörizm Finansmanının Önlenmesi” sözleşmesidir. Uluslararası sözleşme olan bu anlaşma, taraf olan devletlerde terörizme sağlanan finansın engellenmesinin ve terörizme maddi destek sağlamanın suç sayılması ve bu suçun işlenmesi halinde ağır cezalandırılmaların yapılması için gerekli önlemlerin alınmasını amaçlayan bir anlaşmadır. Ayrıca bu anlaşma, taraf devletlere kendi ülkelerindeki topraklarda olduğu kadar diğer ülkelerin topraklarında da sağladıkları terörizmin finansmanı suçunun işlenmesine yönelik yapılan altyapıyı engellemek için iş birliği yapma sorumluluğu yüklemiştir.

BM Güvenlik Konseyi ve BM Genel Kurulu, farklı zamanlarla terörizmle mücadele konusunu ele almışlardır. Uluslararası topluma önerilerini açıklamışlardır. BM ilk defa Usama Bin Ladin ve Taliban’ın Afganistan’daki eylemleri durumunu değerlendirmiştir. Daha elle tutulur önlemlerini 2001 yılında 1373 sayılı kararla uluslararası topluma önermiş ve açıklamıştır (Yalçiner, 2006, s.14).

Birleşmiş Milletlerin,1960’lı yıllarla başlayan anlaşmaları günümüze dek birçok devlet tarafından imzalanmıştır. Ancak terörizmin sürekli değişim halinde olması ve günümüzde ulaştığı boyut BM sözleşmelerinin terörizmle mücadelede yeterliliğinin tartışılması yeniden gündemde oturmaktadır. Ayrıca birçok ülkenin iç hukukunda yer alan bu sözleşmeler diğer yandan bazı devletler tarafından sıcak bakılmamıştır. Bu çelişki yargı boşluklarının oluşumuna sebebiyet vermiştir (Yalçiner, 2006, s.15).

4.2. NATO ve Terörizm

NATO, 4 Nisan 1949 yılında BM Anlaşması ve Washington Anlaşmasının 51. Maddesine uygun oluşturulan ortak savunma örgütüdür. Askeri ve siyasi alanda üyesi olan tüm ülkelerin güvenliğinden sorumludur (Çolakoğlu, 2012, s.104).

NATO'nun terörle mücadele çerçevesinde somut girişimlerde bulunması 11 Eylül saldırılarının, NATO ile en büyük müttefik olan ABD'ye yapılmasının ardından gerçekleşti. Bu sonuçla NATO üye devletleri ittifak anlaşmalarının 5. Maddesini uygular hale getirdiler. Saldırının ardından Amerikan Hava Sahasının korunması için geliştirilen "Operation Eagle Assist" kapsamında AWACS birlikleriyle beraber Amerikan Hava Sahasının korunmasına destek verdi (Doğan, 2020, s.90). Bu desteğe bakılarak uygulamaya konulan maddenin ilk defa bir terör saldırısının ittifak devletlerden birine yönelik yapılan saldırı olduğu kabul edilmiştir denilebilir. NATO'nun 11 Eylül saldırılarının ardından şekillenen yeni askeri yöntemi, terörizme karşı dört muhtemel askeri faaliyet alanı belirlemiştir. Bunlar anti-terör, sonucun yönetilmesi, karşı terörizm ve askeri iş birliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Terörizmle mücadele yöntemlerinde NATO açısından gerçekleşen sorunlardan en önemlisi 11 Eylül Saldırıları sonrasında Amerika'nın müttefiki NATO'dan bağımsız Afganistan'a girmesi ve operasyon düzenlemesidir. Bu operasyon terörizmle mücadele bünyesinde sorun yaratmıştır. 11 Eylül Saldırıları sonrası dönemde ABD dış politikası "Bush Doktrini" olarak da anılan önleyici müdahale olgularının bünyesinde şekillenen anti-terörist güvenlik ideoloji ile hareket etmiştir.

9 Ekim 2001 yılında NATO tarafından NATO'nun "Eagle Assist Operasyonu" adı verilen ilk terör operasyonu gerçekleştirilmiştir. 2002 yılına kadar devam eden operasyonda, havadan erken uyarı alan uçaklar ülkenin sınırlarının içerisine girmiştir (Doğan, 2020, s.92). 26 Ekim tarihine gelince NATO'nun güvenlik güçleri "Etkin Çaba Harekâtı" ismi verilen operasyona başlamıştır. Operasyonda NATO'nun gemileri Akdeniz'de devriyeye çıkmış ve terör eylemlerine karşı önlemler almışlardır (Doğan, 2020, s.92).

NATO'nun terörle mücadelede en önem verdiği konulardan bir diğer konu ise istihbarat konusudur. Çoğalan bilgi paylaşımının terörle mücadelede etkisi ortaya çıkmış

ve buna bakılarak “Terör Tehdit İstihbarat Birimi” kurulmuştur. Terör İstihbarat Birimi, kurulan Euro- Atlantik Ortaklık Konseyi’nin ardından geliştirilmiştir. Veri paylaşımlarını daha etkin kullanabilmek ve operasyon mekanizmalarını desteklemek amacıyla “İstihbarat Füzyon Merkezi” kurulmuştur

Uluslararası toplumun güvenliğini sarsan terör olaylarından sonra NATO üyesi devletler düzenledikleri zirveleri sıklaştırmış ve bu zirvelerde terör konusunu ele almışlardır. 2002 yılında bir araya gelinen Prag Zirvesinde ülke liderleri “Terörizme Karşı Askeri Savunma”, “NATO Karşı Güçleri” ve “Terörizme Karşı Ortak Harekât Planı” gibi stratejik birimleri kabul ederek terörle mücadelede yaklaşımlara destek olmuşlardır. Bu zirvenin ardından gerçekleşen 2004 İstanbul Zirvesinde “Terörizme Karşı Savunma” planının gerçekleşmesi için desteklerde bulunulmuştur (Doğan 2020, s.93).

2002 tarihinde “Ulusal Güvenlik Stratejisi” Bush tarafından kabul edildi. Strateji ABD’nin üstünlüğünü vurgulayan bir plan oldu (Kandemir, 2011, s.134). Bu planda göre ABD küresel boyutta terörizme karşı mücadele vermekte ve terörizmin tek bir ideoloji, din veya kişi olmadığına vurgu yapılmaktadır. Ulusal Güvenlik Stratejisinde öncelikle önleme anlayışına sonra önleyici savaş doktrinine yaslanan tartışmalı bir konu haline geldiğine dair yorum yapılmıştır. Bu doktrinde Bush yönetimi, askeri güç kullanımı ve meşru müdafaa unsurlarına yer vermiştir (Seren, 2018, s.5). Aynı zamanda bu belgede ABD, terörizmin tehditti altında bulunan devletlere ihtiyaç durumlarında desteklerini esirgemeyeceğini açıklamıştır.

4.3. Avrupa Birliği ve Terörizm

1789 Fransız İhtilalinden beri Avrupa toprakları, çeşitli terör dalgaları ve eylemlerine şahit olmuştur. Bu eylemleri görse de 1970’li tarihlere kadar terörizm olgusuna karşı kapsamlı bir yaklaşım göstermemiştir. Terörizm, özellikle 1990’ların ikinci yarısında olan dönemlerde Avrupa ülkeleri açısından daha ciddi bir tehdit haline gelmiştir. 1995 yılında Paris metrosunda gerçekleşen terör eylemleri sonucu Avrupa Ülkeleri arasında önemli bir iş birliği gerektiren bir problem olarak terörizmin önemli bir gündem olmasını sağlamıştır.

1972 yılında Münih Olimpiyatlarında meydana gelen terör saldırıları sonrasında birlik terörizme karşı önlemler almaya mecbur kalmıştır. Bu doğrultuda TREVI grubunu

kurmuştur. Kurulan grup, bilgi alışverişleri konusunda ve sınırlar ötesi önlem alma konusunda başarılı olmuştur (Şen, 2010, s.191). Bu oluşumdan sonra terörizmle mücadele konusunda Schengen

Anlaşması kurulmuştur. Sınırlı katılımları içeren bu anlaşma, terörizm sorununu da içeren hukuk ihlali tüm faaliyetlere karşı ortak eylem standartlarını geliştirme hedeflenmiştir (Zenginoğlu, 2016, s.164).

Birlik, 2001 yılında Avrupa Birliği Olağanüstü Brüksel Zirvesinde, 11 Eylül Saldırılarıyla ilgili, terörizmin Avrupa ve dünya için çok ciddi bir tehdit oluşturduğunu ve bu tehditte karşı mücadelenin Avrupa Birliği'nin hedefi olduğunu açıklamıştır (Yalçınar, 2016, s.18). Zirvede “Avrupa Birliği Terörizmle Mücadele Politikası” belirleyen üye devletler, terör gruplarının ve teröristlerin listelerinin hazırlanması için üye devletlerin istihbaratlarıyla iş birliği yönünde kararlar almıştır.

11 Eylül 2001 Saldırıları, 2004 Madrid Saldırıları ve 2005 Londra Saldırılarından AB'nin terörle mücadele politikaları dönüşüme uğramıştır. Çünkü bu saldırıların ardından AB küresel tehdit gerçeği ile karşı karşıya kalmıştır. 11 Eylül Saldırıları sonrası ABD'nin terörle mücadele konusunda yapmış olduğu yanlışlardan dolayı AB terörle mücadele yöntemlerini daha sağlam zeminlere oturtmaya çalışmıştır. AB küresel terörizmle mücadeleyi öncelikli hedefleri arasına koymuştur. Gerçekleşen saldırıların ardından AB Konseyi o zamana kadar görülmemiş derecede siyasi ve yasal ilerlemeler kaydetmiş, terörizmi hukuk dışı örgütlü suçlar ve uluslararası suçlar olarak değerlendirip EUROPOL'un görev konusu olarak değerlendirmiştir (Sayın, 2012, s.306). İlerlemeler arasında en dikkat çeken “Eylem Planı” olmuştur. Bu eylem bünyesinde terörizme karşı stratejiler geliştirilmiş, adli iş birliklerine önem vermiştir. Bu hususta üye ülkeler ortak bir terörizm mücadelesi oluşturmayı amaçlayan “Terörizmle Mücadele Çerçeve Kararı”dır. Karar terörizm saldırılarını tanımlar ve bağlamda terör örgütlerinin terör saldırılarını yapmalarıyla ilgili açıklamalara da yer vermiştir (Doğan, 2020, s.102).

AB'nin geliştirdiği ve ortaya koyduğu stratejiler, planlar ve anlaşmalar haricinde terörizm konusunda mücadele etmeye çalıştığı başlıklardan biri de; terör gruplarının gelişen teknoloji ile eylemlerini internet yoluyla kolayca planlamasına destek sağlayan

internet olmuştur. AB aynı zamanda internet yoluyla gerçekleşen propagandalarla mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Koordine olma konusunda zayıf olan sınırların kontrolü, yasalara olan güvenin sarılmasına neden olan hukuk kültürleri, göçlerin çoğalması, teröristlerin hukuk ihlallerinin gerekli önleminin alınamaması, yolcu adlarının kayıt altına alınmasını başlatan programın 2011 tarihinde başlatılıp 2016 tarihinde uygulamaya geçirmesi ve AB'nin iş birliği vurgularına rağmen üye devletlerin yeterli iş birliği ve destekleri sağlamaması, gibi terörizmle mücadele stratejilerinin gecikmesi gibi hususlar sebebiyle AB'nin terörizm mücadele politikaları tartışma konuları olmuştur (Doğan, 2010, s.98).

Sonuç

Terörizm kavramının tanımlanması konusu mutabık olmadığı için bu olgu hususunda farklı görüşler ve yorumlar çokça mevcuttur. Bu nedenle hangi eylemin bağımsızlık savaşı hangisinin terör olduğunun belirlenmesi konusunda zıt görüşler vardır. Çalışmada bu parametrelerin sebepleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Hangi perspektiften bakılırsa bakılsın bu kavram kendini tehdit ve şiddet şeklinde göstermiştir.

Tarihsel süreçleri ile ele alındığı zaman çok yönlü değişimler geçirdiğini açıkça görmekteyiz. Değişimin ardından yaptığı eylemlerle sınır ötesi güvenliği tehdit ederek uluslararası terör kavramını da beraberinde doğurarak küresel boyutta tehdit oluşturduğunu söyleyebiliriz. Oluşturduğu uluslararası güvenlik tehlikesi ve gerçekleştirdiği küresel saldırılar sonucu uluslararası kuruluşların da mücadele politikalarını ve stratejilerini değiştirmiş, geliştirmiştir.

Uluslararası kuruluşların terörizmle mücadele politikaları incelendiğinde Milletler Cemiyeti dönemleri itibariyle sözleşmeler ve anlaşmalar yapıldığı görülmüştür. Başta Birleşmiş Milletler, NATO ve Avrupa Birliği olmak üzere çoğu zirvelerde önüne geçilmesi hedeflenen ve bu hedef doğrultusunda iş birliklerinin önemine şiddetle vurgu yapılmıştır. Birleşmiş Milletler çerçevesinde askerî açıdan yetkileri ele alındığında ağırlığının büyük olduğu ortadadır. NATO'nun askerî operasyonları incelendiğinde, terörün karmaşık yapısından kaynaklanan sorunlardan ötürü askerî operasyonların tek başına yeterli olmadığı gözlemlenmiştir. Askerî doktrinin yetersiz kalması sebebiyle NATO üyeleriyle yeni politikalar geliştirmiştir.

AB'nin iç sınırlarını ortadan kaldırması terörizm tehditliyle karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur. Bu tehdittin üye devletlerin kendi başlarına mücadele etmelerini zorlaştırmış ve bu tehditle AB düzeyinde mücadele politikalarının geliştirilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

BM, NATO ve AB'nin uluslararası terörizmle mücadelede ortak bir kanıya varamamaları terörizmi önlemeyi ve mücadeleyi güçleştirmiştir. Yeni stratejiler ve değişen terörizmin karakterine uygun yöntemler geliştirmesi gerekmektedir. Askeri müdahalenin yanı sıra müzakere, siyasi ve iktisadi politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Çakmak, H. (2008). Terörizm. Platin Yayınlar.
- Çolakoğlu, E. (2012). NATO'nun çevreye ilişkin rolü. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 101(33).
- Dedeoğlu, B. (2003). Terörizm üzerine karşılaştırmalar: Bermuda şeytan üçgeni. Boyut Kitapları.
- Demirel, E. (2002). Terör. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Doğan, B. (2020) Terörizmin uluslararası hukuktaki yeri, değişen boyutları ve El-Kaide örneği [Yüksek lisans tezi, İstanbul]
- Ergil, D. (1980). Türkiye'de terör ve şiddet. Turhan Kitabevi.
- Gürel, M. (2008). Küreselleşen dünya ve terörizm [Yüksek lisans tezi, Kadir Has Üniversitesi]
- Şen, O. (2017). 21. yüzyıl başlangıcında terörizmle stratejik mücadele. Alfa Yayınları.
- Topal, A. H. (2005). Uluslararası terörizm ve uluslararası ceza mahkemesi. Uluslararası Hukuk & Politika, 122(3), 77-92.
- Topal, A. H. (2005). Uluslararası terörizm ve terörist faaliyetlere karşı kuvvet kullanımı. Beta Yayınları.
- Tekel, S. (2011). Birleşmiş milletler ve uluslararası terörizm. Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Uluslararası İlişkiler Dergisi. 3(3), 1351-1368.
- Yalçın, S. (2006). Soğuk savaş sonrası uluslararası terörizmin dönüşümü ve terörizmle mücadele. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(4), 99- 119.
- Zenginoğlu, S. (2016) Uluslararası terörizm ve avrupa birliği. Süleyman Demirel Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 157-178 (25).

KADINLARIN İŞ HAYATINDA KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR : TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ PERSPEKTİFİNDE KADIN GİRİŞİMCİLER

Zehra ŞAHİN

Girişimci var olan bir alanda ya da yeni bir alanda kendi işini kurmak demektir.Yaratıcı, kendine has, pratik, çözüme hemen ulaşan, gelişime açık, kuvvetli iletişim becerilerine sahip olunmalıdır. Aynı zamanda hem kendi alanında hem de birçok alanda olabildiğince çok bilgiye sahip olunmalıdır. Atılan adımların sağlamlığı ve girişimin geleceği açısından önemlidir.Bütün bunlarla birlikte değişime ayak uydurmak da çok gerekli bir beceridir; özellikle günümüzde değişen ve gelişen farklı formlara bürünen ekonomi, sosyal hayat, teknoloji alanları için geçerlidir. Ve bu değişen alanlarda sektörlerin ayakta durabilmeleri için girişimciliğe ihtiyaçları vardır. Aynı zamanda ülkelerin de girişimcilere ihtiyaçları vardır çünkü girişimciler bahsettiğimiz yetenekleriyle ekonomik büyümeyi de sağlar. Hem yeni sektörler yarattığı için hem de teknolojik verimliliği artırdığı için ekonomik büyümeyi sağladığından bahsedebiliriz.

Girişimciliğin en temel amaçlarına gelince; yeni yollarla var olan sorunlara çözüm bulma zorunluluğuna değinmek gerekir. Burada en öne çıkan süreç üzerinde yoğunlaşmak istenen sorunları tespit ettikten sonra yaratıcı ve pratik yollarla çözüme götüründür. Farklı bir bakış açısına göre aslında burada girişimcinin yaptığı ve yapmak zorunda olduğu eylem sorunların yol açtığı kaosu fırsata çevirmektir.Bunu da herkesten farklı bir pencereden bakarak elde edebilir ancak.Bu aşamada kullanacağı kaynaklar da öne çıkar. Sonuçta herkesten farklı düşünerek bulduğu kaynaklardır bunlar. Girişimci bütün bu süreçleri önyargılardan arındırılmış öngörülerıyla yönetir. Önyargı girişimci için bir tuzak gibidir.Bu tuzağa düşerse en yakınındaki dahi olsa yaratıcı çözümlere ulaşamaz.

Girişimci hayalperesttir hayal dünyası geniş olmak zorundadır ki farklı çözüm yolları bulabilsin.Lider ruhlu olmalıdır, hem kendi sürecini iyi yönetebilmek hem de ileride başarıya ulaşmaya başlamasından itibaren daha da büyüyecek olan çalışma ekibini yönetebilmek için.Aksı halde projesi ne kadar iyi olursa olsun doğru yönetilmemiş hiçbir süreç başarıya ulaşamaz.Ulaşsa dahi kısa süreli bir başarıyı konuşuyor oluruz.Bir diğer

olması gereken özellik ise iç ve dış pazardaki rekabete hazır olmalıdır. Her ne kadar farklı bir alan da yaratmış olsa ya da farklı bir çözüm de bulmuş olsa rakipleri olacaktır ve bu ilişkileri iyi analiz edip iyi hamlelerle yürütmelidir.

Girişimcinin göze alması gereken ve çok iyi hazırlanması gereken konular da vardır. Bunların ilki ve en önemlilerinden olanı riskleri göze almaktır. Burada bahsedilen riskler girişimcinin hem kendi özel hayatında hem de kariyerinde alması gereken risklerdir. Gerek sosyal hayatı olsun gerek hayattaki iş dışındaki tercihlerinde olsun karşısına çıkar. Diğer taraftan kariyeri açısından hem finansal bir takım riskleri almak zorunda hem de girişiminin tam faaliyete geçtikten sonra alacağı tepkiler konusunda. Bütün bunlar ilk etapta bir girişimci için zordur. Fakat bütün bunların üstesinden gelinmesi başarıyı getirir girişimciye.

Göze alınması gereken bir diğer konu ise stres faktörüdür. Stresi yönetmek aslında her konuda önemlidir. Girişimci için de olduğu gibi. Sonuçta yeni, denenmemiş bir alan açmak ya da böyle bir çözümle piyasada müşteri karşısına çıkmak bilinmeyen sonuçlar doğuracağı için stresi de beraberinde getirir. Burada da stresinin lideri olarak zafere ulaşabilir girişimci.

Diğer bir açıdan bakacak olursak eğer bir ülkenin girişimciye ihtiyaç duyduğu gerçeğini ülke kalkınması için olduğuna da dayandırmak gerekir. Kalkınma, hem iktisadi yapıdaki hem de sosyal yapıdaki değişimleri içerir. Sosyal yapıdaki değişimleri anlatan faktörlerden birisi de kadınların iş gücüne dahil olma oranlarıdır. Bahsedilen hem maaşlı çalışarak iş hayatına dahil olan kadınlar hem de bir girişimde bulunarak girişimci unvanı kazanan kadınlardır. Buradan hareketle, ülkeler açısından kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanmasında kadın istihdamının artırılması önem arz etmektedir. Aynı zamanda burada karşılıklı iki yönlü bir faydalanma söz konusudur; kadınların istihdam edilmesiyle, ülkede ekonomik kalkınmaya büyük bir katkı sağlanmış olurken ekonomik kalkınmanın sağlanmasıyla kadının toplumda ve aile içerisinde statüsü olumlu olarak etkilenir.

Bu noktada maaşlı çalışan ile girişimci kadını birbirinden ayırmak gerekir. Bu çalışma kadın girişimcilerin iş hayatlarında karşılaştığı zorluklar üzerine olacaktır. Kadın girişimciler son dönemde hayli artmış olup her iş alanında boy göstermektedirler. Fakat

hala istenilen düzeyde değildir. Toplumda ve aile yapısında birtakım yerleşmiş yanlış kalıpların yıkılması ve doğruların inşa edilmesi için bu sayının artması zorunludur. Bahsettiğimiz yerleşmiş yanlış kalıpların başında cinsiyet eşitsizliği gelir. Cinsiyet eşitsizliği neredeyse toplumların oluşmaya başladığı dönemden itibaren var olan günümüze taşınmış bir konudur.

Şu anda tarihte en aza indirgenmiş dönem şu yaşadığımız dönem olsa da genelde, hala daha çoğu toplumun uygulamadığı ya da uyguluyormuş gibi yapıp kale almadığı bir konudur. Bu toplumlara incelediğimizde ise karşımıza kadın istihdamının diğer toplumlara göre daha az olduğu çıkar; dolayısıyla kadın girişimcilerin de. Tersten duruma baktığımızda kadınların iş hayatına katılımına bu açıdan da ihtiyacımız vardır. Aynı zamanda toplumun gelişmişlik düzeyinin artması kadının iş hayatına ne kadar dahil olduğuyla da yakından ilgilidir. Toplumun özgürlüğü, eşit haklara sahip olduğu kadının istihdam edilmesine büyük oranda bağlıdır. Özgür olmayan bir toplumun kalkınması gelişmesi mümkün değildir. Bir kere böyle bir toplumun farkındalığı düşüktür dolayısıyla yaşanılacak krizleri anlayıp yönetmesi ve sonuçta başarılı olması beklenemez. Kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması özgürlüğün sadece bir alanıdır; diğer bütün alanlarında da sonuca ulaşmalıdır.

Bugün bile kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması gerektiğini - her alanda özellikle de iş alanında hem görmesi gereken muamelelerde hem de sahip olması gereken haklarda - anlatıyor olmak çok acı vericidir. Günümüzde gelişmiş toplumların gelişmemiş toplumlara oranla çok sayıda olduğu savunulduğu halde toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusu her toplumda yaşanmaktadır. Bu oranın bazı toplumlarda az bazı toplumlarda çok olduğunu belirtmekle birlikte. Sonuç olarak bu ve benzeri sorunların en aza indirilmesi ya da çözüme kavuşturulması için kadının hem maaşlı çalışan hem de girişimci olarak iş sahasında görmek her toplumun ihtiyacıdır.

Her toplumun ihtiyacı olduğu için bu çalışmada OECD ülkelerini ve Türkiye'deki kadınların iş sahasına dahil edilmelerini karşılaştırarak daha iyi anlatmaya çalışalım. OECD ülkelerindeki oranlar ve sıralama şu şekilde - OECD 2018 verilerine göre - : İzlanda yüzde 84, İsveç yüzde 81, Danimarka yüzde 76, ABD yüzde 68, Almanya yüzde 74, Birleşik Krallık yüzde 73,

Yunanistan yüzde 59, Türkiye yüzde 38, Avustralya yüzde 73, Avusturya yüzde 72, Belçika yüzde 64, Fransa yüzde 68, İtalya yüzde 56, Meksika yüzde 47 başta verilecek örnekler. OECD'nin genel ortalaması ise yüzde 64. Genel bütün listedeki sıralamaya göre ise en yüksek orana sahip ülkeler İzlanda, İsveç, Danimarka'dır. İtalya, Meksika ve Türkiye ülkeleri ise en düşük oranlara sahip ülkelerdir. Genel itibariyle OECD ortalamasının altında kalan çok az ülke olmasıyla birlikte ortalamın altında kalan ve oranları düşük olan ülkelerin varlıklarını göz önünde bulundurmamak gerekir. Türkiye de bu oranın hayli altındadır.

OECD ülkelerinde yukarıdaki verilerde de görüldüğü gibi kadınların işgücüne katılımları çoğu ülkeye göre yüksektir ve yükselmeye devam etmektedir. Fakat yine de bu konuya ağırlık vermeye devam etmektedirler. Ve buna yönelik bazı politikalar düzenlenmektedir. Türkiye'de ise durum daha farklıdır verilerdeki orana bakıldığında da bu anlaşılabilir. Oldukça düşük bir orana sahip Türkiye kadın istihdamı konusunda. En hızlı şekilde bu oranı yükseltmek zorundadır. Ve bunun için bazı çalışmalar yapmakta olsa da yetersiz kalmaktadır. Bu oranın düşük olmasının birçok sebebi vardır ; başlıca nedeni yukarıda genel için de bahsettiğimiz gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliği, bir diğer önem arz eden sebep ise ücret eşitsizliği, kırdan kente göç, kamu kesimindeki daralma ve özelleştirme politikaları, teknolojik değişimler.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yukarıda da değinmiştik, hayatın her alanını olumsuz etkileyen ve zaten olmaması gereken bir konunun iş hayatına sızması ve uygulanıyor oluşu çok trajik komiktir. Toplumun oluşturan en küçük yapı birimlerinin başında olan ailede bu problem başlamaktadır. Aile çocuklarına her şeyi doğru lanse etmekle ve tarafsız büyütmekle mükellefken maalesef çoğu toplumda bu böyle olmamaktadır tıpkı Türkiye'deki gibi. Hem toplumun mirası kültüründen hem de kendinde oturmuş olan sorgulamadan kabul ettiği yanlış bilgilerden –ahlak gibi- oluşan bu aile eğitimi çocuğun ileride sorunlara yol açacak bir temele sahip olmasına yol açar. Eğer çocuk kendini bulamazsa, sorgulamazsa, kendi kendini yetiştiremezse bu yanlışlar büyüyerek ileriki nesillere miras bırakılmış olur. Bu birçok soruna yol açar bunlardan bir tanesi de toplumun kalkınmasını engelleyen kadınların istihdam edilme oranının düşük olmasına yol açar.

Ücret eşitsizliği faktörünün anlaşılabilir bir yanı yoktur.Kadın ve erkek aynı iş yerinde aynı pozisyonda işi yaparken kadının erkekten daha düşük maaş almasının geçerli bir sebebi olamaz.Bu nedenle toplumda kadınların iş dünyasında aktif olmalarının oranı düşmektedir ya da yükselmemektedir.Köyden kente göç faktöründe ise bir uyum sorunu söz konusudur; iş ortamlarının, alanlarının farklı olması kadınları adaptasyon zorluğuna iterek uzaklaşmalarına neden olabilmektedir.

Bu faktörlerin yanında bir de cam tavan sendromu denilen kavrama ve nelere işret ettiğine bakmadan geçmemek lazım. Cam tavan kavramı ilk olarak ABD’de 1970’lerde kullanılmaya başlanmıştır ve kadınların üst kademe yönetim pozisyonlarına ulaşmasını engelleyici davranışsal ve örgütsel önyargılardan kaynaklanan görünmez yapay engellerini anlatmaktadır.Bahsedilen engeller cinsiyet rolleri, örgüt kültürü, cinsiyet temelli engeller, mesleki cinsiyet ayrımı, cinsiyet temelli ücretlendirme ilk olarak söylenebilecekler.Dolayısıyla maaşlı çalışan kadınların ve kadın girişimcilerin kariyerlerini incelediğimizde ya da üstünde çalıştığımızda cam tavan sendromuyla birlikte yapmalıyız.Bu arada cam tavan sendromu sadece kadınlarla ilgili olmamakla birlikte azınlık etnik gruplar, benzer engellerle karşılaşan erkekler için de kullanılır.

Bütün bunlarla birlikte OECD ülkelerinde bu oranlar son on yılda artış göstermiştir ; burada dikkati çeken husus ise en çok artış gösteren ülkenin Türkiye olmasıdır.Bu toplumun kalkınması için umut vaad etmektedir.Demek oluyor ki ; Kalkınma planı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın yaptığı çalışmalar başta olmak üzere olumlu sonuçlanmaya başlamıştır.Fakat genel tabloya ve şu anki duruma bakıldığında hala yetersiz olduğunu bu tür çalışmaların hız kazanması gerektiğini söylemek lazım.

Bu çalışmada kadın girişimcilerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği penceresinden yaşadıkları zorluklar anket aracılığıyla görüşme yöntemi kullanılarak kanıtlanmaya çalışılacaktır.

Kadın girişimci kendi ekonomik özgürlüğünü kendi girişim fikriyle ya da var olan bir girişim fikrini alıp geliştirmeye elde etmiş olan iş insanıdır.Sadece kendisine değil ülkesine de oldukça katkı sağlayarak yapar bunu. Ülkelerindeki işyerlerinin, iş ağlarının,

finansal kurumların, kültürün yeniden belirlenmesine ve şekillenmesine imkan sağlayıp yoksullukla mücadeleye ve istihdam yaratılmasına katkı sağlarlar.

Aslında kadın girişimci diye başlık atmak bile çok yanlıştır çünkü şöyle bir algı oluşmuş olur: girişimci zaten erkektir çünkü çalışan kişi erkektir ama kadın girişimciler de olabilir hadi izin verdik zorlarsak bu da olabilir böyle bir şey kabul edilemez. Bir kere her şeyden önce erkek girişimci ya da erkek çalışanların karşılaştığı zorluklar gibi başlıklar yokken hem konuşma hem yazı dilinde kadınlar için olması oldukça ayrıştıracıdır. Hem ayrıştıracı bir dil hem de ayrıştıracı bir konumlamadır. Bunun zaten hata olduğunu hala söylemek konuşmak bile günümüz için oldukça üzücüdür. Bu tarz tez konuları çıkartarak ya da gündeme getirerek kadınlara yardımcı olunduğu sanılması ise çok daha üzücüdür çünkü bu bir yanılsamadır. Kaş yapayım derken göz çıkarmaktır. Kadınların hala ikinci sınıf görüldüğünü, bunun sanki halk tarafından onlara verilmiş bir hak olduğunu kabul etmektir. Zaten olması gereken bir durumun olduğu için alkışlanması canlılar içinde sahtekarlığına ve doğası kötü olan bir varlığa yani insana ait bir özelliktir. Bu yanlış düzen böyle oturduğu ve yerleştiği için yine bunu insan yaptığı için şu an bunun değişmeye başlaması, bu tarz projeler yapılması sevindirici gibi gözüküyor ; ama zaten bu böyle olmalıydı kuluşun en başından beri. Bunu fark edip ona göre hareket etmek gerekir. Ben bazı feministler gibi bunun suçlusu erkektir diyerek okları tek bir yöne doğrultmayacağım. Çünkü biliyorum ki tek suçlu erkekler değil erkekler kadar kadınlar da suçlu buna ilk başta da şu anda karşı çıkmadıkları ya da en tehlikelisi yalandan karşı çıktıkları için. Neden bu boğun eğme? Neden bu sessiz kabullenişle kendine cinayet? Üstelik doğası gereği en mücadeleci canlılardan biriyken. İnsan neden böyle bir şeyi kabul eder ki? Bunun altında ne yatıyor olabilir? Kadının doğasındaki hangi öz buna itmiş olabilir onu?

Yanlış düzen dedim tam açılımıyla yerleşik yanlış düzen, ondan bahsedeyim. Tarımla yerleşik hayata geçişimizle birlikte insanlık da bir düzen kurmaya başlamıştır fakat erkeklerin doğaları gereği fiziksel anlamda kadınlardan daha güçlü olmalarıyla toplumdaki önemleri artmıştır ; tarımdan önceki dönemde de avcı toplayıcı hayatta olduğu gibi insanlık için öncelikli yemek barınma ve güvenlik konularını sağlayan erkekler olmuştur. Bundan dolayı gelen bu algı ve düzen tarıma geçilmesiyle aslında şartların biraz daha eşitlenmeye başlanmasına rağmen yani kadınların da rol almaya

başlamasına rağmen artık yerleşmiş yanlış algıyı düzeltmek zor olmuştur ve dediğim gibi çabaların yetersiz ya da olmamasıyla iyice zor bir süreç başlamıştır bizim gibi farkında olanlar için.

Hayatın da daha da iyi hale gelmeye başlamasına rağmen bu bahsettiğim adeta neandertellerden bize kalıtsal olarak miras olarak kalan karanlık korkusu gibi yerleşmiştir. Bırakın tarımı sonraki ticaret dönemlerini şimdi bile bununla savaşıyoruz ve bu algı hala yerleşik olmaya devam ediyor dünyadaki çoğu toplumda yalnızca Türkiye'ye özgü bir yanlışlık değil bu. Bunlara örnekler verelim bu arada ; ev işinin kadının işi olduğu düşüncesi, kadının çalışması erkek izin verirse olması ya da son çare olarak görülmesi, kadın erkek ilişkilerinde sevgili ya da evlilikte oluşan yanlışlıklar yani görev ve sorumlulukların yanlış aitliklerde yer bulması, ahlak kurallarının kadınlar üzerinden yürütülmesi, türk adet ve geleneklerinin kadının üstünden yürütülmesi, kadının erkekten daha güçsüz olduğu düşüncesi, örnek cümleler : kadın araba süremez ya da çok kaza yapar, kadın gece dışarı çıkmasın, kadın giydiklerine dikkat etsin, kadın dediklerine dikkat etsin, evlenirken kırmızı kuşak bağlanması, evlenirken kadının erkeğin kütüğüne geçmesi onun soyadını alması, çocukları olduğunda çocuğun direkt babanın memleketli olması.

Ev işinin kadın işi olduğu düşüncesi : Bir kere genel olarak genel anlamıyla iş bireyin bir sorumluluğudur. Kariyer bir bireyin kendi hayatını devam ettirebilmesi için gereklidir bunun cinsiyetle ilgisi yoktur. Ev işi ise o yaşam alanında yaşayan her bireyin sorumluluğudur. Yine cinsiyetle bir alakası yoktur dediğim gibi modern dünyada hala fiziksel güce dayalı sanılan ama aslında günümüzdeki teknolojiyle eşitlenen şartların varlığından haberdar olunmalıdır.

Kadının çalışması erkek izin verirse olması ya da son çare olarak görülmesi : Aile kurulduktan sonra oluşan bu durum oldukça yanlıştır. Az önce de bahsettiğim gibi birey kendi ihtiyaçlarını karşılamak için paraya ihtiyaç duyduğu için zaten bunu yapmak zorundadır ; tabii ki aile olduktan sonra hesaplar birleştirilebilir birbirine yardım edilebilir ama bu bir güç savaşı güç mücadelesi ya da üstünlük olarak statü olarak algılanmamalıdır çiftler arasında. Bir bireyin belli bir yaşa geldikten sonra herhangi birinden izin alması durumu kabul edilemez ancak danışılabilir fikir alışverişi yapılabilir. Özellikle de bizim gibi ataerkil toplumlardaki gibi kadının izin alması ya da kadına karışılması durumu

kabul edilmemesi gereken bir durumdur ; çeşitli manipülasyonlarla yumuşatılıp kadına kabul ettirilmeye çalışıldığında da aynı şekilde kabul edilmemelidir.

Ahlak kurallarının kadınlar üzerinden yürütmesi : Ataerkil toplumlarda gördüğümüz ahlak kurallarının oluşumunda ve uygulanmasında kadının meta olarak kullanılması yanlış ve karşı olunması gereken bir durumdur. Örnek ; kadın toplumunda sesli gülmemeli, kadın oturmasına kalkmasına dikkat etmeli bacak açık oturmamalı mesela, kadın erkek çok samimi arkadaş olmamalı... Ahlak kurallarının az önceki konularda da söylediğim gibi cinsiyetle bir alakası yoktur, yanlış davranış yanlıştır hatalı tavır hatalıdır ve sadece tek yönlü değildir.

Aile: Aile bizim hem dostumuz hem düşmanımızdır çünkü ilk okulumuz olduğu için eğer doğru olmayan bir eğitim veren bir okuldaysak boş bir sayfa olduğumuz için doğru zannettiğimiz yanlışlarla dolu sayfalara döneceğiz. Ve sonra büyüdükçe öğrendikçe o yanlışları silip yerine doğruları yazacağız ama bu şans da hepimiz için geçerli değil maalesef algıları açık kendini geliştirmeye adanmış bireyler için geçerli. O yüzden bu yerleşmiş düzen aile kurumunun yanlış öğretileriyle de toplumlarda nesillerden nesillere aktarılmaya devam ediyor : kız bebek olduğunda pembe erkek bebek olduğunda mavi eşyaların alınması, belli bir yaşa gelince kız çocuğa öğretmeyip erkek çocuğa araba sürülmesinin öğretilmesi, çocukla konuşurken kızlar şöyledir erkekler böyledir diye yanlış kalıplaşmış ifadeler öğretmek, ev işi ayrımı yapılırken erkek çocuğa yaptırılmayıp öğretilmeyip kız çocuğu bu konuda eğitmek, kendi işine sahip ailelerde erkek çocuğu oraya koyup işi öğretirken kız çocuğa bu konuda yardımcı olmamak, meslek gruplarını da ayırmak bu erkek bu kız meslekleri diye çocuklara öğretmek. Türk adet ve geleneklerinin kadının üstünden yürütmesi : Çiftler evlenirken kırmızı kuşak bağlanırken erkeklere bu konuda bir adet yapılmaz. Bu resmen kadının bu ilişkide bu özelliğiyle var olduğunu vurgulayarak aşağılar bu gelenek. Erkek çocuklara sünnet düğünü yapılırken kız çocukları regl olduklarında bir kutlama yapılmaz. Aksine erkek çocukları bu şekilde yükseltilirken kız çocuklarına regl olduklarını saklamaları gerektiği öğretilir kutlama yapılmadığı gibi ve bu şekilde yine aşağılanırlar.

Hep bir baskılama var farkındaysanız kadınların bu dünyada var olmalarından itibaren her özellikleriyle ya da var oluşlarıyla baskılandığını görüyorsunuz daha da toplumlardaki uzayacak sayısız uygulamalarla. Aslında bunun temelinde ben güçlü bir

korku duygusunun yattığını düşünüyorum.İnsan bilmediğinden korkar, insan potansiyelinin farkında olduğundan korkar.

İşte bütün bunlar bu şekilde toplumlarda yerleşik oluğu sürece toplumun sadece iş hayatında değil her konusuna sirayet eder ve sorunlar çıkarır biz de düşünürüz ne sebep oldu bu soruna acaba diye.Kadın girişimcilerin de yaşadığı sorunların çoğunluğu cinsiyet eşitsizliği perspektifinde olmaktadır bu yüzden.

Kadın girişimci kavramına yazarlar ortak bir sonuç bulamamıştır.Aslında girişimci kavramına ekstra kadın girişimci diye bir başlık açıp ayrıştırıcı bir dildir ve olmamalıdır.Çünkü bu aslında bu tezde de karşı durulan cinsiyet eşitsizliği dilidir.Bununla birlikte ataerkil düzenin hakim olduğu Türkiye’de ev hanımı olarak hayatlarına devam eden kadınlardan farkını anlatmak için kullanmak durumundayız. Kadın girişimciler; işteki durumu işveren veya kendi hesabına çalışan şekilde belirlenen, işinin idari ve hukuki sorumluluğunu üstlenmiş olan, işinin başında fiilen bulunan, sunduğu ürün ve hizmetin fiyatı arz –talep ilişkisi içinde belirlenen kadınlardır (Çelebi, 1993, s.36). Kadın girişimci ev ortamı dışında kendi başına veya çalışanlarıyla birlikte ve/veya işveren olarak ortaklıklar kuran, herhangi bir mal veya hizmetin üretilip sunulması ile ilgili faaliyetler yürüten, bu faaliyetlerin dağıtım,pazarlama,satışı ile de ilgilenen, işiyle ilgili kiminle iletişim kurması gerekiyorsa onlarla iletişimini kuran, bütün iş sürecinden sorumlu olan, sorumlu olduğu mal ve hizmetin üretim sürecine hakim olan, iş yeriyle ilgili alınması gereken bütün kararları alan, işin kazandığı parayı da maksimum karda değerlendiren kişidir girişimci/kadın girişimci.Başka bir ifadeyle piyasa ekonomisi içinde, gerçekleştirilecek risklerin farkında ve ona göre davranan, doğrudan pazara yönelik, para karşılığı olan mal ve hizmeti üretebilen kişidir.

Kadın girişimcilerin buldukları ülkeye katkıları büyüktür.Buldukları ülkedeki iş ortamlarının, finansal kurumların yeniden şekillenmesini sağlarlar.Ayrıca o ülkedeki kültürün bundan etkilenmemesi imkansızdır.Yeniden şekillenmeye başlar ister istemez çünkü toplumun yarısı kadınlardan oluşmaktadır dolayısıyla aterkil kültürün istediği gibi kadının verimsizleştirilmeye çalışılması o toplumun kendine yaptığı en büyük kötülüklerden biridir.Kadın girişimcilerle bu algılar da kırılır.Aynı zamanda yoksullukla mücadele konusunda katkı sağlar kadın girişimciler.Çoğu ülkenin önde gelen ssorunlarından olan işsizlik sorununun çözüm sürecine de yardımcıdır ; istihdam

sağlar.Kadın girişimciler ekonomik ve sosyal kalkınmaya yardımcı faktörlerden biri olduğunu da unutmamak gerekir.Bir ülkenin gelişmişliğini anlatan en önemli kategorilerden biri olan ekonominin kalkınması o ülkenin sadece zenginleşmesine değil siyasetine de etki eder.Özellikle uluslararası arenada söz sahibi olmak istiyorsa bir ülke ekonomik gücünü her zaman arkasında hissetmek zorundadır ; bunu sadece kendisi değil diğer ülkelere de hissettirmek zorundadır ki önemli bir aktör olduğunu diğer ülkelere hatırlatabilsin.

Kadınlar daha çok risk almaya eğilimli oldukları için şanslılardır bu meslek için; girişimci mesleği riskin en çekinmeden alınması gereken alan olduğu için.Kadınların dayanıklı ve kararlı olmaları da onlar için çok yardımcıdır girişimcilik hususunda.Tabii ki bu yapılan genelleme çoğunluk için geçerlidir, buna uymayan bir azınlık grubun da olduğunu söylemekte fayda vardır.Ataerkil toplumda yaşayan kadınların bundan kurtulmak gibi diğerlerinden daha güçlü bir motivasyonları vardır, o yüzden daha istekli ve istikrarlı ve yılmadan sürece sadık olanlardır kadın girişimciler.Ayrıca yenilikçi, kendine güvenen, yaratıcı yapıları onları ileri taşır girişimcilik mesleğinde.Hem bireysel hem başkalarıyla işbirliği içinde çok rahat iş sürecini yönetebilenlerdir kadın girişimciler.

Türkiye’de 1990’lı yıllardan sonra yapılan çalışmalarda girişimci kadınların yaş olarak 30-39 yaş aralığında oldukları gözlemlenmiştir.Ve bu kadınların şehirli oldukları da ortaya çıkarılmıştır.Türkiye’de kadın girişimcilerin büyük bir kısmı evli ve çocuk sahibi, babalarının mesleği ticaret, anneleri ise ev hanımıdır.Türkiye’de kadın girişimciler çocuk sahibi olduktan sonra daha az bir süre ara vermektedir diğer alanlara göre iş hayatlarına.Daha az ara vermeleri aslında onların iş süreçlerine isteyerek yine de mücadele ederek devam ettiğini gösterir ; bu özellikle kendi işini kuranlar için önemli bir farktır.Türkiye’de kadın girişimcilerin üçte biri evde, sigorta sahibi olanlar azınlıkta, kendi hesabına çalışanlardan oluşmaktadır.Ama düzenli bir iş yerinde çalışan kadın ve erkek girişimciler arasında sosyal güvenlik açısından bir fark görülmemektedir.

Evde ve kendi hesabı için çalışmak demek çalışma saatlerinin daha az olması, daha esnek çalışma koşulları demektir.Eğitim konusu ise girişimciliği etkileyen faktörlerden biridir.Türkiye’de kadın girişimcilerin ortalama eğitim seviyesinin düşük olduğu gözlemlenmektedir.Hatta görülmektedir ki kadın girişimcilerin eğitim seviyesi maaşlı çalışan kadınlara göre daha düşüktür.Bu durum tabii ki de kadın girişimcilerin

kariyerlerini etkilemektedir.Kendi kariyer süreçleri içerisindeki yeterliliklerini olumsuz etkilemektedir.Üniversite mezunu kadınların daha çok girişimciliğe yöneldiğini söylemek mümkün.

Her ülkede her ortamda herkes için eğitim seviyesinin yüksek olması gerektiği tartışma götürmez bir gerçektir fakat Türkiye gibi ataerkil toplumlarda kadınların eğitim seviyelerini yükseltmekten başka çareleri kalmamaktadır.Dolayısıyla hem bu durum için hem de girişimcilik için olabildiğince kadınların kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Bu açıdan girişimcilik mesleği de bu alandan yani eğitimden çok beslenmekte olduğu için girişimci adına katkı sağlayacaktır.İş hayatına daha düşük bir eğitim seviyesiyle girdikleri zaman ona göre bir iş alanına yönlendirileceklerinden girişimcilikte daha sığ bir tecrübe kazanacaklardır.

Amerika’da oluşan ekonomik sıkıntılarla birlikte girişimcilik de tekrar gündeme gelmiştir ve kadınlar da erkeklerle birlikte arz yönlü ekonomi politikalarının etkisiyle özellikle de üretimi artırmak için girişimciliğe teşvik edilmeye başlanmıştır.Bu yıllar 1970’li yıllar olarak ifade edilebilir.Ve bu dönemde Amerika’da girişimcilik cinsiyetsiz bir meslek olarak anılmaya başlanmıştır.Ve hükümetin bu yönde çalışmaları olmuştur ; kadınların girişimcilik faaliyetlerine yönelirken yaşadıkları engelleri ortadan kaldırmak adına, kaynaklara erişimde yaşadıkları eşitsizlikleri yok etmek adına.Kadınların eşit ekonomik şartlar ve finansman ihtiyacını karşılamak için birtakım program 1970’de kanunlaştırılmıştır.1979 yılında Amerikan Ticaret Bakanlığının kadın girişimciliği üzerine yayınladığı bir raporla da kavram iyice popülerlik kazanmıştır

Dünya genelinde cinsiyet eşitsizliği hala devam ederken bu konuya duyarlı olmak ve çözüm üretmek adına yayınlanan durum tespit raporlarının arttığını görmekteyiz.Bunlardan en göze çarpanlarından biri de Dünya Ekonomik Forumu’nun (World Economic Forum-WEF) yayınladığı Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu’dur.Burada dört alt kategori mevcuttur : ekonomik katılım ve fırsatlar, eğitim, sağlık, hayatta kalma ile siyasi katılım.

149 katılımcı ülkenin yer aldığı 2018 yılı Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu’nda farkın en az olduğu ilk 10’daki ülkeler sırasıyla: İzlanda, Norveç, İsveç, Finlandiya, Nikaragua, Ruanda, Yeni Zelanda, Filipinler, İrlanda ve Namibya’dır. Toplumsal cinsiyet

uçurumunun en yüksek olduğu sıralamadaki son beş ülke ise ad, Suriye, Irak, Pakistan ve Yemen olmuştur. OECD ortalamasında kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 52,2 ve istihdamı yüzde 49,6 olarak gerçekleşmiştir. İzlanda kadınların işgücüne katılımında yüzde 77,8 ve istihdamında yüzde 75,8 oranları ile açık ara birinci durumda iken, işgücüne katılımında yüzde 34,2 ve istihdamında yüzde 29,4 oranları ile Türkiye OECD ortalamasının çok altında istatistiklerle sonuncu sıradadır. lkelerdeki tüm çalışanlar için ortalama haftalık çalışma saatlerinde OECD ortalaması 33,8 iken, Kore 68 saatlik ortalama ile açık ara en fazla çalışma saatleri olan ülke iken Hollanda 24,9 saat ile en az çalışma saatlerine sahip olan ülkedir. Genel bir eğilim olarak, ülkelerin gelişmişlik seviyeleri arttıkka haftalık çalışma saatlerinin de düştüğü gözlenmektedir. Geçtiğimiz 50 yılda iş gücü piyasalarına kadınların katılımında çok ciddi bir artış yaşanmış olsa da kadınlar hala erkekler kadar aktif rol almamaktadırlar. Dolayısıyla girişimciliği de içeren işgücü piyasalarındaki cinsiyete dayalı eşişsizlik küresel olarak devam etmektedir.

Küresel olarak girişimcilik faaliyetlerinde kadınların ortalaması yüzde 10,2 iken bu oran düşük gelir seviyesindeki ülkelerde ortalama yüzde 15,1 ve yüksek gelir seviyesindeki ülkelerde yüzde 8,1 olarak tespit edilmiştir. En yüksek girişimcilik faaliyetlerine Sahrast Afrikası'nda (yüzde 21,8) ve Latin Amerika'da (yüzde 17,3) rastlanırken, en düşük oranlara da Avrupa (yüzde 6) ve MENA lkelerinde (yüzde 9) rastlanmaktadır (Amanda vd. 2019, s.8). Dolayısıyla, yüksek gelir seviyesine sahip ülkelerde kadınların girişimcilik faaliyetlerinin azaldığı görülmektedir. Diğer yandan, diğer ülke grupları ile kıyaslandığında yüzde 58-59 oranı ile - tahminen farklı kariyer fırsatlarının sunulduğu ve erişilir olduğu için- yüksek gelir seviyesine sahip ülkelerin girişimciliği güzel bir kariyer seçeneği olarak algılamada en düşük skora sahip oldukları belirtilmiştir.

İlgili yıllarda verisi bulunan ülkeler arasından, kendi hesabına çalışan kadın girişimcilikte Meksika yüzde 21 ve üzeri oranları ile 2007, 2012 ve 2017 yılları içerisinde en yüksek oranlara sahiptir. 2007 yılında Danimarka, 2012'de Norveç ve 2017'de Japonya yüzde 3'n altında kalan oranları ile en kötü skorlara sahip ülkelerdir. İşveren kadın girişimciliği incelendiğinde 2007 ve 2012 yıllarında Avustralya (yüzde 5 ve yüzde 4,4), 2017 yılında ise Yunanistan (yüzde 4,6) en yüksek orana sahiptir. 2007'de Amerika (yüzde 1,2), 2012 ve 2017 yıllarında ise Japonya (yüzde 0,7 ve yüzde 0,5) en düşük

oranlara sahip ülkeler olmuşlardır. 2015 yılı verileri ile girişimci kadınların yüzde 12,8'i sağlık ve sosyal hizmetler sektöründe, yüzde 10,7'si tekstil ürünleri yıkama/temizliği, kuaförlük/güzellik-bakım ve fiziksel forma girme ile ilgili hizmet sektöründe faaliyet gösterirken, bu sektörlerde sadece yüzde 3,3 ve yüzde 2,4 oranında erkek girişimciye rastlanmaktadır. Erkeklerin yüzde 18,3 ile inşaat (kadınlar için yüzde 1,4), yüzde 5 ile ulaştırma ve depolama (kadınlarda yüzde 1) ve yüzde 7,8'lük oran ile üretim sektöründe (kadınlarda yüzde 4,3) baskın oldukları ortaya çıkmaktadır (OECD, Policy Brief on Women's Entrepreneurship 2017, s.7).

Küresel Girişimcilik İzleme Kadın Raporu 2018/19 ülke gelir seviyelerinden bağımsız olarak, daha düşük eğitim seviyesindeki kadınların daha çok girişimciliğe atıldıklarını belirtmiştir. Raporda, yüksek eğitim seviyesindeki kadınların sadece düşük gelir seviyesindeki ülkelerde girişimciliği tercih ettikleri de belirtilmektedir. Ortalamada, birçok ülkede piyasa fırsatlarına işaret eden çekici faktörlerdense itici faktörlerin (yoksulluk, boşanma, işsizlik ve işgücüne katılımı başka alternatifin kalmaması gibi) erkeklerden çok kadınlarda girişimcilik faaliyetlerine etki ettiği tespit edilmiştir (UN, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division 2018, s.7).

Küresel Girişimcilik İzleme Kadın Raporu'na göre 2018/2019 yılında küresel olarak kadınların yüzde 27'sinin başka çareleri olmadığı için girişimcilik mesleğine yöneldikleri sonucu çıkmıştır.

Ataerkil yapıya sahip toplumların karakter özellikleri kadınlara her alanda zorluk çıkarmaktadır. Fakat iş hayatında daha çok sorun çıkardığını görmekteyiz. Özellikle maaşlı çalışan olmayı reddedip kendi işini kurmak isteyen girişimci kadınlar için daha zor bir süreç beklemektedir onları buldukları ataerkil toplum tarafından. Türkiye de bu toplumlardan biridir. Dolayısıyla kadın girişimcilerin bu çerçevede yaşadığı sorunlara yaşadığı engellere bu tip çalışmalarla dikkat çekmek oldukça önem kazanmıştır. Yani sosyal ve kültürel çevrenin kadının girişimcilik hayatını etkilediğini baz alarak ilerlersek bu çevrenin bu gerileyici bakış açısını değiştirmesi gerektiğini söylemek gerekir. Ataerkil yapıdaki toplumların baskıcı tutumlarının ortadan kalkması her meslek grubu için en çok da girişimcilik için büyük yarar sağlayacaktır. Bu sağlanırsa kadınların daha üretken daha verimli daha alt yapısı sağlam zemine oturtularak inşa edilmiş dolayısıyla daha uzun soluklu bir kariyer sahibi olmalarını sağlayacaktır.

Kadınların iş hayatında daha aktif olmaları ve kadın girişimcilerin sayısının artmasının sebeplerine bakacak olursak; sosyo-kültürel altyapının değişmeye başlamasını ilk olarak söyleyebiliriz, ikinci olarak ise maaşlı çalışan kadınların orta düzeylerde çalışırken en çok da işlerini kaybetme korkusuyla yönetici pozisyonuna geçmeyi hedeflemeleri, üçüncü olarak ise “cam tavan sendromu” olarak bilinen bir engelin var olmasıdır.

Cam tavan sendromu (glass ceiling) olarak adlandırılan ve kadınların işletmelerde ancak belli bir yere kadar yükselebilecekleri düşüncesinin geçerli olması, yani iş dünyasının hala erkeklerin egemenliği altında bulunmasıdır. Özellikle yönetsel kademelerde yer alan kadınların karşılaştığı engeller kapsamında ele alınabilir. Cam tavan kavramı, 1970’lerde ABD’de “kadınların üst kademe yönetim pozisyonlarına ulaşmasını engelleyici davranışsal ve örgütsel önyargılardan kaynaklanan görünmez yapay engelleri” tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır (Wirth, 2001, s.1). Bir başka tanımlamaya göre, bu kavram genel olarak “işletme, hükümet, eğitim ve kâr amacı gütmeyen organizasyonlarda üst kademe pozisyonlara ulaşmak için çabalayan kadınların karşılaştığı engelleri” nitelendirmektedir. Ancak cam tavan kavramı, kadınlarla sınırlandırılan bir kavram değildir. Etnik azınlıklar ile erkeklerin, tıpkı kadınlar gibi gelişimleri sırasında engellerle karşılaşma durumları da cam tavan ile açıklanabilir. Literatürde cam tavan kavramının esası, cinsiyet temelli engeller olarak görülmektedir (Lockwood, 2004).

Kadınların ve erkeklerin iş hayatında eşit rekabet şartlarına sahip olmaması kadın girişimcilerin yaşadığı bir diğer sorundur. Kadınlar ve erkekler eski yanlış algılardan gelen düşüncelerden dolayı hala bazı iş ortamlarında daha az önemsenmekte ve kariyer sahibi olarak görülmemektedir.

Kadınlara göre iş hayatında onları negatif etkileyen sorunlar olarak en temelde üç başlığa işaret etmişlerdir : makro ekonomik nedenler, finansal yetersizlikler, haksız rekabet. Bunları inceleyecek olursak ; makro nedenler arasında ekonomik krizler, enflasyon, talep durgunluğu gibi konular sayılmaktadır. Finansal sorunlar tabii ki de tahmin edileceği üzere hem faaliyetlerin devamı hem de girişimin geleceği konusunda çok kritik bir yere sahiptir.

Bir de cinsiyet temelli gelişen sorunlar vardır kadın girişimciler için.Cinsiyet temelli sorunlar direkt olarak cinsiyet rolleri ile ilgilidir.Cinsiyet rolleri, “toplumun bireyden cinsiyetine uygun olarak beklediği davranış, tavır ve özelliklerin birey tarafından kabul edilmesi” durumudur.Fakat bu beklentilerin ne kadarı doğrudur sorusuna cevap vermelidir toplum öncelikle.Çünkü özellikle günümüzde değişen toplumsal düzenle birlikte ataerkil toplumsal yapının da bu yöne kayması zorunludur ; çünkü hem olması gereken budur öz saygıdan dolayı hem de toplumun kalkınma ve refah seviyesinin artması için.

İş hayatı da bu cinsiyet rollerinden etkilenerek birtakım sorunlar önümüze çıkarmaktadır bunlardan en çarpıcı olanı mesleki cinsiyet ayrımıdır.Daha sonra cinsiyet temelli ücretlendirme, kadının ilerlemesini engelleyen örgüt kültürü, davranış ve iletişim tarzı, mentorluk, iş ortamında sadece erkeklerin arasında kurulmuş bir network ağı.Kadınlar da bunları aşmak için karşı bir örgütlenmeye gitmektedir fakat bu zayıf kalmaktadır bu aşamada dışarıdan yardım alınabilir.New York'ta bulunan ve kâr amacı gütmeyen bir şirket olan Catalyst, kadın çalışanların dikey hareketliliğinin önündeki engellerin aşılmasında işverenlere işbirliği imkânı sunarak yardım etmektedir (Sherman, Bohlander, Snell, 1996, s.277-278).

Kadın girişimcilerin yaşadığı diğer sorunlar arasında ise yönetim tecrübesi eksikliği, çalışma düzenlerinin esnek olmaması, kariyer ve terfi planlama eksikliği, önyargılar, erkek çalışma arkadaşlarının ters etkili tavırları sayılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bir toplumda bireylerin cinsiyete bağlı farklı tavırlar görmesidir.Bireyi kadın ve erkek diye ayırarak onun yaptığı her davranışa bu yönde ayrımcı bir tutum sergilemektir.Bunun da temelinde yatan ataerkil toplumda kadın ve erkek arasındaki asimetrik güç ilişkisidir.Bireyler kadın ve erkek olarak doğarlar ve sonrasında cinsiyete dayalı rollerini yetişirken zamanla öğrenirler.Toplumsal cinsiyet zamanla farklılaşan ve de toplumdan topluma değişen bir kavramdır.Bireyler toplumda sahip oldukları rollerin getirilerini yerine getirirken içinde buldukları toplumsal yapının onlara verdiği değer yargılarına göre davranırlar.

Aslında toplumsal cinsiyet eşitsizliği aile içinde başlamaktadır.Zaten bireyin karakter oluşumundan önyargılarına kadar her konu başlığı ilk önce toplumun en küçük

yapı taşı olan ailede başlar. Dolayısıyla bu cinsiyet rollerinden kaynaklı sorunların doğmasının asıl sebebi aile bireylerinin de kendilerinden önceki nesilden yanlış aktarılmış olmasıdır. Sonuçta bu iş hayatındaki cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan problemlere kadar gider; kadın girişimcilerin önlerindeki en büyük engellerden biri olduğu gibi.

Eğitim açısından bakıldığında da kadının durumu iç açıcı bir tablo çizmemektedir. Tüm dünyada okur-yazar olmayan 900 milyon insanın 2/3'ü kadındır. Türkiye, yetişkin okuryazarlık oranları Toplumsal Cinsiyet İlişkili Kalkınma Endeksinde 152 ülke içinde 111'inci sıradadır (UNDP, 2007). Ülkemizde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2013 sonuçlarına göre, altı yaş ve üzeri okuma yazma bilmeyen 2 milyon 654 bin kişiden 2 milyon 205 bini kadındır. İlköğretim, ortaokul ve dengi okul mezunu sayısı yaklaşık erkeklerde 9 milyon iken kızlarda 6 milyon 800 bin, lise ve dengi okul mezunu erkeklerde 7 milyon iken kızlarda 5 milyon ve yükseköğrenim erkeklerde 4 milyonu aşarken kızlarda 3 milyon 200 bin civarındadır (TÜİK, 2013). BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü verilerine göre, Türkiye 2015 yılına kadar ilk ve Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış 21 ortaöğrenimde cinsiyet eşitliğini gerçekleştirememeye riski taşıyan ülkelerden biridir (UNESCO, 2006).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yol açtığı sorunlar aslında bir toplumun her alanında kendini gösterir. Bir ülkenin eğitiminde, sağlığında, adaletinde, ekonomisinde kısacası bir ülkenin refah seviyesini ve kalkınmasını direkt olarak etkileyen bir sorun alanıdır. Eğer bir ülke bu sorununu çözerse kalkınmaya da oldukça yaklaşır

Türkiye'de 2011 yılında, 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus içerisinde işgücüne katılma oranı yüzde 47,5 olup, bu oran erkeklerde yüzde 69,2, kadınlarda ise yüzde 25,9 oldu. Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkeler arasında kadınların işgücüne katılma oranının en düşük olduğu ülke Türkiye'dir. Bunun sonucu olarak BM istatistiklerine göre Türkiye, BM ülkeleri arasında kadınların işgücüne katılımında dünyada en düşük oranlara sahip 10 ülkeden biridir (UNDP, 2009; TÜİK, 2014). Kentlerde yetişkin her 100 kadından sadece 20'si işgücüne katılmakta, işgücünün dışında kalan kadınların yüzde 62'si bunun nedeni olarak tam zamanlı ev kadını olmalarını göstermektedir.

Tüm dünyada kadınların temsilinde de cinsiyet eşitsizliği net şekilde görülmektedir. Parlamenter sisteme sahip ülkelerde bile kadın temsil ortalaması yüzde

17.4'tür. Bu oranların dağılımı, Kuzey ülkelerde yüzde 41.6, Avrupa ülkelerinde yüzde 21.1, Amerika'da yüzde 19,1, Sahra altı Afrika ülkelerinde yüzde 17.5, Asya'da 16.6 ve Arap ülkelerinde yüzde 9'dur. Tüm dünyada kadın temsilinin en iyi olduğu ülke Ruanda olup, oran yüzde 48.8'dir.

Kadınların girişimcilerin ekonomik hayatlarında kendilerine ait işletmelerinde yaşadıkları problemlerin bazılarının toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunundan doğduğu görülmektedir. Bu yüzden de kadın girişimciler erkeklere göre daha fazla risk almak zorunda kalmaktadırlar. Bu noktada kadınların girişimciliğini etkileyen faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz : demografik çevre ve aile yapısı, okur-yazarlık ve eğitim, sosyo-ekonomik çevre, işgücü ve istihdam, cinsiyet ve örgütsel biçimler ve sektörel istihdam ve ekonomik gelişme.

Kaynakça

- Aktuğlu Karpat, I. (2006). Tüketicinin bilgilendirilmesi sürecinde reklam etiği. Küresel İletişim Dergisi. Sayı 2. Güz. <http://globalmedia-tr.emu.edu.tr/guz2006>. (Erişim: 18.06.2008)
- Akyol, A. Ç. (2009). Gazete reklamlarının nitel ve nicel özellikleri: Otomotiv reklamları üzerine içerik analizi. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 21, 45-67.
- Arslan, M., ve Toksoy, D. (2017). İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi Yıl:1 Sayı:1 Bahar 1, 123-148.
- Başar, F., ve Demirci, N. (2015). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet, KASHED, 2(1): 41-52.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık, Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı I): 108-114, 2014 ISSN: 2147 – 7833.
- Coşar, S. (2000). Küreselin neo-liberal görüntüleri: Tarihin sonu mu? Global Yerel.
- Çelik, M., ve Akar Şahingöz, S. (2018). İş yaşamında cinsiyet ayrımcılığı: kadın aşçılar örneği, Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Tourism, Department of Gastronomy and Culinary Arts, Ankara/Turkey, DOI: 10.21325/jotags.2018.261.
- Demirgöz Bal, M. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış, KASHED, 1(1):15-28, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman Sağlık Yüksekokulu.
- Diñç Kahraman, S. (2010). İma kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik görüşlerinin belirlenmesi, DEUHYO ED, 3 (1), 30-35, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi.

- Erikli, S. (2020). Çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının görünümü, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2/Sayı 1/2020 Hacettepe University Journal of Social Sciences, 2(1).
- İlter, B. (2008). Girişimcilik sürecinde kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunların analizi: Kagider örneği. (Doktora Tezi) İşletme Anabilim Dalı, Afyonkarahisar Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kahraman, İ., ve Toksoy, M. D. (2017). Türkiye’de kadınları girişimciliğe yönelten faktörler karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi, 1(1), 123-148.
- Kelsey, G. (1995). Televizyon yazarlığı. Bahar Öcal Düzgören (Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Keskin, S. (2014). Türkiye’de kadın girişimcilerin durumu. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (9:1).
- Keyman, E. F., ve Sarıbay, A. Y. (Der.) Eksende Türkiye. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Öğüt, A. (2006). Türkiye’de kadın girişimciliğın ve yöneticiliğın önündeki güçlükler: Cam Tavan sendromu, Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü. <http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/handle/COMU/973>.
- Özgür, A. Z. (2006). Tür Filmi Olarak Melodramların ve TV Programlarının Reklam Filmi Yaratıcı ve Yapım Sürecine Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Selçuk İletişim Dergisi, Ocak/ C. 4. Sayı: 2, 67-76.
- Sayın, E. (2011). Kadın Girişimcilerin Sorunlarının Betimleyici Analizi. Adnan Menderes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İsabeyli Kampüsü. Nazilli/Aydın, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 3(1), 2011 ISSN: 1309-8039 (Online).

GÖÇMEN ÖĞRENCİLERİN TOPLUMA ENTEGRASYONUNDA MEDYATİK ETKİ: BİR ALAN ÇALIŞMASI

Aybike VURAL⁶

Giriş

Toplumlarda yaşanan her olay ve olgu, bireysel ya da toplu olarak farklı kategorize edilmiş süreçlerle gerek zorunluluktan gerekse şahsi tercihlerle insanı göçe yöneltmiştir. Yaygın olarak, kitlesel göç türleri söz konusu olsa da mevcut durumlarda savaş, iç karışıklık, iş gücü zayıflığı veyahut yaşam standartlarının kısıtlatıldığı düşünülen herhangi bir durumda kişi bireysel olarak da bunu tercih edebilir veya gitmek zorunda kalabilir. Göç konusunda yapılan ilk çalışma olarak değerlendirilen Ravenstein'in Göç Kanunları, yedi alt başlıkta incelenebilir ve tartışmaya sunulabilir. Göç ve Mesafe, Göç ve Basamakları, Yayılma ve Emme Süreci, Göç Zincirleri, Doğrudan Göç, Kır ve Kent Yerleşimcileri Farkı son olarak da Kadın ve Erkek Farkı. Ravenstein'e göre ilk adımda göç olgusu basamaklıdır ve sıralı bir şekilde iş olanaklarının bulunduğu sanayi ve ticaret merkezlerinin odak noktasına yakın mesafelerden gelmektedir. İkinci adımda ise yine amaç ve araçlar aynı, sadece artık uzun mesafeli göçler de söz konusu olmaktadır. Ravenstein'e göre göç kavramının temel amacı ve hedefi daha iyi olanaklara sahip yaşam standartlarının mevcut olmasıdır. Ticaretin ana alanları gelişip eklendikçe, teknoloji ile birlikte sanayi de gelişmeye başladıkça göç devamlı bir şekilde artmaktadır. Ravenstein'a göre göç tamamen ekonomik iyilik odaklıdır (Çağlayan, 2006).

Ancak elbette göçün nedenlerinde yalnız bu değil birçok etmen de vardır. Sosyo-ekonomik, sosyo kültürel, güvenlik sorunları yanına sıra doğal nedenler de vardır. Örneğin Türklerin Orta Asya'dan göç etmek zorunda kalmalarının bir nedeni de kuraklıktır. Küresel ısınma, kuraklık, nükleer silahlar, volkanik alan gibi doğal sebepler de toplulukların göç etmesine sebep olabilir.

⁶ İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrencisi.

1. Hukuki Normlarda Göçmenlerin Eğitim Hakkı

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne göre; herkesin zulüm karşısında başka ülkelere sığınma ve bu ülkelerce sığınmacı işlemi görme hakkı vardır (Madde 14). Herkes eğitime göreme hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki öğretimden herkes yararlanabilmelidir. Yükseköğretim yeteneğe bağlı olarak herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır. Eğitim, insan kişiliğinin tam gelişmesi ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygının güçlendirilmesi amacıyla yönelik olmalıdır. Eğilim, bütün uluslar, ırk ve din toplulukları arasında anlayış, hoş görü ve dostluğu özendirilmeli ve Birleşmiş Milletler 'in barışın sürdürülmesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir (Madde 26). Türk Dil Kurumu'na göre eğitimin tanımı "Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye." olarak kayıtlardadır. Eğitim hakkı her bir insan için gerekli ve zorunludur. Kişinin topluma entegresinin en temel adımı eğitim görebilmesidir. Kişinin eğitim hakkı ile birlikte toplumsal kabul, psikolojik ve sosyolojik olarak etkin olabilme gibi kabiliyetlerin getirisi olarak öğrenme ve öğretme hakları hukuksal olarak mevcuttur. Türkiye Cumhuriyeti anayasasına göre, "kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Eğitim ve öğretim, Devletin başta gelen ödevlerindedir" (Madde 42).

2. Medyada Nefret Söylemleri Yalan Haber

Ana akım medyanın, etik kuralları gereği haberciliğin kendine ayrı bir sistemi vardır ve yıllardır süregelen habercilik sektörü de bu yönde devam etmektedir. Ancak son yıllarda teknolojinin gelişmesi ve hayatımızın orta yerinde var olmasıyla birlikte yeni bir kitle iletişim aracı meydana geldi: sosyal medya. Sosyal medya, erişimi kontrol edilemeyen ve dünya üzerinde herkesin çok kolay bir biçimde ulaşabileceği bir platformdur. Sosyal medya kullanıcılarının doğruluğu teyit edilmeden bilgi ve haber aktarımı bununla birlikte şahsi fikirlerini de kullanıcıların istedikleri şekilde paylaşabileceği bir ortam olmasından kaynaklı bu durumun toplumu nasıl etkileyebileceği de asıl irdelenmesi gereken konulardan birisidir. Sosyal medyada kendi fikrini yazan bir kullanıcının fikrine katılan bir başka kullanıcı ve ardı sıra gelmeyen bu erişimle, toplumu galeyana getirip kesin doğru yargı olarak kabul ettirebilmek artık çok

kolay bir evreye ulaşmıştır. Nitekim yeni medyanın yaygınlaşması ve etkin bir biçimde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte gündeme gelen etik sorunlardan biri de yeni medyanın nefret söyleminin üretime, yaygınlaşmasında ve kanıksanmasına olan olumsuz katkısıdır (Vardal, 2016). Nefret söylemi hukuki boyutuyla da bir suç türüken bunu sosyal medya kullanıcıların kolaylıkla dillendirebilmesi bu etkinin ortadan kaldırılamayacağı ile alakalıdır. Her insanın elbette ki ifade özgürlüğü vardır ancak bu ifade özgürlüğünün hukuki boyutlarda bir sınırı da vardır. Söz konusu göçmenler için bu konuya bakıldığında özellikle yeni medya olarak nitelendirdiğimiz sosyal medya platformunda kullanıcıların her birinin ekonomik, siyasi, kültürel vb. konularda göçmenlerin huzursuzluk yarattığı fikri ile ortaya çıkan fikirlerinin tek bir paylaşım ile milyonlarca kullanıcıya ulaşabildiği görülmektedir. Genel olarak kullanıcı yorumlarında, göçmenlerin özellikle 2010 yılından sonra önü alınamayacak derecede sayısı çoğalan göçmen grupların Türkiye’ye gelmesiyle Türk halkının endişesinin ana sebepleri ekonomi ve kültürel ayrılıktır. Vardal’ın makalesinde yer verdiği “23 Eylül 2014 tarihinde Hürriyet Sosyal internet sayfasında yer alan “Suriyeli sayısı 1,5 milyonu geçti” başlıklı haber ve söz konusu haber üzerine yapılan kullanıcı yorumları ülkemizde geçtiğimiz yıl gündeme gelen Suriyeli göçmen kabulüne bakış açısını ortaya koymaktadır. Söz konusu habere yapılan 54 yorumun 45’i olumsuz ifadeler -göçmenlere ve göçmenlerin ilticasına izin veren hükümete yönelik nefret söylemi- içerirken; sadece 9 kullanıcı habere insan hakları çerçevesinde bakmıştır. Kullanıcı yorumlarına bakıldığında göçmenlere yönelik endişenin daha çok ekonomik nedenlerle olduğu görülmektedir. Bir kısım kullanıcı ise olayı, hükümete ve hükümete oy veren kişilere yönelik siyasal nefret yöntemine dönüştürmüştür” (Vardal, 2016) örneği ile sosyal medya kullanıcılarının birbirini destekleyici yorumlar yaptığı da gözlemlenmiştir.

3. Yerli ve Göçmen Veli Arasındaki Dışlama Durumu

Öğrenciler arasındaki uyum sorununa bir başka konudan değinecek olursak, en önemli etmenlerden birisi de velilerdir. Öğrencilerin ebeveynleri tarafından öğrendikleri nefret veya sevme duygusunu buldukları sınıf ortamına yansıtmaları olağandır. Göçmen öğrenciler için oluşan ‘farklı kültür, farklı dil’ konusu aslında ayrıştırmaya da sebebiyet vermektedir. Nitekim medyanın etkisiyle ev içinde konuşulan göçmenlere nefret söylemi ebeveynlerinden etkilenen çocuğun aynı tutum ve davranışı sınıf

ortamında belirtmesinden bahsedilebilir. Bir diğeryandan göçmen öğrencilerin en büyük problemi olarak nitelendirebileceğimiz dil sorunu da uyumu tetiklemektedir. Göçmen öğrencilerin Türkçe dilini öğrenme sürecinde, aile içi ortamda ebeveynleriyle birlikte de Türkçe konuşulup pekiştirilmesi gerekirken birçok araştırma sonucunda böyle bir durumun olmadığı gözlemlenmektedir (Brind vd. 2008). Öğrencinin kültüre adapte olabilmesi için aile desteği alması şarttır. Bir diğeryahis ise anketlerin tamamlanması sürecinde yüz yüze yapılan röportajlardan yola çıkılarak söylenebilir ki yerli velilerin göçmen öğrencileri sınıfta istememesi durumu söz konusudur. Yapılan araştırmalar sonucunda velilerin fikirleri üzerinden söylemek gerekirse çoğunluğun sorunu dil ve iletişim sorunudur. Türkçe dilini öğrenemeyen bir çocuk için sınıfta yalnızca eğitim hayatı değil, sosyal hayatı da zedelenmektedir. Bir diğeryaçıdan bakıldığında yerli velilerin göçmen öğrencilerin çocuklarıyla aynı ortamda bulunmasını istememe sebeplerinden bir diğeryede temizlik ve uyum konusudur. Hijyen açısından yetersiz bulunan göçmen kültürünün sınıf ortamında çocukların birbirini etkileyebileceği gerçeğinden dolayı tereddüt uyandırmaktadır. Yerli velilerin sağlık bilgisi ve uyum konusunda şahit olduğu olayların temelinde ise göçmenlerin maddi ve manevi olarak yetersiz duruma olmalarından dolayı çocuklar ve ebeveynler arasında iletişimsizlik ve ilgisizliğin söz konusu olduğu belirtilmiştir (Poyraz, 2022).

4. Son 12 Yılda Göçmen Sorunu ve Çözüm Arayışı

Geçmişten günümüze incelendiği zaman Türkiye'ye göç hareketleri her zaman olmaktadır. Dönemsel olarak Bulgaristan, Makedonya, Yugoslavya gibi Balkan ülkelerinde yaşayan Türklerin Türkiye'ye göç ettiği görülmektedir. Türkler 14.yy'da Rumeli topraklarında yaşam ve hüküm sürmekteyken 19.yy'a geldiğimizde mevcut hükümetler tarafından asimile edilme çabasına ve zorbalığa maruz bırakılmışlardır. Cumhuriyet dönemi sonrası göç hareketlerine baktığımızda 1949 yılına kadar 219 bin kişinin göç ettiği ve ettirildiği görülmektedir. Tarihte Suriye'den, kaçışların dışında, 1945, 1951, 1953 ve 1967 yıllarında Türkiye'ye toplu göç gerçekleşmiştir. 1991 Körfez Savaşı sonrasında da 467.489 kişi kaçarak Türkiye'ye gelmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı). Nisan 2011-2020 tarihleri arasında Suriye'de yaşanan savaşlar ve iç karışıklık sebebiyle bölgeden yaklaşık 3.6 milyon kişi Türkiye'ye gelmiştir. Toplamda bakıldığında son iki yüz yıl içerisinde 6 milyon göçmenin Türkiye'ye izinli ya da izinsiz geldiği

görülmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre 2023 itibariyle Türkiye’de 1 milyon 335 bin 153 yabancı resmi izinle ikamet ediyor. Yine 2023 yılı itibariyle yılbaşından bu yana sınır dışı edilen göçmen sayısı 21 bin 211 olarak belirlendi. Tüm bunların yanı sıra verilere geçmeyen, kaçak yollarla ülkeye girişleri sağlanan göçmenler de mevcuttur. Göç Bakanlığı’nın düzensiz göçle mücadelesi hakkında incelemeler yapıldığında 2021-2025 yıllarını kapsayan Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı hazırlanarak yürürlüğe girdiği görülmektedir. Bu plan ile birlikte amaçlanan; düzensiz göçün temel kaynağının uluslararası çözümü, iş gücü sebebiyle göç edilmesinin ana bileşenini temel politikalarla düzenlenip güçlendirilmesi veyahut düzensiz göç ile gelenlerin güvenliğinin sağlanacağı şekilde geri gönderilmeleri ile ilgili politikalarının varlığından söz edebiliriz.

4.1. Öğretmenlerin Göçmen Öğrenci ve Velilerle İletişimi

Göçmen öğrenci ve velilerinin uyum problemlerinin yanı sıra, onları topluma kazandırmaya çalışan öğretmenlerin de sorun ve sorunlara çözümünü incelemeliyiz. Öncelikle iletişimin en temel kaynağı olan dil problemi, öğrencinin ve velinin Türkçe bilmemesiyle birlikte aralarında yaşanan iletişimsizliğin getirdiği sorunları da doğurmaktadır. Öğretmen, sınıfta öğrencinin ötekileştirilmemesi için onlara da normal davranmayı tercih edebilir ya da öğrenim kolaylığı sağlayabilmesi açısından daha fazla önem ve ilgi gösterebilir. Nitekim ilkökul öğretmenlerinin en büyük problemi iletişim kuramamaktan kaynaklanır. Yapılan röportajlarda veli toplantılarında göçmen velilerden Türkçe bilenlerin katıldığı, Türkçe bilmeyenlerin ise katılmadığı gözlemlendiği söylenmiştir.

Türkiye’ye yaşanan göç ve özellikle Suriye’de yaşanan iç savaşla birlikte 2010 yılından itibaren gelen göçmen sayısı günümüzde milyonları bulmuştur. Gelen göçmen çocukların eğitime başladığı süreçte sıfır noktadan adaptasyon süreci başlamaktadır. Bu durumun aniden gerçekleşmesi ve ne öğrenciye ne de öğretmene herhangi bir ön eğitim verilmeden bir araya getirilmesiyle birlikte başlayan bu süreçte uyum sorununun ortaya çıkması fazlasıyla olağandır. Başlangıçta iletişim problemine çözüm olarak Arapça bilen öğretmenlerin iletişime katkıda bulunması için destek sağlandığı da gözlemlenmiştir. Savaş durumundan kaçarak gelen göçmen çocukların ise burada doğup büyüyenlerden ziyade daha fazla psikolojik probleme sahip olduğu, uzun süre okul içinde

öğretmen ile veya diğer yerli öğrencilerle herhangi bir şekilde iletişim kuramadığı gözlemlenmiştir. Bu duruma destek süreci olarak rehber öğretmenlerin çabası ve Türkçe öğretimi ile çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Göçmen çocukların uyum sürecinde yaşanan problemlerden bir diğeri ise öğrencilerin kendi içinde örgütlenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Özellikle sayı olarak da fazla bulunan Suriyeli öğrencilerin kendi içlerinde örgütlenmesi, Türk öğrenciler ile iletişime geçme gereksiniminde bulunmadıkları buna müteakip sıra arkadaşı seçerken bile kendi milletlerinden öğrencileri tercih ettikleri öğretmenleri tarafından gözlemlenmiştir (Bulut, 2018, s.16).

4.2. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Göçmen Öğrenci Politikaları

Türkiye son yıllarda birçok göçmenin ülkeye gelmesi durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu göçmenlerin arasındaki en büyük grup, Suriye iç savaşından kaçan Suriyelilerdir. Bu durum, Türkiye'nin eğitim sistemi üzerinde de büyük bir etki yaratmıştır ve Milli Eğitim Bakanlığı da bu soruna çözüm bulmak için çalışmalar yürütmektedir. Göçmen öğrencilerin eğitimi, Türkiye'nin eğitim sistemini ciddi bir şekilde etkilemiştir. Sadece Suriyeliler için değil, aynı zamanda diğer ülkelerden gelen göçmenler için de eğitim politikaları geliştirilmiştir. Bu politikaların amacı, göçmen öğrencilerin eğitim fırsatlarından yararlanmalarını ve Türk eğitim sistemine uyum sağlama sürecini sağlamaktır. Milli Eğitim Bakanlığı, göçmen öğrencilerin eğitimi için birçok program ve proje yürütmektedir. Bunlar arasında, Türkçe öğrenimine yönelik destek programları, eğitim materyallerinin üretimi, öğrencilere yönelik sosyal hizmetler ve ailelerin eğitimi için seminerler yer almaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı ayrıca, göçmen öğrencilerin entegrasyonu ve Türk eğitim sistemine uyum sağlamaları için özel okullar da açmaktadır. Bu okullar, Türkçe öğrenme sürecini hızlandırmak ve öğrencilerin Türk eğitim sistemi ile uyumlu hale gelmelerine yardımcı olmak amacıyla özel olarak tasarlanmıştır. Göçmen öğrencilerin eğitimi için yapılan çalışmaların yanı sıra, Milli Eğitim Bakanlığı aynı zamanda göçmen öğrencilerin öğretmenleri için de destek programları yürütmektedir. Bu programlar, göçmen öğrencilerin eğitimine uygun yöntemler ve teknikler öğretmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, bu programlar göçmen öğretmenlerin Türk eğitim sistemiyle tanışmalarına ve ona uyum sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Sonuç olarak, Milli Eğitim Bakanlığı göçmen öğrencilerin eğitimi konusunda önemli çalışmalar yürütmekte ve göçmen öğrencilerin Türk eğitim sistemiyle uyum

sağlamalarını kolaylaştırmak için ve Türkiye'de başarılı bir eğitim hayatı sürdürmelerini sağlamak için birçok program ve proje yürütmektedir.

4.3. Türk Eğitim Sendikası'nın Siyasi Düşüncesi

Türk Eğitim Sendikası (TES) siyasi olarak tarafsız bir sendikadır ve siyasi görüşü bulunmamaktadır. TES, Türkiye'deki eğitim sistemine ilişkin sorunları ele almak ve öğretmenlerin haklarını savunmak amacıyla kurulmuş bir sendikadır. TES'in kurulduğu tarih olan 1951'den bu yana, sendikanın temel amacı öğretmenlerin hakları ve eğitim kalitesinin artırılmasıdır. TES, özellikle son yıllarda eğitim sistemi içinde yaşanan sorunlar, öğretmenlerin çalışma koşulları, öğrenci hakları, eğitim politikaları gibi konulara odaklanmaktadır. TES, siyasi görüşü bulunmamakla birlikte, Türkiye'deki eğitim politikalarına ve uygulamalarına eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir. Sendika, özellikle son yıllarda eğitim sistemi içinde yaşanan tartışmaların bir parçası olarak, eğitim sisteminin demokratikleştirilmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, öğretmenlerin özlük haklarının iyileştirilmesi gibi konulara odaklanmaktadır. TES, Türkiye'deki eğitim sistemi içinde yaşanan sorunların çözümü için sivil toplum örgütleri ve diğer paydaşlarla işbirliği yapmaktadır. Sendikanın amacı, öğretmenlerin ve öğrencilerin haklarını korumak, eğitim kalitesini artırmak ve eğitim sistemi içinde demokratikleşmeyi sağlamaktır.

Sonuç olarak, Türk Eğitim Sendikası siyasi görüşü olmayan bir sendika olarak faaliyet göstermektedir. Sendika, Türkiye'deki eğitim sistemi içinde yaşanan sorunların çözümü için çalışmalar yürütmekte ve öğretmenlerin haklarını savunmaktadır. TES, Türkiye'deki eğitim sistemi içinde yaşanan sorunların çözümü için tüm paydaşlarla işbirliği yapmaya açık bir yaklaşım sergilemektedir.

4.4. Türk Eğitim Sendikası'nın Göçmen Öğrenci Algısı

Türk Eğitim Sendikası (TES) son zamanlarda göçmen öğrencilere yönelik yaptığı açıklamalar nedeniyle eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. TES'in göçmen öğrencilere yönelik söylemleri ve bu söylemlerin yarattığı tartışmaların ayrıntılarını ele alınmıştır. TES, Türkiye'deki eğitim sistemi içinde göçmen öğrencilere yönelik sorunların arttığını ve bu sorunların çözümü için birtakım adımlar atılması gerektiğini ifade etmektedir. Sendikanın yaptığı açıklamalara göre, göçmen öğrencilerin eğitim alabilmesi için

öncelikle Türkçe dil eğitimi almaları gerekmektedir. Ayrıca, göçmen öğrencilerin eğitim alabileceği okulların sayısının artırılması gerektiği de savunulan diğer bir görüştür. Ancak, TES'in bu söylemleri eleştirilere neden olmuştur. Eleştirmenler, TES'in göçmen öğrencilere yönelik söylemlerinin ayrımcı ve önyargılı olduğunu savunmaktadır. TES'in önerdiği çözümlerin, göçmen öğrencilerin eğitim hakkını engelleyebileceği ve bu öğrencilerin ayrımcılıkla karşılaşmalarına neden olabileceği de belirtilen diğer bir görüştür. Göçmen öğrencilerin eğitim hakkına ilişkin tartışmaların özellikle son yıllarda Türkiye'de arttığı gözlemlenmektedir. Türkiye, yakın tarihte birçok sığınmacı ve mülteciye ev sahipliği yapmaktadır ve bu durum, eğitim sistemi içinde birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Özellikle son yıllarda, göçmen öğrencilerin eğitim hakkına yönelik politikaların geliştirilmesi ve bu öğrencilerin entegrasyonunun sağlanması için çeşitli adımlar atılmaktadır.

TES'in göçmen öğrencilere yönelik söylemleri, bu tartışmaların bir parçası olarak ele alınmalıdır. Öğrencilerin eğitim hakkının engellenmesi ya da ayrımcılığa uğraması gibi durumların önlenmesi için, toplumsal farkındalığın artırılması ve eğitim sistemi içinde çeşitlilik ve entegrasyonun sağlanması gerekmektedir.

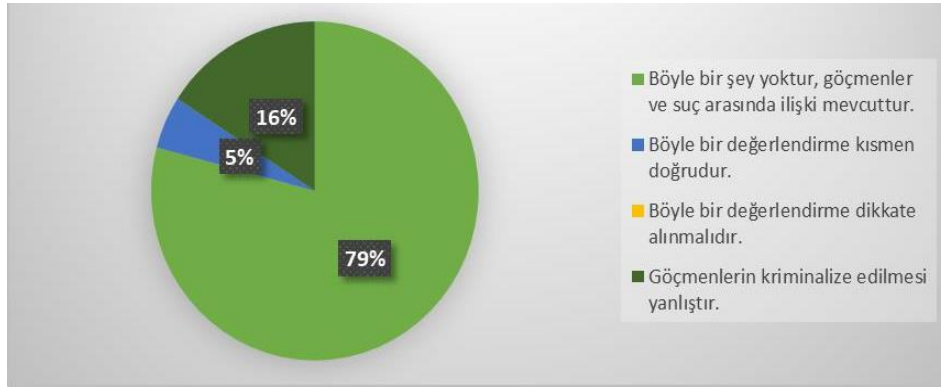
4.5. Türk Eğitim Sen'li Öğretmenlerin Göçmen Öğrenci Algısı ile Sendika Söylemlerinin Karşılaştırılması

Türk Eğitim Sendikası'nın göçmenler ile ilgili söylemlerine bakacak olursak, genel başkan Talip Geylan'ın 2017 yılının Mayıs ayında dile getirdiği söylemlerle bakış açısı hakkında genel bir bilgiye sahip olabiliriz. “Malum, Suriye'deki karışıklığın başlamasından itibaren vicdani ve insani kaygılarla fakat plansız, programsız ve hazırlıksız şekilde milyonlarca mülteciyi “açık sınır kapısı” politikasıyla ülkemize aldık. Şu anda maalesef şehirlerimizde kontrolsüz, eğitimsiz, işsiz, gelecekte ümitsiz ve yüzbinlerden oluşan ve daha önemlisi azınlık refleksiyle hareket eden adeta gettolar oluştu. Bu tablo, kendi gidişatına bırakılmayacak çok ciddi bir tehlike potansiyeli taşımaktadır. Devletimiz, eğer bu duruma tedbir almazsa, korkarım, mülteci yığınları suç örgütlerinin insan kaynağı olacak ya da bizatihi kimi mülteci gruplarının kendisi yaygın ve kalabalık birer suç örgütüne dönüşecekler. Şu bir gerçektir ki, ülkemizdeki mülteci misafirlerin kahr ekseriyeti kalıcıdır. Yani bunların büyük bölümünün ülkelerinde dönecekleri bir ortamları kalmadı, dönecek olanların da önümüzdeki üç beş yılda uygun

ortamı bulamayacakları aşikârdır. Dolayısıyla bu aleni gerçeğin zarureti olarak, mültecilerin eğitimi, çalışma hayatına meşru şekilde katılmaları, hukuk ve toplumsal yaşamın standartlarına uygun şekilde sosyalleşmeleri yani topluma entegrasyonu hızla sağlanmalıdır. Tabii ki, gönlümüzün isteği, bölgesel barışın oluşturularak, tüm mazlumların huzur içerisinde evlerine ve ülkelerine dönmelerinin sağlanmasıdır. Tek bir insan dahi vatansız yaşamasın. Öncelikli tercih ve gayret bu yönde olmalıdır. Başta Türkiye olmak üzere, bölgede etkin olan tüm güçler de bunun sağlanması için gayret ortaya koymalıdır.” Sendika söylemlerini ele aldığımızda genel başkan Talip Geylan’ın 2017 yılındaki konuşmasıyla neredeyse eş değer sayabileceğimiz anket sonuçları mevcuttur. “Kimi mülteci gruplarının kendisi yaygın ve kalabalık birer suç örgütüne dönüşecekler!” söylemine paralel olarak Şekil 1.’de görebileceğiniz gibi, göçmenlerin krimanilize edilerek damgalanmasını nasıl değerlendiriyorsunuz sorusuna 100 Türk Eğitim Sendikası mensubu öğretmenin %79’u tarafından “ Göçmenler ve suç arasında ilişki mevcuttur” yanıtı verilmiştir. “Göçmenlerin kriminalize edilmesi yanlıştır.” cevabı ise %16 oranında verilmiştir. “Bu aleni gerçeğin zarureti olarak, mültecilerin eğitimi, çalışma hayatına meşru şekilde katılmaları, hukuk ve toplumsal yaşamın standartlarına uygun şekilde sosyalleşmeleri yani topluma entegrasyonu hızla sağlanmalıdır” şeklindeki söyleme karşılık olarak Şekil 2. ‘de görülen grafiği inceleyebiliriz. “2010 sonrası süreçte göçmenlerin ülkemize gelmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna 100 Türk Eğitim Sendikası mensubu öğretmen tarafından 339 cevap alınmıştır. Cevapların hepsi doğru orantıda olmakla birlikte cevap seçeneklerinde bulunan “ ülkemize entegre olmuş durumdadır kalmalıdır.” ve “ ekonomiye katkıları bulunuyor kalmalıdır.” şeklindeki seçenekleri kimsenin tercih etmediği gözlemlenmektedir. 12 kişinin ise “ülkelerindeki belirsizliğin geçmesi beklenebilir kalmalıdır.” seçeneğini de tercih ettiği görülmektedir. Yapılan 100 kişilik anket çalışmasının tamamlanması ile birlikte istatistiksel veriler paylaşılacaktır. Verilen cevaplar, mevcut durum ve sendika söylemleri kıyaslanıp medyada yansıtılan ile göçmenlerin topluma Göçmenlerin Kriminalize Edilmesi Hakkında Değer Yargılar. Göçmenler ve suç arasındaki ilişki konusu, uzun zamandır tartışma konusu olan bir konudur. Bazı insanlar, göçmenlerin suç işleme oranlarının daha yüksek olduğuna inanırken, diğerleri bunun tam tersi olduğuna inanır. Göçmenlerin suç işlemesi konusundaki algı ve kamuoyu baskısı da önemlidir. Göçmenlerin, toplumun diğer üyeleri tarafından ayrımcılığa uğraması veya toplumda dışlanmış hissetmeleri, suç

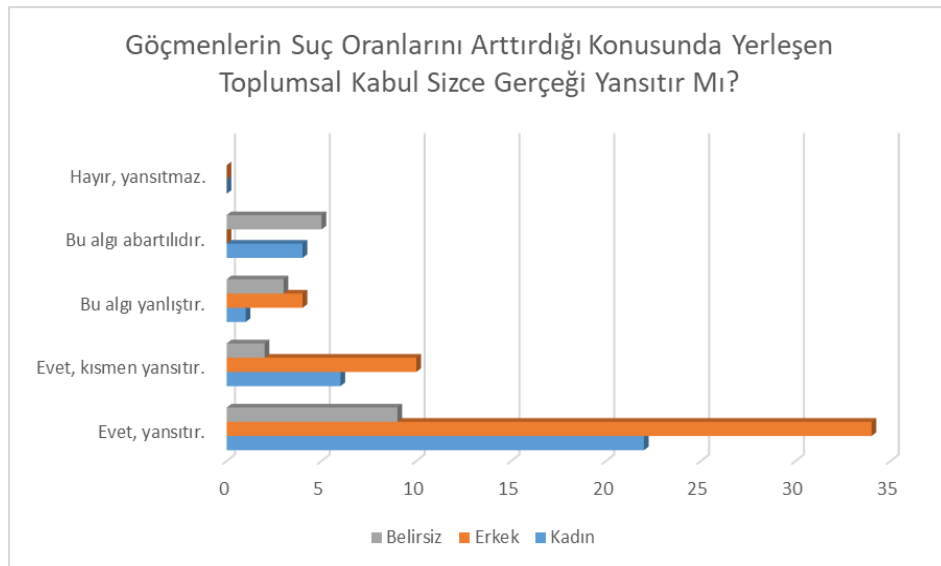
işleme eğilimlerini artırabilir. Bununla birlikte, göçmenlerin suç işleme oranları konusunda kesin bir sonuç elde etmek zor olsa da, bazı faktörlerin bu oranları etkileyebileceği bilinmektedir. Bu faktörler arasında, göçmenlerin eğitim ve iş olanaklarına erişimi, toplumsal ayrımcılık, yasadışı göç ve entegrasyon sürecindeki zorluklar yer alabilir. Göçmenler ve suç arasındaki ilişki konusu oldukça karmaşık ve tek bir cevabı yoktur.

Şekil 1. Göçmenlerin Kriminalize Edilmesi Hakkında Değerlendirme

“Göçmenler ve suç arasında ilişki mevcuttur” yanıtının %79 oranında verilmesinden de anlaşılmaktadır ki göçmenlerin işlediği suçlar, saldırganlık, protestolar vb. olaylardan insanlar artık suç ile göçmen kavramını eşleştirmektedir. Özellikle Suriye ve Afganistan’dan izinsiz ve kaçak yollarla gelen sığınmacıların oluşturdukları görüntü aşikârdır.

Şekil 2. Göçmenlerin Suç Oranlarını Arttırdığı Konusunda Yerleşen Toplumsal Kabul Sizce Gerçeği Yansıtır Mı?

Göçmenlerin suç oranlarına ilişkin yerleşen toplumsal kabul, son yıllarda birçok tartışma konusu olmuştur. Bu kabul, birçok ülkede göçmenlerin suç işleme oranlarının daha yüksek olduğu fikrine dayanır ve bu fikir birçok insan tarafından doğru kabul edilir. Ancak suç oranlarına bakıldığında bu verilerin tamamen göçmenler üzerine dayandığı söylenilemez. Anadolu Ajansı'nın 2018 verilerine göre Suriyeli göçmenlerin suç karışma oranı %1,46'dır (Koç, 2020). Resmi verilerde her ne kadar göçmenlerin suçluluk oranı az görünse de mevcut durum incelendiğinde, toplumun iç kesimlerinde yaşanan güvensizlik ve birçok etmenle birlikte göçmen ve suçlu ilişkisini bağdaştırmak mümkündür. Nitekim yaşanan olaylar incelendiğinde göçmenlere tanınan ucuz iş gücü ve dışlama ile beraberinde getirdiği kültür ve yaşam kalitesi farkı, suç ve göçmen ilişkisini tetiklemektedir. Türk Eğitim Sendikası mensubu 100 öğretmene yapılan ankette "Göçmenlerin Suç Oranlarını Arttırdığı Konusunda Yerleşen Toplumsal Kabul Sizce Gerçeği Yansıtır mı?" sorusuna verilen cevapların oranı Şekil 2.'de verilmiştir. "Hayır, yansıtmaz." Cevabını hiç kimsenin tercih etmediği dolayısıyla göçmenler ve suç arasındaki ilişkinin kabul gördüğü anket sonuçlarında belirlenmiştir.

4.5. Göçmenlerin Türkiye'ye Gelmesi Hakkında Değer Yargılar

Türkiye'nin tarihte her zaman göçmenlerle ilişkisi bulunmaktadır. Ancak 2010 yılı sonrasında yaşanan sığınmacı akınları, Suriye iç savaşından sonra gelen milyonlarca insan Türk halkında bir müddet sonra olumsuz bir etki yaratmaya başlamıştır. Yabancı bir kültürün yaşamın ortasında tam manasıyla her yerde bulunması, bununla birlikte hem ekonomik hem psikolojik olarak olumsuz etkileri bulunması sebebiyle Türk halkının göçmenlere karşı bakış açısı artık aşikârdır.

"2010 sonrası süreçte göçmenlerin ülkemize gelmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusuna 100 Türk Eğitim Sendikası mensubu öğretmen tarafından 339 cevap alınmıştır. Cevapların hepsi doğru orantıda olmakla birlikte cevap seçeneklerinde bulunan "ülkemize entegre olmuş durumdadır kalmalıdır" ve "ekonomiyeye katkıları bulunuyor kalmalıdır" şeklindeki seçeneklerini hiçbir katılımcının tercih etmediği gözlemlenmektedir. 12 kişinin ise "ülkelerindeki belirsizliğin geçmesi beklenebilir kalmalıdır." seçeneğini de tercih ettiği görülmektedir. Yapılan anketle birlikte gözle görülmektedir ki Türk Eğitim Sendikası mensubu 100 kişi de sınırsız kalıcı olmalarını istememektedir.

Şekil 3. Göçmenlerin Ülkemize Gelmesi Hakkında Değerlendirme

Eğer ülkelerindeki belirsizlik, savaş durumu ve ölüm tehlikesi yok olursa geri dönmeleri gerektiği dile getirilmektedir. “Tabii ki, gönlümüzün isteği, bölgesel barışın oluşturularak, tüm mazlumların huzur içerisinde evlerine ve ülkelerine dönmelerinin sağlanmasıdır. Tek bir insan dahi vatansız yaşamasın. Öncelikli tercih ve gayret bu yönde olmalıdır.” İfadeleri ile kıyaslama yapılacak olunursa hem öğretmenlerin bu yaklaşımı hem de sendikanın yaklaşımı “ Geri dönmeliler” fikrinde birbiri ile örtüşmektedir.

Sonuç

Anket verileri ve araştırmalar sonucunda toparlamak gerekirse mevcut en büyük problem nefret söylemidir. Bir diğeri ise iletişimin en temel yapısı, dil öğrenimidir. Bu iki ana problem çözüme kavuşursa öğrenciler arasındaki mevcut düzen de değişecektir. Bu problemler için yapılması gereken çalışmalardan ilki göçmen öğrencilerin Türk eğitim sistemine dâhil olmadan önce en az bir yıllık Türkçe eğitimi almaları gerekmektedir ve dilimize adapte olmuş bir şekilde eğitime başlamalıdır. Çünkü Türkçe bilmeden, Türk eğitim sistemine adapte olamazlar. Nitekim bu durum hem öğrenci için hem öğretmen için zordur. Örneğin iletişim problemi yaşanan bir durumda birçok okulda kayıt için gelen göçmenleri imam hatip okullarına yönlendirmişlerdir. Ayrıca öğretmenler için de ayrı bir işlevsel eğitim semineri düzenlenmelidir çünkü bu öğrenciler savaştan kaçıp gelmiş ve farklı bir kültüre farklı bir dile entegre olmaya çalışmaktadırlar. Onlara karşı yaklaşımlarının doğruluğunu öğrenmek ve iletişimi kolaylaştırmak için bu gereklidir.

Bir diğerk unsur olan nefret söylemi sebepli çocuklardaki dışlama ve uzaklaşma durumuna olumlu anlamda müdahale edebilecek olan bir psikolojik danışmanlık ve rehberlik uzmanıdır. Her okulda en kötü ihtimalle çocuklar arasındaki bu ayrımcılığın engellenmesi sağlayacak ve durumu düzeltmeye yetecek sayıda PDR uzmanı olmalıdır.

Sözün özü elbette ülkemizde büyük bir kısmı kontrol dışında olan bir göçmen sorunu vardır. Ve ülkelerindeki sorunlar çözülüp barış ortamı sağlandığında her insanın hakkı olduğu gibi onlar da kendi vatanlarına dönebilmelidirler ve dönmelidirler. Ancak vatandaşlık almış ve burada doğup büyüyen göçmenlerin varlığı da aşikârdır.

Kaynakça

- Alp, H. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik ayrımcı ve ötekileştirici söylemin yerel medyada yeniden üretilmesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 8(1), 22-37.
- Bulut, S., Kanat Soysal, Ö., ve Gülçiçek, D. (2018). Suriyeli öğrencilerin türkçe öğretmeni olmak: suriyeli öğrencilerin eğitiminde karşılaşılan sorunlar. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 7(2), 1210-1238.
- Brind, T., Harper, C., & Moore, K. (2008). Education for migrant, minority, and marginalised children in Europe. Open Society Institute.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (17), 67-91.,
- Günay, E., Atılgan, D., ve Serin, E. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de göç yönetimi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7 (2), 37-60.
- Koç, D. (2020). Suriyeli sığınmacılar bağlamında suç-göç ilişkisi. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 16(64), 33-50.
- Mülteciler.org. “Mülecilerin Hukuki Statüsüne Göre Sözleşme”. Erişim: 29.12.2022. Erişim Adresi: <https://www.multeci.org.tr/wpcontent/uploads/2016/12/1-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>
- Mülteciler.org. “Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Aralık 2022”. Erişim: 29.12.2022. Erişim Adresi: https://multeciler.org.tr/turkiyedekisuriyelisayisi/?gclid=EA1aIQobChMI7O3F7qvTwIVGxoGAB3m9ADgEAAYASAAEgJR1_D_BwE
- Nurdoğan, A., ve Öztürk, M. (2018). Geçici koruma statüsü ile türkiye’de bulunan suriyelilerin vatandaşlık hakkı. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23 (3).
- Özdemir, E. (2018). Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki algıları. Savunma Bilimleri Dergisi, 16(1), 116-136.
- Salihi, E. (2016). Suriyeli göçmenler hakkında yazılan uluslararası raporlara dair bir değerlendirme. Marmara İletişim Dergisi, (25), 159-164.

GÖÇMEN ÇOCUKLARIN EĞİTİME DÂHİLİ VE UYUMU HAKKINDA SİVİL TOPLUMUN ROLÜ, ALGISI VE ETKİSİ ÜZERİNE

Cansu YETGİNDAĞ*

Giriş

Bireylerin çeşitli sebeplerle oldukları yerden ayrılarak yeni bir yere gitme amaçlı çıktıkları yol genellikle göç olarak adlandırılır. Türkiye genelinde sığınma ve göç son zamanlarda artmakla birlikte, göç eden insanlar arasında yoğun oranda bulunan eğitim çağındaki çocukların dikkat çekmesi Türkiye özelinde önemlidir. Göçmen çocukların eğitimi dikkat arz etmekle birlikte, çocukların ve gençlerin eğitime uyumu gelecek açısından büyük oranda önemlidir.

Kendi okullarındaki eğitimden ayrılarak geldikleri veya vardıkları ülkede eğitime başlamaları, karşılaştıkları eğitim farkının onları ne oranda zorladığı, adapte olabilme oranları bu bağlamda önemlidir. Medyada ve toplumda yerleşen göçmen algısı ile göçmen çocukların eğitimsel davranışları üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Bu bağlamda toplum yaşantısında karşılaşılan göçmen davranışları incelenerek, eğitimin onları ne oranda etkilediği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Eğitime gösterdikleri önem, eğilimleri, kendi eğitimleri arasındaki farkın onları etkileyip etkilemediği, toplumun bunlara ne oranda önem verebildiği ya da önemseddiği, eğitime katkısı açısından önemlidir. Sivil toplum üzerindeki göç ve sığınma algısının ne olduğu, bunun eğitim alan göçmenler üzerindeki etkisinin ne olabileceği ve eğitim veren öğretmenleri açısından değerlendirmesi anket sonuçlarıyla ortaya koymaya çalışılmıştır.

Literatür taraması ve okullarda öğretmenlere yönelik yapılan anketler incelenerek, göçmen öğrencilerin davranışlarının, adaptasyon derecesi bağlamında, eğitim durumu açıklanmaya çalışılarak, bunun sivil toplumun katkısının olup olmadığı araştırılmıştır. Çocuk göçmenin eğitime adaptasyonu, sivil toplumun bunun üzerindeki rolünün ve algısının ne olduğuna bakılarak, göçmen çocuk ve “yerleşik çocuk” arasındaki ilişki ve farklar ortaya çıkarılmış, farkın ne oranda büyük olduğu, göçmen çocuğun adaptasyonu üzerinde büyük yeri vardır.

Göçmen çocuğun sivil toplumdaki ve kendi yaşatlarından etkilenme karşısındaki tepkileri, göç eden bireyin varılan yerle adaptasyonu ve eğitimi ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Göç Türkiye'ye olan büyük etkileri bakımından arka plana atılabilecek bir şey değildir. Göçün ne olduğu ve tespiti, göçü ve göçmeni anlamak açısından önemlidir. Araştırmada göçün ne olduğu detaylıca açıklanmaya çalışılmıştır.

Göç, zooloji biliminde dünya üzerinde bulunan çeşitli hayvan türlerinin mevsim değişimleri sonucunda ve besin bulma amacıyla yapmış olduğu bir olay olsa da, insanların da çeşitli nedenlerle coğrafi yer değiştirme olarak yaptıkları bir olay olarak adlandırılır. Göç, insanların yaşamlarının ya belli sürelerini geçirmek ya da tamamını geçirmek için bilinçli olarak yaptıkları bir olaydır. Bunun kararı sebeplere bağlı olarak türlerine göre ve bireyden bireye değişir.

Göç genel tanım itibarıyla siyasal, ekonomik ya da sosyolojik nedenlerden kaynaklı olarak, toplulukların ya da bireylerin tek başlarına barındıkları yerden ayrılması anlamına gelmektedir. Bununla birlikte çeşitleri, anlamıyla paralel değişkenlik gösterir. Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration) göç olaylarıyla ilgilenen Birleşmiş Milletler'in kuruluşlarından biridir ve göçün tanımını sınır içi ve sınır dışı olarak aynı şekilde tanımlamıştır. "Göç, bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir" (Perruchoud & Redpath-Cross, 2009, s.35).

Göç çeşitli şekillere sınıflandırılmakla birlikte, sebeplerine ve amaçlarına göre belli türlere ayrılır. Sağlık sorunları, eğitim şartları, sanayileşme, savaşlar, doğal afetler, işsizlik, iyi yaşam koşulları arama gibi sebepler göçün türlerine ayrılmasında etkindir. İç göçler, dış göçler, mevsimlik göçler, beyin göçleri, zorunlu göçler, gönüllü göçler, işçi göçleri, mübadele göçleri başlıca sıralanan göç türlerindedir (Ak, 2021; Yılmaz, 2014).

Göçün, ülke içi veya ülke dışı olarak gerçekleşen türü iç ve dış göçler olarak adlandırılır. Dış göçler ülke sınırları dışında gerçekleşen göçtür. İç göç ve dış göç mesafeye göre oluşan göç türüdür. İç göç, ülkenin sınırları içinde gerçekleşen ve kısa mesafeli göçtür. Dış göçler savaş, doğal afetler, terörizm, katliam, soykırımlar gibi büyük bir sorun oluşturan ve ülke geneline yayılmış sebeplerle, ülke dışına yapılan göçtür.

Gönüllü göç, insanların yaşam standartlarını yükseltme isteğiyle yaptıkları, herhangi bir zorunluluk ya da savaş koşulunda olmadan, kaçma eğilimi sergilemeden yaptıkları göçlerdir. İyi bir eğitim alma, ücreti iyi işlerde çalışma, yaşam standartlarını yükseltebilme, kültürel açıdan aynı insanlarla bir arada yaşama arzusu, özgür bir alan bulabilme, kariyer yapma gibi nedenlerden gerçekleştirilir. Geçici göçler ve sürekli göçler süresine göre değişkenlik gösteren gönüllü göçlerdendir (Ak, 2021; Akıncı, 2015; Başaran, 2021).

Geçici Göç diğer adıyla “mevsimlik göç” genelde bir üretim mekanizması içinde zamana göre ve mevsimlere göre değişkenlik gösteren işler için yapılan göçlerdir. Zamanı bittiğinde birey eski barındığı yerine geri döner. Sürekli göç ise belli nedenlerle insanların oldukları yeri tamamen terk etmeleridir (Koçak ve Terzi, 2012). Bireyin temelli yerleşme amacıyla, ayrıldığı yere geri dönmek üzere yaptığı göçtür. Yaşadığı yerden başka bir yere yerleşme amacıyla yapar. Beyin göçleri, işçi göçleri ve emek göçleri gönüllü yapılan göçlerdendir. Emek göçü genel tanım itibarıyla emeğin, sosyal ve ekonomik sebeplerle yer değiştirmesidir. Bahsedilecek olan işçi göçleri ve beyin göçleri de bu bağlamda emek göçleri olarak adlandırılabilir. Zira işçi göçleri ve beyin göçleri emeğin yer değiştirmesiyle gerçekleşir. Beyin göçü ise işçi göçünün, daha fazla eğitilmiş insanların yaptığı, kendi ülkesinde kendini değerlendiremediği ve daha fazla kendini geliştirme alanının az olduğu yada olmadığı yerden çıkarak göç etme şeklindedir.

Zorunlu göç göçün bir zorunluluktan dolayı, gitmekten başka çaresinin olmaması, aksi halde can tehlikesi veyahut çok zor yaşama gibi anlamlara gelmesiyle yapılan göç türüdür. Zorunlu göç bulunan yerdeki itici güçler barındırdığı için gerçekleşir. Savaşlar, doğal afetler, zulüm, sürgün, terörizm, soykırım, zorla yerinden etme, dini veya siyasi baskılardan kaçma, çatışma, şiddet olayları, toplu ölümler, insan hakları ihlalleri sonucunda yerinden edilmişlikler yer alır. Mübadele göçü, ülkeler arası karşılıklı iki veya daha fazla ülkenin yaptığı antlaşmalarla olan ve karşılıklı ülkeler ait bulunan nüfusların karşılıklı yer değiştirmesiyle oluşur. Mübadele göçleri değiş – tokuş anlamı kullanan bir göç türüdür. Mübadele göçlerini devlet özel yapar, herhangi bir gönüllülük yoktur ve kişiler göçü zorunlu olarak gerçekleştirir (Koçak ve Terzi, 2012; Yılmaz, 2014).

Mülteci göçü de zorunlu göçlerdendir. İnsanlar istemeyerek kendi ülkelerinden zorunlu olarak güvenlik gerekçeleriyle ayrılır. Mübadele göçünden farkı burada herhangi

bir anlaşma olmadığı gibi devletlerin izniyle gerçekleşmez. Bireyler devletlerinin haberi dâhilinde gitmezler. Savaşlar ve çatışmalarla ülkelerini terk eden bireyler, mülteci denilen ayrı bir göç grubunu oluşturur. Suriye iç çatışmasının en başlangıcı olan 2011 yılından artan olaylar, devletin kimyasal silah kullandığı iddiası ve oluşan ölümler mülteci göçlerini Türkiye’de artırmış ve göç akını başlatmıştır (Ak, 2021; İçduygu ve Aksel, 2012).

1. Uyum ve Göç

Göç sonucu birey, ister ülke dışı ister ülke içi göçte bulunsun, bulunduğu ve alıştığı bölgeden çıkarak başka yeni bölgeye uyum konusunda bir adaptasyon gerçekleştirir.

Gerçekleştirememe durumunda ise göçmen uyum problemi yaşar ve göç başarılı şekilde idame ettirilemez. Göçü gerçekleştiren kişi olarak göçmeni anlamakta uyum konusu önemlidir. Uyum kelime anlamıyla, kişiler arasında uyuma, bir bütünün parçaları arasındaki uygunluk yada yeni bir duruma çevreye uyma, alışma anlamında kullanılır. Göç çerçevesinde incelendiğinde göç eden birey yerleşik toplum ile birbirini anlamaları, birlikte hareket edebilme kabiliyeti, günlük hayata karışabilme ve alışma olarak temellendirilir. Entegrasyon ise kelime anlamı bakımından bir araya gelerek bütünleşme veya birleşmedir. Göçmenlerin göç sonrası süreçte topluma uyumunu tanımlamak için başlangıçta kullanılan uyum kavramının yerini bugün entegrasyon (bütünleşme) kavramı almıştır (Yılmaz, 2019).

Yabancı toplumların yerleşik topluma entegre edilmesi bakımından göç ve uyum, politikalarla yapılabilir ancak sert politikalar izlenmesi halinde uyum ve entegrasyondan çıkılarak asimilasyona evrilir. Bu konuda dikkatli adımları izlenmelidir. Günümüzde göçmenler için uyum değil entegrasyon kelimesi çoğunlukta kullanılır. Bu insanlar arası eşgüdüm ve uyum odaklıdır. Uyum teorileri durumlara göre değişkenlik gösteren stratejiler üzerinde çalışır. Uyum konusundaki çoğu teori durumu, etnik, ırksal ya da dinsel farklılıklar üzerinden ele alınmaktadır. Uyum teorilerinde geçen genel ifade ise, yerleşik ya da baskın topluma uyum sağlaması temelinde gerçekleştiğidir (Ak, 2021; Akıncı vd., 2015; Yılmaz, 2019).

1.1. Göçmen

“Göçmen terimi bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve ‘kişisel uygunluk’ sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şeklinde hareketi” (Perruchoud & Redpath-Cross, 2009, s.37). Göçmen, temel kavramıyla göç etmeye karar vermiş ve bunu gerçekleştirmiş kişi anlamında kullanılır. Burada sözü geçen göç etme kararını zorlayıcı dış faktör olmadan kendi iradesiyle tanımlaması yapılır. Fakat savaş, doğal afet gibi durumlarda zorlayıcı dış faktörler girmektedir. Göçmen hukuki olarak en az şekliyle iki ülkeyi ilgilendirir.

Castles ve Miller’in yaptığı çalışmada göçmenin entegre modellerini tartışmıştır. Göçmen entegrasyon modelleri göçmenlerin uyum esnasında gerçekleştirdiği ve göstermeye eğilimli oldukları durumları açıklamak için ürettikleri teoridir. Göç sonrası entegrasyon olarak kabul edilen bu aşamalar, göçmenin vardığı ülkede kimlik oluşturma, topluma uyumu hakkındadır.

Castles ve Miller’in ilk modeli İmparatorluk Modeli’dir. Bu modeldeki amaç, uyumun, imparatorluğun etnik, dinsel ve ırksal farklılıklarıyla bir araya getirme ve kabulü şeklinde gerçekleşmesidir. Castles ve Miller bu modele Britanya ve Fransa’yı örnek vermiştir. Britanya’da kolonilerde yaşayanlara vatandaşlık verilmesiyle ülkede yaşama hakkı birlikte gerçekleşmiştir. Castles ve Miller’in göçmenlerin uyumunu anlatan ikinci modeli Etnik Model’dir. Bu modelde ülkenin kendi orijinal kimliği etniğe bağlanmıştır.

Kimlik oluşturma etnik kimlikle birlikte gerçekleştirilmiş. Bu aynı etniğe bağlanmayı gerektiren ve zorlayan bir modeldir. Bu modelde vatandaşlık elde etmek için o ülkede çok uzun yıllar yaşamış ve uyumlu olmuş olmak gerekir. Uyumlu olmak bir kısmıyla asimile olmayı öngören ve o ülkenin dilini çok iyi bilmeyi gerektiren bir durumdur.

Üçüncü model ise Cumhuriyetçi Model’dir. Bu model ciddi manada asimile olmayı öngören ya da koşullayan bir modeldir. Model göçmenin kendi kültürünü, etnik kökenini vb. kabul etmeyen ve öyle davranmasını istemeyen, ülkeye uyumu son derece kuvvetli olması beklenen ölçüde vatandaşlık verilen bir modeldir.

Dördüncü ve son model ise Çokkültürlülük Modeli'dir. Bu model göçmenlerin geldikleri ve yaşadıkları ülkedeki belirli kurallara ve normlara göre hareket ettikleri sürece kendi kültürlerini devam ettirme açısından ülkenin toplumunun onlara yardım edeceği ve kültürlerini koruyacağı görüşüdür. Çokkültürlülük kültürlerin kabulü, çeşitlendirilmesi, etnik grupların çoğalması, uyum içinde yaşayabilme gibi temellere dayanan modeldir (Castles & Miller, 2008; çev. Bal ve Akbulut, 2008; aktaran Şener, 2017).

Bakıldığında oldukça normal ve olması gereken model gibi gözükse de çokkültürlülük uygulanması zor bir modeldir. Bunun için ülkenin kendi yerleşik toplumunda çok etnikli bir yapının varlığının çok öncelerden beri kabul edilmiş olması gerekebilir. Bu toplumun diğer azınlıkla uyumu için de gerekebilir. Bu model aynı zamanda toplumun tüm kesimleri arasında eşitliğin sağlanması, ırkçılık ve ayrımcılık karşıtı için bir araç görevindedir.

Ocak 2023 tarihli Mülteciler Derneğinden alınan veriye göre sayıları 3,5 milyonu geçen sığınmacıların 1.371.094'ünün 5-18 yaş grubundaki eğitim alma yaşındaki çocuklardan oluştuğu görülür. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Haziran 2021'de yapılan açıklamada 2021- 2022 Eğitim-Öğretim döneminde üniversitelerde okuyan Suriyeli öğrenci sayısının 48 bin 192 olduğu belirtilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 8 Haziran 2021 tarihinde yapılan açıklamada anaokulunda 35 bin 707, ilkokulda 442 bin 817, ortaokulda 348 bin 638 ve lisede 110 bin 976 öğrencinin eğitim gördüğünü açıklanmıştır.

Toplamda 938 bin 138 çocuk eğitim hayatına devam etmektedir. Eğitim çağında olup okula gitmeyen 432 bin 956 çocuk bulunmaktadır (Mülteciler Derneği Verileri, 2023).

Kapsayıcı eğitim modeli sosyal yaşamda daha adil ve kapsayıcı bir toplum için temel oluşturmasıyla uyumu kolaylaştıran bir eğitim modelidir. Yukarıdaki Mülteciler Derneğinden alınan verilere göre okula giden öğrencilerin büyük bir çoğunluğu eğitim alanında uyuma çalıştıkları görülür. Bu anlamda eğitime devam etmeleri uyum konusunu irdeledikleri ve kendi içlerine kapanmayarak, dış sosyal ortama girebilmeleri bağlamında önem arz eder.

Eğitim yoluyla elde edilen bilgi ve beceriler gçmenin yeni yerleştiği ülkede uyumunu kolaylaştırmakta ve karşılaşabileceği riskleri azaltabilmektedir. Eğitim, gçmen çocuğun yeni ülkesindeki yaşamında nemli bir rol oynar. Bu bağlamda eğitime uyumu çocuğun yaşadığı sıkıntılarda başat roldedir. Gçmenler için eğitimin bir diğer nemi ise eğitimin gçmenlerin yerleştiği ülkeye uyumunu kolaylaştırmasıdır (Ereş, 2017).

Uyum sorunun çözülmesi için ise eğitimi Suriyelilerin oranının artırılması gerekir, eğitimsizlerin gitmesi ve kalanların eğitimsiz olması uyum sorunları ciddi Şekilde sorun teşkil eder. Eğitimi kişinin uyum sorunu çekebilmesi oldukça gtr çünkü eğitim bir ülkenin dillerinden ve zelliklerinden biridir.

Uyum sorununun giderilmesi için sığınmacıların eğitimi kesiminin ülkeye adapte olmalarıyla ülkenin gelişimine ve sosyal yaşamına katkıda bulunmasından geçer. lkeye katkısı olması toplum tarafından kabul edilebilirlik seviyesinde ciddi anlamda etkilidir (Duman, 2019; Yılmaz, 2019).

Gçmenler, kendilerine zel olarak yapılan bir eğitim politikasının olması karşısında değer grdklerinin, uyum konusunda onlara yapılan bir yardım niteliğinde olmasının farkındadırlar. Suriyeli eğitim gren çocukların sayısının artması ve okullarda grlebilir oranda sayılarının artmış olması eğitim politikalarının işe yaradığı veya insanların nem verdiği anlamına gelebilir. Geçici Eğitim Merkezleri'nde yer alan sınıflardaki nüfusun fazlalığı Suriyelilerin eğitim politikalarına verdikleri nemden bellidir (Gün ve Yüksel, 2021).

G, ister sınırlar içinde gerçekleşsin ister sınırlar dışında gerçekleşsin, etkilendiği ve etkilediği Şey her zaman insan olmuştur. G temel olarak toplumu ve insanı ilgilendirir. Bu anlamda varılan ülkenin toplumunun tepkisi ve davranışları gçmenin uyumunda birinci dereceden etkilidir.

1.2. Sivil Toplu ve Uyum

Sivil toplum genel anlam itibariyle toplumun kamu işleriyle ilgilenmeyen ve grevli olmayan kısmıdır. Diğer bir deyişle halk veya toplum anlamında kullanılır. Diğer

tanımlamalarda, devletle birlikte yaşayan ve ona bağı olan, tebaa, hukukunun altında ve aynı zamanda gönüllülük esasına dayanan örgütlü bir topluluk anlamında kullanılır.

Sivil toplum zamanla anlamı değişen bir kavram olarak görünse de genel anlamı, ülkeye tabi olan nüfusundan oluşan yerleşik halkı anlamında kullanılır. Sivil toplum örgütleri ise toplumdan parçalar taşıyan ve her kesimden insanların oluşturduğu meslek gruplarından gençlik gruplarına, kadar çok geniş yelpazesi olan bir alandır.

Göçmenlerin uyumu konusunda en önce gelenler her zaman gidilen ülkedeki toplumların kendisi olmuştur. Uyum, hem göçmeni hem de yerleşik halkı etkiler. Göçmen kendi ülkesinden gelişinde, kendi toplumundan ayrılmasıyla birlikte uyum sorunu yaşaması oldukça normaldir. Bir kültürden başka kültüre geçiş, dış göç ve zorunlu göçler incelendiğinde, aşamaları kolay değildir. Göçmeni yıpratın ve yalnızlaştıran olaylar yaşamasıyla içine kapanması gerçekleşebilir. Göçmenin eski yaşadıkları toplumdan parça aramalarıyla ve kendi kültürlerinin ne olursa olsun yansıtılmaları ve devam ettirmeleri, buldukları toplumu karşılaştırmaları uyum konusunda başarılı bir araç değildir (Berry, Sam, 2006; Akıncı vd., 2015).

Uyum konusu göçmenlerin ve toplumun uyumu şeklinde ilerleyen, yalnızca göçmenin tek başına yapabildiği bir olgu değildir. Göçmen her ne kadar uyumlu davranmaya çalışsa da içine girdiği toplumun onu kabul ettiği kadar uyumludur.

Uyum kavramı çift taraflı bir kavramdır, göçmenin ve içinde olduğu üst toplumun kapsayıcı ve bütünleştirici tutumundan oluşmaktadır. Suriyelilerin geldiği ilk zamanlarda aradaki farkların yüksek olduğu ve hemen dikkatleri çektikleri zamanlarda uyum daha çetrefilliydi. Geldiklerinden itibaren geçen zaman ve politikalar uyumlarını kolaylaştırarak farkların kabul edilmeye çalışıldığını belirtir. Fakat aradan geçen yaklaşık 12 yıl uyumu için yeterli süre olmasına tabiidir.

Göçmen çocukların eğitime uyumları incelenmek istendiğinde karşılaşılan ilk sorun, dil sorunudur. Göçmen çocuk ilk defa eğitime burada başlayacaksa ve yalnızca ailesi ile iletişimdaysen dil sorunu eğitime katılmasında güç şekilde ilerler. Bu anlamda verilen Türkçe kurslarının olması ve uygulanabilmesi önem taşır. Göçmen çocukların

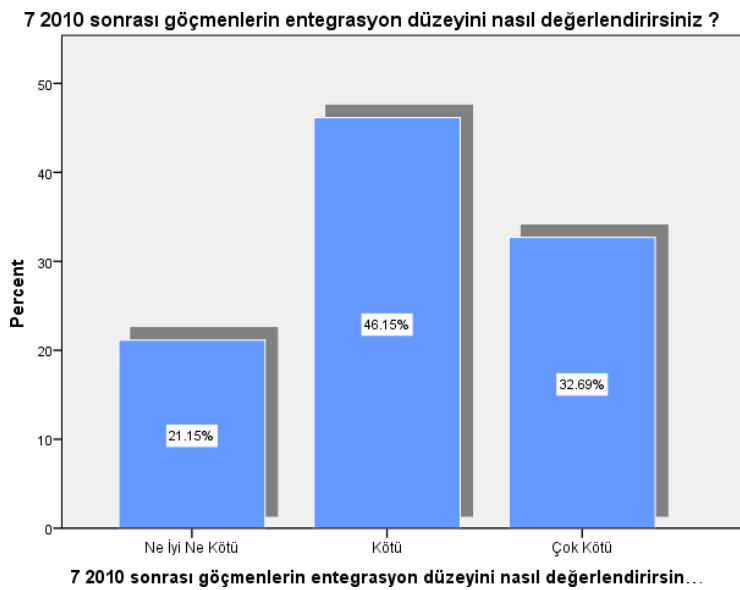
yaşadığı dil sorunu toplumdaki koparılarak dışlanmışlık hissiyle suça eğilimli vatandaşlara kadar giden süreci izler. Uyum bir alışkanlığa ve sürekliliğe tabiidir (Başaran, 2021).

Başta Suriye'den gelen çocukların ise kitlesel şekilde gelmeleri Türkçe konuşma sürecini uzatarak, uyum için değil, yalnızca ihtiyaçı olduğunda konuşmasını gerektirdi. Bu açıdan incelendiğinde göçmenlerin eğitim süreci toplumu yakından ilgilendirirken, toplumun bakış açısı da göçmenleri yakından ilgilendiren oluşumlardır. Göçmenler ile yerel halk arasında, farklı dil, kültür ve yaşam tarzından kaynaklanan sorunlar yaşanmakta, kadın ve çocuk istismarı, çarpık yapılaşma gibi problemler gündeme gelmektedir. Suriyelilerin yoğun yaşadıkları illerde demografik yapıyı değiştirmeleri, en ciddi toplumsal etkilerden biri olarak görülmektedir (Çelik, 2018; Duman, 2019).

2. Bulgular

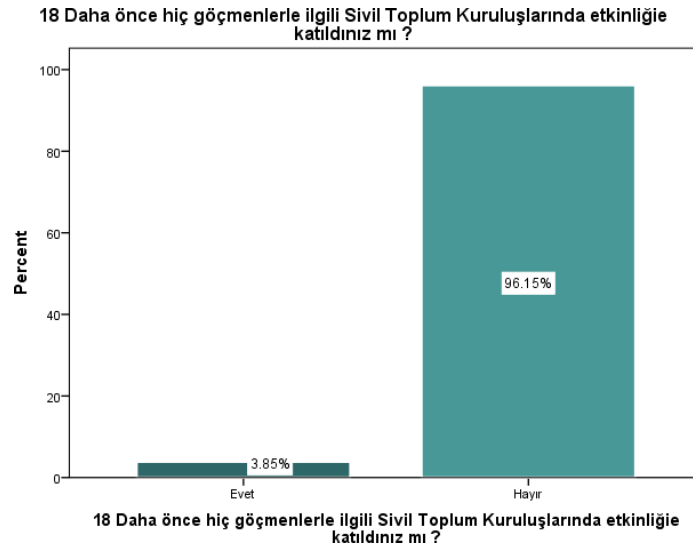
Araştırmanın bu aşamasında anketlerden elde edilen bulgulardan bahsedilmektedir. Aşağıdaki grafiklerde Bayramapaşa ilinde Bayramapaşa Tuna Anadolu Lisesi, İnönü Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Bayramapaşa Suat Terimer Anadolu Lisesi, Bayramapaşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Hürriyet İmam Hatip Ortaokulu, Vatan İlkokulu ve Ortaokulu okullarında gerçekteştirilen Türk Eğitim Sen'li 104 öğretmen ile göçmen çocuklara ve göçmenlere yönelik yapılan "Göç ve Eğitim" başlıklı 30 sorudan oluşan anketten elde edilen bulgular yer almaktadır.

şekil 1. Göçmenlerin Entegrasyon Düzeyine Dair Düşünceler

Yapılan ankette, araştırmanın amacı olan “Göçmen Çocukların Eğitime Dahili ve Uyumuna Hakkında Sivil Toplumun Etkisi Üzerine” dair göçmenlerin entegrasyon düzeyi ile ilgili değerlendirmelerine ilişkin katılımcılara, “2010 sonrası göçmenlerin entegrasyon düzeyini nasıl değerlendirirsiniz ?” sorusu yöneltilmiştir. Burada verilen cevaplara göre ise Erişilen öğretmenler, entegrasyon düzeylerini %46 ile kötü, %32 ile çok kötü değerlendirmiş, toplam oyların %78'i entegrasyon sürecini kötü gördüklerini iletmiştir.

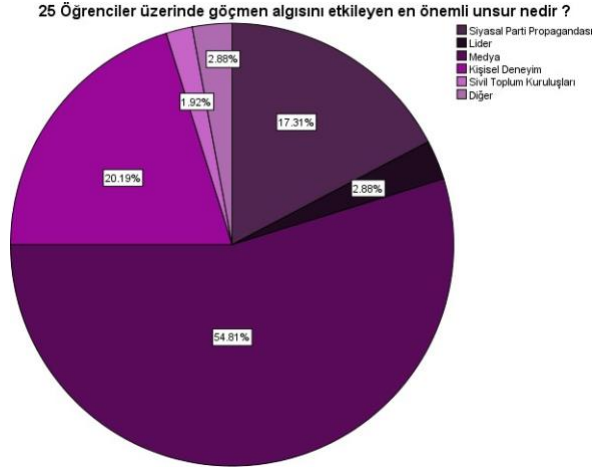
Şekil 2. Göçmenlerle Etkinlik Düzeyi

İkinci bir soru ise Göçmen kişilerle iletişim düzeyine ilişkin bulgular kapsamında, göçmenlerle ilgili etkinliklere katılmaya dair olarak “Daha önce hiç göçmenlerle ilgili Sivil Toplum Kuruluşlarında etkinliğe katıldınız mı?” sorusu yöneltilmiştir. Burada çok büyük bir oranda hayır cevabı verilmiştir. 104 katılımcıdan göçmenlerle etkinliğe katılma düzeyine dair,

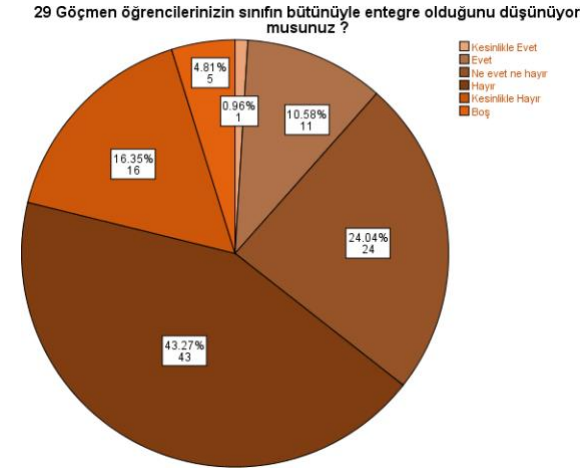
%3,85 oranı ile evet, %96,15 oranı ile hayır cevabı verilmiştir. Bu soru oldukça dikkat çekici aslında zira, göçmenlerin bu kadar sık dile getirildiği bir dönemde bunun herhangi bir sivil topluma kaymaması veya iletişime girme oranında bir etkinliğin olmaması toplumun göçmenlerden kendini uzak tuttuğu ya da uzak tutmak dışında sivil toplum örgütleri tarafından böyle etkinliklerin çok dile getirilmediği anlaşılabilir.

Şekil 3. Göçmen Algısını Etkileyen Unsur

Diğer bir grafik ise, öğrenciler üzerindeki göçmen algısını etkileyen unsurlara dair katılımcılara, “Öğrenciler üzerinde göçmen algısını etkileyen en önemli unsur nedir?” sorusunun grafiğidir. 104 katılımcıdan göçmen davranışlarını etkileyen unsurlara dair, %17,31 oranı ile siyasal parti propagandası, %2,88 oranı ile lider, %54,81 oranı ile medya, %20,19 oranı ile kişisel deneyim, %1,92 oranı ile sivil toplum kuruluşları, %2,88 oranı ile diğer cevabı verilmiştir. Çıkan rakamın en yüksek oranda medya olması öğrencilerin göçmenlere ilişkin davranışlarında başat unsurun medyada yayınlanan haberler olduğunu gösterir. Sivil toplum örgütlerinin bu denli az olması da sivil toplum bazında, bu anlamda çalışmaların az olmasını kanıtlar biçimindedir.

Şekil 4. Göçmen Öğrencilerin Sınıfla Entegrasyonu

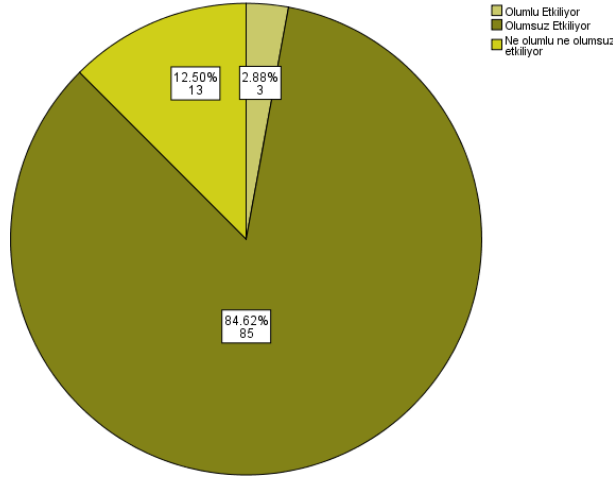

Göçmen öğrencilerin sınıfın tümüyle entegrasyon düzeylerine ilişkin katılımcılara, “Göçmen öğrencilerinizin sınıfın bütünüyle entegre olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusu gelir.

104 katılımcıdan göçmenlerin Türk öğrencilerin sınıfın bütünüyle entegre olduklarına dair değerlendirmelerine ilişkin, %0,96 oranı ile kesinlikle evet, %10,58 oranı ile evet, %24,04 oranı ile ne evet ne hayır, %43,27 oranı ile hayır, %16,35 oranı ile kesinlikle hayır cevabını vermiştir. Soruyu %4,81 oranı ile boş bırakmıştır. Hayır, cevabını verenlerin toplamı ise %59'dur.

Şekil 5. Medyada Göçmen Haberlerinin Öğrenciye Etkisi

23 Medyada göçmenlerle ilgili yayınlanan haberlerin öğrencileriniz üzerindeki etkisini nasıl değerlendiriyorsunuz ?

Son grafiğimiz “Medyada göçmenlerle ilgili yayınlanan haberlerin öğrencileriniz üzerindeki etkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yönelik anket çalışmasının grafiğidir. 104 katılımcıdan medyada göçmen haberlerinin öğrencilere etkilerine dair, %84,62 oranı ile olumsuz etkiliyor, %12,50 oranı ile ne olumlu ne olumsuz etkiliyor, %2,88 oranı ile olumsuz etkiliyor cevapları verilmiştir.

Sonuç

Alışılan bir yerden hangi sebeple olursa olsun göç etmek gidilen yerde uyumu gerektirir. Göçmen çocukların eğitimi dikkat arz etmekle birlikte, çocukların ve gençlerin eğitime uyumu gelecek açısından büyük oranda önem taşır. Kendi okullarındaki eğitimden ayrılarak vardıkları ülkede eğitime başlamaları, karşılaştıkları eğitim farkının onları ne oranda zorladığı, adapte olabilme oranları bu bağlamda önemlidir. Çünkü çocuklar uyumu önce ailesi arasında gerçekleştirerek başlar ve okula adapte olur. Fakat göçmen çocuk gittiği yerde ikinci bir adaptesi, kültürü ve yaşam tarzı ailesiyle aynı olmayan bir durumla karşılaşır.

Öğretmenlerden aldığım yanıtlardan birçoğu da göçmen çocuğun uyumu, eğitimle birlikte ve eğitim görerek devam ettirmesi gereken ve uyumun böylece gerçekleşebileceğine olan inançlarıydı. Çünkü ailesi de aslında kendileri için uyumu gerçekleştirmesi gereken bir yerdeler. Göçmen çocuk ailesinin henüz entegre olamadığı bir yerde tek başına uyumu gerçekleştirmesi imkânsız bir olgu olarak karşımıza çıkar. Burada karşımıza göçmen çocuk için eğitimin önemi gelir. Yaptığımız anketlerden elde edilen verilere göre öğretmenler, göçmen çocukların uyumu konusunda ciddi endişelere sahiptirler. Ankete katılan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu entegrasyonun gerçekleşmediğine vurgu yaparken, entegre olmamalarının uyum sorunuyla iki taraflı olduğunu belirtmiştir. Sivil toplum kuruluşlarında etkinliklere katılma oranlarındaki ciddi düşük düzey henüz sivil toplumun bu konuda çok fazla öne çıkmadığını gösterir. Öğrenciler üzerinde göçmen algısını etkileyen en önemli unsurun medya olması, medyadaki göçmen haberlerinin öğrencileri olumsuz etkilemesiyle katlanarak artış gösterdiği bellidir. Eğitim çağındaki çocukların medyadan oldukça fazla etkilendiklerini belirtmişlerdir. Medyanın bu denli fazla etkilenen alan olması belki de sivil toplum kuruluşları gibi iki tarafı birleştiren bir yapıda değil ayrıştıran ya da farklı gösteren bir yapıda olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Sınıfın bütünüyle entegre olma oranı ise oldukça düşüktür. Bahsi geçen “Göçmenlerin Eğitime Uyumu” kapsamında gerçekleşen uyum çift taraflı olup hem göçmenin sergilemesi gereken bir çaba olarak, hem de vardığı toplumun da sergilemesi gereken işler mevcudiyetinde gerçekleşir. Burada sivil topluma düşen görevler önem taşır. Zira sivil toplum halkın kendisini oluşturur ve kendinden yapılar taşır. Uyumunun henüz gerçekleşemediğinin ve kültürlerin farklılıklarına değinmeleri, bu kadar uzun bir sürede uyumun olmadığı gerekçesiyle bundan sonra uyumu beklemedikleri yapılan görüşmelerde söylenmiştir. Göçmen çocukların eğitimle birlikte uyum başlangıcında, bu fikirlerin başlıca uyum perspektifi hocalara ait olması uyumun gerçekleşmediği kanısına varılmasını sağlar. Topluma yayılmış bir algı olarak göçmenin entegre olmasını toplum bekler. Uyumun, eğitimde başlanması gereken ve başlangıcında eğitimle gelişebilecek bir durum olup, medyanın ve toplumun bakış açısı henüz eğitim çağındaki göçmen çocuğu büyük oranda etkilediği ve olaya müdahil ettiği anlaşılmıştır.

Göçmenlerin eğitime uyumu zaman aldığı gibi bunun için yapılan politikalar değerlidir. Bu politikalar gelecek açısından özellikle, o göçmen çocukların büyüdüklerini ve halen büyüyor olduklarını varsayarsak, eğitim politikaları değerlidir ve göçmen çocuğun uyumu için ayrıca değerlidir. Uyum gerçekleşmediği durumlarda, toplumdaki dışlanma veya kendini soyutlamaya giden nokta bizim için, toplum için tehlikelidir.

Kaynakça

- Ak, B. U. (2021). Göç kavramı ve kuramları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research Dergisi*, 8(72), 1749-1758. http://www.jshsr.org/Makaleler/934026353_11-8-72.2579-1749-1758.pdf. Erişim tarihi: 17.03.2023.
- Akıncı, B., Nergiz, A., ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: göç ve toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/648019>. Erişim tarihi: 22.12.2022.
- Başaran, K. D. (2021). Akran zorbalığının Suriyeli göçmen çocukların psikolojik iyi oluş halleri üzerine etkisi: Türkiye, Lübnan ve Ürdün örneklerinde literatür taraması. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 5(2). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1908848>. Erişim tarihi: 18.12.2022.
- Berry, J. W., & Sam, D. L. (2006). Contexts of acculturation. *The Cambridge handbook of acculturation psychology [Electronic version]*, 11-43. <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/TheCambridgehandbookofacculturationpsychologySam>.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler çağı: modern dünyada uluslararası göç hareketleri (çev. Bal, B. U. ve Akbulut, İ. (2008)), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. Aktaran: Şener, B. (2017). Soğuk savaş sonrası dönemde uluslararası göç olgusu ve ulusal güvenlik üzerindeki etkileri üzerine bir değerlendirme. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 6(1). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/312232>. Erişim tarihi: 18.12.2022.
- Çelik, Y. (2018). Türkiye'deki Suriyeli çocuklara yönelik uygulanan eğitim politikalarının incelenmesi, tespitler, sorunlar ve öneriler [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Duman, T. (2019). Toplumsal uyum için eğitimin önemi: Türkiye'deki Suriyeliler örneği [Elektronik versiyon]. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)*, 41, 343- 368.
- Ereş, F. (2017). Türkiye'de göçmen eğitimi sorunsalı ve göçmen eğitiminde farklılığın yönetimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/253863>. Erişim Tarihi: 18.01.2023.
- Göç İdaresi Başkanlığı (GİGM). (tarih yok). Uyum hakkında. <https://www.goc.gov.tr/uyum-hakkinda> Erişim Tarihi: 10.01.2023.

- Gün, M., ve Yüksel, S. (2021). Dünyada göçmen eğitimi politikaları bağlamında Türkiye'nin göçmen eğitimi sürecinin değerlendirilmesi ve çözüm önerileri [Elektronik versiyon]. Milli Eğitim Dergisi, 50(1), 1031-1053.
- İçduygu, A. (2004). Türkiye'de kaçak göç. İstanbul Ticaret Odası Yayınları. <https://docplayer.biz.tr/2075919-Turkiye-de-kacak-goc.html>.
- İçduygu, A., ve Aksel, D. B. (2012). Türkiye'de düzensiz göç. Uluslararası Göç Örgütü Yayınları. <http://madde14.org/images/1/15/IOMTurkiyeDuzensizGoc.pdf>.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(3). <https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/iibfdergi/file/03/7.pdf>. Erişim tarihi: 06.01.2023.
- Mülteciler Derneği. (2023, Ocak). Türkiye'deki Suriyeli sayısı ocak 2023. <https://mulateciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20ay%C4%B1t%20alt%C4%B1na%20al%C4%B1nm%C4%B1%C5%9F,201%20bin%20471%20ki%C5%9Fi%20azald%C4%B1> Erişim tarihi: 09.03.2023.
- Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2009). IOM publications (uluslararası göç örgütü göç terimleri sözlüğü) (2. bs.). https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf. Erişim tarihi: 8.01.2023.
- Suriyeli öğrencilerin eğitimine destek. (2017, Aralık). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Haber Bülteni, <https://www.meb.gov.tr/suriyeli-ogrencilerin-egitimine-destek/haber/15111/tr>. Erişim tarihi: 05.01.2023.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç çeşitleri, nedenleri ve etkileri. Turkish Studies Dergisi, 9(2), <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=6274>. Erişim tarihi: 25.12.2022.
- Yılmaz, E. A. (2019). Uyum teorileri çerçevesinde Suriyelilerin Türkiye'ye entegrasyon süreci. Turkish Studies Dergisi, 14(5), <https://turkishstudies.net/files/turkishstudies/ac0a0ca9-8f24-4377-8fa8-9bfec8be8b83.pdf>. Erişim tarihi: 20.02.2023.

YENİ JEOPOLİTİK GÜÇ ALANI: ARKTİK BÖLGESİ

Ceren Nur AILTUNKILIÇ*

Giriş

Arktik kelimesi esasında orijinali Arktos kelimesinden gelmektedir. Yunanca bir kelime ve kutup ayısı demektir. Dünyanın en kuzeyinde yer alan Arktik Bölgesi, toplam 27 milyon kilometrekarelik bir alana sahip olan Arktika Alanı sekiz tane ülkeden oluşmaktadır. Bu alanın sadece dokuz milyon kilometrekaresi kara geri kalan bölgesi 18 milyon kilometrekaresi ise denizdir. Arktik Bölgesi, son zamanlarda küresel ısınmanın sebebiyet verdiği iklim değişikliklerinin sonucunda ortaya çıkan buzul erimeleriyle yeni bir jeopolitik güç merkezi olarak ortaya çıkmıştır. Küresel ısınmanın sebebiyet verdiği iklim değişikliği sonucu buzulların erimesiyle erişilebilir bir bölge konumuna sahip olduğu için daha kısa deniz ticareti ve balıkçılık potansiyeline ulaşmıştır. Sahip olduğu jeopolitik konumundan dolayı daha önce Dünya üzerinde keşfedilmemiş, bulunmamış enerji kaynaklarına ev sahipliği yapmaktadır.

Arktik Bölgesi, uluslararası düzen içerisinde hukuki sınırları kesinleştirilememiş Kuzey Kutup Bölgesinde yer alan bir bölgedir. Sınırlarının kesinleştirilememesindeki en büyük neden bölgenin çoğunluğunun buzullarla kaplı olduğundan dolayı bölgenin kara parçası mı deniz parçası mı olduğuna karar verilemediğinden deniz hukukuna mı kara hukukuna mı uygun olduğuna da karar verilememektedir. Arktik Bölgesi kıyıdaş ülkeleri 1996 senesinde Ottawa Deklarasyonu ile birlikte çevredeki yerel korumayı ve devamlılığı ilerletebilmek için destekleme hedefleriyle uluslararası özellikteki Arktik Konsey'ini kurmuşlardır. Arktik Konsey'ine üye olan devletler arasında gündeme az gelen Finlandiya ve Norveç de vardır. Arktik Bölgesi sekiz ülkeyi kapsamasının aksine, direkt Arktik Okyanusu'na kıyıdaş olan devletler; Danimarka, Amerika Birleşik Devletleri, Norveç, Kanada ve Rusya'dır. Bu ülkelerin dışında kalan üç ülke (İzlanda, İsveç ve Finlandiya) Arktik Okyanusuna doğrudan sınır çizgileri olmamalarına rağmen, Arktik Bölgesiyle ilgili esas mekanizma olan Arktik Konsey'inde yer almaktadırlar. Arktik Bölgesi, buzulların erimesiyle diğer devletlerin dikkatlerini üzerine çekmiştir. Arktik Bölgesinin diğer devletlerin dikkatlerini üzerine çekip yeni rekabet bölgesi olarak kabul edilmesini

gerçekleştiren iki ana faktör yeraltı kaynakları ve yeni açılmış olan deniz lojistik güzergâhlarıdır. Bölgeyi jeopolitik açıdan önemli kılan birinci faktör, ABD Jeolojik Araştırmaları Kurumu'nun (*United States Geological Survey*) (*USGS*) 2008 tarihinde paylaştığı verilere göre bu yer altı kaynaklarının 48 trilyon m³ doğal gaz, 43,9 milyon doğal sıvı gaz ve 90 milyar petrol oluşturmaktadır. Globalde petrol rezervinin %6'lık, doğal gaz rezervinin ise yaklaşık olarak %25'lik kısmına sahip görünmektedir.

Bölge gün yüzüne getirilmemiş petrol rezervlerinin %13'üne, doğal gazın yüzde 30'una, sıvılaştırılmış doğal gazın yüzde 20'sini merkezinde bulunduğu görülmektedir. Jeopolitik tarafından değerli kılan ikinci faktörse buz kütlelerinin çözülmesiyle Avrasya (Avrupa-Asya) arasında yeni deniz yollarının meydana gelişidir. Bölgenin son olarak jeopolitik konumuna önemli katkı sağlayan faktörlerden biri de balıkçılıktır. İktisadi yönünden hem de yerel etki faktöründe Arktik Bölgesi'ndeki bağlamları, birlikleri tesir altına alan bir faktördür. Son zamanlarda Arktik Bölgesi'nde balıkçılık ticareti hem sınır devletleri hem besin zincirleri tarafından iktisadi yönü ölçüde vurgu yapan bir faktördür.

1. Arktik Bölgesi Tanımı ve Coğrafi Sınırları

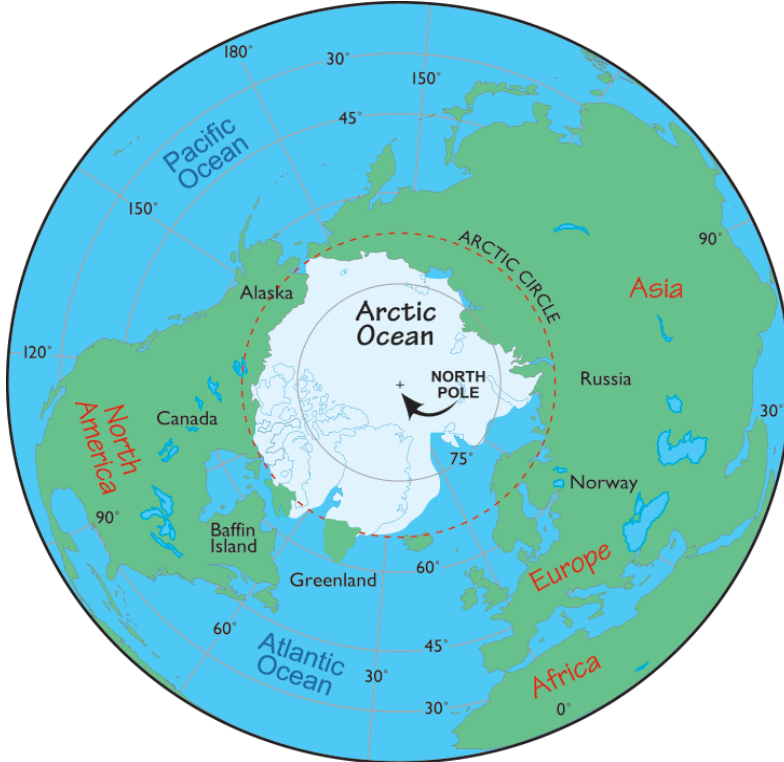
Arktik kelimesi temel olarak orijinali Arktos kelimesinden gelmektedir. Arktik kelimesi, Küçük Ayı ve Büyük Ayı takımyıldızlarının isimlerindeki “ayı” kelimesinden türetilmiştir. Bu türetilen takımyıldızları Kuzey Yarım Küre'de tüm yıl boyunca gökyüzünde geceleri görülmektedirler. Yunanca bir kelime olan Arktik terimi kutup ayısı demektir. Türk Dil Kurumunda ise Arktik Kuşak olarak geçtiği bilinmektedir. Arktik kelimesini Türk Dil Kurumu'na göre inceleyecek olursak eğer bu kelime Kuzey Kutup Bölgesi'ne yakın olan veya Kuzey Kutup Bölgesi ile ilgilenen anlamını taşımaktadır.

Arktik Bölgesi'nin jeostratejik çizgilerini açıklama konusunda tam bilgiye ulaşılamasa bile veya düşüncelerde ortak nokta oluşturulmaması uluslararası ilişkiler bölümünde 66. Kuzey Enlemiyle Kuzey Kutbunun noktasının arasındaki buzlarla çevrili bölge kabul edilmektedir. Tanımı biraz daha açmamız gerekir ise; Dünyanın en kuzeyinde bulunan Arktika veya diğer bir adıyla da bilinen Arktik Bölgesi, Kuzey Kutup Bölgesinde yer alan Arktik Okyanusu, Atlantik ve Pasifik Okyanuslarının kesiştiği bölgelerinde toplamı olmak üzere tahmini olarak üçte biri yani 9 milyon km² karalardan; geri kalan üçte iki kısımlık alan yani yaklaşık olarak 18 milyon km² alanının çoğunluğu ise buzullarla

örtülü okyanuslardan oluşmaktadır, toplamda ise 27 milyon km² 'lık bir alanda yer almaktadır (Çalık, 2021, s.100).

Tarif edilen bu bölgeye sınırı bulunan ülkeler 'Arktik Beşlisi' olarak tanımlanmaktadır. Arktik Beşlisi'nde bulunan ülkeler; 17,1 milyon kilometrekarelik yüz ölçümüyle Dünyanın sekizde birine sahip olan ve Asya ve Avrupa kıtalarında hâkimiyet süren Dünya'nın en büyük ülkesi olan Rusya; 9,83 milyon kilometrekarelik alanıyla Dünya'nın kıtasal bölge bakımından dördüncü, genel bölge tarafından ise 3. geniş devlet olan Amerika Birleşik Devletleri, 9,98 milyon kilometrekarelik yüz ölçümüyle, Büyük Okyanus Atlas Okyanusuna ve kuzeyde bulunan Arktik Okyanusu'na kadar uzanan dünyanın en büyük 2. Ülkesi olan Kanada; 385bin kilometrekarelik yüz ölçümüyle, batı tarafından, Kuzey Avrupa'da yer alan İskandinav yarımadasının batı kısmında, Atlas Okyanusu'nun bir çıkıntısı mevcut bulunan Norveç Denizi'ne sınırı bulunan Norveç; kendi başına salt halde 42 bin kilometrekarelik bir yüz ölçümüne sahipken, Grönland ve Faroe Adaları ile birlikte toplam yüz ölçümü 2 milyon kilometrekarelik alanı bulan Danimarka'dan var olmaktadır.

Harita 1. Arktik Bölgesi

Kaynak: <https://www.worldatlas.com/webiage/countrys/polar/arctic.htm>

Arktik Bölgesi'ne sınırı bulunmadığı halde bu bölgede söz hakkına- egemenliğe sahip ülkeler de yer almaktadır. Bu ülkelerin en başında doğuda Rusya, kuzeyde Norveç ve batıda İsveç ile komşu olan, sınır olarak ise batıda Botniya ve güneyde Finlandiya Körfezine sınırı olan, 338 bin kilometrekarelik yüz ölçümüyle Kuzey Avrupa'da yer alan bir İskandinav ülkesi olan Finlandiya veya resmi adıyla Finlandiya Cumhuriyeti; 449 bin kilometrekarelik yüzölçümü ile Kuzey Avrupa'da bulunan İskandinav Yarımadasında mevcut bulunan en büyük toprak bütünlüğüne sahip olan, kıyı ülkeleri batı ve kuzey tarafından Norveç, doğu tarafından ise Finlandiya, güney tarafında ise Öresund Köprüsü ile Danimarka'ya bağlı olan İsveç veya resmi olarak bilinen bir diğer adıyla İsveç Krallığı; son olarak ise 103 bin kilometrekarelik yüz ölçümüne sahip olan İzlanda yer almaktadır. Söz konusu bu sekiz ülke Arktik Konseyi'ni oluşturmaktadır.

1.1. Arktik Bölgesi Tarihi

30 bini yılı geçkin yıldır Arktika Bölgesi'nde insanın yaşadığı ön görülmektedir. Pleistosen Dönemi'nin 10 bin sene evvel sona ermesiyle bölgedeki avcıların kuzeye doğru iyice ren geyiği ve mamut gruplarının izinden yürüyerek belli kısmının Bering Boğazı'nın üstünden Amerika'nın kuzeyine doğru giderken; diğer tarafları da Arktik sınırlarına yerleşerek kısmen gezgin bir yaşam tarzına adapte olup benimsemişlerdir (Cantürk ve Atvur, 2020, s.183). 9. yüzyılda ilk olarak Nors (İskandinavya'da yaşayan, Vikingler için de kullanılan bir yerli halk ismidir.) halkı yanında yerleşim yapmaya başladılar. Bu yerleşimciler, yerli Arktik Bölgesi halklarının ataları olarak kabul edilirler. Yerli. Halk, Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyine doğru yol açtılar ve Grönland'ı sömürgeleştirmişlerdir aynı zamanda diğer taraftan

12. yüzyıla ise Kuzey Sibiryaya Rusya sayesinde bulunmuş ve sömürgeleştirilmesine şahit olmuşlardır. Arktika Bölgesinin bulunması ve bölge üstünden yeni lojistik güzergâhları bulma rekabetinin arttığı dönem, 16.yüzyıl dönemlerinde seyir kazanmıştır. Arktik Okyanusu'nun 3 asıl lojistik güzergâhıyla sınıflandırılmış oluşunu farazi bir şekilde tahmini olarak 500 sene evvel, tacir R. Thorne tarafından ortaya sürülmüştür (Cantürk ve Atvur, 2020, s.183).

Bu üç ana geçit şimdi de kullanılan Kuzeydoğu Koridoru, Kuzeybatı Koridoru ve Trans-polar Deniz Rotası'dır. Ek olarak, iki tane daha değerli güzergâh mevcuttur.

Bunlar, Kuzey Denizi Koridoru ve Kuzey Kutup Köprüsüdür. ‘1878’ senesinde İsveçli bilim adamı A. Erik N., Kuzey doğu Koridoru’nu amacına ulaşıarak geçmeyi tamamlayan tek kişidir (Cantürk ve Atvur, 2020, s.183).

Bu bölgenin evrimsel ilerlemesi incelendiğinde 1909 yılında Kanada ve 1924 senesinde Amerika Birleşik Devletleri söz hakkına sahip olmak istediklerini ortaya sürmüşlerdir (TASS, 2017). Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri’nin akabinde 1926 yılında SSCB (Sovyetler Birliği veya diğer resmi ismiyle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği), ülkesinin kuzey sınır çizgilerini belirlemiş ve yüz ölçümü yaklaşık olarak 100 bin km² olan Kola Yarımadası, Kuzey Kutbu ve Bering Boğazı, Amerika ve Asya kıtalarını birbirinden ayrılmasını sağlayan üçgeni arasında kalan bölge için hak iddia etmeye başlamıştır (TASS, 2017).

1930’lu yıllara gelindiği zaman ise Arktik Bölgesi askerî ve enerji açılarından ilgi konusu olmaya başladığı için Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kapitalist ülke dışından gelebilecek tehlikeleri engelleyip, yok etmek için Arktik Bölgesindeki hâkimiyet alanlarını hızlı bir şekilde sanayileştirmeye başlamıştır (Yılmaz ve Çiftçi, 2013, s.).

Arktika’nın jeostratejisinin özelliği temel açıdan II. Dünya Savaşı döneminde Almanya deniz kuvvetlerinin Arktik Bölgesi’ni en iyi korunan yer olarak isimlendirilmesiyle, bölge rekabete açılmıştır. Ayrıca II. Dünya Savaşının (1939-1945) döneminde koşulların elverdiği zamanlarda hazirandan eylüle kadar olan dönemde Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere aracılığıyla Sovyetler Birliği’ne iletilen desteklerin çoğunlukla güzergâh yoluyla yararlanılmıştır (Çalık, 2021, s.102).

Bu durumla birlikte Arktika Bölgesi’nin uluslararası değeri en çok 1947-1991 yılları arasında süre gelen Soğuk Savaş döneminde galip gelmiştir. Bu durumun esas ana temeliyse ABD ile Sovyetler Birliği içerisinde yaşanan jeostratejik açıdan bakacak olursak en yakınında bulunmuş olan bölümün Berin Boğazının bulunmasıdır.

1.2. Arktik Bölgesi’nin Önemi

İklim değişimiyle beraber Arktik alanının ulusal alanlarda jeostratejik değeri gün geçtikçe fazlaca önem kazanmaktadır. Bu alandaki sıcaklıkların yükselişi, buz kütlelerinin çözülmesine neden olmaktadır. Buz kütlelerinin çözülmeye başlaması,

denizin dibindeki veyahut da tabandaki doğal kaynaklara olan ulaşılabilirliği elverişli hale getirmeye başlamıştır. Bu alandaki mevsimlerin değişmeye başlaması ve bunun kıtalara yayılması başlaması, sadece bu alan için değil diğer tarafta da evrenin geneli için tehdit unsuru olan, dünya çapında evrensel bir problemdir.

Ekolojik dengelerin alt üst olması ve iklimlerin değişmeye başlaması zamanında bu alan için birçok yeni çevresel ve sosyo- kültürel problemler ile karşılaşmak durumunda olmaktadır. Arktika alanındaki yükselen sıcaklıkların etkisi doğrultusunda meydana gelen buz kütlelerindeki çözülme; okyanus sularının akışını, yağmur ve kar seviyeleriyle oynamakta, fırtınaların aksiyonlarını arttırmakta, deniz tabanının artmasına sebebiyet vermektedir. Alandaki iklim değişimi bölgeden yüzlerce kilometrekare mesafedeki çöküşü harekete geçirmektedir.

Diğer bir taraftan bu alanda insanların sayesinde (antropojenik) etkileşimin doğurduğu avantajlar, kimi dönem doğurmuş olduğu iklimsel uyarıları önlemek isteyip başarmışlardır. Bilhassa buz kütlelerinin gün geçtikçe çözülüp incelmeye başlaması ve Arktika Okyanusu'nun katmanındaki hidrokarbür kaynakları, madenler, balıkçılık ve deniz yolların gündeme gelmesi tahmin edilen balıkçılık ticari güzergâhları bu alanın planlarının ve iktisadi değerini gün yüzüne getirmektedir.

Kuzey Kutup Bölgesi; birliği ile devamlılığı ilerletmek, iktisadi kalkınmayı ve bolluğu yükseltmek amacıyla inançlı, düzenli ve süre gelen işbirliğine yardım duyan bir alandır. Bu da beraberinde büyümeyi ve alanın korunup kollanması tarafından da birliği devam ettirmenin istenmesi lazımdır.

Alanın değerinin yükselmesiyle beraber burada mevcut bulunan ulusal alandaki teşkilatlar için ayrı değer kazanmış oldu. Bu teşkilatlar; İskandinavya (Nordik) Konseyi (1952), Barents Avrupa -Arktik Konseyi (1993) ve Arktika Konseyi'dir (1996) (Çalık, 2021, s.103).

Bilhassa Arktik Konseyi, kıyıda bulunan sınır ülkelerin bütün ülkelerin oluşturucusu bulunması nedeniyle etkisi çok olandır ve bunun sayesinde alan işlerin beraberliği durumunda anlamlı gücü elinde bulundurmaktadır. Bu alanda ilkin olacak resmi bir biçimde 1952 senesinde Nordik Konseyi Danimarka, İzlanda, Norveç ve İsveç

kurucu üye ülkeleri sayesinde oluşturulmuştur. Finlandiya 1955 yılında, Aland ve Danimarka Krallığında bulunan Faroe Adası 1970 senesinde ve Grönland 1984 yılında bu teşkilata uyum gösterip girmişlerdir.

Nordik Konseyi 1996 senesinde Kuzey Kutbu İşbirliği Programı başlatılmış olarak bilinmektedir. Bu programda yapılan tasarım planının önemli olan olayı genel hat itibariyle iklim değişikliğine karşı mücadele etmek olmuştur. Bu kurulan programda bölgede yaşayan halkların yaşam standartlarının yükseltilmesi, iyileştirilmesi, iktisadi ilerlemeyi ve iş avantajlarının yükseltilmesi ve iyileştirilmesi, yeni iş girişimlerinin desteklenip katkı sağlanması, eğitim ve yetenekleri ilerletmede işlerin beraber yaygınlaştırılması gibi konu başlıklarını içerip, hedeflenmiştir.

2. Arktik Bölgesi İklim Değişikliği

Arktik tarafsız ve özgür bir alan kabul görmekle beraber kıyı çizgileri birden fazla şekilde tasvir edilmektedir. Lakin yaygın bir şekilde alanın politika çizgisi, hava ve flora çeşitliliği seviyesinin belirlediğine uygun şekli almaktadır. Atmosfer yönünden Arktik Bölgesi'nin kıyı çizgisi buradaki yaz dönemindeki ısı göstergesi 10°C alanların beraberiyile oluşmaktadır. Arktik Bölgesi'nin havasal sınırı ile tahmini olarak istikrarlı bulunan bitki örtüsü çizgisini, dünyanın üst tarafında kalan bitki örtüsünden kutup bozkırına ilerleyişiyle ortaya çıkan ağaç şeridi meydana getirmektedir. Sınırın yukarısında bulunan alanda uzun boylu ağaçlar yetişip büyümemekte ve bu bölge Arktik olarak bilinmektedir (Demirkılınç, 2015, s.110).

Bazı dönemler aşırı serin ayazı sayesinde hemen hemen tek başına bırakılan Arktik Bölgesi, bu günlerde gitgide yükselen önem ve alakanın merkezi haline gelmiştir. Devam eden iklim değişikliği ile birlikte Arktik Bölgesi'nin buz kütesinin erimesi deniz alanının eskisine nazaran daha aktif bir şekilde kullanılmaya hazır bir duruma getirmiş ve söz konusu bölgede enerji kaynaklarına yani yeraltı kaynaklarına ulaşımı ve taşımayı kolaylaştırmayı sağlamış olmaktadır. Buzul kütlelerinin yüksek seviyelerde erimeye başlamasıyla önceden gerçekleşen dönemlerde erişilebilme imkânı olmayan alana girişim ve ulaşımı kolaylaştırmış, alternatif açıdan doğal kaynak farkındalığı ve keşfedilen ticari güzergâhlarının erişim oranı, alanı dünyada bilinen jeopolitik alana doğru gelişmeye itmiştir.

2018 yılında ağustos ayında bir ticaret güzergâhında taşımacılık yapan deniz aracı ilk defa ‘Kuzey Denizi Rotası’nı’ kullanarak dünyanın en büyük kıtasından Atlas Okyanusu’nun doğusunda olan kıtaya doğru seyahatini zafer ile gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Başarıyla gerçekleştirilmiş olan bu sefer, iklim değişikliğinin yaratmış olduğu küresel ısınmadan kaynaklanan deniz buzullarının erimesiyle mümkün olmuştur.

Bu durumu şu şekil izah edebiliriz, 2018 yılının mart ayında Bering Denizi’nin (85 kilometre genişliğine sahip ve Arktik Okyanusu’na bağlı olan bir deniz) buzul kütleleri kayda geçmiş belgelerin en dip sınırına erişmiş ve sıcaklık genel olarak bilinenin aksine 30°C üstünde olduğu anlaşılmıştır. Buradaki gerçekleşen olay ‘Arktik Bölgesi İklimi Etki Değerlendirmesi)’ aracılığıyla gerçekleşmesi imkânsız durum olarak meydana gelmiştir.

Bunların dışında, küresel ısınma nedeniyle gelecek yıllarda Arktik Okyanusu’nun buzdan temizleneceği yönündeki görüşler, bu alanda mevcut olarak bulunan Kuzeybatı Geçidi ve Kuzey Denizi Rotası’nın, ulusal alanda ticaret güzergâhlarında kullanılmaya alışkın olan veya klasikleşmiş olan deniz yollarıyla rekabet içerisine girebileceği isteklerinin gerçekleşmesine sebebiyet vermiştir.

Burada iklimsel geçişe alakalı olarak Arktik Bölgesi’ne sınırı bulunan devletlerin buraya olan önemi önemli derecede yükselmiş ve Arktik alanın ulusal alanlarda mevkii ve özgürlük konuları içerisinde son derece önemli anlaşmazlıklar meydana çıkmasına neden olmuştur. Gerçekten küresel ısınma ne yazık ki Arktik Bölgesi’ni dramatik bir şekilde her geçen gün seyrini değiştirmektedir. Arctic Climate Impact Assessment (ACIA) - Arktika Bölgesi İklimi Etki Değerlendirmesi tarafından 2004 senesinde birçok farklı yürütülen planlarda bu dönemlerin sona yaklaştığına kadar Arktik Bölgesinde 4 ile 7 sıcaklık ölçeri arası arasında bir ısı yükselişi beklenildiği söylenmektedir. Ayrıca bu dönemde BU yapılan planlamalar Arktik alanında 2040 senesinin haziran temmuz ağustos dönemleri gibi buz kütlelerinin geneliyle tahmini bir şekilde yok olacağı ön görülmektedir (Yılmaz ve Çiftçi, 2013, s.3).

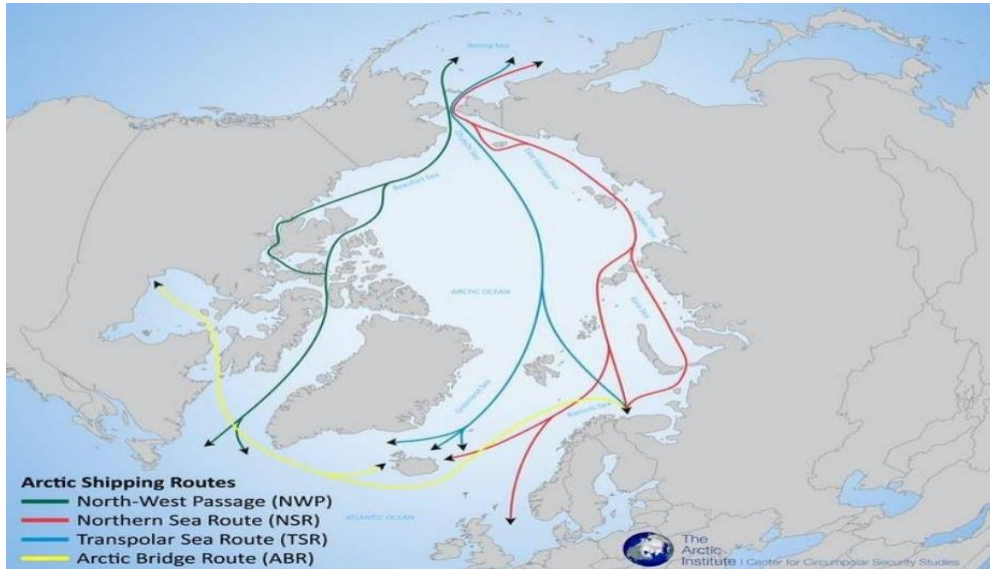
Arktik Bölgesine ülkelerin ilgisinin tekrar kazanmasının en temel nedenlerinden biri olan iklim değişikliği gösterilmektedir. Bu nedenle alandaki ısının mümkün olanın üstünde yükseliş olarak seyretmesi, teknolojik gelişmelerin ilerleme kastetmesiyle

alandaki olağan gücün meydana gelmesiyle gerçekleşmiştir. Arktik Bölgesinin coğrafi açıdan rekabet bölgesine ilerlemesinin zemininde bulunan en önemli iki sebep, yeraltında bulunan kaynaklar ve yeni keşfedilip kullanılmaya başlanacak olan deniz rotalarıdır. Bu nedenle ülkelerin alana 2000’li yıllar yüksek olan alanın zeminde iktisadi faydaların hedef olduğu bilinmektedir (Çalık, 2021, s.105).

2.1. Arktik Bölgesi Taşıma Güzergâhları

Yapılan araştırmalar ve incelemeler doğrultusunda balıkçılık ticareti vasıtasıyla bu bölge ilk defa yerliler tarafından keşfedilmiştir. Arktik alanı deniz lojistiğinin bu güne dek uzanmış geniş yelpazeli geçmişi aslında alanda ticari lojistiğine vurgu yapıлып anlaşılabilmesi amacıyla zemin oluşturmuş bulunmaktadır (Çalık, 2021, s.108-109).

Harita 2. Arktik Bölgesi Taşıma Ticaret Yolları

Kaynak: Çalık, 2021, 109.

Deniz taşımacılığının küresel ısınmanın sebebiyet verdiği mevsimlerin bozulması nedeniyle daha önce kullanılmamış koşullar oluşması nedeniyle alanın ülkeler için erişebilirliği yüksek oranla çoğalmıştır. Arktik Bölgesindeki yoğun doğal kaynak rezervlerinin keşfini takip eden süre zarfında gerçekleşmiş olan İkinci Dünya Savaşı, Arktik bölgesine kattığı en önemli etkilerinden ikisi ise ciddi jeostratejik, taşıma ve ulaşım konusunda önem kazanmasına temel sebep olmuştur (Cantürk ve Atvur, 2021, s.183). Ticari güzergâh rotaları Kuzey Deniz Yolu, Kuzeybatı Geçidi, Kutup Ötesi Deniz Yolu ve Arktik Köprüsü’nden meydana gelmektedir. Kuzeybatı Geçidi Atlantik ve

Pasifik Okyanuslarını Kanada Arktik Takımadalarına bağlayan ve Kanada ve Amerika kıyılarından geçen deniz rotasıdır. Geçit, son birkaç yıla kadar kalın buz tabakalarıyla kaplı olduğu için ulaşıma kapalı olmasına rağmen yaşanan iklim değişikliği sonucunda yolun kullanılabilmesine yılın sıcak dönemlerinde imkân sağlamaktadır.

Kuzey Deniz Yolu, Rusya'nın Arktik Okyanusu'ndaki kıyılarından geçen; deniz ticaret yolları açısından potansiyeli en yüksek olanıdır. Kutup Ötesi Deniz Yolu, Atlantik Okyanusu'ndan Pasifik Okyanusu'na doğru uzanan buzulların erimesi ile kullanıma açılacak olan Arktik ticaret yoludur.. Arktik Köprüsü, Rusya'yı Kanada'ya, özellikle de Rus Murmansk Limanı'nı Manitoba'daki Hudson Körfezi limanına bağlayan ve yılın en fazla dört ayı kullanıma açık olan mevsimsel bir deniz rotasıdır.

2.2. Balıkçılık

Arktik Bölgesinde yapılan araştırmalara göre bu bölge balıkçılık ticareti sayesinde ve bu ticaret için keşif yaparken Arktik yerlileri tarafından keşfedilmiştir. Bu denizlerdeki ve sulardaki balıkçılık veya balıkçılık ticareti tek bir hususla sınırlandırılabilir o da uluslararası antlaşması ile birlikte sınırlandırılabilir (Pazarıcı, 2020, s.266-313). Bering Denizi, Pasifik Okyanusu'nun kuzeyinde Bering Boğazı ve güneyinde Aleutian adaları içerisinde mevcut olarak yer alan Dünyada en büyük üçüncü denizi olma özelliğini bulduran bir denizdir. Amerika'da yer alan Alaska ve Rusya Federasyonu arasındaki jeostratejik rekabetin ve anlaşmazlıklarının geçmişten gelen nedenlerinden ilki, bu alandaki balıkçılık konusunda mevcut olan yarış hâlinin bulunmasına karşın bu durumu tertipleyen bir antlaşmanın bulunmamasından meydana gelmektedir. Olağan koşullar içerisinde doğrudan tutulan balıkçılıklarda Rusya Federasyonu'nun 1/3' ini ve Amerika'nın %50'sini veyahut hemen hemen yarısına yakınına sağlamaktadır.

Lakin Rusya Federasyonu, yapmış olduğu yasalara aykırı bir şekilde yağmış olduğu avlanmayla beraber onaylanmış sınırı aşmıştır. Onaylanmış sınırı aştığı için ise iki önemli husus yaşatmıştır. Bu hususlardan ilki, alanın çevresel dengesini tehdit edip, bozmasıdır. Diğer bir husus ise bu alandaki balıkçılık ticaretini kötü etkilemesidir, bu iki hususla beraber Rusya sıkça anılmaktadır. Buradaki yaşanan rekabetin geçmişteki temeli 1860'lı senelere dayanmaktadır. Bu senelerde gerçekleşen Sovyet Rusya ile Amerika'nın arasında çizilen jeostratejik yolların tasvir edilmesiyle başlamış bulunmaktadır.

1990 senesinde resmîyete dökülen Amerika ve Sovyet Rusya ülkeleri içerisinde imzalanmış olan Baker Shevardnadze Hattı antlaşması ile bu ülkeler deniz kıyı yolunu benimsemişlerdir. Lakin, Rusya Federasyonu geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu antlaşmayı onaylamamaktadır. Danimark, Gronland'ın hazine karının 2/3'sine destek sağlarken, geride kalmış kısmını önemli derecede balıkçılıktan sağlamaktadır.

3. Arktik Bölgesi ve Jeopolitik Kavramı

Arktik Bölgesi, Dünyanın en kuzeyinde yer alan Arktika veya diğer bir adıyla da bilinen Arktik Bölgesi, Kuzey Kutup Bölgesinde bulunan Arktik Okyanusu, Atlantik Okyanusu ve Pasifik Okyanuslarının kesiştiği bir bölgede bulunur. Yer aldığı bölgenin tahmini olarak toplam alanı yaklaşık 27 milyon km²'dir. Bu alanın yaklaşık üçte biri, yani 9 milyon km²'si karalardan oluşurken geri kalan yaklaşık üçte ikisi, yani 18 milyon km²'si buzullarla kaplı okyanuslardan oluşur (Çalık, 2021, s.100).

Arktik Bölgesi, dünya ekonomisi ve stratejisi için önemli bir bölgedir. Bölgedeki ülkeler, büyük bir enerji kaynağı potansiyeli, yeni deniz yolları, doğal zenginlikler ve turizm imkanları gibi avantajlar sunmaktadır. Ancak aynı zamanda, iklim değişikliği, buzul erimesi, deniz seviyesi yükselmesi ve çevresel sorunlar gibi birçok riskle karşı karşıyadır. Arktik Bölgesi'ndeki kaynakların yönetimi ve bu risklerin azaltılması, bölge ülkeleri arasında işbirliğinin arttırılmasını gerektirmektedir. Arktik Konseyi, bölgedeki çevresel ve ekonomik konuları ele almak için sekiz Arktik ülkesi ve altı yerli halk örgütünden oluşan bir forumdur. Bölgenin jeopolitik önemi de artmaktadır. Arktik Bölgesi'nde egemenlik hakları ve deniz sınırları konusunda tartışmalar ve anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Bölgedeki ülkeler, Arktik Bölgesi'nde ticari ve askeri faaliyetler için daha geniş bir alan talep etmektedirler. Özellikle Rusya, Arktik Bölgesi'nde askeri varlığını arttırmaktadır.

Kısaca toparlarsak, Arktik Bölgesi, dünya ekonomisi, stratejisi ve çevresi için önemli bir bölgedir. Bölgedeki kaynakların yönetimi ve çevresel sorunların azaltılması, bölge ülkeleri arasında işbirliğinin arttırılması ile mümkün olacaktır. Ayrıca bölgedeki jeopolitik sorunlar da uluslararası işbirliği yoluyla ele alınmalıdır. Arktik bölgesi, jeopolitik açıdan stratejik bir bölgedir. Bu bölge, Arktik Okyanusu ve çevresindeki kara kütlelerinin büyük bir kısmını kapsar ve bu nedenle birçok ülke için ekonomik, çevresel ve

stratejik fırsatlar sunar. Arktik bölgesi, enerji kaynakları ve deniz yolları açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Bölgedeki deniz yolları, özellikle Rusya'nın kuzeyindeki Kuzey Deniz Yolu, ticari faaliyetler için kısa ve avantajlı bir rota sağlayabilir. Bölgenin altında da zengin doğal gaz ve petrol rezervleri bulunmaktadır. Ancak, bu fırsatlarla birlikte, Arktik bölgesi aynı zamanda iklim değişikliği, buzulların erimesi, deniz seviyesi yükselmesi, balıkçılık ve diğer çevresel sorunlar gibi ciddi risklerle de karşı karşıyadır.

Bölgedeki bu risklerin yönetimi, uluslararası işbirliğinin gerektiği bir konudur. Arktika bölgesi, jeopolitik açıdan da daha önce bahsettiğimiz gibi oldukça önemlidir çünkü bölgedeki egemenlik ve haklar konusunda çeşitli iddialar ve anlaşmazlıklar vardır. Bazı ülkeler, kıyı şeridindeki bölgelerdeki kaynakları ve çevreyi korumak için haklarını savunurken, diğer ülkeler bölgede ticari ve askeri faaliyetler için daha geniş bir alan talep etmektedir.

Sonuç

Arktik Bölgesi, enerji kaynakları, dünya nüfusunun artan enerji ihtiyacını karşılamak için önemli bir potansiyele sahiptir. Bu bölge, önemli miktarda enerji kaynaklarına sahip olduğu için son yıllarda uluslararası politika ve ekonomide önemli bir konumda yer almaktadır. Bölgedeki enerji kaynakları, petrol, doğal gaz, kömür, nükleer enerji ve yenilenebilir enerji kaynaklarını içermektedir. Özellikle, Arktik Bölgesi'nin deniz yolları son yıllarda küresel ekonomide giderek daha önemli bir rol oynamaktadır. Buzulların erimesiyle birlikte, Kuzey Denizi Rotası ve Kuzey Kutup Denizi geçitleri, Asya ve Avrupa arasında daha kısa ve daha ucuz ticaret yolları olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, bu deniz yollarının kullanımı, bölgedeki çevre koşullarına ve diğer ülkelerin egemenlik iddialarına bağlı olarak tartışmalıdır. Arktik Bölgesi aynı zamanda, iklim değişikliği açısından da önemli bir konuma sahiptir.

Bölgedeki buzulların erimesi, dünya genelinde deniz seviyelerinin yükselmesine ve çevresel değişikliklere neden olmaktadır. Bu nedenle, Arktik Bölgesi'nin çevresel hassasiyeti, bölgedeki enerji kaynaklarının çıkarılması ve kullanımı konusunda daha dikkatli bir yaklaşım gerektirmektedir.

Bununla birlikte, Arktik Bölgesi'nin enerji kaynakları açısından zenginliği, bölgedeki ülkeler arasında çekişmeli bir duruma neden olmaktadır. Özellikle, Rusya,

Kanada, Norveç, Danimarka ve ABD gibi ülkeler, bölgedeki enerji kaynaklarına erişim için birbiriyle rekabet etmektedir. Bu durum, bölgedeki siyasi ve ekonomik istikrarı olumsuz yönde etkilemektedir. Arktik bölge, dünyanın en kuzeyindeki buzul kaplı topraklardan oluşan bir bölgedir. Bölgedeki en önemli ülkeler Kanada, Danimarka, Norveç, Rusya ve ABD'dir. Arktik bölge, iklim değişikliği, enerji kaynakları, doğal kaynaklar ve deniz taşımacılığı açısından stratejik öneme sahiptir. Bu nedenle, devletler Arktik politikalarını geliştirmektedirler (Çalık, 2021).

Arktik Konseyi, Arktik bölgede doğrudan veya dolaylı politika izlemek ve bilimsel araştırma yapmak isteyen ülkeler için önemli bir kurumdur. Arktik Konseyi, 1996 yılında kurulan ve Arktik bölgenin sosyal, ekonomik ve çevresel konularını ele alan bir uluslararası kuruluştur. Konseyin temel amacı, Arktik bölgesindeki çevre koruma, sürdürülebilir kalkınma, deniz güvenliği, bilimsel araştırma, kızılötesi gözlem ve uluslararası işbirliği konularında çalışmalar yapmak ve üyeler arasındaki diyalogu ve işbirliğini artırmaktır (Çıtak, 2020, s.5440).

Uluslararası kuruluş olan bu kurum, Kanada, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşmaktadır. Konsey ayrıca Arktik yerli halklarının temsilcilerini de içermektedir. Arktik Konseyi, üye ülkelerin arasında ortak politikaların belirlenmesine ve koordinasyon sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca Arktik bölgesinin ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilir kalkınması için çalışmalar yürütmektedir (Çıtak, 2020, s.5440).

Ottawa Deklarasyonu, 1996 yılında Arktik bölgesiyle ilgili konularda bir araya gelen Arktik Konseyi'nin üye ülkeleri tarafından imzalanan bir belgedir. Deklarasyon, Arktik bölgesindeki sürdürülebilir kalkınma, çevre koruma ve uluslararası işbirliği konularında ortak bir vizyon oluşturulması amacıyla hazırlanmıştır (Tutan ev Arpalier, 2020, s.24; Çıtak, 2020, s.5442).

Ottawa Deklarasyonu, Arktik bölgesinin benzersiz doğal çevresinin korunmasının önemine dikkat çekmektedir. Deklarasyon, bölgedeki doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra, deklarasyon, Arktik bölgesinin yerli halkları ve diğer topluluklarının yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve kültürel miraslarının korunması gerektiğini belirtmektedir. Bu deklarasyonun amacı ve

öne, Arktik bölgesindeki çevresel sorunların ele alınması ve sürdürülebilir kalkınma için uluslararası işbirliğinin önemini vurgulamaktadır.

Deklarasyon, Arktik Konseyi üyelerinin bölgedeki çevresel etkileri izlemek, değerlendirmek ve ele almak için bir araya gelmeleri gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra, deklarasyon, bölgedeki çevre koruma çalışmalarına finansman sağlanması ve yerel halkların bu çalışmalarda aktif rol alması gerektiğini vurgulamaktadır (Çıtak, 2020, s.5443). Avrupa Birliği (AB), Arktik bölgede çevre koruma, sürdürülebilirlik, enerji güvenliği ve uluslararası işbirliği konularında politikalar geliştirmektedir. AB'nin Arktik politikaları aşağıdaki ana başlıklar altında toplanabilmesi mevcuttur (Çıtak, 2020, s.5447).

Rusya, Arktik bölgesindeki enerji kaynaklarına erişim ve çıkarımı konusunda öncelikli politikalar yürütmektedir. Bununla birlikte, Rusya'nın Arktik politikaları sadece enerji sektörüyle sınırlı değildir, aynı zamanda çevre koruma, savunma ve uluslararası işbirliği konularını da kapsamaktadır. Rusya'nın Arktik politikaları belli ana başlıklar altında toplanıp açıklanabilmektedir. Bunlar, enerji, çevre koruma, uluslararası işbirliği, savunma politikalarıdır (Duru ve Uğur, 2021).

ABD'nin Arktik bölgesi politikaları, enerji, çevre koruma, savunma ve uluslararası işbirliği gibi konuları kapsamaktadır. ABD, Arktik bölgesindeki doğal kaynakların çıkarılması ve taşınması için çeşitli projeler yürütmektedir. Bunun yanı sıra, ABD, Arktik bölgesindeki çevre koruma konusuna da önem vermektedir ve bu amaçla çeşitli programlar ve projeler geliştirmektedir. Ayrıca, ABD, Arktik bölgesindeki askeri varlığını da güçlendirmektedir. Bununla birlikte, ABD, Arktik bölgesindeki diğer ülkelerle işbirliği yaparak, Arktik bölgesinin sürdürülebilir ve istikrarlı bir şekilde yönetilmesini hedeflemektedir (Çelik ve Yıldız, 2019, s.71).

Türkiye'nin özel bir Arktik bölgesi politikası yoktur. Ancak, Türkiye 2013 yılında Arktik Konseyi'ne gözlemci üye olarak kabul edilmiştir. Bu üyelik sayesinde Türkiye, Arktik bölgesiyle ilgili gelişmeleri yakından takip etmekte ve bölgedeki fırsatları değerlendirmektedir (Çalık, 2021, s.122-123).

Kaynakça

- Akın, G. (2013). Yüzyılımızın temel sorunlarından biri: buzullarının erimesi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, 25, 9-10
- Akpınar Güçlü, B. (2017). Uluslararası hukuk çerçevesinden arktik güvenliği politikalarının analizi: Rusya ve ABD örneği. Savunma Bilimler Dergisi
- Ateş, O. (2017), Rusya federasyonu'nun arktika politikası. Avrasya İncelemeleri Dergisi, VI/1: 57-95.
- Cantürk, İ. U., ve Atvur, S. (2021). Arktik bölgede çevresel bozulma, strateji ve rekabet: çevresel güvenlik bağlamında bir değerlendirme. International Journal of Politics and Security, 3(1), 180-217.
- Çalık, A. G. (2021). Arktik Bölgesi'nde yaşanan güncel sorunlar ve ikili anlaşmazlıklar. International Journal of Politics and Security, 3(1), 99-128.
- Çelik, H., ve Yıldız, G., (2019). Yeni bir egemenlik mücadelesi alanı olarak Arktika: ABD – Rusya Rekabeti. Güvenlik Çalışmaları Dergisi, 16(2), 83-118.
- Çolak, H. E. (2017). Arktik'te yeni jeopolitik çatışma alanları. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
- Çıtak, E. (2020). Arktik bölgesi siyaseti: Ottawa Deklarasyonu'ndan bugüne aktör politikaları ve Çin'in kutup ipek yolu projesi, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15(10), 5438-5473.
- Dal, A. (2020). Jeoekonominin yükselişi: Enerji Kaynakları bağlamında Arktika ve Doğu Akdeniz bölgelerinin analizi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 65, 66-84.
- Dal, A. (2020). Kuzeydeki asırlık çatışma: Arktik bölgesi'ndeki çıkarlar algılaması ve egemenlik tartışmaları üzerine bir değerlendirme. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30(2), 287-304.
- Demirkılınc, S. (2015). Politik bir bölge olarak Arktika'nın tanımlanışı. (Harun Gümrükçü ed.), Küresel Bakışla Kutup Çağı: Çatışmalar, İşbirlikleri ve Ulusal Çıkarlar, 109-131 Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Genç, A. (2020). Arktika bölgesi'nin uluslararası güvenlik çerçevesinde incelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Güneş, M. (2021), Türkiye'nin Arktik bölgesi politika hedeflerine ilişkin bir değerlendirme. Stratejik Düşünce Enstitüsü Köşe Yazısı.
- İşcan, İ. H. (2004), uluslararası ilişkilerde klasik jeopolitik teoriler ve çağdaş yansımaları. Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, 1(2), 47-79.
- Kanat, S., Kılınc, S., Ve Gürkaynak M. (2022) Arktika bölgesindeki uluslararası anlaşmazlıklar ve küresel ısınmanın bunlara etkileri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 17(3), 837-861.
- Kavas, A. Y. (2019) Soğuk savaş sonrası Arktika bölgesi jeopolitiği ve bölgesel iş birliği potansiyeli, Akdeniz İİBF Dergisi, 25-44.

- Limon, O. (2020) Yeni enerji havzalarının ortaya çıkmasının kuzey kutbu arktika jeopolitik konumuna etkileri. (Doktora Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Öztürk, T., VE Gürsoy, F. (2022), Küresel iklim değişikliğinin Arktik Okyanusu'na jeopolitik etkisi, Akdeniz İİBF Dergisi, 117-131.
- Yılmaz, N., ve Çiftçi A. (2013) Arktika Bölgesi'nin Siyasal Önemi ve Siyasal ve Hukuksal Statüsünün Karşılaştırmalı Değerlendirmesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31, 1-16.
- Yorulmaz, M. (2021), Arktik bölgesinde güvenlikleştirme: Kıyıdaş devletlerin güvenlik sektörleri analizi, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 148-170.

DOĞU AKDENİZ'DEKİ HİDROKARBON KAYNAKLARININ BÖLGE GÜVENLİĞİNE VE İŞBİRLİKLERİNE ETKİSİ

Eray GEDİK⁷

Giriş

Etrafında birçok medeniyetin kurulup yıkıldığı doğal zengin kaynaklarına sahip Doğu Akdeniz bölgesi, kıyıdaş ülkelerin yapmış olduğu enerji keşifleriyle beraber bölgenin hidrokarbon kaynaklarının bolluğundan söz etmek yanlış bir tabir olmayacaktır. Bu bolluğun beraberinde birçok sorunda kendisini göstermektedir. Bunlardan birkaçı hidrokarbon kaynaklarının paylaşımı, bölgede yaşanan gemi trafiği ve gemilerin çevreye verdiği zararlardır. Sorunlar ilk olarak Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Hidrokarbon kaynaklarını arama çalışmalarını Türk hükümetinin haklarını çiğneyerek yaptığı iş birlikleri ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sorunu gün yüzüne çıkmıştır. Türkiye uğramış olduğu haksızlığa göz yummadan bu konuyu Birleşmiş Milletler (BM)'e taşımıştır. Türkiye BM onayını alması sonucunda Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), BM itirazına karşın belirlemiş olduğu 13 parselde çalışmalarını yürüteceğini duyurmuştur. GKRY'nin bölgede Türkiye'yi dışlama çabalarının artması ile birlikte gerilim üst düzeylere ulaşmıştır. Türkiye hem ikili işbirlikleriyle hem de Fatih ve Yavuz sondaj gemileri ile Oruç Reis gibi sismik araştırma gemileriyle sondaj çalışmalarını istikrarlı bir şekilde devam ettirmiştir (Yeniçeri vd., 2020).

Doğu Akdeniz'de önemli bir noktada yer alan diğer bir aktör olan Mısır hükümeti 6 Ağustos 2020'de Yunanistan ile imzaladığı deniz yetki alanları anlaşmasıyla Türkiye'ye karşı taraf olmuştur. Fakat Yunan adalarının kıta sahanlığını tam yetki ile kabul etmemesi Türkiye ile ilişkilerinde daha fazla gerilim yaşanmaması adına geri adım atmıştır (BBC, 2020).

1. Bölge Güvenliği Bakımından Doğu Akdeniz'in Önemi

Jeostratejik olarak önemli konumda bulunan Doğu Akdeniz, Osmanlı'nın dağılmasının ardından bölge ülkelerinin güvenlik tehdidi artmış ve bölgedeki düzen alt

⁷ İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrencisi.

üst olmuştur. Bölgede yaşanan birçok krizin ardından doğal gaz ve petrol gibi hidrokarbon keşifleriyle büyük güçler ve bölgedeki devletler kaynaklardan pay edinme amaçlı yeni politikalar üretmeye başlamışlardır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz’de geniş deniz yetki alanları olan enerji ithalatlarında büyük bir yere sahip Türkiye’nin bölgesel güvenliği için önceliği sınır ve ülke güvenliğini korumaktır. Bunun dışında Rusya ve İran’a enerji yönünden bağımlılığını azaltması amacıyla Doğu Akdeniz’de ekonomik çıkarları yönünde politikalar üretmiştir.

Orta Doğu ve Asya’nın Avrupa ticaretinde geçiş yolu olan Türkiye bu ticaret pazarında önemli bir yer edinmesi yolunda politikalar izlemektedir. Türkiye diğer bölge devletleri tarafından görmezden gelinmesine rağmen deniz yetki alanları olan Mavi Vatan’da hidrokarbon çalışmaları yürütmekte ve bölge güvenliğini sağlamakta kararlıdır. Bölgede Araplar tarafından istenmeyen ülke olan İsrail ise Tamar ve Leviathan bölgelerinde faaliyetlerini yürütmekle beraber Yunanistan’a taraf bir şekilde Türkiye ile yaşadıkları bölgedeki krizde etkin rol oynamaktadır. Bölgedeki diğer aktör Mısır ise ekonomik istikrarı ile bölge güvenliğini sağlamlaştırmayı ve enerji ihracatını sağlamayı hedeflemektedir (Güzel ve Küçük, 2021). Mısır’da 30 Ağustos 2015’te 850 milyar m³ gaz içeren bir sahanın bulunması ile bölgedeki en büyük doğal gaz sahası keşfedilmiştir. Zohr adı verilen bu sahanın keşfiyle Doğu Akdeniz’de hidrokarbon kaynaklarının keşifleri artmıştır (Karbuz, 2019, s.3).

1.1. Doğu Akdeniz’de Önemli Enerji Sahaları

Doğu Akdeniz’de onlarca enerji sahası bulunmaktadır bunlardan bazıları gerek stratejik olarak gerekse enerji miktarı olarak daha ön plandadır. İsrail ve Lübnan’ın açıklarında ihtilafli saha olan Leviathan’da 2010 yılında keşiflerin yapılması sonucunda 2019’da sondaj çalışmaları başlamıştır. Bu sahadaki keşifle beraber Türkiye ve İsrail arasında bölgesel bir sorun meydana gelmiştir (Akbayır ve Savaş, 2021).

Türkiye ve İsrail ilişkileri bu keşiflerin öncesinde de Doğu Akdeniz’de sorunlar yaşamıştır. İsrail’in Yunanistan ve GKRY ile yakınlaşması, 2010 yılının Mayıs ayında yapılan Mavi Marmara Baskını ve 2011’deki Kıbrıs petrol arama krizi ülkeler arasındaki sorunun artmasına sebep olmuştur. Leviathan sahasına yakın olan Orta Doğu ülkeleri Lübnan ve Suriye de İsrail’in sahadaki enerji kaynaklarını çaldığı iddia edilmiştir.

Bölgedeki tahmini 32 trilyon fit küp (tcf) bulunması İsrail ve Lübnan arasında kaynakların paylaşılması konusunda gerilime sebep olmuştur. İsrail'in Suriye ve Filistin gibi diğer Orta Doğu ülkeleri ile sorunlar yaşadığı görülmektedir. Bunun üzerine Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bölgede arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur. İsrail'in çıkarlarına daha yakın bir şekilde politikalarını yürüten ABD bölgede İsrail'in varlığının kabul edilmesinin gerektiğini öne sürmüştür. Bölgede barışın vuku bulmasıyla enerji iş birliklerinin olabileceğini savunmuştur (Ediger vd., 2012, s.87-88).

İsrail'in diğer bir gaz sahası olan Tamar sahası ise Ocak 2009'da keşfettiği 283 milyar m³'lük ilk büyük enerji sahasıdır. İsrail'in Tamar, Leviathan ve diğer keşif yaptığı sahalarında 200 yıllık enerji gereksinimini ve güvenliğini sağlayıp en yüksek düzeyde kârı uygun bir mali sistemde gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. GKRY ve Yunanistan ile buradan çıkan hidrokarbon kaynaklarının Avrupa enerji pazarında yer alması için ortak amaçları bulunmaktadır (Acar ve Yılmaz, 2018, s.603).

GKRY münhasır ekonomik bölgesinde yer alan Afrodit sahasında ise 28 Aralık 2011 tarihinde 129 milyar m³ doğal gaz keşfi bulunduğu açıklanmıştır. ABD menşeyli bir enerji şirketi tarafından keşfedilen bu saha GKRY'ni enerji ihracatı yapacak pozisyona yükselmesini sağlamıştır.

Keşfi yapan ABD'li şirket Noble bu sahadaki planı doğal gazı GKRY'nde sıvılaştırılmış doğal gaz haline getirip Avrupa, Asya ve Mısır'a ithalatında önemli rol oynamaktadır (Tamçelik ve Kurt, 2014, s.687). Bu sahanın Leviathan sahasına 30 km yakınlığında olması sebebiyle İsrail ile işbirliği yapılmasında değeri yüksek bir konumdadır. 8 Şubat 2018 tarihinde yapılan bir keşifte tahmini 181 milyar m³ rezerve sahip Calypso sahasında GKRY'nin Münhasır Ekonomik Bölgesinde Afrodit sahasından daha büyük bir sahanın var olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sahanın keşfi devletlerin ve özel şirketlerin göz önünde bulundurup sahaya yatırımlar yapması yönünde stratejilerin uygulanması beklenmektedir (Kansu, 2019, s.94).

GKRY'nin MEB'inde 2022 yılında yapılan son keşiflerde Türkiye MEB'ine yakın olan bir sahada 60-80 milyar m³ doğal gaz keşfi gerçekleşmiştir. GKRY bölgede keşfedilen bu sahaları İtalyan ENI ve Fransız Total şirketlerine kiralamış ve Ağustos itibarıyla sahada sondaj faaliyetleri yürütülmeye başlamıştır. Yeni keşfedilen bu bölge

Türkiye MEB'i ile uyuşmazlık yaşanan bölgelerin dışında olduğu için iki ülke arasında gerilime sebep olmayacağı görülmektedir (Bilge, 2022).

Doğu Akdeniz havzasında 850 milyar m³ rezerve sahip 30 Ağustos 2015'te keşfedilen en büyük enerji sahası olan Zohr doğal gaz sahasını keşfiyle enerjide dışa bağımlılığını azaltan Mısır, aldığı Uluslararası Para Fonu (IMF) kredileri sayesinde de enerji sektöründe ilerleme yaşandığı görülmektedir. Diğer bölge ülkeleriyle işbirliğine kapı açan bu sahanın bölgede yaşanan anlaşmazlıkların ve oluşan gerilimin yatıştırılmasında etkin olabilir. 2017 yılında sondaj çalışmalarının başlamasıyla beraber Mısır'da önceki yıllara göre büyük oranda artış gerçekleşmiştir. Sahadaki günlük üretim yaklaşık 2000 milyon m³ olduğu belirtilmektedir (Kansu, 2019, s.117).

1.2. Doğu Akdeniz Boru Hattı

2 Ocak 2020 günü yaklaşık 6 milyar Euro maliyetinin olduğu Doğu Akdeniz Boru Hattı projesi GKRY bölgesinden elde edilen gazın Avrupa'ya taşınmasında rol oynayacak olan bu hattı İsrail, Yunanistan ve GKRY aralarında yaptıkları anlaşmayla boru hattı projesini hayata geçirmeyi planlamaktadır. Fazla maliyeti sebebiyle günümüzde henüz yapımı tamamlanamamıştır (Kısacık ve Helvacıköylü, 2020, s.101).

Doğu Akdeniz Boru Hattı, AB doğal gaz enerjisinin %10'luk ihtiyacını karşılayacak şekilde yılda 16 milyar m³ doğal gazın Avrupa'ya taşınmasını sağlayacak şekilde planlamalar yapılmıştır. Başlangıç merkezi Leviathan ve Afrodit doğal gaz sahaları olan bu hattın devamında Kıbrıs ve Girit adasından geçerek Yunanistan'a ulaşıp son olarak İtalya ve Bulgaristan üzerinden Avrupa enerji pazarına çıkması planlanmaktadır (Erciyes vd., 2019, s.11).

2. Doğu Akdeniz'de Yapılan Anlaşmaların Hukuksal Boyutu

Doğu Akdeniz'deki deniz alanlarının sınırlandırılması, iki ayrı hukuki ihtilaf alanına sahiptir: Türkiye ile Yunanistan arasındaki deniz sınırı ihtilafı ve Kıbrıs meselesi ile birlikte adanın statüsüdür. İlk ihtilaf, adaların deniz alanlarına dâhil edilmesi konusunda çelişkili iddiaların bulunması ve Doğu Akdeniz'in karmaşık coğrafi koşulları nedeniyle sınırlandırma meselesini daha da karmaşık hale getirmektedir. İkincisi, Kıbrıs meselesinin henüz çözülmemiş olması ve Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerin potansiyel

hidrokarbon yatakları üzerinde eşit haklara sahip olması gerektiğini savunan tutumu nedeniyle ortaya çıkmıştır. Diğer devletler ise Libya, Mısır, Fransa ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi siyasi çıkarları, ideolojik düşünceleri ve ilgili hükümetlerle olan ilişkilerine göre farklı taraflarda yer almaktadır (Erdoğan, 2021, s.80).

Yunanistan, kıta sahanlığı sınırlandırmasında adalarının da kıta sahanlığına sahip olduğunu iddia ederek, Türkiye'yi Doğu Akdeniz'den dışlamaya çalışmaktadır. Ancak uluslararası deniz hukuku hakkaniyet prensiplerine göre adaların coğrafi denge, nüfus, konum ve büyüklüğü gibi özelliklerine bakarak sınırlandırma yapılması gerektiğini belirtmektedir. Yunanistan'ın haksız talepleri uluslararası yargı organları tarafından reddedilmektedir.

Türkiye için Ege Denizi'ndeki ihtilaflar sadece kıta sahanlığı ile sınırlı kalmamaktadır, aynı zamanda karasuları, FIR hattı, hava sahası, MEB, yerleşimi olmayan adacık ve kayalıkların statüsü ve adaların silahsızlandırılmış statüsü de dikkate alınarak hakça bir çözüm bulunmalıdır. Anakaraların sınırlandırmada ana rol oynadığı ve kıyıların uzunluğunun önemli olduğu geçmişteki uygulamalara rağmen, adalara tam etki verilmesi ve eşit uzaklık yöntemi ile bir sınırlama yapılması Türkiye'nin açık denizlere erişimini engelleyerek kapamama ilkesine aykırı bir durum oluşturmaktadır (Şen, 2021).

Türkiye, Yunan-Rum ikilisinin Doğu Akdeniz'deki yetki alanları ile ilgili girişimlerine karşı uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını korumak için bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Türkiye, 2005'te BM'ye verdiği nota ile kendi kıta sahanlığı olan alanları belirtirken, 2011'de KKTC ile kıta sahanlığının sınırlandırılması antlaşmasını imzaladı. Türkiye, GKRY'nin tespit ettiği MEB'i ve petrol/doğal gaz ruhsatlarını tanımamakta, arama çalışmalarını askeri gemiler kullanarak önlemektedir. Türkiye, deniz yetki alanlarında araştırma yapan gemileri ile birlikte kararlı tutumunu devam ettirmektedir.

Türkiye, bu kararlılığını Kasım 2019'da Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması" konulu bir mutabakat imzalayarak bir kez daha göstermiş oldu. Bu mutabakat ile Türkiye, Libya ile Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda anlaşmaya vardı. Buna göre, Türkiye ve Libya, kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırmalarında ortak paylaşım

prensibi üzerinden hareket etme kararı aldılar. Bu mutabakat, diğer ülkelerin tepkisine yol açtı ve Yunanistan ile Mısır, Türkiye-Libya mutabakatını tanımadıklarını açıklamışlardır (Yavuz, 2022).

Sonuç olarak, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki haklı mücadelesi, kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırmasında diğer ülkelerle yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. Türkiye, uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını koruma ve kendi çıkarlarını savunma konusunda kararlılığını sürdürmektedir. Ancak, bu mücadele bazı ülkeler tarafından kabul edilmemekte ve çatışmalara yol açabilmektedir. Bu nedenle, taraflar arasında diyalog ve müzakere yoluyla çözüm arayışları sürdürülmelidir.

2.1. Libya-Türkiye Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması

T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın daveti üzerine, Libya Başkanlık Konseyi Başkanı Fayez al-Sarraj, Dışişleri Bakanı Siyala ve İçişleri Bakanı Fethi Başağa, 26-28 Kasım 2019 tarihleri arasında Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. İstanbul'daki toplantılarda, Libya'da yaşanan krize çözüm arayışları ve Türkiye ile Libya arasındaki ikili ilişkilerin ele alındığı konuları tartışıldı. 27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye ve Libya Hükümetleri, Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlıklarını ve MEB'lerini sınırlandırmak üzere bir Mutabakat Zaptı imzaladı. 1 Ekim 2020 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Türkiye-Libya Mutabakat Zaptını kaydettirmiştir. Bu mutabakatın imzalanması, Türkiye'nin doğal haklarının ihlal edilmesine neden olan Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi ve başta Fransa olmak üzere Batıdaki devletlerin planlarını engelleyici bir etkiye sahiptir ve bu durum bölgedeki oyunun kaderini değiştirmesi mümkündür. Ayrıca, yeni anlaşmalar ışığında, diğer bölge ülkeleri Türkiye'den izin almadan gaz rezervleri için arama yapamayacak veya boru hattı döşemesi mümkün olmayacaktır (Jiménez, 2021).

Bu anlaşma sayesinde Türkiye, mevcut antlaşmalara hukuki itirazlarda bulunan bir ülke olmakla kalmayıp, bir başka ülkeyle sınırlandırma antlaşması yaparak hukuki temelde güçlü bir konuma sahip olmuştur. Türkiye ayrıca, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının nasıl sınırlandırılması gerektiğine dair ilkeler konusundaki görüşlerini bir başka ülkeyle paylaşarak kabullendirmiş ve uygulamıştır. Bu durum, özellikle Kıbrıs Adası ve Yunan Adaları'nın deniz yetki alanları konusunda Türkiye'nin tutumunu diğer

lkeler ve yargısal süreçler karşısında güçlendiren bir faktördür. Ancak, Libya'daki iç siyasi belirsizlikler ve Doğu Akdeniz'deki diğer ülkelerin adımları, bölgede yeni gerginliklere ve hukuki durumun daha da karmaşık hale gelmesine sebep olabilir (Acer, 2019, s.15).

2.3. GKRY'nin Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmaları

Kıbrıs ve Kuzey İsrail çevresinde zengin doğal gaz rezervleri bulunmaktadır ve bu nedenle, Yunanistan/GKRY ve İsrail arasındaki ilişkiler gelişmektedir. Yunanistan/GKRY ve İsrail arasında askeri işbirliği dahil l görüşmeler ve anlaşmalar imzalanmıştır. 2018 yılında, GKRY, Yunanistan ve İsrail liderleri Lefkoşa'da ortak bir basın toplantısı düzenleyerek, Türkiye'nin Kıbrıs'ın egemenliğine saygı göstermesi ve müzakereler sırasında olumlu davranması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, Doğu Akdeniz'den doğal gazın GKRY, Yunanistan ve İtalya zerinden AB'ye taşınması için bir boru hattı anlaşması duyurulmuştur (Taşçıoğlu, 2018).

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tek taraflı faaliyetleriyle başlayan Doğu Akdeniz'deki MEB mücadelesi, özellikle adadaki siyasi sorunlar çözülmeden ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile uzlaşma sağlanmadan komşu ülkelerle MEB anlaşmaları imzalanmasıyla başlamıştır. İlk anlaşmayı, AB yeliği kesinleştikten sonra 17 şubat 2003'te Mısır ile imzalamıştır ve anlaşma imzalanırken, GKRY'ye adanın tamamı ile Afrika kıyıları arasında eşit uzaklık yöntemiyle sınırlandırma yapılmıştır.

Aynı yöntemle, 17 Ocak 2007'de Lübnan ile de MEB anlaşması imzalanmıştır. Kıbrıs adasının güneyindeki petrol ve doğal gaz arama ruhsat sahalarının bir kısmı Türkiye'nin kıta sahanlığını kapsarken, diğer sahalarda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin de hakları bulunmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Türkiye'nin tarafların uluslararası hukuka uygun bir anlaşmayla sınırlandırma yapma yükümlülüğünü ortadan kaldırmaya çalıştığını ileri sürerek, Türkiye'nin tüm uluslararası hukuk kurumlarının tanıdığı Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımamasını verimsiz bir siyaset olarak görmektedir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs adasına tam etki verecek şekilde eşit uzaklık yöntemiyle belirlenen MEB alanlarının uluslararası hukuka uygun olduğunu sık sık dile getirmekte ve Anadolu sahilleri ile yapılacak olan anlaşmanın da eşit uzaklık yöntemiyle

belirlenmesi gerektiği görüşündedir. Kıbrıs Rum Kesimi, AB üyeliğinin başlamasından bir gün önce, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB, uyumunu sağlamak için yeni bir Hidrokarbon Yasası kabul etti. 2007 yılında kabul edilen Hidrokarbon Kanunu ise temel yasa işlevi gördü ve AB mevzuatı ile uyum sağlandı. Sonrasında, 2013-2015 yılları arasında AB uyumuna yönelik ilave değişiklikler yapıldı. 2007'de GKRY-Lübnan MEB sınırlandırma anlaşması imzalanmasına rağmen Lübnan Meclisi anlaşmayı halen onaylamamıştır. Türkiye-İsrail ilişkileri Mavi Marmara olayı sonrasında bozulmuştur. Ancak 17 Aralık 2010'da GKRY, İsrail ile MEB sınırlandırma anlaşması imzaladı ve bu anlaşma 2011'de onaylandı. Bu sayede, GKRY güneydeki deniz yetki alanlarını doğuya doğru İsrail ile genişletmiştir (Kökyay, 2021, s.146).

2.4. Yunanistan- Mısır Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşması

Yunanistan'ın anakara coğrafyası büyük ölçüde Ege Denizi'ne, kısmen de Akdeniz'in güneyine ve İyon Denizi'ne bakar. Meis Adası da dahil olmak üzere bazı Yunan adaları Doğu Akdeniz'de yer alır. Yunanistan-Mısır Antlaşması, MEB sınırını belirlemek için yapılmıştır. Sınır, 5 farklı noktanın birleştirilmesiyle oluşur ve bazı Yunan adaları dikkate alınmıştır, ancak Meis Adası hiç dikkate alınmamıştır. Antlaşma, Yunanistan ile Mısır arasındaki sınırlandırma işlemi gibi değil, Mısır'ın karşısındaki Yunan adaları arasında MEB sınırı çizen bir antlaşma niteliğindedir. Sınır, Girit ve Rodos adalarının kıyılarının yaklaşık yarısı ve Kerpe (Karpathos) ve Çoban (Kasos) adalarının bazı kıyılarını esas alarak belirlenmiştir. Meis Adası'nın sınırlandırmada hiç dikkate alınmaması ve Türkiye ile Libya arasındaki MEB sınırının hiç dikkate alınmaması da dikkat çekicidir (Acer, 2020, s.19).

Yunanistan-Mısır Anlaşması'nın giriş bölümü, Türkiye-Libya Mutabakat Muhtırasından farklı olarak, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin doğrudan belirleyici ve uygulanabilir olduğunu tanımaktadır. Tarafların egemen haklarının BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne uygun bir şekilde kullanmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bu farkın nedeni, Yunanistan ve Mısır'ın BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmasıdır, ancak Türkiye ile Libya'nın taraf olmamasıdır (Libya imzalamış ancak onaylamamıştır). Yunanistan ile Mısır'ın üzerinde anlaşığı deniz sınırı, 26. ve 28. meridyenler arasında yer alan beş noktanın düz çizgilerle birleştirilmesiyle oluşmaktadır. Sınır, iki tarafın karşılıklı kıyıları arasındaki orta hattı esas almaktadır.

Ancak orta hattın belirlenmesinde temel alınan Yunanistan kıyıları Yunan anakarasının kıyıları değil, Girit ve Rodos gibi bazı Yunan adalarının kıyılarıdır. Bu, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki adalarının kendi deniz yetki alanlarını oluşturma tezini yansıtmaktadır. Ancak, mevcut orta hattın tam olarak karşılıklı kıyılara eşit mesafedeki bir hatta tekabül etmediği belirtilmelidir. Ortay hat, deniz alanlarını 9:11 oranında Mısır lehine bölüştürecek şekilde yerinden kaydırılmıştır. Bu da Yunanistan açısından önemli bir taviz olarak değerlendirilebilir (Baran, 2020, s.10).

Mısır ile yapılan anlaşma, Türkiye'nin Kasım 2019'da Libya ile imzaladığı deniz anlaşmasına misilleme olarak imzalanmış olsa da Roma ile İyonya'da yapılan anlaşma Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmiyor. Ancak Atina, İyonya'daki adalara kıta sahanlığı ve kendi MEB'lerine sahip olma hakkı vererek, daha sonra Ege ve Doğu Akdeniz'de Ankara'ya karşı kullanılacak yasal bir emsal oluşturmaya çalıştı. Sonuç olarak Yunanistan-Mısır MEB anlaşmasının, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki denizcilik iddialarını ileriye götürdüğüne dair bir iddia, analitik bir değerlendirmeden yoksundur. Tam tersine, bu anlaşma, üçüncü tarafların arabuluculuk/güven artırma girişimlerine karşı çıkmakta ve Türkiye'nin bölgedeki hayati çıkarlarını koruma kararlılığını daha da güçlendirmektedir. Mevcut Türk-Yunan gerilimleri, farklı bir yapısal uluslararası sistemde ve Türkiye'nin dönüşen bölgesel rolü ışığında yaşanmaktadır. Bu nedenle, Doğu Akdeniz'deki anlaşmazlıklar konusunda Türkiye ile uzlaşma, Yunanistan ve AB'nin yararınadır (Lika, 2020, s.17).

2.5. Bölgede Yapılan Sondaj Çalışmalarının Çevresel Etkileri

Doğu Akdeniz'de yapılan sondaj çalışmaları sonucunda elde edilen petrol ve gazın, enerji ihracatında, enerji bağımsızlığında ve çeşitlilikler gibi birçok ekonomik faydaları bulunmasının yanı sıra turizmde, balıkçılıkta ve çevresel etkenlerde büyük riskleri de beraberinde getirmektedir.

Bölgede Balıkçılık endüstrisi eskisi gibi olmasa da özellikle Levant'ta birçok kişi için el işçiliği balıkçılığı hala ekonomik fayda sağlamaktadır. Petrol ve gaz açık deniz sondajlılarının artmasıyla balıkçılık sektörü daha da savunmasız hale gelebilir. Sahil topluluklarına yeni istihdam sektörleri sağlayacağı gözükse de endüstri sık sık yerel halkın yerine Avrupa ve Kuzey Amerika'dan yüksek vasıflı mühendisleri işe almaktadır.

Bununla birlikte bölgede gelir eşitsizliğinin artışı kaçınılmazdır. Balıkçılık sektöründe diğer riskler ise petrol sızıntısı sonucunda ekosistemde çöküş yaşanması ve oluşan gemi trafiğidir. Ekosistemde yaşanan çöküş iklim değişikliğine ve denizlerde yaşayan canlılara oldukça büyük zarar vermekte olup gelecekte de büyük risklerin oluşmasına sebep olmaktadır. Bölgedeki artan deniz trafiği, özellikle uzun çekme ve diğer ekipmanlarla yapılan balıkçılığı daha karmaşık ve tehlikeli hale getirmektedir. Ekosistemin bozulması ve petrol sızıntısı riskleri bölgede turizm için de büyük riskler taşımaktadır (Benedetti, 2020, s.11).

Akdeniz'in enerji gereksinimi büyük ölçüde fosil yakıtlara dayanmaktadır. Bölgenin ithalata bağımlılığı enerji karışımının %40'ına karşılık gelmektedir. Yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği tedbirlerinin uygulamaya konulmasıyla bu değer %25'in altına düşebilir. Dahası, fosil yakıt üreten Doğu Akdeniz ülkeleri daha fazla yenilenebilir enerji ve daha az fosil yakıt kullanarak ihracatlarını ve buna bağlı gelirlerini artırabilir. Ege Denizi'nin (Yunanistan) derin sularında 12 MW'lık bir yüzer rüzgar parkının fizibilite çalışması yapılmıştır. Çalışma, yüzer rüzgâr parkının işletilmesinden elde edilecek toplam sosyal yararın 11,9 milyon Euro'ya eşit olacağını ortaya koymuştur. Bunlar petrol ithalatındaki azalma, karbondioksit emisyonlarındaki tasarruf ve dış maliyetlerin azaltılması ile ilgilidir. Güney Akdeniz ülkelerinde yenilenebilir enerjinin geliştirilmesi, bu ülkelerin artan enerji taleplerini karşılamalarını sağlayacaktır. Bugün Kuzey Akdeniz bölgesi Akdeniz'in birincil enerji talebinin üçte ikisini karşılamaktadır. Ancak, Güney Akdeniz ülkelerindeki enerji talebinin daha güçlü ekonomik ve nüfus artışı nedeniyle büyümesi ve önümüzdeki 25 yıl içinde Kuzey ülkelerinin talebini aşması beklenmektedir (Ufm, 2017, s.55).

WWF-Türkiye, Akdeniz'de meydana gelen son petrol sızıntısının, komşu ülkelerde yaşayan kıyı ekosistemleri ve toplulukları üzerinde doğrudan ve uzun vadeli etkileri olabileceğine vurgu yaptı. Suriye kaynaklı olan sızıntı, bu yıl İsrail'deki bir kargo gemisi olayından sonra bölgede meydana gelen ikinci büyük petrol sızıntısıdır. Sızıntı, Kıbrıs ve Türkiye kıyılarını tehdit etmektedir ve bölgedeki deniz-kıyı ekosistemleri ve biyoçeşitliliği üzerinde yıkıcı etkiye sahip olma riski taşımaktadır.

WWF-Türkiye, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) Barselona Sözleşmesi'ne yayılmasının önüne geçmek ve bu soruna yönelik gerekli adımları atmak

için gerekliliğine vurgu yapmıştır (WWF, 2021). Gemi kazaları sonucu ortaya çıkan denizel çevre kirliliği, ekonomik ve sosyolojik açılardan büyük zararlara neden olan en kapsamlı olumsuz sonuçlardan biridir. Bu tür kirliliğin önlenmesi amacıyla, ülkeler denizlerde müdahale yetkilerini ulusal sınırlardan açık denizlere doğru genişletme yoluna gitmişlerdir.

Sonuç

Bölgedeki hidrokarbon kaynakları, bölge ülkelerinin ekonomik potansiyelini artırabilecek önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Ancak, bu kaynakların kullanımı çevre sorunlarına ve güvenlik sorunlarına da neden olabilir. Bölgede hidrokarbon kaynaklarının kullanımı, çevresel etkilere karşı alınacak önlemleri artırarak çözüme katkı sağlaması mümkündür. Bölge ülkeleri arasında yapılan anlaşmalar, kaynak paylaşımı sorunlarının çözümüne yardımcı olabilir. Ancak, siyasi ve güvenlik sorunları, hidrokarbon kaynaklarının paylaşımını ve çevre sorunlarının çözümünü zorlaştırmaktadır. Ayrıca, sondaj çalışmaları sırasında çevresel etkiler ve gemi kazaları gibi sorunlar yaşanması olasıdır. Bölgedeki iş birlikleri, güvenlik sorunlarının çözümüne katkı sağlamaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaşması, hidrokarbon kaynaklarının kullanımını azaltarak çevre sorunlarına çözüm bulmayı hedeflenmesi gerekmektedir. Gemilerde taşınan tankerlerin taşınması sırasında yaşanabilecek kazalar, çevre kirliliği sorunlarını artırabilir. Bu nedenle, bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının kullanımı, çevre sorunlarına ve güvenlik sorunlarına dikkat edilmesi gereken bir konudur.

Bölgedeki hidrokarbon kaynakları, ekonomik potansiyeli artırırken aynı zamanda çevresel ve güvenlik sorunlarına da neden olabilir. Bölge ülkeleri arasındaki iş birlikleri ve yapılan anlaşmalar, sorunların çözümüne katkı sağlayabilir. Ancak, siyasi ve güvenlik sorunları, çevre sorunları ve gemi kazaları gibi riskler, bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının kullanımını zorlaştırabilir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaşması, çevre sorunlarına çözüm bulma konusunda fırsatlar yaratabilir.

Sonuç olarak, Doğu Akdeniz bölgesindeki sorunların çözümü için bölge ülkeleri arasında işbirliği ve diyalogun artırılması gerekmektedir. Sadece enerji kaynakları ve münhasır ekonomik bölge anlaşmaları üzerinde değil, aynı zamanda bölgesel güvenliği

etkileyen diğer faktörler üzerinde de yoğunlaşması gerekmektedir. Kopenhag Okulu yaklaşımı, bu çözüm sürecinde önemli bir rol oynayabilir.

Kaynakça

- Acar, I., ve Yılmaz, M. (2018). Doğu Akdeniz kıta sahanlığı sorunsalı üzerinden doğalgaz paylaşımı. TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 597-607.
- Acer, Y. (2019). Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları ve Türkiye-Libya mutabakatı. SETA. (301), 7-15.
- Acer, Y. (2020). Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır deniz sınırı antlaşması ve Türkiye. Adalet Dergisi, 0 (65), 13-26.
- Akbayır, M., ve Savaş, C. (2021). Bölgesel güvenlik kompleksi kuramı'nda yalıtıcı kavramı: Doğu Akdeniz ve Türkiye üzerine bir değerlendirme. (2021). Akdeniz İİBF Dergisi, 21(2), 226-244.
- Baran, D. (2020). Doğu Akdeniz krizinin hukuki boyutları. Al Sharq Stratejik Düşünce Kuruluşu, 10-11.
- Benedetti, M. S. (2020) Offshore oil and gas drilling environmental and economic effects in the eastern mediterranean sea.[Tufts University Capstone Project]
- Bilge, Ö. (2022, Aralık 22). Rumlar Türkiye'nin sahası yakınında doğalgaz buldu. Hürriyet.<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/rumlar-turkiyenin-sahasi-yakininda-dogalgaz-buldu-42191514>. Erişim Tarihi: 09.01.2022
- Doğu Akdeniz'de önemli aktörler kim, hangi stratejileri izliyorlar? (2020, 7 Eylül). BBCNews Türkçe. Erişim adresi: (30.11.2022): <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54057801>
- Ediger, V. Ş., Devlen, B. ,ve Bingöl McDonald, D. (2012). Levant'ta büyük oyun: Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiği. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 9(33), 73- 92.
- Erdoğan, A. (2021). The Legal and Political Dimensionsof the Eastern Mediterranean Crisis:What Is at Stake?. Insight Turkey, 23(01), (77 – 98).
- Erciyas, Ç. Köprülü, E. Köprülü, K. Yılmaz H. Tavukcu, S. Tan, A. vd. (2019) Doğu Akdeniz'de yükselen gerilim: Siyasi, askeri ve ekonomik açıdan yapılması gerekenler. Stratejik Düşünce Enstitüsü Raporu içinde (11-13).
- Güzel S., Küçük M. (2021). Doğu Akdeniz ve Levant Bölgesel Güvenlik ve Tehdit Analizi. Şahin G. (Ed). Güvenlik Teorileri ve Bölgesel Tehdit Analizi. (ss. 119-154). Milli Savunma Üniversitesi Yayınları.
- Jiménez, Á. (2021). The maritime delimitation between Turkey and the Libya's government of national accord: Another concern for the european union, Peace & Security – Paix Et Sécurité Internationales, No 9.
- Kansu, Z. N. (2019). Enerji ekonomi-politiği çerçevesinde Doğu Akdeniz doğal gaz kaynaklarının değerlendirilmesi. [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]
- Karbuş, S. (2019). Doğu Akdeniz'de ne kadar doğalgaz var? Enerji Politikaları Araştırma Merkezi, 1-10.

- Kısacık, S., VE Helvacıköylü, G. (2020). Doğu Akdeniz'deki enerji temelli askeri güvenlik gelişmelerinin Türkiye'nin doğu akdenizli komşuları ve küresel güçlerle olan ilişkilerine yansımaları. UPA Strategic Affairs, 1, 85-145.
- Kökyay, F. (2021). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Akdeniz enerji politikası. Liberal Düşünce Dergisi, 26 (101), 143-168.
- Lika, I. (2020). The Greece-Egypt maritime agreement and its implications for the Greek-Turkish Dispute in the Eastern Mediterranean. SETA, (67), 7-17.
- Şen, S. N. (2021) Kıbrıs ve adalar sorunu özelinde doğu akdeniz'de yetki alanları sınırlandırmasının hukuki boyutu. TUİC Akademi. Erişim Adresi (13.04.2023): <https://www.tuicakademi.org/kibris-ve-adalar-sorunu-ozelinde-dogu-akdenizde-yetki-alanlari-sinirlendirmasinin-uluslararasi-hukuk-boyutu/>
- Tamçelik, S. & Kurt, E. (2014, Ekim 15-17). İsrail'in ve Güney Kıbrıs Rum yönetimi'nin (GKRY) izlediği hidrokarbon politikası ve Türkiye'ye muhtemel etkileri. Quo Vadis: Sosyal Bilimler – Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı.
- Yavuz, C. (2022, Ocak 20). Doğu Akdeniz'de dengeler değişiyor mu? Yeni Şafak. Erişim Adresi (12.04.2023): <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/dogu-akdenizde-dengeler-degisiyor-mu-3731013>.
- Yeniçeri, İ. A. vd. (2020 Eylül 22). 9 soruda Doğu Akdeniz krizi hakkında her şey: Ne oldu, ne oluyor, ne olacak? T24. Erişim Adresi :<https://t24.com.tr/haber/9-soruda-dogu-akdeniz-krizi-hakkinda-her-sey-ne-oldu-ne-oluyor-ne-olacak,904888>
Erişim Tarihi: 30.11.2022.

RUSYA-UKRAYNA KRİZİ BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ VE TÜRKİYE'NİN ROLÜ

Gökçe Rabia BOSTANCI⁸

Giriş

Enerji bakımından yetersiz bir bölgede bulunan Avrupa Birliği ülkeleri, 2022 yılının başında Rusya'nın Ukrayna'ya gerçekleştirdiği saldırıyla beraber yaptırımlar uygulamış ve bu işgali kabul etmemiştir. Bunun sonucunda Rusya, Kuzey Akım 1'den AB ülkelere giden gaz akışını kademeli olarak azaltmış ve yaptırımlar kalkana kadar Asya'ya yöneleceğini belirtmiştir. Avrupa tükettiği doğal gazın yaklaşık %40'lık miktarını Rusya'dan karşıladığı için bu kaynağın kısıtlanması ülkeler açısından sorun teşkil etmeye başlamıştır. Bu çerçevede AB'nin enerji ihracının kısıtlanmasıyla izleyeceği yol ve Türkiye'nin jeostratejik konumuyla yüksek enerji ithalatı yapan ülkelere komşu olması bakımından üstleneceği rol önem arz etmektedir. Bu tezin amacı, Rusya-Ukrayna krizi sonucu enerji güvenliği ve sorununu bölgeler bazında değerlendirmek, özellikle Avrupa Birliği ülkelerinin bu durumdan şu an ve gelecek dönemlerde nasıl etkileneceğini saptamaktır. Bu çerçevede Türkiye'nin rolünü göz önünde bulundurarak AB için bir boru hattı güzergâhı olup olamayacağı gözlemlenip ayrıca Rusya-AB-Türkiye ilişkisinin gidişatı yorumlanmıştır. Aynı zamanda ABD bu krizde önemli bir aktör olarak göze çarpmakta ve NATO ön plana çıkmaktadır. Çalışmada araştırmak istediğim asıl nokta Avrupa Birliği ülkelerinin karşı karşıya kaldığı sorun için çözüm olarak yeni güzergâhlar edineceğini ve özellikle Türkiye AB için bir transit ülke konumunda olup olamayacağını saptamaktır. Tüm bu sorunlar göz önüne alındığında Avrupa Birliği'nin yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım oranını daha da artıracığı, Türkiye'nin AB için en önemli enerji koridorlarından biri haline geleceği ve Avrupa Birliği enerji güvenliği için ek güzergâhlar ortaya çıkacağı saptanmıştır.

⁸ İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrencisi

1. Rusya-Ukrayna Krizi

Rusya ve Ukrayna SSCB döneminde aynı toprakları paylaşıyorlardı. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Ukrayna bağımsızlığını ilan etmiştir. Özerk bir ülke konumuna gelmiş olan Ukrayna bu dönemde hem iç hem dış politikada dengeyi sağlayamamış ve ülke içinde doğuda Rusların, batıda Ukrayna halkının yaşaması ikiye bölünmüş bir siyasi yapıya neden olmuştur. Bu karmaşık dönemde Rus yanlısı olan Viktor Yanukoviç devlet başkanı olmuş böylelikle çelişkili bir politika izleniminden vazgeçilerek Rusya yönelik politikalar izlenmeye başlanmıştır. Yeni dönemde AB ile ilişkiler sekteye uğratılmış ve imzalanması planlanan ortaklık ve serbest ticaret antlaşması gerçekleşmemiştir. Görevinden azledilen Yanukoviç'ten sonra batı yanlısı bir hükümet başa gelerek Rusya aleyhinde kararlar vermeye başlamıştır. Bununla beraber ülkenin doğu kısmında bulunan Rus kesimin ayaklanmaları meydana gelmiştir.

Rusya bu olaylar sırasında kendi lehine davranarak Kırım'a yönelmiş ve askeri müdahale ile kırımı kendi topraklarına katmıştır. Ukrayna'nın doğusunda yaşayan Rus kökenli halkın Rusya tarafından kışkırtılmasıyla başlatılan ayrılıkçı hareketler ve Rusya'nın kırımı ilhak etmiş olması krizi uluslararası bir hale getirmiştir (Çelik, 2022).

Kırım Rusya'ya bağlandıktan sonra Ukrayna'nın Donetsk ve Luhansk bölgeleri (Donbas bölgesi) bağımsızlıklarını ilan ederek Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti olarak iki ayrı devlet kurulmuştur. Bu devletler kurulduktan sonra Ukrayna batı yanlısı olan çizgisinden şaşmamış ve Rusya ilk başta bu iki devleti göz ardı etse de sonrasında NATO tehdidine karşı kullanmıştır. 2015'te Ukrayna ve ayrılıkçılar çatışmış ve buna karşı Rusya'nın da bulunduğu Minsk Anlaşması imzalanmıştır. Ukrayna'nın batı eksenli hareketinden dolayı Rusya Minsk Anlaşması'nı ihlal ettiğini öne sürmüş ve sınıra asker yığınağı oluşturmuştur. Artan gerilim diplomatik yollarla çözülememiş ve Putin 21 Şubat 2022'de Donetsk ve Luhansk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığı tanıdığını açıklamıştır (Euronews, 2022). 22 Şubat tarihinde Donbas bölgesine askeri müdahalede bulunmuş ve Ukrayna'ya özel askeri operasyon başlatmıştır. Bunu yapmasının nedeni olarak üç madde saymıştır.

Birincisi Ukrayna'nın Kırım'ın ilhakını tanınması, ikincisi NATO'ya katılmayacağına dair kesin bir kanıt, üçüncüsü ise Donbas bölgesinde soruna somut bir

çözüm getirmesidir. Bu şartlardan görüldüğü üzere kriz durumunun Donbas bölgesinden ibaret olmadığı ve Donbas'ın yalnızca bir başlangıç olduğu anlaşılmaktadır (Güler, 2022).

1.1. Enerji Jeopolitiği

Enerji kavramı geçtiğimiz yüzyılda sanayi devrimiyle beraber çok önemli bir yer edinmiştir. Jeopolitik kavramı ise ülkelerin coğrafi ve politik olarak ilişkilerini inceler. Enerji jeopolitiği, sadece enerji kaynaklarının bulunduğu alanları değil, enerji ile ilgili arz-talep ilişkisinin çevrelediği tüm coğrafi unsurları kapsamaktadır (Sevim, 2012, s.4380).

Dünyadaki petrol ve doğal gaz rezervlerinin konumuna bakacak olursak doğal gaz rezervlerinin 79,1 trilyon metreküp yani %40,9'u Ortadoğu ülkelerinde, 62,2 trilyon metreküp %32,1 'i Avrupa ve Asya ülkelerinde, 33,1 trilyon metreküp %17,1 Afrika ve Pasifik ülkelerinde bulunmaktadır (BOTAŞ, 2022). Dünya ispatlanmış petrol rezervi 1.696,6 milyar varil olarak tespit edilmiştir. Petrol rezervinin 807,7 milyar varili (%47,6) Orta Doğu ülkelerinde, 330,1 milyar varili (%19,5) Güney ve Orta Amerika ülkelerinde, 226,1 milyar varili Kuzey Amerika ülkelerinde (%13,3) bulunmaktadır (BOTAŞ, 2022).

1.2. Arz Güvenliği

Uluslararası Enerji Ajansı, enerji arz güvenliğini, “enerji kaynaklarının satın alınabilir bir fiyattan kesintisiz bir şekilde ulaşılabilirliği” şeklinde tanımlamaktadır (Peker, 2018, s.766). Enerji arz güvenliğinin iki ana unsuru fiziki erişilebilirlik ve makul fiyatlardır (Görgülü, 2008, s.5). Enerji arzı bu iki unsurun orantılı ilerlemediği halde bozulur.

Enerji arz güvenliği devletler için bir politika haline gelmiştir ve bu politikanın sabit bir endekse ihtiyacı ışığında Hughes ve Shupe (2010), arz güvenliğinde 4A olarak ifade edilen dört ölçüt belirtmişlerdir. Bu ölçütler kullanılabilirlik (Availability), erişilebilirlik (Accessibility), satın alınabilirlik (Affordability), ve kabul edilebilirlik (Acceptability) olarak sıralanmaktadır. Sonuç olarak bu dört ana bileşenden bir enerji arz güvenliği tanımı yapılmak istenirse: “enerji arz güvenliği, talep edilen kalite ve miktardaki enerjinin, talep edildiği yere ve çevreye mümkün olan en az negatif etki ile ve

en uygun fiyata, ihtiyaç olduğu anda hazırdaki kaynaklardan elde edilerek ulaştırılabilirliği” (Peker, 2015).

1.3. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik, sınırlı kaynaklarla, gelecek nesilin yaşamını idame ettirme kabiliyetinden ödün vermeden kendi ihtiyaçlarını karşılamak olarak tanımlanır. Çevresel sorunların giderek artış gösterdiği son yüzyılda çevreye ilişkin kaygıların başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte sürdürülebilirliğin en temel özelliği daimî olmasıdır. 1970’lerde ortaya çıkan küresel çevrecilik akımları sonrası farkındalık artmıştır. Sürdürülebilir enerji kavramı temiz enerjiyi ifade etmektedir. Sürdürülebilir enerji kaynaklarının arasında yenilenebilir enerji kaynaklarını da görmekteyiz ancak arada ince bir nüans bulunmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları doğada bulunan ve kendini sürekli olarak yenileyen kaynaklardır sürdürülebilir enerji ise bu kaynakları gelecek dünyasının kullanımından azaltmadan, onların kullanımından ödün vermeden kullanılan enerjidir. Avrupa Birliği sürdürülebilirlik konusuna çok fazla önem vermektedir. Bunun sebebi hem kendisine ait doğal gaz petrol gibi enerji kaynaklarının bulunmaması hem de çevre faaliyetlerine oldukça önem vermesidir.

2. Avrupa Birliği Enerji Kaynakları ve Enerji Güvenliği

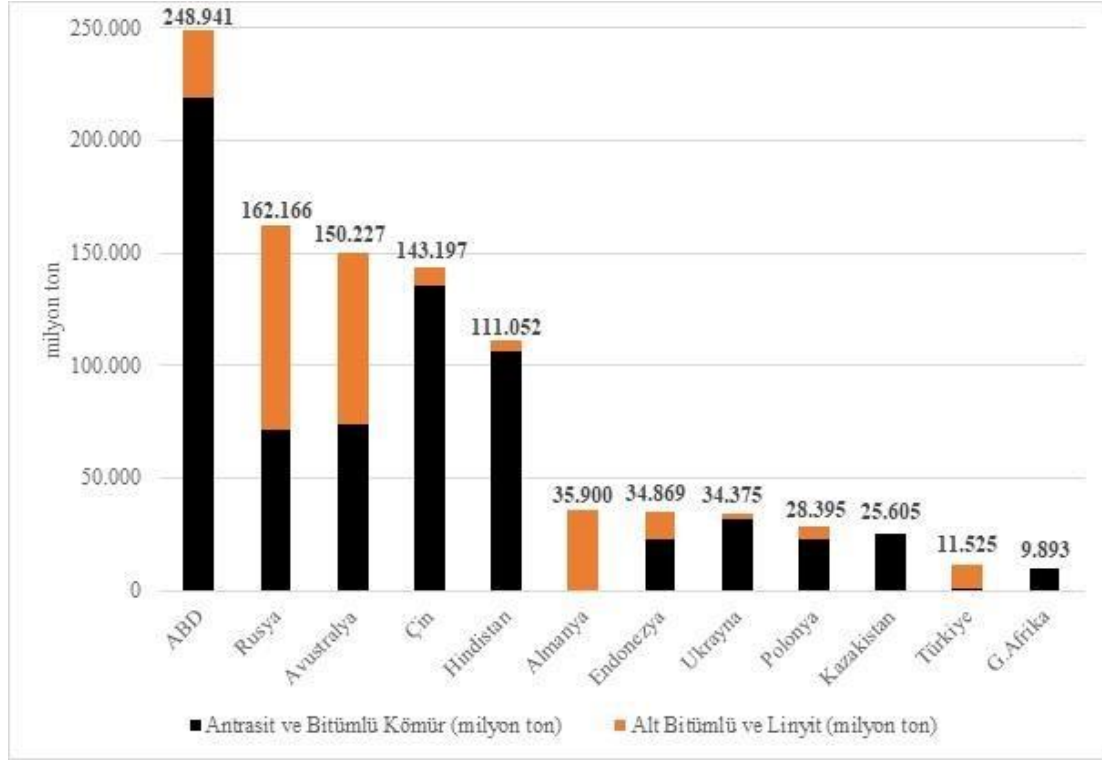
Enerji kaynakları bakımından Avrupa Birliği, net bir şekilde ithalatçı durumundadır. Almanya, İtalya ve Fransa AB’nin en fazla enerji ithalatı yapan ülkeleri konumundayken İngiltere ve Danimarka ise net enerji ihraç eden ülkelerdir (Uslu, 2004, s.157). AB ülkelerinin sahip olduğu enerji rezervlerinin %6’sını petrol, %2’sini doğal gaz oluşturmaktadır. AB’de üretilen dünya ham petrolünün %4,1’i, doğal gazın %9’u ve %11’lik bir dilimle kömürden oluşmaktadır (Uslu, 2004, s.158).

Genel olarak enerji arz güvenliğinin yanı sıra sürdürülebilirlik, enerji tasarrufu, enerji verimliliği, küresel iklim değişikliği ile mücadele, çevrenin korunması, küresel ısınma gibi unsurlar AB’nin enerji politikaları arasında son derece önemli bir yere ve değere sahiptir. Ayrıca bu kapsamda kömür ve petrol gibi fosil yakıtların azaltılması, bunların yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımıyla beraber enerji verimliliğinin ve enerji tasarrufunun artırılması ve faaliyete geçirilerek kalıcı hale getirmeye sağlanması ve enerji iç pazarının serbestleştirilmesi temel hedefler arasında yer

almaktadır ve arz güvenliğini destekleyecek sürdürülebilir çözümler olarak sunulmaktadır (Kakışım, 2019).

2.1. Kömür

Şekil 1. Dünya Kömür Rezervlerinde Ülkelerin Payları

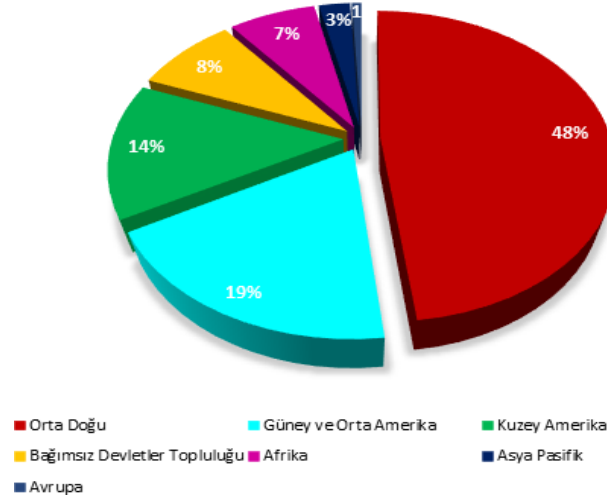

Kaynak: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2021

Şekil 1'e göre dünya üzerinde antrasit ve bitümlü kömür rezervlerinde en büyük payı ABD almaktadır. %29,1'lik pay ile (218,94 milyar ton) rezerve sahip ABD'yi %17,9'luk (135,07 milyar ton) dilimle Çin takip etmektedir. %14,1 (105,98 milyar ton) ile Hindistan, %9,8'lik (73,72 milyar ton) bir dilimle Avustralya, %9,5 (71,72 milyar ton) ile Rusya sıralamaya girmektedir. Alt bitümlü ve linyit rezervlerine baktığımızda ise en büyük kısmı %28,2'lik dilimle (90,45 milyar ton) Rusya almaktadır. %29,9'la Avustralya (76,51 milyar ton) ikinci sırada gelmektedir. Almanya %11,2 ile (35,90 milyar ton) Avustralya'yı takip ederken %9,4'le (30,00 milyar ton) ABD ve %3,7'yle (11,73 milyar ton) Endonezya son sıraları almaktadır. AB bölgesinde kömür rezervi sahipliğini Almanya ve Polonya üstlenmiştir. Almanya 35,90 milyon kömür rezervine sahiptir. Polonya'nın ise 28,39 milyon ton kömür rezervi vardır. Türkiye %3,4'le (10,98 milyar ton) son sıraya gelmektedir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2022).

2.2. Petrol

Şekil 2. Dünyada petrol rezervlerinin dağılımı

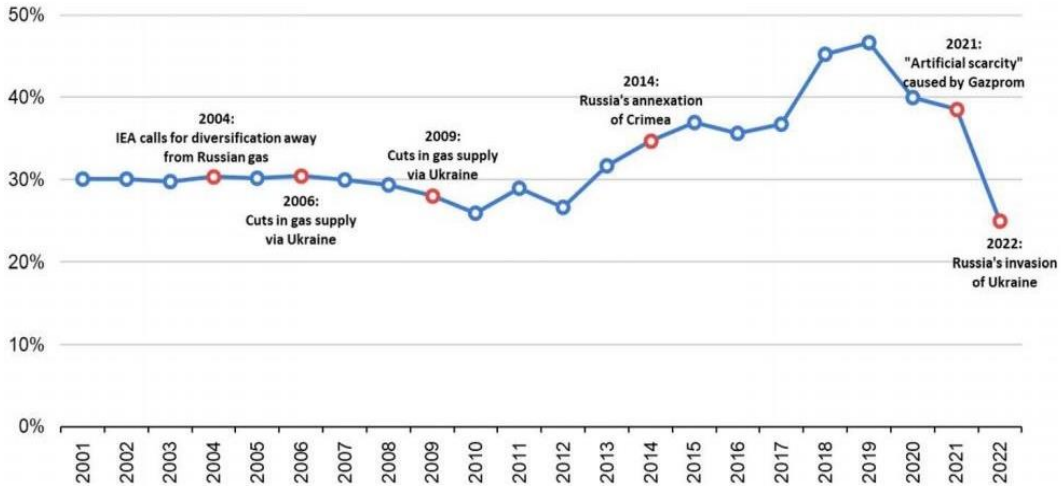

Kaynak: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2019

Şekil 2'ye göre 2019 yılı dünya genelinde kanıtlanmış petrol rezervleri 1.733,9 milyar varil olarak saptanmıştır. Petrol rezervlerinin %48'i (833,8 milyar varil) Ortadoğu ülkelerinde, %19 Güney ve Orta Amerika (324,1 milyar varil), %14'lük payı (244,4 milyar varil) Kuzey Amerika'da bulunmaktadır. Avrupa ise en düşük dilimle (%1) petrol üretimini gerçekleştirmektedir. Dünyada 2019 yılında toplamda 95,2 milyon varil/gün petrol üretimi yapılmıştır.

2.3. Doğal Gaz

Şekil 3. Rus arzının karşıladığı AB gaz talebinin payı, 2001-2022

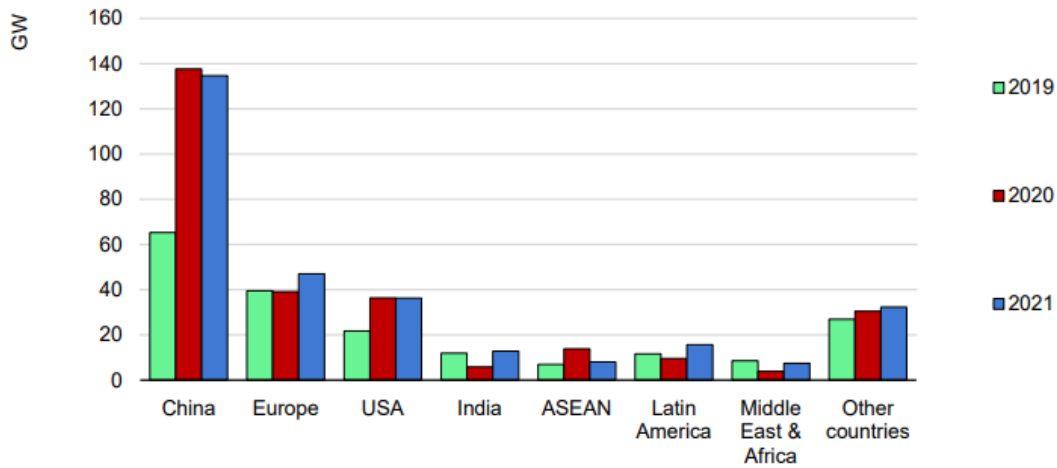
Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), 2022

Yukarıdaki şekilde 2001 ve 2022 yılları arasında AB gaz talep payı yüzdelik sütunlarla gösterilmektedir. Şekil 3'e göre 2001-2006 yılları arasında karşılanan gaz talebi %30 seviyesinde sabit kalmıştır. 2006'den itibaren Ukrayna üzerinden gaz arzında kesintiler yaşanmaya başlamasıyla %25 seviyelerine doğru düşüş yaşanmıştır.

2011'de Rus arzı ise tekrar yükselişe geçmiş ve 2014 Rusya'nın kırımını ilhakıyla da yükselmeye devam ederek %35'lik seviyelere gelmiştir. 2015'ten 2019 yılına kadar yükselişin devam ettiği görülmektedir ve 2020 yılında Gazprom'un neden olduğu kıtlık nedeniyle yeniden bir düşüş yaşanmış ve 2022'de ise Rusya'nın Ukrayna'da başlattığı savaşın etkileriyle arz ve talep azalarak devam etmektedir

2.4. Yenilenebilir Enerji

Şekil 4. Ülke ve Bölge Bazında Yenilenebilir Net Kapasite İlaveleri, 2019-2022

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), 2022

Şekil 4.'e göre Çin 2019 yılı itibariyle 65 GW'a yakın yenilenebilir net kapasitesine sahipken 2021 yılına kadar 130 GW'a seviyelerine kadar çıkarmıştır. Çin'i Avrupa Birliği takip ederek 2019 ve 2020 yıllarında 40 GW seviyelerinde yenilenebilir enerji kapasitesi varken 2021'de 50 GW seviyelerine kadar yenilenebilir net kapasite ilavesi yapılmıştır. ABD'nin 2019'da yenilenebilir enerji net kapasite ilavesi 20 GW iken 2020 ve 2021 yıllarında 38 GW'lık bir net kapasite ilavesiyle 3. Sırada yer almaktadır. Hindistan yenilenebilir enerji kapasitesini 2019 yılında 10 GW seviyesinde tutarken 2020 yılında bir düşüş yaşanmış ve 2021 yılında tekrar 10 GW seviyesine çıkarmıştır. Güneydoğu Asya ülkelerine baktığımızda ise 2019 yılında 5 GW civarında yenilenebilir

net kapasite ilavesi varken 2020 yılında hızlıca bir yükselişten sonra 2021’de tekrar 5 GW’lık seviyeye geri dönmüştür.

Latin Amerika ülkeleri ise 10 GW üzerinde bir yenilenebilir net kapasite ilavesi kaydederken Ortadoğu ve Afrika ülkeleri 5 GW ve altında bir seyir izlemiştir. Türkiye ve Rusya’yı da barındıran diğer ülkeler kategorisini değerlendirdiğimizde 2019’da 25 GW seviyesinde bir yenilenebilir enerji kapasitesi görülmektedir ve 2020 yılında 30 GW ve üzerine çıkarak devam etmiştir. Bu değerlendirmelere 2019 yılında dünyaya hızlıca yayılmaya başlayan korona virüs salgınının da etki payının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

3. Rusya’nın AB Enerji Politikaları

AB ve Rusya birbirlerine enerji bağlamında karşılıklı bağımlılık içerisindedirler. AB, Rusya’ya enerji ithalatında bağımlı olduğu kadar Rusya da AB’ye enerji ihracatında bağımlıdır. Bu da demek oluyor ki Rusya, AB için en büyük enerji ithalatçısı konumundayken, AB ülkeleri ise Rusya için en büyük enerji ihracatçısı konumundadır (Ulltan ve Saygın, 2022, s.95). Rusya ve AB arasında ikili bir stratejik ilişki yürütülmektedir.

24 Şubat 2022’de Rusya’nın Ukrayna sınırında askeri hareketliliği arttırmasıyla bir savaş başlatması Rusya’nın hem AB’ye hem de diğer enerji ilişkisi içinde olduğu ülkelere karşı politikalarını ve yaptırımlarını değiştirmiştir. Özellikle AB ülkeleri kendisine de sınır komşusu olan Ukrayna’ya karşı yapılan bu işgal hareketini kınayarak Rusya’ya tepki göstermiştir. İlk yaptırımı Rusya’dan aldığı gazı ve fosil yakıtları en aza seviyeye indirme kararı olmasıyla Rusya da buna karşı sert bir şekilde karşılık vermiştir. Rusya’nın ilk yaptırımı ise Avrupa’ya gaz ve fosil yakıt akışını azaltmak olmuştur fakat bu ilerleyen zamanlardan hemen hemen durma noktasına geleceği anlamına da gelmektedir. Avrupa’nın 2021 yılında Rusya’dan günlük aldığı gaz miktarı 300 milyon metreküp iken 2022 yılında Gazprom, kuzey akım boru hattı sevkiyat kapasitesini %20’ye düşürmüştür ve günlük gaz ithalatı 100 milyon metreküpe gerilemiştir (Anadolu Ajansı). Rusya’nın AB enerji politikasını özetleyecek olursak eğer ana amaç; AB içindeki ülkelerle ikili olarak anlaşmaları artırarak AB’nin bir bütün olarak hareket etme kabiliyetini sınırlandırmak ve Avrupa’daki dağıtım sistemlerinin Gazprom tarafından

satın alınarak Rus projeleri haricinde başka projelerin hayata geçirilmesinin engellenmesidir.

3.1. ABD'nin AB Enerji Politikaları

AB ülkeleri enerji ithal atlarının büyük bir bölümünü Rusya'dan yapmaktadır ve ABD, Rusya'nın bu ülkeler üzerindeki enerji nüfuzunu ve hâkimiyetini engellemeye çalışmaktadır. Bu nedenle, Rusya'nın enerji alanındaki etkinliğini azaltacak alternatif projeleri desteklemektedir (Kontörün, 2010, s.101).

3.2. Rusya-AB Enerji Krizinde Türkiye'nin Rolü

Ukrayna'da yaşananlar sadece siyasi yönden değil aynı zamanda politik ve ekonomik yönden hem çevresindeki ülkeleri hem de Türkiye'yi oldukça etkilemiştir. Ukrayna işgali sonrasında AB ve ABD karşı tavrı alarak Rusya'ya ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamışlardır. Bunun karşılığında Rusya da özellikle enerji alanında ambargolar uygulayarak karşılık vermiştir. Türkiye ise izlediği denge ve arabuluculuk politikasıyla önem kazanmıştır. Avrupa'ya kesintisiz doğalgaz akımı Türkiye üzerinden geçen TANAP, Türk Akım-2 ve Mavi Akım hatları ile sağlanmaktadır (Kriter, 2023). Bu bağlamda Türkiye enerji merkezi ve transit ülke olarak önerilen ve yükselişe geçen bir ülke konumuna gelmiştir.

3.3. Türkiye'nin Mevcut Boru Hatları

27 Ağustos 1973'te Türkiye ile Irak arasında imzalanan ham petrol boru hattı anlaşması ile Irak'ta üretilen ham petrolünün Ceyhan'a ulaştırılması için Irak-Türkiye ham petrol boru hattı inşa edilmiştir. Bir diğer petrol boru hattı ise Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'dır. BTC Ham Petrol Boru Hattı Azerbaycan ve Hazar Bölgesi'nde çevresel, ekonomik ve emniyet bakımından en uygun şekilde Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Ceyhan'a taşınarak tankerler aracılığıyla dünya pazarına ulaştırılması amaçlanmaktadır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı). Türkiye'nin artan doğalgaz talebinin karşılanabilmesi amacıyla trans-Anadolu doğalgaz boru hattı TANAP inşa edilmiştir. TANAP projesi için Azerbaycan ve Türkiye arasında 26 Haziran 2012'de anlaşma imzalanmış, ilk gaz akışı 2018 Haziranda gerçekleştirilirken Avrupa'ya ise 2020 Aralık'ta gaz akışı sağlanmıştır. Türk Akım doğalgaz boru hattı projesi ise Türkiye ile Rusya arasında 10 Ekim 2016'da imzalanmış ve 2020 yılında işleme alınmıştır. Bu proje

Rusya'dan başlayarak Karadeniz üzerinden Türkiye'ye ulaşarak komşu devletlerimize kadar uzanan bir gaz boru hattı sistemidir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı). Batı hattı olarak adlandırılan Rusya-Türkiye doğal gaz boru hattı 18 Eylül 1984 tarihinde Türkiye ile SSCB arasında anlaşma yapılmıştır. Hat Bulgaristan'dan başlayarak Ankara'ya kadar uzanmaktadır. Mavi akım ise Rusya'dan Türkiye'ye ulaşan bir diğer boru hattıdır. Bu boru hattı Samsun'dan Ankara'ya ulaşmaktadır. Bakü-Tiflis-Erzurum boru hattı (BTE) 12 Mart 2001'de Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanarak hayata geçirilmiştir. BTC ile aynı koridoru paylaşan BTE Boru Hattı TANAP üzerinden Avrupa'ya dağıtılmaktadır. Bir diğer boru hattı ise Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana İletim Hattıdır ve İran ile Türkiye arasında işlev görmektedir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı).

3.4. Avrupa Birliği'ne Yeni Güzergâhlar

Rusya-Ukrayna krizinden sonra AB ülkelerinde enerji krizi meydana gelmesiyle AB, yeni enerji ve güzergâh arayışlarına girmiştir. Bu kaynak arayışında ise Güney Gaz Koridoru ön plana çıkmaktadır. Güney Gaz Koridorunun "belkemiği" olarak adlandırılan TANAP hâlihazırda 10 milyar metreküp gazı Avrupa'ya taşımaktadır ve kapasitesinin artırılması dâhilinde Avrupa'ya daha fazla gaz taşınabilmesi öngörülmektedir. Aynı zamanda Güney Gaz Koridorunda gaz hacminin artırılabilmesi için ek rezervlere ve kaynak ülkelere ihtiyaç duyulmaktadır (Anadolu Ajansı). Bu çerçevede doğal gazın tefariği için iki yeni olasılık olarak Türkmenistan ve Irak değerlendirilmektedir. Türkiye ise transit ülke olarak önemli bir potansiyel olarak görülmekle beraber enerji arz güvenliği sağlanması ve mevcut çeşitli altyapısıyla dikkat çekmektedir (Anadolu Ajansı).

Sonuç

Rusya-Ukrayna arasındaki kriz Avrupa'da mevcut bir gerilime yol açmakla kalmamış diğer ülkeleri de gerek siyasi gerekse enerji stratejileri bakımından etkilemiştir. Bu mevcut durum AB lehine ilerlerken Türkiye aleyhine ilerlemektedir. Rusya'nın başlattığı işgal sonrası AB ile arasında konulan ambargolar yeni enerji stratejilerine ve arayışlarına yön vermiştir. Ayrıca AB'nin enerji arz güvenliği ciddi bir riskle karşı karşıya kalmıştır. AB enerji açısından kıtlık çekerken Rusya Orta Asya ve Çin bölgesine yönelik yeni enerji pazarlarını bulmuştur. Bu bağlamda Sibiry'a'nın Gücü projesiyle bünyesinde bulundurduğu önemli miktardaki enerji kaynaklarını Çin'e ihraç ederek AB'den

kısıtlamış ve bazı ülkelere enerji akışını tamamen durdurmuştur. Rusya'dan Avrupa'ya giden gaz mevcut durumda sadece 1 yıl içerisinde %70 azalma göstermiştir AB bu süreçte yenilenebilir enerji kaynaklarına önemi daha da artırırken yeni enerji ihracatçıları aramaya başlamış ve enerji açıklığını kapatmaya çalışmıştır. Bu çerçevede potansiyel enerji ihracatçısı ülkeler ve aynı zamanda jeopolitik olarak enerji alışverişine uygun kapasitede ülkeleri değerlendirmeye almıştır. Çalışmada yapılan araştırmalar sonucunda Avrupa'nın yenilenebilir enerji kaynaklarının artacağı, Türkiye'nin ab için en önemli enerji koridorlarından biri olacağı ve ab enerji arz güvenliği için ek güzergahların ortaya çıkacağı bulguları elde edilmiştir. Rusya-Ukrayna krizi sonucu Türkiye'nin rolü tartışılmıştır ve bu yönde hipotezler desteklenmiştir. Türkiye, kriz sürecinde izlediği denge politikasıyla iki taraf için de önemli bir aktör olmuştur AB ile ilişkileri şu an ve gelecek dönem için bir üst noktaya taşımıştır. Tahıl koridoru anlaşmasını da iki taraf için iyi bir şekilde yöneterek gıda arzını Karadeniz'den karşılayan diğer ülkeler içinde önemli bir konuma gelmiştir. Bundan sonraki süreçte Türkiye aynı çizgide devam ederek enerji alanında da yükselişini devam ettirmelidir. AB ülkeleri Türkiye'nin enerji alt yapısı ve bu politik çizgisinden yararlanmalıdır. Potansiyel enerji hattı olarak görülen Güney Gaz Koridoru boru hattı ise bahsedilen gaz taşıma kapasitesi artırılıp yeterli konuma getirilerek faaliyete geçirilmeli ve Rus enerji kaynaklarına ve taşımacılığına alternatif projeler artarak enerji ihtiyacı karşılanmalıdır.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı. (2022). Rusya-Ukrayna Krizi Avrupa'daki Enerji Endişesini Körüklüyor. Erişim: (16.11.2022) <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/rusya-ukrayna-krizi-avrupadaki-enerji-endisesini-korukluyor/2489727>.
- Anadolu Ajansı. (2023). AB'nin Rusya'dan Gaz İthalatı 1 Yılda Yüzde 70 Azaldı. Erişim: (20.04.2023) <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/abnin-rusyadan-gaz-ithalati-1-yilda-yuzde-70-azaldi/2662053>.
- Anadolu Ajansı. (2023). Gaz Konusunda Köşeye Sıkışan AB'nin Kaynak Arayışında Güney GazKoridoru Ön Plana Çıkıyor. Erişim: (28.04.2023) <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/gaz-tedarikinde-koseye-sikisan-abnin-kaynak-arayisinda-guney-gaz-koridoru-one-cikiyor/2751651>.
- BOTAŞ, Erişim: (02.01.2023) <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/dunyadaki-petrol-ve-dogal-gaz-rezervleri-nerelindedir-ve-ne-kadardir/251>
- Görgülü, E. P. (2008). Avrupa Birliği'nin enerji arz güvenliğinin sağlanması.
- Güler, M. Ç. (2022). Rusya-Ukrayna krizinin savaşa evrilen süreci. SETA Perspektif, 331, 1-3.

- Kakışım, C. (2019). Enerji krizlerinin etkisiyle şekillenen Avrupa Birliği'nin enerji politikası. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 10(2), 460-472.
- Kantörün, U. (2010). Bölgesel enerji politikaları ve Türkiye. Bilge Strateji, 2(3), 87- 114.
- Kriter. (2023). Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Avrupa Enerji Politikalarına Etkisi. Erişim: (15.04.2023) <https://kriterdergi.com/dis-politika/rusya-ukrayna-savasinin-avrupa-enerji-politikalarina-etkisi>.
- Kriter. (2023). Türkiye'de Enerjide Yaşanan 2022 Gelişmeleri ve 2023 Öngörülleri. Erişim: (30.04.2023) <https://kriterdergi.com/ekonomi/turkiyede-enerjide-yasanan-2022-gelismeleri-ve-2023-ongorulleri>.
- Kriter. (2023). Türkiye Yüzyılı'nda Türkiye'nin Enerji Alanındaki Küresel Rolü. Erişim: (30.04.2023) <https://kriterdergi.com/abdulkadir-develi/turkiye-yuzyilinda-turkiyenin-enerji-alanindaki-kuresel-rolu>.
- Peker, H.S . (2015). Türkiye'nin enerji arz güvenliği ve ölçülmesi: türkiye'nin enerji arz güvenliği endeksine yönelik bir uygulama. Çankırı Karatekin Üniversitesi Çankırı Karatekin University İktisadi ve İdari Bilimler Journal of The Faculty of Economics Fakültesi Dergisi, 5(2), 763-783.
- Saygın, D., ve Ultan, M. (2022). Avrupa Birliği-Rusya ilişkilerinde Azerbaycan alternatifi. Bilig, (101), 87-114.
- Sevim, C. (2012). Küresel enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği. Journal of Yaşar University, 26(7), 4378-4391.
- Sevim, C. (2010). Petrol rezervlerinin zirve noktasının enerji güvenliği açısından büyük enerji pazarları (ABD, AB, Çin ve Hindistan) üzerindeki etkileri. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 6(11), 53-72.
- Sevim, C. (2020). Yeni enerji jeopolitiğine genel bakış. İzmir Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 57-63.
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Erişim: (10.04.2023) <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari>
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Erişim (10.04.2023) <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-transit-boru-hatlari>
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Erişim: (13.01.2023) <https://enerji.gov.tr/bilgimerkezi-tabii-kaynaklar->
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Erişim: (13.01.2023) <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol>
- Uluslararası Enerji Ajansı, Erişim: (17.11.2022) <https://www.iea.org/>
- Uslu, K. (2004). Avrupa birliği'nde enerji ve politikaları, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 19(2), 155-172.

TÜRKİYE'DE OTOMOTİV SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU

İlayda ÇIRPAN⁹

Giriş

Günümüz dünyasında teknolojik gelişmeler ve globalleşmenin etkisiyle beraber tüketim ve tüketici kavramları çok daha fazla önem kazanmış, bununla birlikte işletmeler arası rekabet de en üst seviyeye ulaşmıştır. Yükselen rekabet ve gelişen teknolojiyle birlikte tüketicilerin ihtiyaç ve beklentileri de değişmiş ve yeni ürünlere karşı olan talepler artmaya başlamıştır.

Yenilikçilik, hızla değişen ve gelişen dünyada geride kalmamak, ilerlemek ve değişime uyum sağlayabilmek için tüm yeniliklere açık olma derecesine ek olarak yenilik kararlarını başkalarının tercihlerinden ve tecrübelerinden etkilenmeden, bağımsız olarak verilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Tüketici yenilikçiliği ise yenilikleri takip eden, bunları kolay benimseyen ve çevresine tanıtmaya eğilimine sahip kişileri tanımlamaktadır (Akdoğan ve Karaarslan, 2013). Bir tüketicinin yenilikçi tüketici olarak tanımlanabilmesi piyasaya sürülen yeni ürünü satın alması ya da öteki seçeneklere göre daha fazla ücret ödemeye arzulu olması gerekmektedir.

Yeniliklerin yayılmasına destek olan yenilikçi tüketicileri normal tüketicilerden ayıran birçok özellik bulunmaktadır. Yenilikçi tüketiciler; cesaretli, risk almayı seven, özgüvenli, marka bağımlılığı olan, gelişime açık, sosyal statüye sahip, para kaygısı taşımayan, teknolojiyle ilgili, yeni deneyimlere çok açık, edindikleri bilgiyi kullanmaya yatkın, girişimci ruha sahip ve yenilikten yana olan tüketicilerdir.

1. Tüketicilerin Yenilikçilik Tutumu ve Satın Alma Davranışları

Tüketici yenilikçiliği ile ilgili Bartels ve Reinder 2011 yılında bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma literatürde yer alan çalışmalar arasında en çok kabul gören çalışmadır. Bartels ve Reinder (2011) çalışmalarında tüketici yenilikçiliğini 3 kategoride

⁹ İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü Öğrencisi.

açıklamıştır. Bunlar; kişisel (doğuştan) yenilikçilik, ürün temelli yenilikçilik ve davranışsal yenilikçiliktir.

1. Kişisel (Doğuştan) Yenilikçilik: Bir bireyin yeni fikirlere ve yeni ürünlere açık olması, diğer bireylerden bağımsız olarak yenilik yapabilme olup, yeni bilgileri aramaya doğuştan gelen bir eğilimi yansıtmaktadır (Midgley & Dowling, 1978).

2. Ürün Temelli Yenilikçilik: Bireyin belli bir alandaki yeni çıktılara sahip olma yakınlığını ifade etmektedir. Ürün temelli yenilikçilik genellikle moda ve teknoloji alanlarında yaygın olarak görülmektedir. Örneğin; bir kişi yeni çıkan otomobilleri takip ederken başka bir kişi yeni çıkan ayakkabı modellerine ilgi duyabilir ve satın alınabilir (Citrin, 2000).

3. Davranışsal Yenilikçilik: Bu yaklaşım, tüketiciler tarafından ürünlerin ya da hizmetlerin başkaları tarafından değişik amaçlarla kullanılmasını ifade etmektedir. Davranışsal yenilikçilik yaklaşımı kendi içinde 3 gruba ayrılır;

- Bilgilendirici Yenilikçilik: Yeni ürünler hakkında güncel bilgilerin edinilmesidir.
- Benimseyici Yenilikçilik: Yeni bir ürünün tüketici tarafından kabul edilmesidir.
- Kullanım Yenilikçiliği: Yeni bir ürünün kullanım faaliyetinin dışında farklı bir faaliyetle kullanılmasını ifade etmektedir (Roehrich, 2004).

İşletmeler için yenilikçi tüketiciler, piyasaya sürülen yeni ürünü çıkar çıkmaz sahiplenirler olduğundan oldukça yüksek bir ücret ödemeye hazır olmaları yanında yeni ürünlerin başarısında önemli rol oynamaları, gelecek dönemlerde daha çok harcama yapmaya istekli olmaları gibi nedenlerle büyük öneme sahiptirler.

Bundan dolayı işletmeler yeni bir ürünün başarısında önemli bir rol oynayan yenilikçi tüketicilerin özelliklerini doğru saptayarak hedef piyasaları ve pazarlama faaliyetlerini şekillendirebilir. Tüketicilerin satın alma karar sürecini etkileyen birçok faktör olduğu görülmektedir. Bunlardan en önemlisi de algılanan risk kavramıdır. Algılanan risk, yenilikçi tüketici davranışlarını sınırlandıran ve tüketicinin satın alma isteğini engelleyen bir unsurdur.

Bu sebeple pazarlamadan sorumlu yöneticilere pazarlama faaliyetlerini oluştururken tüketicilerin risk algılarını göz önünde bulundurmaları gerektiği, tüketicilerin risk algılamalarını ortadan kaldıracak önlemleri almaları gerektiği söylenebilir. Bununla alakalı işletme yöneticileri markalaşmaya önem vererek, pazarlama bölümlerinde kontrol mekanizmaları kurarak gelen geri bildirimleri dikkate alarak ve bunun gibi birçok yöntemle tüketici güvenini kazanabilir.

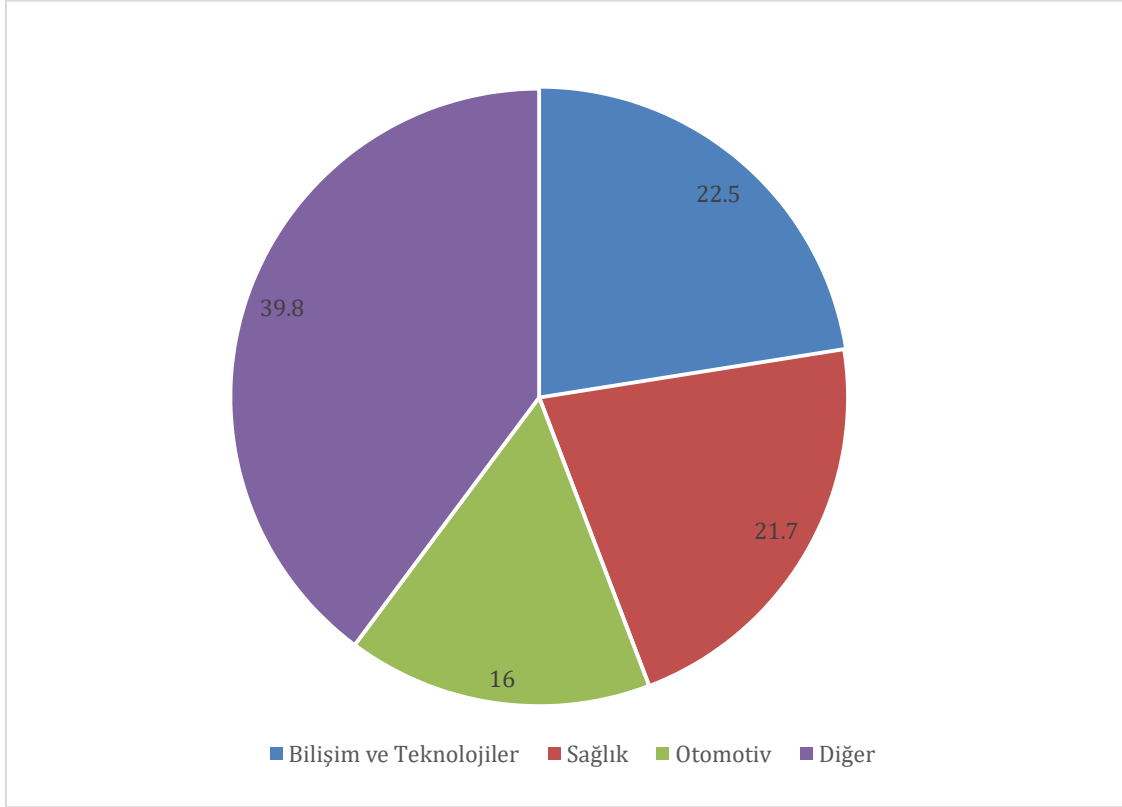
2. Türkiye Otomotiv Sektöründe Ar-Ge Faaliyetleri

Dünya'da otomotiv sektörü ülke ekonomileri için önemi gün geçtikçe artan, gelişmeye ve büyümeye devam eden bir sektör olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Otomotiv sektöründe şirketler arasındaki rekabet git gide artmakta ve bundan dolayı üretkenlik artışı kaynakların etkili ve doğru yönetimi gibi faktörler büyük önem arz etmektedir. Bundan dolayı Ar-Ge yatırımı, nitelikli iş gücü istihdamı, doğru pazarlama vb. gibi unsurlar rekabet ortamında öne geçmeyi sağlayan unsurlar olmaktadır.

Araştırma - Geliştirme (Ar-Ge) kavramı bilgi birikimini genişletmek amacıyla sistemli bir şekilde yürütülen yaratıcı çalışma ve bu bilginin çıkacak yeni ürün ve yeni uygulamalar oluşturmak sebebiyle kullanılması şeklinde tanımlanmaktadır. Ar-Ge çalışmaları ülkelerde bilimsel ve teknolojik yenilik yaratma sürecinin temelini oluşturduğu gibi ülke içerisinde teknolojik ilerlemenin sağlanması da Ar-Ge çalışmaları ile mümkündür. Ar-Ge çalışmaları ile birlikte artan teknolojik gelişmeler ülke ekonomileri için son derece önemli olmakta, yeni çıktı üretim metotlarıyla beraber hem maliyet düşüşü hem de rekabet avantajı sağlayabilmektedir.

Dünya geneline bakıldığında Ar-Ge giderlerinin piyasa dağılımına göre otomotiv piyasası, bilişim teknolojisi ve sağlık piyasalarının ardından 3. sırada gelmektedir. 2021 senesinde otomotiv firmaları arasında en çok harcama yapan firma Volkswagen olmuştur (Carlier, 2023). Volkswagen o yıl 15.6 milyar Euro'ya yakın Ar-Ge harcaması yapmıştır. Firma ayrıca satış gelirlerinin %6,2'sini aşan gider payı ile yüksek bir Ar-Ge etkinliği kaydetmiştir (Carlier, 2023).

Şekil 1. Dünya’da en fazla Ar-Ge harcaması yapan sektörlerin dağılımı (2021)

Kaynak: Jobs & Business News

Tablo 1. 2022 yılında dünya genelinde seçilmiş global araba üreticilerinin Ar-Ge harcamaları ve cirodaki payları (Milyar € ve Yüzde)

Üretici Firma	Ar-Ge Harcamaları	Ar-Ge'nin Cirodaki Payı
VOLKSWAGEN	15,583	6,2
MERCEDES-BENZ	8,973	5,3
TOYOTA MOTOR	8.691,3	3,6
GENERAL MOTOR	6,975,1	6,2
BMW MOTOR	6,870	6,2
FORD MOTOR	6,710,2	5,6
HONDA MOTOR	6,372,7	5,7
NİSSAN MOTOR	3,742,2	5,7
RENAULT	2,361	5,1
HYUNDAİ MOTOR	2,305,1	2,6
TESLA	2,289,4	4,8

Kaynak: Statista 2023 (<https://www.statista.com/>)

TÜİK verilerine bakıldığında 2021 senesinde Türkiye’de tüm piyasalarda toplam Ar-Ge harcaması 101 milyar 738 milyon TL olarak görülmektedir. En çok Ar-Ge

harcaması yapan ilk 50 şirket sektörel bazda listelendiğinde 2021 senesinde savunma sanayi şirketlerinin %66.3, otomotiv sektörünün %12.5, beyaz eşya ve elektronik şirketlerinin %5.5, ilaç şirketlerinin ise %1.6 pay aldıkları görülmektedir.

Tablo 1.2. Türkiye otomotiv ana sanayisindeki şirketlerin Ar-Ge harcamaları

Şirket	2021 Yıl Ar-Ge Harcaması
5 Ford Otomotiv Son A.Ş	680,519,002
8 Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş	552,796,546
11 Mercedes Benz Türk A.Ş	372,055,870
18 Mon Türkiye A.Ş	171,400,000
26 Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş	109,841,000
30 Oyak Renault Otomobil Fabrikası A.Ş	86,332,779
32 Anadolu Isuzu Otomotiv San. ve Tic. A.Ş	78,571,155
83 Korsan Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş	28,588,275

Kaynak: TurkishTime Ar-Ge 250 2021 Raporu

2021 yılı verilerine göre, Alman otomotiv imalatçısı Volkswagen'in totalde Ar-Ge için yaptığı harcama 15.6 milyar €'dur. Bu ücret döviz kuru da göz önüne alındığında Türkiye'nin tüm sektörlerin toplamında yapılan Ar-Ge harcamalarının 3 katına denk geldiği görülmektedir. Bundan yola çıkarak, Türkiye otomotiv sektöründe var olan şirketlerin Ar-Ge giderleri devamlı olarak yükseliş gösterse de, gelişmiş ülkelerin Ar-Ge giderleri ile karşılaştırıldığında oldukça geri kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

3. Türkiye Otomotiv Sektöründe İstihdam

Türkiye ekonomisinde istihdam en mühim meselelerin arasında bulunmaktadır. İşsizlik sorunu ile mücadele eden Türkiye için istihdam oluşturan piyasalar bu yönden farklı bir öneme sahiptir. Otomotiv piyasası da istihdam yaratan önemli piyasalardan biridir. Otomotiv piyasanın istihdam yarattığı alanlar; otomotiv ama sanayii başta olmak üzere, yan sanayilere kadar uzanan çok geniş sektör ağına sahiptir. İmalat, satış ve satış sonrası olmak üzere birçok çalışan piyasada veya piyasayla ilişkili başka alanlarda istihdam edilmektedir.

Otomotiv sanayii yüksek teknoloji ile üretim yapan bir sektördür. Bu durum sektörde yetişmiş elemana ihtiyaç duyulmasına sebep olmaktadır. Otomotiv sektöründe rekabet için gerek duyulan yüksek nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi için gereken eğitim

maliyeti sebebiyle başka sektörlerden farklı olarak bu nitelikli iş gücünün devamlılığı önemlidir. Özellikle kriz zamanlarında imalat %50 düşüş göstermesine (OSD, 2021) rağmen istihdamın sabit kalması için maksimum özen gösterilmektedir.

Tablo 1.3'de de görüldüğü üzere otomotiv sektörü Türkiye'de 50 bin kişi civarında istihdam sağlamaktadır. Bu sayılara yan sanayi, dağıtım, pazarlama ve satış alanlarında çalışan işçiler de dâhil edildiğinde yaklaşık 500.000 kişiyi aşan istihdama sahip olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'de en fazla istihdam sağlayan firma Ford Otosan'dır. Ford Otosan'ı sırasıyla Tofaş, Renault ve Mercedes-Benz Türkiye takip etmektedir. Ayrıca otomotiv sektörünün direkt ve doğrudan istihdamının, sanayii istihdamı içindeki payının %11'dir.

Tablo 2. Otomotiv Sanayi İstihdam (2021)

Firma Adı	Çalışan Sayısı
A.I.OS.	949
FORD OTOSAN	13,724
HATTAT TRAKTÖR	334
HYUNDAİ ASSON	2,252
KARSAN	1,062
MAN TÜRKİYE	3,195
M.BENZ TÜRKİYE	6,349
OTOKAR	2,286
OYAK RENAULT	6,349
TEMSA	1,267
TOFAŞ	6,410
TOYOTA	5,178
TÜRK TRAKTÖR	2,882
GENEL TOPLAM	52,257

Kaynak: Otomotiv Sanayii Derneği 2021 Raporu

4. Türkiye Otomotiv Sektörünün Dış Ticareti

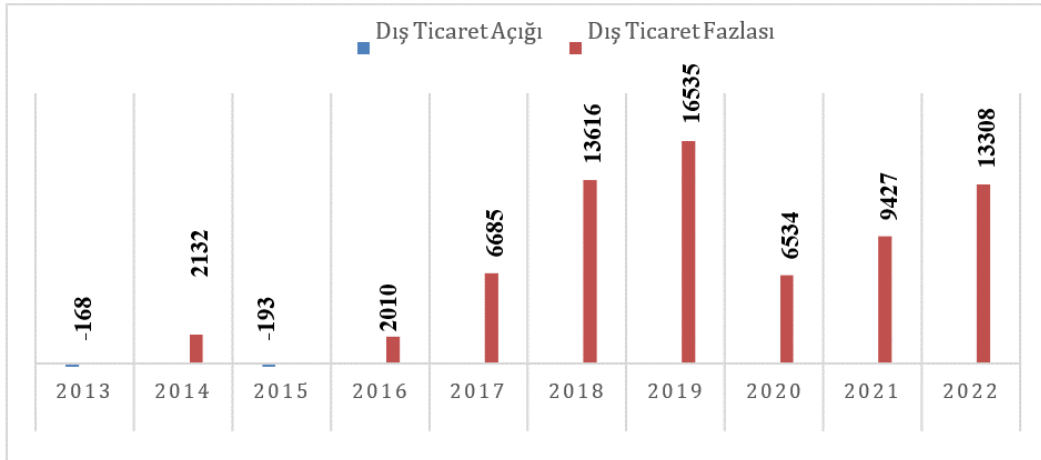
Türkiye'de otomotiv sektörü büyük zahmetlerle kurulmuş ve rekabetçi sektör olma hedefindeki kararlılığını kanıtlamıştır. Türk otomotiv sektörünün elinde tuttuğu güç uluslararası kuruluşlarca da kabul görmektedir. Yabancı sermayeli firmalar, Türkiye'de açtıkları tesisleri, global pazar için birer imalat merkezi olarak görmeye başlamıştır. Türkiye'de otomotiv piyasasına ilişkin ilk girişimlerden biri de Koç Ticaret firmasının Ford Motor Company'nin Türkiye genel temsilciliğini üstlenmesiyle gerçekleşmiştir.

Ford işbirliğiyle İstanbul'da Otosan fabrikası açılmış ve 1959 yılında ticari araç imalatına başlamıştır.

Ülkemizde otomotiv sanayi ihracatı, seneler içinde gelişmesiyle beraber 16 yıldır en çok ihracat yapan sanayi konumuna ulaşmıştır. TİM (Türkiye ihracatçılar meclisi)'e göre toplam otomotiv sektörü ihracatı 2022 senesinde bir önceki yıla göre %6 artarak 30,9 milyar dolar olmuştur. Otomotiv sektörü 2022 yılında sektörel ihracat sıralamasında ise %12,2 pay ile ikinci sırada yer almıştır. Otomotiv sanayinde ihracat alanları, motorlu taşıt ve yan sanayi ürünlerinden meydana gelmektedir. Ürün kategorilerine göre ele alındığında otomotiv yan sanayi ürünleri ihracatı orantısal olarak 1998'de toplam otomotiv sanayi ihracatının %63'üne denk gelirken, 2022 senesinde bu oran %41.8'e düşmüştür. Bu durumun sebebi ise, 1995'lerde komple taşıt imalatına başlayan yeni şirketler ve devlet teşvikleri sayesinde kapasite artırımına giden ana sanayi imalatçıları olmuştur.

Türkiye otomotiv sanayisine genel olarak göz atıldığında 2022 senesinde 30.9 milyar \$'lık ihracata bedel olarak 17.6 milyar \$'lık ithalat gerçekleştirilmiştir. Buna bağlı olarak otomotiv sektörü 13.3 milyar \$ dış ticaret fazlası vermiştir Son 10 senelik ihracat-ithalat verilerine bakıldığında; otomotiv sanayi 2013 ve 2015 seneleri dışında dış ticaret fazlası vermiştir. Otomotiv sanayinin son 10 senelik dış ticaret fazlası ortalama 6.9 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 1.2. 10 Yıllık Dış Ticaret Dengesi (Milyon \$)

Kaynak: Otomotiv Sanayii Derneği 2023 Raporu

5. Otomotiv Sanayinin Ülke Ekonomilerine Katkıları

Dünya genelinde otomotiv sektörü hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin istikrarlı bir şekilde büyümesine yardımcı olan, teknolojik ilerlemeyi hızlandıran ve pek çok sektörün de gelişmesine olanak sağlayan lokomotif niteliğinde sanayiler arasında anılmaktadır.

Otomotiv sanayi imalatta bulunduğu ülkenin ekonomisine yüksek katma değer oluşturması, ihracat yoluyla ekonomiye döviz geliri kazandırması vb. gibi ülke ekonomileri açısından çok fazla olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler göz önünde bulundurulduğunda otomotiv sektörü ülkeler arasında ciddi bir rekabet ortamı yaratmaktadır.

5.1. Türkiye Otomotiv Sektörü Dış Ticaret Hacmi

Otomotiv sektörü, birçok sektörle yakın ilişkisi sebebiyle dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de lokomotif sektör olarak kabul görmektedir. Türkiye'de otomotiv sektörü ihracat yoğun bir sektördür. Türkiye otomotiv sektörü yaklaşık 200 ülkeye ihracat gerçekleştirmektedir (UİB, 2021).

2022 yılında Türkiye'de toplam otomotiv üretimi bir önceki yıla göre %6 artarak 1 milyon 352 bin 648 adede ulaşmıştır. Otomotiv ihracatı ise yine aynı yıl içerisinde bir önceki yıla göre %4 artarak 970 bin 124 adet olarak gerçekleşti. 2022 yılında toplam otomotiv ihracatından sağlanan gelir ise 31,5 milyar dolar oldu (OSD, 2023).

Türk otomotiv sektörü aralıksız 16 yıl ülkemizin ihracat şampiyonu olmuştur. Endüstri ihracatı 2020 yılında Covid-19 pandemisine rağmen 25,5 milyar USD olarak gerçekleşmiş ve o sene sektör Türkiye ihracatını yine ilk sırada tamamlamıştır. 2022 yılında ise %12.2 pay ile sektörel ihracat sıralamasında ikinci sırada yer almıştır (UİB, 2021).

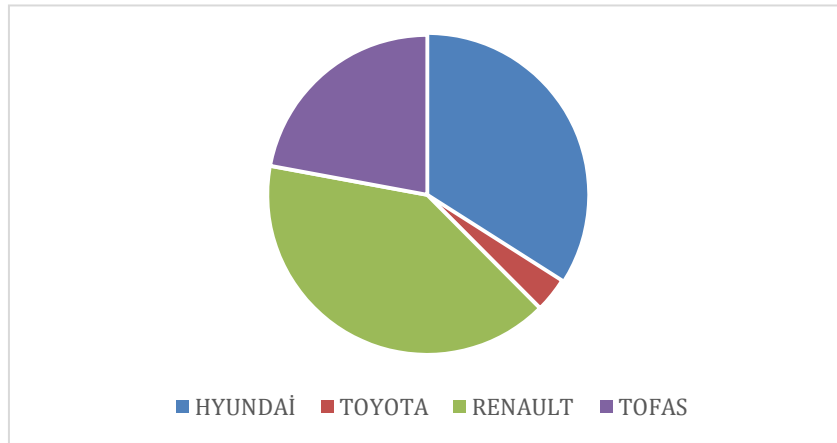
Otomotiv sektörünün 200 ülkeye ihracat gerçekleştirdiğini söylemiştik. Ancak sektör ihracatı ana sanayii ve yan sanayii olarak iki kategoriye ayrıldığında pazar bölgeleri değişmektedir. Dünyada ana sanayii ihracatında belirli merkezlerde kümelenmeler olmuştur. Ana sanayii ürünlerinde taşıma maliyetleri ve ticaret bariyerleri gibi sebeplerle Türkiye ağırlıklı olarak Avrupa pazarına yoğunlaşmış durumdadır.

Türkiye otomotiv sektörünün ihracata yönelik yapısı ve coğrafi konum olarak Avrupa'ya yakın olması otomotiv üreticileri için çok fazla fırsat sunmaktadır.

Türkiye otomotiv sektörü sadece Türkiye ekonomisindeki ana itici güçlerden biri değil, aynı zamanda Türkiye'nin ihracata dayalı önemli üretim sektörünün başında gelmektedir. Hem güçlü iç pazarı hem de Avrupa ve Orta Doğu pazarlarını besleyen, ulusal ve uluslararası firmaların ticari ve hafif ticari araç üretimini yapması konusunda oldukça önemli rol üstlenmektedir. Otomotiv sanayisinde 2022 yılında toplam üretim %6, otomobil üretimi bir önceki yıla göre %4 artmıştır. Bu dönemde, toplam üretim 1 milyon 352 bin 648 adet iken, otomobil üretimi ise 810 bin 889 adet düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu rakamlarla Türkiye, motorlu taşıt üretiminde Dünya'da 13. Sırada yerini almaktadır. Aynı sene otomobil ihracatı ise 9 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (OSD, 2023).

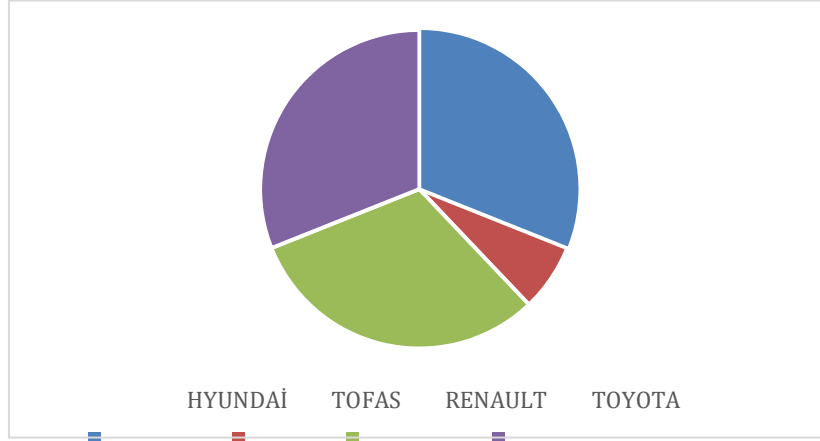
2022 yılında en fazla otomobil üretimi gerçekleştiren firma 247 bin 100 adetle OYAK Renault olmuştur. Bu araçların 176 bin 844 adeti ihraç edildi. Renault'u 216 bin 735 araç imalatıyla Toyota ve onu da 208 bin 100 adet araç imalatıyla Hyundai Assan takip etmektedir. Hyundai Assan ürettiği otomobillerin 176 bin 664 adedini ihraç ederken Toyota da ürettiği otomobillerin 176 bin 556 adedini ihraç etmiştir. 2022 yılında en çok otomobil üreten 4. firma ise 135 bin 44 adet ile TOFAŞ olmuştur. TOFAŞ ise bu araçların 38 bin 541 adedini ihraç etmiştir (OSD, 2023).

Şekil 2. Otomobil İmalatında Firmaların Payları

Kaynak: Otomotiv Sanayii Derneği 2022

Şekil 3. Otomotiv İhracatında Firmaların Payları

Kaynak: Otomotiv Sanayii Derneği 2022

Adet bazında ihracat rakamları firma bazında değerlendirildiğinde, en fazla ihracat yapan 4 firma toplam otomotiv ana sanayii ihracatının %99'unu gerçekleştirmiştir. Bu firmalar, sırasıyla, Oyak Renault, Hyundai Assan, Toyota ve TOFAŞ'tır (TİM, 2022). 2022 yılında en fazla ihracat yapan bu 4 ana sanayii firmasının toplam ihracattaki ağırlığından hareketle ana sanayii ihracatının önümüzdeki yıllara yönelik performansında mevcut üreticilerin üretim ve yatırım planlarının önemli role sahip olduğu anlaşılmaktadır. Türk otomotiv sektörünün ana ihracat pazarı AB ülkeleridir. Ülkeler grubu bazında bakıldığında 2022 yılında da AB ülkeleri, Türkiye'nin otomotiv ihracatında %64,7 payla ilk sırada yerini almıştır (OSD, 2023).

Tablo 3. Ülkelere Göre Toplam Otomotiv Dış Ticaret Dengesi (ihracatımızda ilk 10 ülke) 2020-2021

GTİP 87- Dış Ticaret Dengesi (1000 \$)	2020	2021
Fransa	1.367.910	2.000.944
Almanya	-1.482.317	-662.821
Birleşik Krallık	1.435.954	2.353.129
İtalya	1.117.162	1.430.953
İspanya	-188.668	-211.859
ABD	648.244	893.304
Slovenya	1.009.586	1.031.987
Belçika	833.154	794.470
Polonya	216.906	301.636
İsrail	651.919	505.315

Kaynak: OSD Dış Ticaret Raporu 2022

Tablo 4. Dış Ticaret Verileri (1.000.000 \$)

Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Otomotiv İthalatı	17,765	16,656	18,320	18,416	17,914	13,895	10,008	15,292	15,595	14,750
Otomotiv İhracatı	17,597	18,788	18,127	20,426	24,599	27,511	26,901	22,098	25,022	31,500
Otomotiv Dış Ticaret Açığı/Fazlası	-168	2,132	-193	2,010	6,685	13,616	16,893	6,806	9,427	16,750
Otomotiv İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	0,99	1,13	0,99	1,11	1,37	1,98	2,69	1,45	1,60	2,13

Kaynak: OSD Dış Ticaret Raporu 2022

Genel olarak değerlendirildiğinde otomotiv sektörü, son 9 yılda, 232 milyar 569 milyon dolarlık ihracata karşılık 158 milyar 611 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirilmiştir. Böylece sektör son 9 yılda net 73 milyar 958 milyon dolar dış ticaret fazlası vermiştir (TİM 2021).

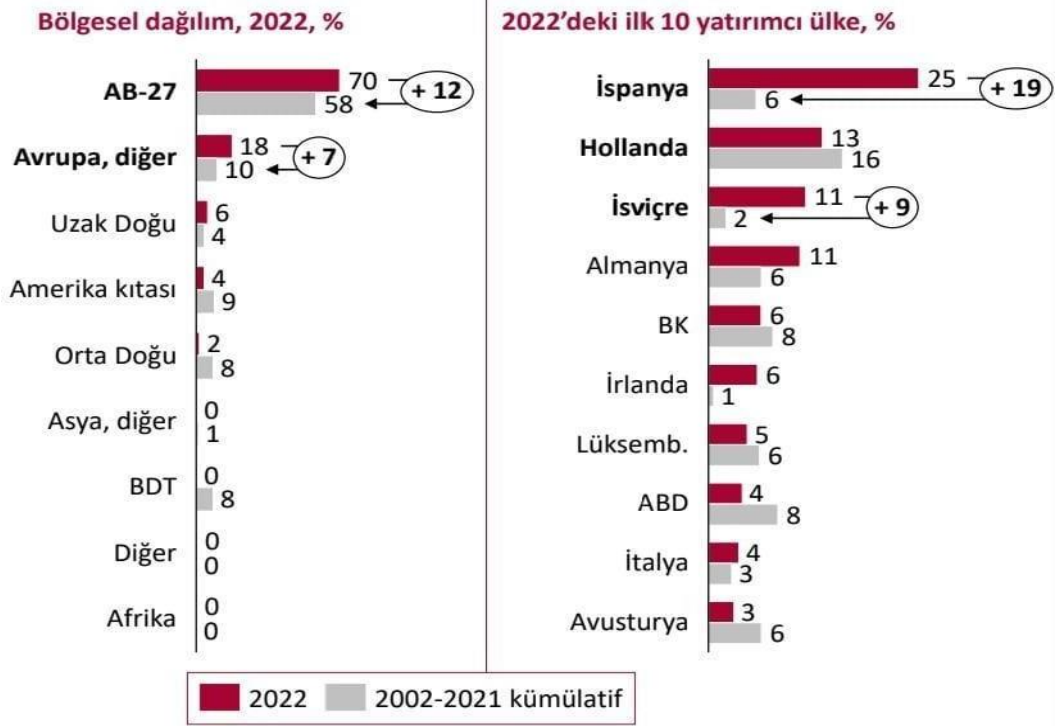
5.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Kalkınmadaki Önemi

Küreselleşme teriminin son 40 yılda tüm dünyada gelişmeler göstermesiyle beraber ülkeler arasındaki sınırları ortadan kaldırmıştır. Ülkeler arasındaki sınırlar kalkmaya başladıkça ekonomik faaliyetteki ilişkiler de artmaya başlamıştır. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde ekonomik kalkınma sürecinde sermaye eksikliği sorunu yaşanırken, gelişmiş ülke ekonomilerinin bu yönden daha zengin statüde bulunması sermaye hareketlerini gelişmiş ülkelere az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Ülkenin hali hazırda ki teknoloji seviyesi, bilgi birikimi vb. eksik oldukları alanların giderilmesi açısından ve kalkınma politikalarının devamlılığı açısından da yabancı sermaye yatırımlarına gereksinim duyulmaktadır. UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) doğrudan yabancı yatırımı şu şekilde açıklamaktadır; En temel haliyle, doğrudan yabancı yatırımlar bir ülkenin yatırımcısının, bir başka ülkede yaptığı fiziksel yatırımlardır.

Genel olarak doğrudan yabancı yatırımlar, yabancı varlıkların, yurt içi yapılara, donanım, örgütlere yatırımından oluşur ve yatırımcıların kendi ekonomileri dışında işlem yapan kuruluşlarda, kalıcı çıkar ve kontrol elde etmek için yaptıkları yatırımlardır. Diğer bir deyişle, bir ülkedeki yatırımcıların, bu ülke dışında başka bir ülkede kendi çıkarlarına hizmet etmek üzere yaptıkları yatırımlardır (UNCTAD, 1999, s.465).

Doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomilerine olan etkilerinden en temel yatırım alan ülkenin GSMH'ına olan net katkısıdır. Yapılan deneysel araştırmalar GSMH ile doğrudan yabancı yatırım girişleri arasında olumlu bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Milli gelir etkisine bağlı olarak da doğrudan yabancı yatırımların, yatırım alan ülkenin ödemeler dengesinde yarattığı pozitif etki de oldukça önem arz etmektedir.

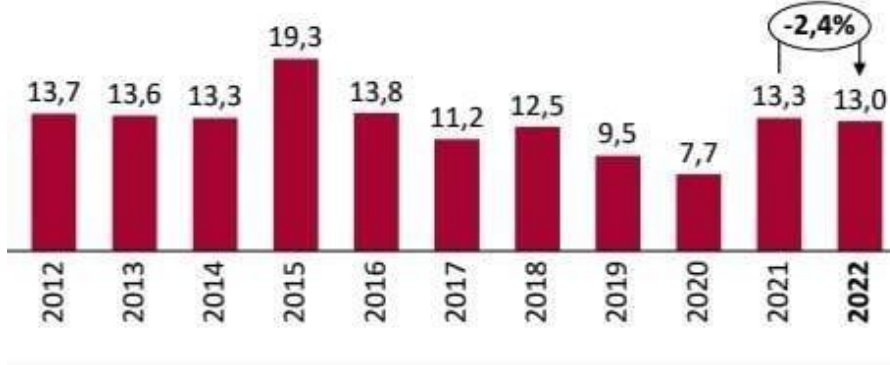
Şekil 5. Türkiye'ye yapılan Uluslararası Doğrudan Yatırımların Coğrafi Dağılımı

Kaynak: TC. Merkez Bankası (TCMB), YASED hesaplamaları

Tablo 10'da verilen bilgilere göz attığımızda Türkiye'ye en çok doğrudan yabancı yatırım yapan ülkenin İspanya olduğu görülmektedir. 2022 yılında İspanya'yı, Hollanda, İsviçre ve Almanya'nın takip ederek Türkiye'ye en fazla yatırım gerçekleştiren ülkelerin başında yerlerini almışlardır. Bölge başındaki genel dağılıma bakıldığında AB ülkelerinin Türkiye'ye en fazla yatırım gerçekleştiren ülkeler olduğu anlaşılmaktadır. Bu dağılımda AB ülkelerini sırasıyla Uzak doğu ve ABD takip etmekte olduğu görülmektedir.

Şekil 6. Türkiye'ye yapılan Uluslararası Doğrudan Yatırımlar

Kaynak: TC. Merkez Bankası (TCMB), YASED hesaplamaları

Sonuç

Doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomilerine sağladıkları olumlu katkı göz önüne alındığında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yabancı sermayeleri ülkelerine çekmek isteme konusunda büyük bir rekabet içerisindeyler.

Türkiye yönünden incelemek gerekirse sahip olduğu etkin ve genç iş gücü, jeolojik konumu, AB ile gümrük iş birliğinin olması vb. birçok etkenlere sahip olmasına rağmen yabancı yatırımlar henüz istenen seviyede değildir. Bunun sebebi olarak; Türkiye'nin istikrarlı bir ekonomiye sahip olmaması, kullanılan vergi politikaları vb. gibi olumsuz etkenlerin var olması gösterilebilir.

Kaynakça

- Avcu, N. (2016). Türkiye'de otomotiv sektöründe yoğunlaşma ve büyüme üzerindeki etkisi. [Y. Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi SBE].
- Erkut, G., ve Albayrak, A. N. (2010). Yenilikçilik-rekabet gücü ilişkisi: Otomotiv sektörü örneği. İTÜ Dergisi, 9(1), 155-166.
- Görener, A., ve Görener, Ö. (2008). Türk otomotiv sektörünün ülke ekonomisine katkıları ve geleceğe yönelik sektörel beklentiler, Journal of Yaşar University, 3(10), 1213-1232.
- İçingür Y., ve Çengelci, A. (2001). Türkiye'de otomotiv endüstrisinin sektörel analizi, Selçuk Teknik Online Dersi, 1(3), 1-8.
- İSO- İstanbul Sanayi Odası. (2007). Meslek komiteleri sektör stratejileri geliştirme projesi.
- İSO- İstanbul Sanayi Odası. (2022). Otomotiv sanayi sektörü, Yayın No:2002-4.
- Korucuoğlu, S. (2006). Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımcılar ve vergi teşvikleri. [Y. Lisans Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi].

- Özateşler, M. (1994). Türkiye’de otomotiv sanayi, *Otomotiv Endüstrisi Dergisi*, 56(1), 37.
- Özbay, F., Pehlivan, C., ve Oğuztürk, B. S. (2020). Otomotiv ihracatının istihdam, doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye üzerine ekonometrik bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(4), 569-585.

**V. SOSYAL
BİLİMLER
ÖĞRENCİ
KONGRESİ**